1.

GVLIELMI BVDAEI, Consiliarii Regii libellorúmque magistri in Prætorio, Forensia.

LVTETIAE.
Ex officina Roberti Stephani typographi Regii.
M. D. XLIIII.
Cum priuilegio Regis.

ROBERTVS STEPHANVS LIBRARIVS
Regius Lectori S. D.

GVLIELMVS Budæus homo omniū quos nostra tulit ætas, & doctissimus, & de literis optime meritus, paulo ante quàm è vita excederet, cū sua sponte, tum amicorū etiam qui hoc ab illo desiderari dicerent, hortatu opus instituerat sane vtilissimum, quo omnia quæ in foro ac iudiciis corruptissimo pragmaticorum sermone significari quoquo modo solent, puris & latinis verbis exprimi possent. Id opus etsi prope iam ad exitum perductum, imperfectum, subita vi morbi oppressus, cum reliquisset, vt nec quam absoluto inscriptionem vellet esse, satis animo constituisset: Budæi adolescentes egregia illi quidem in Remp. voluntate, sed non minore erga patrem pietate, veriti ne quid de eius fama diminueretur, si liber ab ipso institutus, nec suprema perpolitus manu, in publicum exiret: diu suppresserunt, in eóque perseuerarunt, paternis amicis crebro vt emitteretur flagitantibus, exorari vt se posse plane negarent. Ad extremum cū super cæteras causas, quas illi quare librum edi oporteret, afferebant, etiam periculum proponeretur, ne iis qui librum per causam inspiciendi acceptum raptim, & vt se re properando fit, perperam descripsissent, surreptum, quidam mendosissime suo nomine ederent, qua re & studiosis damnum daretur, & Budæo, ipsisque adeo, quorum paternæ opes interuerterentur, iniuria fieret: aliquando tandem cesserunt, & petentibus veniam dederunt: nobísque librum ea lege permiserunt, vt auctoribus adhibitis hominibus doctissimis, quibus & mens & manus patris non ignota esset (neque enim quiuis ex Budæi chirographo inoffense legat, quod is suam quādam nonnihil à vulgari differentem scribendi rationem teneret) descriptum, & cum exemplari diligentissime collatum, nostris formis exprimeremus. Quod sane ipsum quanta potuimus fide ac diligentia præstitimus. Habes igitur studiose Lector, opus sane egregium, & licet auctori posthumum, nullo tamen minus vtile eorum, quæ multa atque vtilissima Budæus ipse in vita edidit. Nihil enim in hac forensi vita cogitari propemodum potest, cuius latine pronuntiandi non multos hic habeas & varios modos: vt tantæ latini sermonis opes nō nisi à Budæo, id est ab homine copiosissimo, cuius omne studiū in eo semper versatū sit, vt Linguæ vtriusque facultates quamamplissimas ad quāque rem commodissime verbis explicandam haberet, congeri & parari potuerint. Huc accedit, quod quicquid fere moribus institutisque nostris continetur, hoc in libro quasi tabula quadam Apellea, non tenuiter adumbratum, sed omnibus Latinæ linguæ coloribus expressum cernere & intueri liceat: vt siquis rationem nosse velit, quam in iure dicēdo aut aliàs decernendo, cum minorum magistratuum subsellia, tum ipsa curiarum supremarū, quæ Parlamenta vocamus, tribunalia sequuntur, is omnem hic promptam & expositam habeat. Nec minore interim libertate ac stomacho, siqua aut ex temporum conditione, aut ex hominum culpa vitia inoleuerunt, qualia

multa accidere vbique necesse est, vt sunt res humanæ in deteriora fere pronæ & procliues: ea proponit, & pro rei cuiusque grauitate insectatur, eo quidem mea sententia consilio, vt siquando à principibus viris, quorum ad res vel constituendas vel corrigendas plurimum auctoritas valet, ea forte qualia proponuntur cognosci contigerit, ab illis remedia quærātur. Quo in genere scio à nonnullis sæpe esse profectum. Iam vero siquos reprehēdendos putat, quorum aliquæ extent in Remp. insigniores iniuriæ, etsi illos ita describit, vt à petitis rerum ignorari non possit qui sint qui designentur, corū tamen nominibus parcit. contrà autem, quos ob virtutem laude dignos arbitratur, eos nominatim appellans, meritis maxima cum æquitate laudibus afficit: vt ita & à vitiis improbos, siqui forte sint generosiores, qui verborum contumelia moueantur, deterreat, & ad laudem ac decus bonos extimulet. Sed de libro, quem tute statim cuiusmodi sit, nosse possis, nimis multa. Tu igitur optime Lector eo fruere, & Budæo mortuo, cuius viui studium nunquam in publicis promouendis eōstudiis cquieuit, gratiam habeto. Nos autem non ita multo post, eiusdem Commentarios linguæ Græcæ plus tertia parte auctos, & multis locis correctos ac meliores factos, tibi dabimus. Vale. Parisiis, AN. M. D. XLIIII. XVII. Calend. Nouemb.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Facie	Versu		Facie	Versu	
7	custodiæ	intra pomœria carcere	45	Iurisconsulto	sine appel.
9	tore	[illegible]	46	circunscripsset	circunscripsisset.
10	insaniam	infamiam.	50	sanctioribus	sanctionibus
20	vadimonium	Octauium, patrem	58	causam	inficiante
21	stis	Index	58	tam priuatorum	venerendæ
21	dex	indicium	61	Sic	discere
28	ctores	heteriarchæ	65	rum	quam verbo
30	stitiæ	neglectim	65	non vt	Caii
21	ficio	in Orboniam	74	Frangere	indicem
21	Testimonia	collidentia	85	Auferre	Auferre, verbum
26	Proferre	indicem	88	rinxit	strinxit.
27	Eximere	numero, Citra	90	sibus	iustitii
30	vt contra	morem	100	pstt.	[illegible]
35	Contrà	Contra	200	τοῖς	[illegible]
36	micorum	prehensationibus	206	dem	Symposiacon.
40	Circulares	commentationes	218	ta exequantur	exequantur.
41	Ob quædam	iussi	253	pasci	qui idem
42	diciis	comites, sine distinctione.	263	Traductio	crimine
42	tum	iterum	263	desdendue	despondendus
44	Rem præsentem	Veutam	266	res	charitatis

Gulielmi Budæi, Consiliarii Regii, libellorúmque magistri in Prætorio, Forensia.

ARDINEM causæ in aliquo ponere aut constituere. Vtroque enim Quintilianus vtitur. Est autem Cardo causæ, ipsius causæ firmamētum.

Quæ singula non iuuant, vniuersa prosunt.

Imperium inhibere, exercere actum iustitiæ.

Dirimere controuersiam, est finem imponere controuersiæ, quod Vacuare vernacula lingua vocat. Cicero 3. Officiorum, Quo magis reprehendendos Calliphonem & Dinomachum iudico, qui se cōtrouersiam dirempturos putauerunt, si honestatem cum voluptate, tanquam hominem cum pecude copulauissent. Sic dirimere litem. Vlpia. Possunt tēpora, intra quæ quis litem dirimere iussus est, prorogari. Sic acies & iras Sabinæ dirimunt inter soceros & generos. Dirimere sententias eorū qui in lite iudicanda affuerunt, est Numerare & componere inter se sententias eodem pertinentes, & numerum numero comparare, & si opus sit, diuidere. Hoc est, si tertia sit pars sententiarū numero minima, quæ ad alterutrā propius accedere videatur. Vulgo ad concordiā redigere opiniones vocant, & summam colligere. Vt Dirimere suffragia. Varro libr. 3. de re Rust. Vis (inquit) dum dirimentur suffragia, villicæ vtamur vmbra? Id est, dum ex summis suffragiorum collectis, cōstituetur quis plurima puncta tulerit. In vetustioribus tamen codicibus legitur diribere. De iure autē diuidendarum sentētiarum: in Annotationibus in Pandectas plenè diximus ex epistola quadam Plinii oratoris.

Ire ad inquirendum de re controuersa, & Inquirere, Faire l'enqueste. & Inquisitor, qui inquisiuit.

Intercessioni parere, Surseoit l'exploict. Et intercessionis edendæ causa diem dicere, Assigner iour pour dire.

Iusta tibi possessione decedo. Id est, facio te possessorem.

Comitiū, vulgo Castelletum vocatur Parisiis, & quocūque nomine alibi forū iudiciale vocetur. Comitiales causidici & cognitores du Chastelet. & Formula comitialis.

Expositiones causarum sinuosæ, & alte repetitæ, Longs plaidoyers. Et Actiones causidicorum compēdiosæ, & rectà ad summā quæstionem progrediētes.

Altercādi vices legitimæ ad tertias nō producūtur. Id est, nō triplicare licet.

Falsi postulare instrumentum, Maintenir faulx. Et instrumentum falsi compertum & conuictum.

Stati dies dilationum, vt ad octauum, aut ad x v, aut vlteriorem.

Re quæsita & renuntiata, dies reo delato dicitur, aut hominis comprehensio decerni solet.

Res quæsita suspiciosa quidem, sed reum delatum non perimere visa est. Celui contre lequel on a informé, ne sen est pas trouué chargé.

Expetere mulctam honorariam cum rei persecutoria, Amende honorable, & prouffitable. Vel litē simul æstimare reo, & honorariam pœnam exposcere. Litem æstimare iniuriæ vel contumeliæ sarciendæ & pecuniæ.

Interrogata responsa, dictáque testiū. Id est, quid quóque modo interrogati, pro testimonio dixerunt. Cic. pro Sylla, Cōstitui Senatores qui omnia interrogata, responsa, dictáque testium perscriberent.

Mācipium & Nexum à Cicerone distinguuntur ab vsu & fructu. Id est, Proprietas & Dominium.

Cōmentarii scribarū, siue Commētarius. Id est Registra, quæ regesta Latinè dici possunt.

Cognoscere chirographum suum vel manum, vulgò Recognoscere dicitur. Cic. in Catil. Cognouit & signum Statilius, & manum suam.

In custodiam tradere, In carcerem mittere.

Nexu venditor vel auctor obligatus. Id est, qui ad euictionē præstandam tenetur. Cic. pro Murena, In iis rebus repetēdis, quæ mancipi sunt, is periculum iudicii præstare debet, qui se nexu obligauit. Quæ sint autem Res mancipi, & Mancipio dare, nos satis in Annotationibus in Pandectas explicauimus.

Ad iudicē vel iudices querimoniā deferre, Est inquirendæ rei delatæ veniam postulare atque auctoritatem. Hoc est, vt vernaculè dicūt, Commissionem ad informandum.

Rei ad curiā delatæ quæstio curiæ decreto constituta, atque animaduersio. Id est, quòd informatione facta in criminosos, eiúsque maleficii affines procederetur, vt legibus moribúsque conuenit.

Renuntiatio inquisitoris, Processus verbalis appellatur.

Libellis frequentibus litigantes postulant, vt suæ causæ curia det operam. Id est, flagitant audientiā. Libello porrecto curia ita subscribendum cēsuit. Qua de re præfectus aut iudex alius cognouisset, atq; eiusce rei apud acta instrumentum prolatum esset plenum & absolutum, vel ita penes se instrumentum haberet, vt de causa liquere posset, eam vt rem cognosceret primo quoque tempore, & iudicaret, darétque operam ne litigatori causam daret iterum curiæ eā ob rem supplicandi. Vulgo dicūt, Fiat præceptum iudici vt intra duos menses, aut intra sesquimensem causam iudicet.

Cicero in Verrem, Postulat vt in eam rē iudices dētur ex iis ciuitatibus, quæ in id forum cōuenirent. Nunc dicunt, Vt dētur commissarii intra Bailliuiatū, aut intra resortitum.

Quærere rem, est quod nostri dicunt, Procedere extra ordinē. Et eo die res quæsita nō est. Id est, curia criminali processui operā nullā dedit. Cic. in Verrē, Non dubitabat Minutius, quin iste, quoniam cōsilium dimisisset, illam rem illo die quæsitutus non esset, cum repēte iubet dicere. Idem alibi, Dimisit eo tē-

pore quæſtionem. Id eſt, eo tempore curia ſurrexit.

Vadimoniũ quoduis promittere non recuſo, Cedo quemuis arbitrum, aut iudicem. Id eſt, do tibi iudicis vel iudicum optionem, huius rei iudicandæ vel arbitrandæ cauſa.

Teſtes dicere dicũtur, & Teſtimonium dicere, & Pro teſtimonio dicere. Cic. in Verrẽ, Cui comperẽdinato, quũ tam multi teſtes dixiſſent, quicquam illorũ veniret in mentem. Idem pro Quintio, Dicẽt hi quoque teſtimonium. Idem, Qui audiuiſſent quæ in iſtum teſtimonia eſſent dicta. Idem in Verrẽ, Qui pro teſtimonio dixit, te, cum thuribulum inſpiciendum popoſciſſes, auulſo emblemate, remiſiſſe. Nunc, Deponere abſurde dicunt verbo iuris interpretum.

Appellator, eſt improbus prouocator. Cic. in Verrẽ, Nihil ægrius factum eſt multo labore meo, quàm vt manus ab illo appellatore abſtinerentur.

Cedere prouocationi, vulgo Deferre appellationi dicitur. Liu. lib. 8. ab Vrbe, Videro, ceſſurúſne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit.

Nomen abſentis tribus præconiis forẽſibus inclamatũ. Nunc, Ter contra eũ defectus datus: poſt quæ, quarto peremptorio opus eſt. Vel ſic, Quartum & vltimum iudiciali præconio inclamatus. Nunc, Appellatus pro vltimo defectu.

Indicta cauſa damnati rei, ii ſunt qui ad diem dictam primũ non affuerunt: aut qui ſatiſdato ampliati, ad diem vadimonii non occurrerunt: aut ſuæ ipſorũ cuſtodiæ crediti, & intra pomœria, carcere circunſcripto, iniuſſu abierũt. Nũc, Qui vrbem carceris loco habebant.

Palàm in auditorio poſtulationẽ expromere iuſſus inter agendam cauſam. Nunc, Faciat requeſtam litigando.

Altercationum vices commiſſæ, vel Cauſarum actiones commiſſæ. Nunc, Inchoata placitamenta dicunt.

Iuriſdictionis fundamẽta ſubducere dici poteſt, qui iudicem ſuũ eſſe negat. Id eſt, allegat incompetentiam.

In cauſis agendis lõgius excurrere, vel Altius rẽ repetere quàm res ipſa expoſcat, Diem & horã eximere dici poteſt, atque eam ob rem à præſidẽ reprehendi. Nunc, Materiam abducere in erraticam enarrationem vocant.

Oſcitans ac dormitãs cauſæ actio aut altercatio, eſt quæ cauſæ firmamenta & argumenta non exactè explicat & proſequitur. Quod idem de iuriſdictione dici poteſt, quæ quædam non prætermittenda præterit, aut in ordinãda lite, aut in ſententia pronuntianda.

Lis aut cauſa incondita, aut hiulca dici poteſt, aut præpoſtera, quæ nec rectè, nec ordine conſtituta eſt & inſtructa.

Damnatus reus in orbe numellato, medio foro ter circũactus, & cautere liliato inuſtus. Nunc, Verſatum in pillorio, & ſtigmate notatum dicunt.

Aure, vel auribus minuere, & Auribus minuti, qui vulgò Exauriti dicũtur, vel Exauriculati potius. hi & Mutili, & Maſtigiæ, & Verberones, & Facinoroſi dicuntur, & Exilio mulctati.

Capite minuti, qui Decapitati dicuntur.

In quaternum nundinum auctiones promulgare. Nunc, Publicare per quatuor denas quaternas. Poteſt & Quaterno trinundino indicere dici.

Pactorum,& contractuum,ac conuentorum perſcriptiones. Nunc,Minutæ & proiecta vocantur:& Perſcriptores pactorum.Verba ſunt Ciceronis.

Reus ad cauſam dicẽdam,obiectáque crimina diluenda,cõmuni iure admiſſus. Nunc,Ad litem ordinariã admiſſus,vel Ad ſui iuſticam defenſionem.

Litigatores vltro citróque ea quæ ad coniecturam pertinent,ſcribendo,ſcriptitandi viciſſitudine conſtituerunt,probandáque probauerunt. Nunc,Partes facta ſua collegerunt. Vel ſic,Et quæ in facti diſceptatione erant,inter ſe conſtituerunt.

Interdum huiuſmodi iudicis interfatio exiſtit,poſt litis inſpectionem,& ita pronuntiatur, Antequam diffinitiuam ſententiam dicere aggrediamur: ex iis quæ in medium prolata ſunt,quædam facti diſceptationes excipientur,quæ vtrinque probabuntur,ſi ita partibus viſum fuerit.

Circunducere edictum cauſæ peremptorium,vel Inducere commeatum ab eremodicio datum.Nunc,Purgare defectum & congedium,vel Diſpungere,& pro nihilo ducere abeundi veniam.

Apponere ſibi petitorem vel defenſorem,eſt colluſorem aduerſarium quærere,& cum eo imaginem veri certaminis adumbrare, & ſententiam auferre. Cic.in Verr.Itaque apponit qui hæreditatem petat Veneri Erycinæ.

Iudicatus pecuniæ,eſt qui ob pecuniã nõ ſolutã in carcerem duci iuſſus eſt.

Legum authoritatem,vel cõſtitutionum ementiri. Id eſt,falſo legẽ vel cõſtitutionem allegare.Et curiæ authoritatem ementitus eſt is,qui extare aliqua de re areſtum curiæ perhibuit,vel cenſendo,vel altercando.

Ad nomina non reſpondere. Nunc,Sinere ſe inter deficientes, & per detrectationes abſentes adnumerari.

Nomenclaturã eremodiciorũ proſcribere. Nũc, Publicare rotulũ defectuũ.

Inclamare eremodiciorum nomina.Nunc,Appellare defectus & cõmeatus.

Areſti executio fiet adhibitis & euocatis,quos adhiberi & euocari ius & æquũ eſſe videbitur.Nunc,Appellatis iis qui appellandi erunt.

Cum eadem de re controuerſia apud duos aut plures iudices diuerſi fori exti tit,ne præiudicium ab altero aut ab vno iudice fiat,qui alteri,aut aliis anteuerterit,vel ne diſcrepantes ſententiæ eodem de iure pronuntientur, huc aut illuc pro re nata tranſlatio fit litium omnium. Id eſt, omnes controuerſiæ eodem euocantur.

Cum de conſuetudine cõtrouerſia orta eſt, teſtes decuriantur,& ſingulæ decuriæ pro ſingulis teſtimoniis cedũt.Nũc,Vna turba pro vno teſte numeratur.

Rata grataque per me futura ſunt,quæ per procuratorẽ meum acta,facta,cõuenta,promiſſa erũt, non ſecus quàm ſi me præſente, ac verba præeunte acta, facta,tranſacta eſſent.

Dies à Cicerone pro tempore ſoluendæ pecuniæ, aut rei abſoluendæ dici ſolet.Vt quodam in loco,Ait nomina ſe facturum qua ego vellem die. Id eſt,ſyngraphæ cum terminum quem ego vellem,appoſiturum.

Nuncupata , & verbis conceptis cauta vel excepta ſunt, quæ vulgo Expreſſe dicta in contractibus appellantur.

Deſertores cauſarum Latinè dicendi ſunt , qui eremodicii aut rei ſunt, aut

damnati.

Recuperatores hodie iudices commissarii vocantur. Dabantur olim à prætore, non absimiles iis quos Græci διαιτητὰς appellant. Et recuperatoria iudicia dici possunt, quæ nunc Commissariorum iudicia nostri vocant.

Descẽdere in causam, & In causam demittere, & Causæ subscribere. Nũc, Adiungere dicimus. Penitus autem descẽdere, vel Sese demittere, est quasi liti sese vindicem offerre, & authoritatẽ præstare. Hoc est, suo nomine defẽsorem agere. quod Garantizare vernaculo verbo dicimus. Deesse autem authoritati rei controuersæ venditor dicetur eleganter, qui rem ab alio vindicari passus est, & in iudiciũ eo nomine vocatus est ab emptore: & vt author laudatus, officio viri boni defuit, nec authoritatem emptori suo marte præstitit. Nunc, Deficere garentiæ dicunt. Hoc est, emptorem suum destituere proderéque. Cic. ad Atticũ, lib. 7, In quo quidem loco manebo, dum spes pacis erit: sin bellũ geretur, non deero officio & dignitati meæ, pueros ὑπεκθέμενος in Græciam.

Pro testimonio mentiri, Est falsò testificari. Ex Cicerone.

Literæ vel documentum locupletis authoritatis, authenticum à iurisperitis appellatur, quasi iustæ & plenæ fidei instrumẽtũ, vt iuriscõsulti antiqui vocant.

Decidẽdæ litis in curia agitatæ authorem fieri curiam ipsam oportet. Nunc, Homologare vocant verbo Græco.

Sicut actor intendere dicitur, & actoris est intentio: sic reus depellere intẽtionem, & eius est depulsio. Id est, exceptio & præscriptio. id est ἀντιγραφή. Quintil. lib. 3, Vltima quidem superest ratio aliquo iuris adiutorio elabendi è crimine, quod neque negari, neque defendi potest, vt nõ videatur iure actio intendi. Cic. De hac muliere nihil dicã, nisi depellendi criminis causa. Id est, propulsandi & diluendi. Depellere tamen & Depulsio, non tantum defensoris, sed etiam actoris & petitoris. Prima autem depulsio est, quã defensionem plerunque vocant. Secũda est actoris, quæ Replicatio à iurisconsultis dicitur. Et tertia rursus defensoris, & eius vnde petitur, quam Duplicationem vocant iidẽ iurisconsulti antiqui. Et si porrò pergamus, erit quarta depulsio quæ Triplicatio dicitur. Quintil. Sit enim actoris intentio, Hominẽ occidisti: si negat reus, faciet statum qui negat. Quòd si confitetur, sed iure à se occisum dicit: nisi aliquid accusator respondeat, nulla lis est. Non fuit (inquit) adulter. ergo depulsio incipit esse actoris: ille statum faciet. Ita erit quidem status ex prima depulsione, sed ea fiet ab actore, nõ à reo. Recusare etiã est depellere, & Recusatio, intẽtionis depulsio. Cic. in Partit. Rationem subiiciat recusationis suæ. Id est, exceptionis. Quintil. lib. 4, Recusatio quoque plures interim propositiones habet. vt contra petitionẽ pecuniæ, Malè petis: procuratori enim tibi esse non licuit: Sed nec illi, cuius nomine litigas, habere procuratorem.

De cõtrouersia componenda dabo me amicis, & compromissum faciam ex eorum sententia. Id est, faciam quod amici iusserint.

Frustrator, causæ desertor, ludificator, litis dirimendæ detrectator, iuris & æquitatis fugitans.

Tribus perendinis reum delatum vadari, vel Ternis perendinis vadimoniis euocare, & Post quartum peremptorium præconio promulgare & proscribere.

Nunc, Ternis breuibus dicunt adiornare, & Banno appellare.

Reis absenribus delatis, & indicta causa damnatis. Id est, post eremodicii recte atque ordine ex iudiciorum publicorum priuatorúmve formula decreti, inclamatis & proscriptis, & inter requirẽdos adnotatis, solenne est, si insonti cõscientia freti sint, postliminium diplomaticum impetrare ab integro sistendi iudicio, & quæstioni capitali se offerre, vt & sui, & bonorum adnotatio circunscribatur, si causam iudicibus approbauerint.

Laudat authoritatem rei, is qui titulum possessionis suæ allegat.

Proferre rabulas testamenti, Cicero pro Exhibere testamentum dixit.

Mulctam dicere verbis curiæ, siquid contra interdicta factum fuerit. Nunc, Vetare nomine curiæ in pœnam certam & grãdem. Cic. Mulctam dixit Crassus, pontifex maximus, collegæ Flacco, flamini Martiali, si à sacris discessisset.

Incessere fidem testiũ, & Eleuare, & Insectari, & Refutare, & Refellere dicũt, quod lingua vernacula Reprociare vocat. Quod ferè est exprobrare crimen vel insaniã. Dicitur & ab antiquis Infamare testes & refutare, & Arguere ignominiæ vel periurii. Quintil. Si deficietur numero testiũ, pars diuersa, paucitatẽ: si abũdabit, conspirationem: si humiles producet, vilitatem: si potentes, gratiã oportebit incessere. Cic. pro Cecinna, Terentius alter testis nõ modo Ebutiũ, sed etiam seipsum arguit. Id est, refellit. Et pro Rabirio, An non intelligis quos viros mortuos summi sceleris arguas? Quod idem Coarguere dicitur. Idem pro Sylla, Illum multorum literæ ac nũtii coarguerũt. Et pro Flacco, Vinci, refelli, coargui putat esse turpissimum. de teste loquens.

Attentare fidem testis, est subornare conari. Attẽtare iudicis religionem aut fidem, est muneribus vel promissis aggredi & corrumpere velle.

Ius pro Titulo à Cicerone dicitur. vt in Parad. Vt mancipia quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili.

Formularii, Cõceptores, Cautores, Stipulatores, & Astipulatores, Pragmatici, nationis sunt eorũ, quos Practicos & Praxeos peritos nostri vocãt. Cic. pro Quintio, Testes tot, quibus omnibus causa iustissima est, cur scire potuerint, nulla cur mẽtiantur, cũ à stipulatore tuo cõparabuntur. Id est, cũ ab isto, quo tu in vadimonio faciendo vsus es. Idem in epist. ad Octauiũ, Patrem ei obiicit astipulatorẽ, auum argentariũ fuisse. Huiusmodi homines adhibebantur ab iis qui satis accipiebãt, & quibus repromittebatur, aut expromittebatur. Tranquil. in Vitel. Tum fœneratorum & stipulatorum, publicanorúmque, qui vnquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix vlli pepercit.

Refrigerare testem, est testimoniũ eius, quod graue videbatur, & assensum iudicũ, quasiq; plausum ciere, interfatione aliqua obturbare, testémque ipsum ad insanriã redigere, quasi mendacii suspicione obiecta, aut ad inconstantiam. Translatio est ab actoribus scenicis, qui plausu repẽte destituũtur. Quintil. lib. 5, Prudens verò testis & constans, vel tanquam inimicus dimittẽdus statim. vel non interrogatione, sed breui interlocutione patroni refutãdus est, aut aliquo, si continget, vrbanè dicto refrigerãdus. Est enim Frigere, non placere, non celebrari voce hominum, non admirationem commouere, non ciere attentionem. Cic. in Brut. Quare, tibicen dixerit discipulo sanè frigenti ad populũ, Mi-

hi cane & musis. Idem, Nonnũquam frigidus, interdum facetus. Frigidus, id est, nec plausu, nec risu excipitur eius oratio. Quintil. libro 5, Interrogetur autem testis verbis è medio sumptis: vt qui rogatur (is autem est sæpius imperitus) intelligat, aut ne intelligere se neget: quod interrogantis non leue frigus est. Id quod si eueniat, patronus interrogans ita deprehensus est, vt porrò progredi nequeat, & obmutescere cogatur, tanquã ad stuporem redactus, & testimonio conuictus, quod refellere non potuit. Frigus hoc Græci ψυχρολογίαν vocant. & ψυχρὸν hominem frigidum, id est, qui nec gratiam, nec venustatem habet, vel in habitu corporis, vel in gestu, vel in sermone. Isocr. de regno, docere volens difficile esse grauem simul & vrbanum, ὁρῶσι γὰρ ὡς ἐπιπολὺ τοὺς μὲν σεμνυνομένους, ψυχροὺς ὄντας, τοὺς δὲ βουλομένους ἀστείους εἶναι, ταπεινοὺς φαινομένους: frigere eos dicit, qui absurdè ad grauitatem se afformant. Frigent igitur testes & indices, qui fidẽ iudicibus non faciunt, qui animos iudicum non mouent. Refrigerãtur autem testes hoc tempore & indices in causis criminalibus, quãdo testes cum reis cõpositi, id est ἀντιπρόσωπος interrogati, à reis ipsis probabiliter refutantur vt mendaces.

Præscriptionis lis est, qua excipit reus, actori iudicium vel actionem dandam non esse. Id est, non esse admittendum. Quintil. lib. 7, Cùm ex præscriptione lis pendet, de ipsa re quæri non est necesse. Nunc, Cũ de fine non admittendi cõtrouersia est, non est necesse super principali litigare. Deinde apud Quintilianũ sequũtur hæc verba, Ignominioso patri, filius præscribit. de eo solo iudicatio est, an liceat. Præscribere, est exceptionem opponere quæ iudiciũ ingredientem summouet. Et opponitur Intẽtioni, Præscriptio. Quintil. Est autem duplex huius disceptationis controuersia, quòd aut intẽtio aut præscriptio habet controuersiam: ac fuerunt qui præscriptionis statum facerent. Sic accipitur à Iuriscõsul. in tractat. de except. in Pandectis. Intẽtionis autem & Præscriptionis Appendices & Appendiculæ, sunt liticulæ que subinde agnascũtur principi quæstioni, & Incidentes vocantur, aut Emergentes.

Fraudi esse, vt Captioni esse. Cic. pro Cluent. Quæ res nemini vnquam fraudi fuit. Id est, nunquam pœna dignum existimatum. vel, nũquam damno fuit. vt Terẽt. in Heauton. In eandẽ fraudem ex largitate nimia atque ex parsimonia incides. Id est, vtrunque perinde damnosum est. Capitalẽ fraudẽ admittere, est capitali crimine se obligare. Quo Vlpianus vsus est in tract. de edili edicto. Liuius, Qui capitalem fraudem ausi sunt. Cic. de Diui. Est enim periculum, ne aut neglectis his rebus diuinis, impia fraude: aut susceptis, anili superstitione obligemur. Captioni esse, etiam est Damno esse. Plaut. Atenim nequid mihi captioni sit, si dederim tibi.

Testis deprehensus & æstuãs, & de gradu deiectus, pro titubante. Contrà, Testis firmus, interritus, constans, præsentis animi, & apud se semper existens. Iudex autem dici potest præsenti animo iudicium fecisse, & cum reo commissus acriter institisse, & propemodum confessionem ab eo expressisse.

Scripturæ caput aliquod circunscribendum contendere, id est, reiiciendum esse. Et reiectanea capita, & pro non scriptis habenda, quæ reiecta sunt. Dicitur & Circunducere, pro Circunscribere. Cic. in Verrem, Itaque vno nomine cir-

cũſcribere habetis genus hoc aratorũ,quòd eos infenſo animo veniſſe dicatis. Id eſt, vt teſtes vobis infenſos à teſtimonio reiicere. Eſt etiã antiquare & inducere. Idẽ in Finib. Circũſcriptis igitur iis ſententiis, quas poſui, relinquitur vt. & reliq. Vlp. in tract. de iudiciis, Circũducere edictũ dixit. Dicitur & Inductũ, quod circunſcriptũ eſt. Cic. ad Attic. Inducendi ſenatuſconſulti maturitas nõdum eſt. Id eſt, delendi & antiquandi. De iis quæ inducuntur in teſtamentis, titulus eſt in Pand. Eodẽ modo, Circunſcribere ſententiam, eſt quod Ad nihilũ redigere dicimus. Et appellatio circunſcripta, quæ vel curiæ decreto vel diplomate regio antiquatur.

Editũ ex actis decretum & conſignatum, pro eo quod Leuatum è Graphiariatu vulgo dicunt.

Aſſenſa ſcripturæ capita & cõuenientia. Id eſt, de quibus inter partes cõuenit. quibus capita cõtrouerſa opponũtur. Cic. in Acad. Etenim qui à vobis ſapiens inducitur, multa ſequitur probabilia, nõ cõprehenſa, neq; percepta, neq; aſſenſa.

Cauſam ſuã iudicibus probare, eſt quod dicunt vulgò Documẽtum boni iuris ſui dare, cui opponitur, Apud iudices offendere. vnde Offenſiones iudiciales, res ſunt minus ſecundæ in negotiis forenſibus, Græci ἥττας appellant.

Offendunt prouocatores in curia, qui in fraudẽ ſexagenariã incidunt. Quod & de cauſidicis dici poteſt, qui vulgo mulctam habuiſſe dictitãtur. Et Cauſidicus offenſator, cuius clientibus ſæpe id contingit. Et litigatores quidã ſubinde offenſantes, & temerarii appellatores.

Is ad quem res, qua de re agitur, pertinebit. Nunc, Pars quæ ius acquiſierit. Simile eſt, Adhibendi autem ii erunt, cum eò ventum erit, ad quos ea res pertinebit, vel quibuſcum ipſi res erit, qua de re tunc agetur. Nunc, Vocatis ab eo vocandis dicunt.

Siquid aduerſus ea quæ decreta ſunt, factum fuerit: prout quæque res erit, ita iudices animaduertant. Nunc, Secundum caſuum exigentiam mulctent.

Reus ad cauſam dicendam admiſſus. Nunc, Ad ſe iuſtificandum.

Litis æſtimationem imminuere, eleuare, refellere, & minoris æſtimandam contendere, ἀντιτιμᾶσθαι, extenuare & eleuare. Nũc, Per attenuationem reſpõdere. vel ſic, Licet ex formula litẽ iniuriarũ vltro citróque pluris minoriſque æſtimare.

Ius prodendi ſacerdotis, in locum demortui ſufficiendi, Ius patronatus nunc dicitur. Ius etiam nominandi dici poteſt antiquo verbo, quo lingua vernacula vtitur in ſacerdotiis & profanis muneribus, quod & Nomen edere dicitur.

Qui interdicto retinendæ poſſeſſionis experitur, primum vel agit vt aduerſarium poſſeſſione deiiciat, & vt penes ſequeſtrem ipſa ſit poſſeſſio, & regiæ manus iniectione veluti ſacroſancta ſit partibus. Et hæc diſceptatio quaſi exordiũ eſt controuerſiæ. Secunda intentio geminam habet diſceptationem: pertinet enim & ad vindiciarum litem, & ad iuſtæ poſſeſſionis iudicium, etiam ſi cõtrouerſia plerunque duabus ſententiis dirimitur longa intercapedine diſtãtibus. In hoc autem interdicto ita promiſcuæ ſunt intentionis & depulſionis vices, & petitoris, eiúſque vnde petitur, ſic (vt ita dicam) perſona deſultoria, vt tamen is petitor cenſeatur qui laceſſiuit controuerſiam, interdicto prouocando ad-

uersarium, quasi iuris sui fruendi vtendique obturbatorem. Prouocare autem & interdicto & vindiciis sic dicere possumus, vt olim aiebant, Quando tu hoc negas, sacramento quinquagenario te prouoco.

Postulare ius subsidiariæ actionis, & cum eo experiundi ad quem res pertinebit, seruandi sui causa. Nunc, Saluum recursum vocant.

Opponere se liti vt suæ, Agnoscere litem vt suam, & Litem suã facere, eiúsque euentum recipere ac præstare solent, qui de euicta re tenentur. οἱ ἀναδεξάμενοι τὴν δίκην, qui causæ patrocinium suscipiunt.

Indicere mulctam ni pareatur, hi solent qui auctoritate iudiciali quippiam exequuntur.

Vsurpare ius antiquũ, est Refricare amissam tempore possessionem. Liuius, Mirabantur quidnam incidisset, cur ex tanto interuallo rem desuetam vsurparent. Vsurpare ius, est vti aliquo iure, & quasi possessionem capere. Idem de Diali flamine qui admitti in Senatum è more antiquissimo postulabat, loquens, cui rei Prætor intercedebat, Prætor (inquit) non exoletis vetustate annalium exemplis stare ius, sed recentissimæ cuiusque consuetudinis vsu volebat, nec patrum nec auorum memoria Dialem quenquam id ius vsurpasse. Idem alibi, Nihil noui facimus, quod populi est vsurpamus. Vsurpare ciuitatem, est Dicere se ciuem. Cicero in Verrem, Cum imploraret sæpius, vsurparétque nomen ciuitatis. Id est, Cum ciuem se esse testaretur, ne à Verre necaretur. non enim licebat ciuem Romanum interimere prætoribus & aliis magistratibus. Deinde sequitur apud Ciceronem, Ne moram quidem mortis mentione atque vsurpatione ciuitatis assequi potuit. Sic apud nos Vsurpare ius initiati verticis, est Clericum se dicere ciuilis impunitatis causa. Et Vsurpatio canonici iuris, pro eodem dici potest. Cic. de lege agraria, Sint igitur decemuiri, neque veris comitiis, id est populi suffragiis, neque ad speciẽ atque vsurpationẽm vetustatis, per x x x lictores auspiciorum causa adumbratis, constituti. videte & reliqua. Ad vsurpationem vetustatis dixit: id est, ad inanem speciem & imaginariam formulam, vt videantur creati iure à maioribus tradito. Paulus iurisconsultus, Vsurpatio est vsucapionis interruptio. Oratores autem Vsurpationem, Frequentem vsum vocant.

In hac lite non caput actionis agitur, sed exceptionis & præscriptionis controuersia est, aut iudicii translationis. Nunc, Non est quæstio nunc de principali, sed de fine non procedendi aut non recipiendi.

Homo non modo iuris prudentissimus, sed etiam formularum ac forensis vsus callentissimus. Nũc, Optimum practicum dicunt, qui omnes causarum cardines, articulos, perfugia, subsidia nouit, temporúmque momenta.

Conclusiones ratæ sunt, quæ Argumenta concludentia dicuntur.

Tribus mensibus prouocationis causas in curia auspicari oportet. Quod & Ingredi & Ordiri & Exercere dici potest.

Producere diem, Liuius de Manlii iudicio loquens, est Rem differre in alium diem. Cicero Dirimere tempus, & Proferre diem dixit. Diffundere diem, est In crastinum rem differre, vt in Annotationibus in Pandectas admonuimus.

Iniqua conditione litigare dicuntur, vel Iniquo certamine disceptare, qui cũ aduersario præpotente, aut in eo foro nimium gratioso litigant.

Conuentum agere, & Cõuentus agere, est quod nos dicimus, Assessiones tenere. Cic. in Verrem, Ex iis oppidis in quibus prætores consistere, & conuentum agere solent. De quo vocabulo satis in Annotationibus diximus. Cõnuentum agere iudicialem iudices vel curia dici potest, quando aduocatorum actionibus altercationibúsque vacat. Sic Conuentus forenses aguntur: ἀγοραῖοι ἄγονται in Actis Apostolicis vndeuicesimo capite.

Senatui placere dicebant, vt apud Ciceronem quinta & nona Philip. pro eo quod Græci dicunt δοκεῖν. vnde Dogmata, id est decreta dicta. Ita Curiæ placere dici hodie potest, præsertim in his decretis quæ auctoritate & potestate legibus soluta magis quàm legum antiquarum præscripto constant. Quanquam ipsa Curiæ decreta, Aresta videri possunt esse dicta, quasi curiæ placita. Aresta enim à Græcis dicuntur, quæ placent & probantur. Plutarchus librum scripsit περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Id est, vt olim vertimus, De placitis philosophorum.

Pernegare in quæstionibus dicuntur rei, cum re per tormenta quæsita (sic enim loquebantur) ipsi qui torquentur, negant pertinaciter.

Dissoluere mores, instituta, & formulas, vsúsque iudiciorum. Nunc, Cõtra cõsuetum modum & stilum procedere.

Satis testium esse visum est, vel vt Cicero, Satis testium datum esse, cum res probata esse visa est.

Constitutum iudicium esse dicebant, quãdo prolusiones actionum peractæ erant. Nunc, Fines non procedendi, vel non admittẽdi vacuati sunt. Et Post cõstitutum, id est, Post præludia causæ finita.

AEquum bonum impetrare à iudice non potest is, cui iudex iniquus est.

Tenetur manifesto is qui conuictus est, qui iam inficiari non potest.

Religio & fides in æquo iudice esse debet. Cic. In iudicio (inquit) religio & fides anteponatur amicitiæ.

Iura Cordubam petunt, inquit Plinius auunculus. Nunc, Iurisdictionis sunt Cordubensis. Curtius, Hunc exitum habuit regia Orientis, vnde tot gentes antea iura petebant. Nunc, In quam resortiuntur.

Quod priuatus cum priuato egerit, maior cum minore annorum vigintiquinque, ita demum ratum erit, si minoris intererit non irritum fieri.

Quod priuatus cum priuato agat, æquo iure disceptato. Nunc, Quando erit quæstio inter Titium & Meuium. Cic. in Verrem, Quod ciuis cum ciue ageret, iudicem quem commodum erat, dabat. Nunc, Ad suã postam. Alibi, Quinque iudices quos commodum fuit, dedit. Idem, Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ciue agat, certet suis legibus.

In addictione rei auctione venditæ, nisi is euocetur cuia res est, addictio nulla est. Id est, Proprietarius.

Iure ac iudicio controuersiæ finium, non armis disceptandæ. Ex Liuio.

Id sine fraude facere ius potestásque esto. Nunc, Impune facere liceat.

Supplicibus libellis curiæ fidem implorare.Nunc,Requestas porrigere.

Disceptatori ad rem inspiciendam à curia misso, libera data mandata, quæ præsentis disceptationis essent,vt in re præsenti cognosceret, & quæ visa essent statueret.Nunc,Commissario data potestas eorum quæ ad mandatorum executionem attinent.Is tamen religione non necessaria ductus, integram omnium disceptationem,aut quæ maioris disceptationis esse videbantur,ad curiam reiecit.

Res mancipi, res sunt alienabiles, & quæ sunt in commercio, quibus Nec mancipi opponuntur,quæ(vt Plinius inquit) in mancipatum non veniunt. Cic.pro Murena,In rebus repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicii præstat,qui se nexu obligauit. Fit mentio in codice Iustiniani in tractatu De vsucapione transf.

In causis quæ testimoniis magis,quàm literarum auctoritatibus constant, interdum ita pronuntiatur,Satis de causa liquere, nec opus fuisse in testium fidem inquirere,quamlibet scripto refutatam & eleuatam.Nūc, Sine inquisitione eorum quæ exprobrando obiecta sunt.

Scripto testibus obtrectare, Bailler reproches. Cicero. Et testium fidei. Non testibus scripto, sed testimoniis obtrectare ius est post inquisitiones prolatas.Id est, Cōtradicere dictis testimoniis, Obtrectare literis auctoritatibúsque prolatis.Nunc, Contradictiones edere, Auctoritatum fidem labefactare.

Obtrectationibus testium vel testimoniorum rescribere, vel instrumento litis. Nunc,Edere contradicta vocāt. Cic.pro lege Manilia, Vt hoc vos intelligatis à nullo istorum qui huic obtrectant legi atque causæ, L.Lucullum similiter esse laudatum.

Ad inquirendum missus optionē sibi sumit, vel allegit, quem Adiūctum appellant,qui tamen partium alteri non iniquus sit.Plautus,Optionem sibi sumito Leonidem. Vel sic, Ad inquirendum datus vir virum legit. vel Inquisitor adoptare iubetur subsignatorem sibi,aut subscriptorem.

Ingredi in causam,Cicero,pro eo quod Introire in materiam dicunt.

Agnoscere se rei actæ aut factæ mandatorem.Nunc, Aduouere factū.Causæ dicendæ semetipsum offerre & mādatorem.Agnitionem profiteri rei delatæ,vt iure suo mandatæ.

Ad diē & horam testimonii testibus denuntiati, recte euocatum oportet eum quem contra testimonium dicturi sunt.Nunc,Ad personam aut ad domicilium citari.Denuntiare autem testimonium quid sit,nos in Annotationibus diximus.

Testis autem cui denuntiatum est testimonium, testificari cogi potest,nisi iurauerit. Est autem Eiurare testimonium,iureiurādo iustam causam excusare testimonii non dicendi.Quod Græci ἐξόμνυσθαι,id est,Eiurare appellāt. vt siquis neget se præsentem fuisse, aut ignorare se iuret id de quo testes interrogātur:aut aliā causam probabilem alleget. De quo verbo nos in Commentariis Græcis diximus. Inde Eiurare iniquum iudicem, quo Cicero in Phi-

lip. x 11 vſus eſt, Sic me iniquum eiurabant, de me querebantur. Sic Eiurare magiſtratum, eſt Iureiurando affirmare ſe iam non poſſe magiſtratui gerendo ſufficere, & honore abire, & magiſtratu ſe abdicare: vnde Eiuratio pro Abdicatione ponitur. & Eiurare honorem dicitur, qui honore ſe exuit. Val. lib. 2, His (vt ita dicam) piaculis Mars imperii noſtri pater, vbi aliqua ex parte à tuis auſpiciis degeneratum erat, numen tuum propitiabatur, affinium & cognatorum & fratrum nota, filiorúmque ſtrage, ignominioſa conſulum eiuratione. Id eſt, Conſularis dignitatis depoſitione, qua ſe abdicare cogebantur cum ſumma ignominia. Plinius iunior, Et quaſi eiurato magiſtratu priuatum me facere.

Creditor qui nomen publicæ vel regiæ auctoritatis habet, petere prius debitum, deinde pignerari debet, ſi pecunia non detur. Id eſt, Ab executione facere exigendi initium iure non poteſt.

Agenti actori præſcribere, quaſi illi lege agere non liceat, μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην παραγράφεσθαι, eſt Actionem depellere aliqua exceptione, & iudiciū illi non dandum eſſe contendere.

Actionem ſubſidiariam vel petitionem reo dare, qui pro alio dependere coactus eſt: quæ à Græcis ἀναφορὰ dicitur. Id eſt, Ius referendæ in alium actionis. Nunc, Seruare recurſum vocant.

Teſtatò reclamare, & Intercedere quominus aliquid fiat: aut Teſtari rem ſe iudicio executurum, διαμαρτυρεῖσθαι. Nunc, Proteſtari dicunt.

Præſcriptiones litis conteſtationem morantes aut ſummouentes, diiudicari prius debent, quaſi iuſti certaminis proluſiones. Nunc, Fines nō procedendi vel admittendi euacuare dicunt.

Res peruerſe conſtitutas in ordinem ac ſtatum decorum reſtituere, pro eo quod Reformare dicunt.

Duo aut plures in totum reciproce conſponſores. Nunc, Alter pro altero, vel Alius pro alio inſolidum obligati, vt rei promittendi.

Auctori vel cohæredi iudicium denuntiare. Nunc, Summare dicunt.

Denuntiare aduentantem diem ei qui in diem rem præſtare, vel opus perfectum obligatus eſt, vt purgare moram poſtea non poſſit excuſanda ignorātia, ſi pœna commiſſa fuerit. Id eſt, Pacti commiſſorii admonere, vt in prædio emphiteutico, quod biennio aut triēnio commiſſile eſt. Et Denuntiatio rei committendæ & commiſſoriæ præſcriptionis exercendæ, candide facta, reſtitutionis anſam præcidit ei qui nec ignorationem, nec vim maiorē, aut ſonticum morbum excuſare probabiliter poteſt.

Denuntiare auctionis diem ei cuia res eſt. Id eſt, Ad diem decreti citare, hoc eſt, Rei addicendæ plurimò licitanti & vltimó.

Renuntiare procuratori mandatum, vel cognitori ſuo. Nunc, Reuocare procurationem.

Nec legibus hoc, nec moribus factū eſt, nec ex vſu forenſi. id eſt, Nouo modo factum, & ideo irritum.

Procurantes lites regias. Nunc, Gentes regias vocant.

Fundus pecuniariam præstationẽ domino pẽsitans,& speciariã. Hoc est, qui pecunia conductus est, aut frumentaria pensione, vel vinaria.

Simulac appellata est curia, absistendum est, nõ etiam simul vt intercessum est. Est autem Intercessio, quæ vulgo Oppositio dicitur.

Considere curia dici debet, & Iudices numero plures ad causas disceptandas aut iudicandas coacti. Cic. in Verr. Vt primum iudices consederunt. Sic Ouid. in Metamorph. de iudicio armorum loquens, Considere duces.

Præses de singulis causidicorum postulationibus aut altercationibus referre solitus est. Nunc, Petit opinionem curiæ. Cic. ad Attic. Nam vt quæque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat seueritas.

Secũda actoris & rei actio plærunq; admittitur, rarissime tertia. Id est, ad replicationem vsque & duplicationem disceptare licet, non vltra. Vel sic, Intendendi & defendendi vices iterum, non tertium repetuntur in curia.

Recuperatores Palatini, etsi perpetuam sui fori iurisdictionem habent, non tamen ordinariam & iustam habent. Apud eos enim lege agi sine actionũ delectu non potest. In personam agi potest, nõ in rem, nisi per interdicti formulam: ídque tum demum, cum diplomate mandata est iurisdictio. Requestarum palatii iudices appellantur.

Hac auctoritate nihil cõsignatius esse potest, quæ notariorum chirographis subscripta, & signo præfecturæ obsignata est. Nunc, Nihil magis in forma probante, vel authentica esse potest.

Ad exequendum mandatum diplomaticũ ii euocandi sunt, quorũ interuẽtu rem agi ac disceptari oportet, si res ita nata sit. Nunc, Vocatis vocandis.

Non legibus & iure scripto, sed moribus & iure à maioribus recepto vxores in manum virorum conueniunt: & ita in maritorũ mancipio sunt, vt sine eorum auctoritate agere nihil possint, quod quidem iure ratum sit. Hoc eodem iure erant non vxores tantum, sed mulieres omnes & apud Romanos, & apud Græcos, vt ex verbis Ciceronis liquet in oratione pro Cecinna, Cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptũ iudica. Quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi. Idem, Iste vester testis, qui ausus est dicere, fecisse videri eum, de quo ne cuius rei argueretur quidem scire potuisset, ipse nunquã auderet iudicare deberi viro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. Et pro L. Flacco, Emptiones falsas prædiorum, perscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. Tutor his rebus Græcorũ legibus ascribendus fuit, Polemocratem scripsisti mercenarium & administrum consiliorum tuorum.

Longius repetita percunctatione reum interrogare, & vnde suspicari nihil possit. Quintil. Est pedetentim, quasique per inductionem Socraticam inuito & deprehenso cõfessionem criminis exprimere. Quod quæsitores callidi & iudices faciunt.

Reum iudicio circũuenire & indicio, est Reum testibus subornatis & indice corrupto, qui seipsum deferat, reum delatum euertere.

Auctor fuit reus, vt testibus in se interrogatis fides habeatur, vt irrefutabilibus & integris. Id est, cõsensit, & vltro poposcit. Cic. pro domo sua, Auctórne es, P. Fonteius vitæ necísque potestatẽ habeat? de forma cõcipienda verborum

b.i.

in adoptione loquens. Sic qui ſe cœnobiis & ſacris ſodalitatibus deuouent, auctores ſunt vt in ſemetipſos hetæriarchæ mancipii ius habeant.

Iudicata curiæ Latinè dici poſſunt, vt Curiæ conſulta.

Capite & fortunis ſibi ab aliquo cauere, aut ſatis accipere. Plin. lib. 34, de cane æreo in templo Iunonis dicato eximii operis, Verum & noua ſatiſdatione (nam ſumma nulla par videbatur) capite tutelarios cauere pro eo inſtituti publici fuit. Sic Cauere obſidibus. Cæſar, Quoniam in præſentia cauere obſidibus non poſſent. Sic Cauere chirographo, Cauere iureiurando. Capite cauere dici poſſet de iis, qui corporis comprehenſione cauēt, quaſi oppoſito pignori corpore. Quanquam & aliter dici poteſt.

Aduocatio, eſt in cauſis inſpiciendis & æſtimandis aduocatorum cœtus: quæ conſultatio, dicitur. Cic. in Prætu. Vrb. de æde Caſtoris loquens, Quo maximarum rerum quotidie aduocationes fiunt. Aduocatio etiā eſt quod Cōſilium vocat Lingua vernacula. hoc eſt, Aduocati, & Iuriſperiti, in vnum coacti, vt cauſæ agendæ adſint. Liuius, Filiam obſoleta veſte cum ingenti aduocatione in forum deducit. de Virginio loquens. Cic. pro Sylla, Sed ſi tuus parens aduocationem hominis improbiſſimi, ſella & ornamentis ſuis & conſulatus honeſtauit: quid eſt quamobrem conſulares qui Catilinæ affuerunt, reprehendantur?

Et aduocare viros doctos & iuriſprudentes, eſt Ad cauſam ſuā tuendam aſciſcere. Plaut. in Caſſina, Cōtriui diem, dum ego aſto aduocatus cuidam cognato meo, quem ego hercle adeò litem perdidiſſe gaudeo, ne me nequicquā ſibi hodie aduocauerit. Et Aduocati interdum teſtes rogati dicuntur. vt apud eundem in Pœnulo, Factum à vobis comiter: bonam dediſtis aduocati operā mihi. Id eſt, dum mihi affuiſtis danti pecuniā. Deinde ſequitur, Cras mane quæſo in comitio eſtote obuiam. Id eſt, Adeſte ad teſtimoniū dicēdū in iudicio. παρά-κλητοι Græce dicūtur. Aduocat etiam ſibi iudex viros doctos aſſeſſuros in iudicādis cauſis. Cic. pro Quintio, Non eo dico C. Aquili, quòd mihi veniat in dubium tua fides & conſtantia: aut quo non in his, quos aduocaſti, lectiſſimis viris ciuitatis ſummam ſpem habere P. Quintius debeat.

Vincere iudicio fundū, & Auferre iudicio, eſt Iudicio obtinere. Cic. pro Roſc. Comœdo, Itáne vero? cognitor ſi fuiſſet tuus, quod viciſſet iudicio, ferres tuū. ſuo nomine petiit: quod abſtulit, ſibi, nō tibi exegit. Sic Vincere interdictū retinēdæ poſſeſſionis, eſt rē auferre iudicio poſſeſſorio. Idem pro Cecinna, Oſtēdo ſi ſine armis, coactíſve hominibus deiect us quiſquā ſit: eum qui fateatur ſe deieciſſe, vincere ſponſionē ſi oſtendat eum nō poſſediſſe. Spōſio, genus erat iudicii, de quo in Annotationibus diximus. Vinco etiā ſignificat, re probata ſententiā fero, vel rem cōpertam oſtēdo, & probo. Cic. pro Cluent. Vnū denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ veſtigiū oſtēde: vince deinde virum bonum fuiſſe Oppianicū, hominem integrum, nihil de illo vnquam ſecus eſſe exiſtimatum: tum cenſorum iudicium cum re coniunctū eſſe defendito. Vince (inquit) id eſt, proba, demōſtra. Idem, Si doceo non ab Habito, vinco ab Oppianico. Id eſt, Cōtinuo manifeſtum facio ab Oppianico hoc eſſe factū. Et de Orat. Hæc à ſe peti vincerēt oportere. Id eſt, oſtēderent, docerent, ἐξελέγξαιεν. Sic autē Litē vincere dici Latinè poteſt, vt Græci νικᾷν τὴν δίκην dicunt. Sic Plinius

lib.10, Vincere Olympia dixit. Cicero iterũ Auferre verbo vsus est, pro Iudicio obtinere, Quòd si ad Rosciũ nihil perueniret, quod tu à Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorẽ: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exigit. Cognitorem autem appellat, ad litem factum procuratorem, vt alibi dicemus.

Occupare quæ diuersam partem dicturam putat, aut oblaturam, interdum prudẽtis est litigatoris. Id est, priorem dicere, vel offerre. Vt Occupare testem, hoc est, prius ei testimonium denuntiare.

Quod duodecimuir Franciæ à duodecimuiro petet, vel à priuato, vel priuatus ab eo, quod iudicium cunque dictabit vel collegæ, vel priuato, vel ipsi à collega vel priuato dictabitur: curia iudex, quasi Senatus dabitur. Hoc enim iure sunt qui XII. primi in Francia, quasi Principum primores vocantur, & in curia sententiam antiquissimo loco dicunt.

Ad restituẽdas actiones quibus è formula litigãtes ceciderũt, momentũ afferũt ætas, & sexus, & militia. Id est, ad rẽ pertinet, minor sit, an mulier, an miles.

Animaduersiones pontificiæ, sunt quæ Censuræ vocantur.

Diræ proscriptiones, quas Excommunicationes & Aggrauationes vocant, quasi animarum supplicia, & execrabiles ignominiæ, interdicta commercii & cõuictus. Põtifices autẽ ipsi, dira aut vltima exẽpla animaduersionis suæ statuere in reum dici possunt, cũ ad deuouẽda hominũ capita descẽdunt. Hoc est, Anathemate plectere caput, atque animã sacrare inferis, aut Stygiis intemperiis.

Arbitri duo ita lecti sunt, vt si ita res tulerit, tertium sibi cooptent.

Recognita testimonia, & Repetiti testes, & Altrinsecus reo cõmissi. Nunc, Recolere & Confrontare dicunt.

Edictum amnestiæ promulgatum in curia cum iure postliminũ: id quod fit post bella composita, vt vltro citróque transitiones & commissa obliterentur atque aboleantur.

Coire, verbũ est criminosum: & Coitio, pactio multorum arcana & factiosa. Cic. ad Q. fratrem, Quod scribis in consularium cãdidatorum coitione me interfuisse, falsum est. Eiusmodi enim pactiones in ea coitione factæ, vt nemo bonus interesse debuerit. Et pro Cluentio, Dixi Habito statim de eo qui coisset, quo quis cõdemnaretur, illum esse liberum: teneri autem nostrum ordinem. Atque ille orare me cœpit, ne se lege defenderem. Et pro Plancio, An dubitatis (inquit) quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit? Lingua vernacula Ducturæ verbo, & Ducere vtitur. Dicunt enim in re iudicanda Ducturas, vel minaturas interuenisse. Sunt etiam Coitiones quæ Monopolia vulgo dicuntur.

Absentis nomen recipere, est cum quis absens defertur, & inter reos recipitur, & per cõtumaciã damnatur. Cui opponitur Coràm deferri, & De præsente quæstionem haberi. Cicero in Ver. vsus est. Siquis (inquit) absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese eius nomen recepturum. Et simul vt ad causam accederet, noménq; deferret, Agathinium cœpit hortari. Idem, Ait, si liceret, absentis nomen deferre se velle.

Elogium testificationi addere, est Causam scientiæ addere, vt vulgo dicimus.

Iudices autem non ſolent Elogium ſententiæ ſuæ aſcribere. Inde Elogia in teſtamentis dicta, quæ ſunt cauſæ vel hæredis inſtituti, vel exhæredis facti. Cicero pro Cluent. Elogium recitaſti de teſtamēto Cn. AEgnatii patris, hominis honeſtiſſimi, videlicet & ſapientiſſimi: iccirco ſe exhæredaſſe filiū, quòd is ad Oppianici damnationem pecuniam accepiſſet. Inde etiam Elogia reorū dicta. in cap. Diuus. de Cuſt. & Exhib. reorum.

Operam det executor areſti, vel rei iudicatæ, vt maieſtas regia, imperiúmque iuriſdictionis ſeuere conſeruetur. Id eſt, Iuſtitiæ vis valeat.

Maieſtatem iuſtitiæ, & curiæ auctoritatem comiter conſeruare. Nunc, Deferre honorem iuſtitiæ. Cic. Adiunctum etiam illud eſt, quod nō eſt in omnibus fœderibus, Maieſtatem Po. Rom. comiter conſeruent. Et pro Rabirio, Darent operam Conſules, vt imperium Po. Ro. maieſtáſq; cōſeruaretur. Sic accipitur in cap. Nō dubito: de Capt. & Poſtliminio reuerſis. Maieſtas (inquit idem Cicero in Partit.) eſt in imperii ac nominis dignitate. Alibi, Maieſtas eſt magnitudo quædam po. Ro. in omni eius poteſtate ac iure retinendo. Retinere autem maieſtatem iuſtitiæ ſummæ, eſt cauere, ne contumacia aduerſus imperium iuriſdictionis valeat: & efficere, vt omnes obtemperent ſcriptis legibus, vt imperata curiarum faciant. Valerius lib. 2, Magiſtratus verò priſci quantopere ſuam populíque Rom. maieſtatem retinentes, ſe geſſerint, hinc cognoſcī poteſt. Liuius lib. 4. de bello Maced. Si in ſua quiſque noſtrum matreſfamilias Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotii haberemus. Soluere autem maieſtatem iuriſdictionis aut iuſtitiæ, eſt imminuere neglectum, & eius ſeueritatem contemptui haberi ſinere. Idem Liuius 2. bel. Punici, Horum improuiſus aduentus conſules imperii potentes fecit, cum ambitio alterius, ſuam primum apud eos praua indulgentia maieſtatem ſoluiſſet. Conſtituere autem auctoritatem iudiciorū, Cicero in Prætura vrbana dixit, pro eo quod eſt, Lapſam & ſolutam cōfirmare & ſancire. Sic Salluſt. Maiores noſtri parandi iuris, & maieſtatis cōſtituendæ gratia, per ſeceſſionem armati, bis Auentinum montem occupauere. Maieſtatem dicit populi, quia tunc erat poteſtas eius regia.

Ad diem conſtitutum & condictum non adeſſe. Nunc, Diem aſſignatū conſenſu partium, vel decreto iudicis.

Hoc nō tam iure aut moribus pronūtiatū aut decretū, quàm curiæ placito & conſulto. Hoc eſt, curiæ authoritate factum, iure ſcripto & formulis ſoluta.

Quadruplum in Fiſcum inferre ſentētia iuſſus eſt, id eſt, Quadrupli damnatus fiſco.

Deſcendere in cauſam, & ad cauſam, eſt litis conſortem ſe facere.

Perſcribere, eſt alicui cauere ſyngrapha vel pacto ſcripto. & Perſcriptiones, ſunt Syngraphæ à Græcis dictæ, & Conuenta inter litigātes tranſacta. Forenſes Appunctamenta vocant. Cicero in Frument. Scribam tuum dīcit Verres huius perſcriptorem fœnerationis fuiſſe, id eſt, Cautorem & conceptorem. Et pro Flacco, Condemnatus eſt Polemocrates ſententiis omnibus, irritæ venditiones, irritæ perſcriptiones. Defers ad Pergamenos præclaras perſcriptiones tuas: repudiant. Sic Terentius in Phorm. Næ ego perſcripſi porrò illis quibus

debui. Eſt etiam Perſcribere, In tabulas referre, hoc eſt Regerere. Vnde Regeſta dicta, quæ Regiſtra vernaculo ſermone vocantur. Idem Cicero ad Plancum, Id ex ipſo Senatuſcõſulto poteris cognoſcere. Ita enim eſt perſcriptum, vt à me de ſcripto dicta ſententia eſt, quam Senatus frequens ſecutus eſt. Et in Præt. Vrb. Per triumphum vexit: in tabulas publicas ad ærarium perſcribenda curauit. Et in eundẽ Verrem, act. 5, Primum mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habent, proferunt, in quibus oſtendunt omnia quæ dixi ablata eſſe, perſcripta.

Officium ſuum detrectãt magiſtratus & iudices, qui non exequuntur quod munus eorum poſtulat: vt qui cauſam inſtructam iudicare cunctantur. Officio ſuo decedũt, qui parum officioſe magiſtratu funguntur. Quibuſdam autem iudicibus præuaricationes ambitioſæ & conſpicuè litigantibus damnoſæ, & ſæpe patrimoniis eorum exitiales, moribus tamen per conniuentiam receptis magis in hominum maledicta, quàm in legum animaduerſiones incidũt.

Vir ſummo officio in magiſtratu fungendo præditus, de Strenuo & probo iudice, vel alio magiſtratu dici poteſt. Cic. in Verrẽ, Homo ſummo officio præditus. Id eſt officioſiſſimus. Τοῦ καθήκοντος ἐπιμελητικώτατος, περιττικὸς ἄκρως τοῦ καθήκοντος.

Officium etiam poſt Ciceronis ætatem eſt ordo hominũ, vel miniſterium: hoc eſt, miniſtrorum multitudo: Græcè τάξις. In tractatu Qui ſatiſdare cogantur, in Pandect. Si ſatiſdatum pro re mobili non ſit, apud officium deponi debebit. Id eſt apud acta, vel actuarium: παρὰ τῇ τάξει in Pandectis Græcis. Modeſtinus de Furt. Sempronia libellos compoſuit, quaſi datura centurioni, vt ad officiũ tranſmitterẽtur: ſed non dedit. Lucius eos pro tribunali recitauit, quaſi officio traditos. Officium hic ſignificat locum & cœtum hominum in eodem munere officio fungẽtiũ. Vlpianus de Quæſtionibus, Potes itaque decreti gratiam facere, & ſeruum per officium diſtrahi iubere. Trãquil. in Veſpa. Sub Nerone trepidum, & quærentem quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admiſſionis abire morboniam iuſſerat.

Id facinus apud nos capitali noxæ habetur. Id eſt, capitale eſt. Liuius, Vt eum fas eſſet occidi, qui magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, néve ea cædes capitali noxæ haberetur.

Teſtes cum reo componere, ἀντιπαρεστῶτας ἱστάναι. Tacitus, Accita quippe ἐπιζεύξεις, & cum iudice compoſita, nullis teſtibus inuiſum facilè confutauit. Id eſt, Commiſſa, Coràm interrogata.

Cauſa par, Cauſa ſuperior, & Cauſa inferior, vel Litigator. Id eſt, Pari iure, vel tenuiore nixa. Cic. pro Quintio, At ſi in cauſa pari diſcedere inferior videretur, tamen non eſſet mediocriter conquerendum. Nunc in cauſa ſuperiore, ne vt par quidem ſit, poſtulat, inferiorem eſſe patitur.

Fidem eſſe penes artifices renũtiantes ius ſtatuit, dũtaxat de iis quæ ſui ſunt iudicii. Id eſt, ex eorum renuntiatione ius pendet, vel Ius conſtat eorum exiſtimatione & arbitratu.

Ius tranſlatitium, vel tranſcriptitium, pro Iure ceſſo dici poteſt, vel Subrogatione quæſito.

De hoc maleficio quæstio à curia constituta est. Id est, quod inquiretur de eo,& vt vocant Forenses,Informatio fieret. Dicitur etiam, Decretū curiæ extat,vt ea de re extra ordinem quæreretur. Quæsitor autē est,qui quæstioni exercendæ præest, vt apud nos Præfectus rerum capitalium,aut quicunque extra ordinem quærere rem iussus est.

Demere interturbatæ aut interpellatæ possessionis iniuriam. Forenses,Turbationem sublatam dicunt.

Scriptum à sententia discrepat.Id est, Verba non sine subauditione legēda. Cicero Supplere scriptum vocat.

Infirmare testes,id est, Labefactare fidem testium,& refellere.Cōfirmare verò testes & testimonia,est quod Saluare Forenses vocant. Et itidē Cōfirmatio tabularū & infirmatio, & quæstionum, id est, tormentis expressarum confessionum,à Cicerone dicitur in libris de Oratore.

Facere causam,& Facere controuersiā ab eodem dicitur id,quo sublato controuersia nulla est. Venire autem id in iudicium dicitur, quod maxime iudicandum est. Interfecit(inquit) Opimius Gracchum. Quid facit causam? quòd Reipub. causa eum ex Senatusconsulto ad arma vocasset. Hoc tolle: causa non erit. vbi causa priore loco in recto posita, vtilitatem significat vel salutem. At id ipsum(inquit Cicero)negat contra leges licuisse Decius. Veniet igitur in iudicium,licueritne ex Senatusconsulto seruandæ Reip. causa.

Causa labefactata,& Causa pene euersa,Ciceroni est causa multum infirmata: Pessundata autem & iugulata causa,est causa deplorata.

Iterata testimonia & repetita,Recolata vulgo dicuntur.

Causa per discessionem statim iudicata, & pene conflato iudicio. Vulgo Via spiritus sancti dicitur.

Pactitia sententia, vel Iudicium est pactitium, quod inter partes conuenit, quando de partium consensu, non de consilii sententia lis dirempta est. Forenses,Appunctatum est vocant. Potest & Conflatum conuēto partium iudicium Latinè dici.

Carcellus est Parisiis,quod Castellum minus dicitur.

Testimonia sese refellentia,inter se colludentia,sibimet ipsa contradicentia.

Huius causæ ius à disceptatione prudentum ad testimonia traductum est. Id est, à iuridiciali constitutione in cōiecturalem vertit. Cic. pro Cælio, Nullum argumentum in re, nulla suspicio in causa, nullus exitus criminis requiretur. Itaque hæc causa ab argumētis, à cōiectura,ab iis signis quibus veritas illustrari solet,ad testes tota traducta est.

Agnoscere quod actum est, idq; præstare velle. Aduouere vernaculo sermone dicitur. Cic. Perge verò Crasse(inquit Mutius) istam enim culpā, quam vereris,ego præstabo.

Constituere iudicium vel litem,est quod hodie Regulare partes dicimus, & Formā dare liti. Et constitutum iudicium est, quod dicūt Processum formam suam accepisse. Cicero lib. I. de Orat. Acceperā antequam de rebus diceremus, initio conciliandos eorum esse animos qui audirent,deinde rem demonstrandam,postea cōtrouersiam cōstituendam, tum id quod nos intēderemus, con-

firmãdum. Id etiam Constituere disceptationẽ dicitur. Idem in Partit. Disceptatio autem cum est constituta, propositum esse debet oratori, quo omnes argumẽtationes repetitæ ex inueniẽdi locis cõiiciantur. Constituere actionem vnum est ex iis quæ caput litis antecedunt. Hoc est, dandáne sit actio, an neganda. Hoc est, admittendúsne sit actor ad agendum, an repellendus. Idem in eodem lib. Partit. Quare de constituendis actionibus, accipiendis, subeundísque iudiciis, de excipienda iniquitate accusationis, de æquiparanda æquitate, quòd ea ferè generis eius sunt, vt quenquã in ipsum iudicium sæpe delabuntur, tamen ante iudicium tractãda videantur. Constituere etiam causam iuridicialiter vel coniecturaliter, est quod dicunt Appunctare partes.

Exceptione petitorem excludere, est Non admittendum dicere. Cicero.

Causa cadere, est quod dicunt Decidere ab instantia.

Iure gentilitatis succedere defuncto, vel hæreditatẽ cernere, est quod dicunt Partiri nobiliter. Iure stirpis diuisa est hæreditas, Est iure plebeio. De quibus verbis diximus in Annotationibus in Pand.

Stirpis iure possidere, Est iure plebeio. Hoc est, non iure gentilitio & clientelari. Stirpis iure obuenire hæreditas dicitur, vel iure gentilitatis, vt Cicero locutus est in libro de Oratore.

Hoc iure sunt prædia in clientela posita, & Sic est ius clientelare, vel gentilitium. Id est, Huiusmodi sunt iura feudi.

Lege agere in hæreditatem, Est petere hæreditatem.

Acta & scripta vadimonii, Les exploictz.

Ius inter peritos ambiguũ, vel quod ambigitur, Est iuris nodus. Cic. de Oratore, In eo autem iure quod ambigitur inter peritissimos, non est difficile oratori eius partis quancunque defendat, auctorem aliquem inuenire.

Iurisconsultus fidenter & constanter peritus. Vulgo Resolutus dicitur.

Scriptum ius defendere. Id est, Contextũ legis vel responsorum, & scriptum ius æquitate tẽperare: Plus æquitati, vel non minus æquitati, quàm scripto iuri tribuendum. Quòd si secundum alterum tantum iudicandum sit, cedat scriptum potius æquitati, quàm æquũ & bonum summo iuri. Conniueat ius scriptum æquitate disceptatrice.

Ex commentariis iurisdictionem, non ex contextu legum depromere. Ab æquitate iuris dicendi auctoritatẽ, non à scriptis legũ aut responsorũ mutuari.

Ordinare litẽ, Est quod dicunt instruere, & ordine dirigere. Cic. 2. de Orat. Quæ in ciuium causis disceptationibúsque versantur, ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in consilio dando esse posita.

Prouocatio de medio sublata, idq; quóde prouocatũ est. Nunc, Appellationem, & id de quo appellatum est, ad nihilum redacta. Vel sic, Prouocatio inducta, ídque quod pronuntiatum est. vel, Prouocatio, & qua de re prouocatũ est, antiquata sunt. Dicas etiam si libet, Infectam prouocationem sententiámque facere. vel Iudicatum infectum factum.

Prouocationis causa in scriptæ litis formulam à partibus auctore curia cõstituta est: ídque in causa agitur, rectè, nécne iudicatum sit, cũ eo vt prouocatori liceat, si sibi videatur, rei iudicatæ iniquitatem scripta querela prosequi &

expromere,& instrumento litis addere,duntaxat quatenus ex litis actis liquere de iudicari iniquitate non potest. Quæ extra litem esse grauamenta vocantur.vel,Poterit etiam prouocator, qui rem iudicatam grauatur,prouocationis causas extrarias exponere,& scripto expromere.

Reiectanea capita. Forenses,Articulos reiiciendos vocant.

Pro non scriptis habenda. Forenses,Ad quæ respectus nullus habendus.

Causæ continentia & firmamenta,& corũ documenta in quibus cardo causæ versatur, ex indice litis instructæ desiderantur. Forenses, Principales petias non apparere dicunt.

Iuridicialis scriptura, à Forensibus Aduertissamentum vocatur. Inficialis scriptura aut coniecturalis,Intentum per facta contraria.

Quæstio vel causa inter Iurisperitos controuersa & disceptatissima, vulgò iuridica,quasi Iuridicialis vocatur.

Commentaria dãtur scriptitantibus aduocatis à pragmaticis,quæ vulgo Memoralia dicuntur. Quidam autem scriptitantium accuratè scribunt, quidam defunctoriè,& quouis modo.Id est,ὡς ἔτυχεν.

Penitus & accurate causã cognoscere litis inspectorẽ oportet,id est,relatorẽ.

Testificationes,Inquestæ vulgo dicũtur. Cicero,Seséque chirographa,testificationes,indicia,quæstiones,manifestam rem deferre.

Crimen manifestò compertum. Forenses,Verificatum dicunt.

Homo fori alumnus,vulgò dicunt,Educatus in practica.

Homo qui nondum forensis disciplinæ incunabula & rudimenta nouit. Id est, rerum forensium prorsus imperitus, & (vt ita dicam) in ludo litigiario analphabetus.

Ambagiosa cõtrouersia & sinuosa. Forenses, Processum sacculosum & multæ commentationis appellant.

Iudicis officium est causam ad se delatam ex dictis scriptísque iudicare, non etiam causæ patrocinari. Id est,ius tantum in consilium cum litis instrumenro,non etiam extrinsecus exquisita à se ipso causæ firmamẽta,adhibere.Forenses,Ius(inquiunt)iudex causæ suppeditare, non etiam ea quæ facta sunt, debet. Ipse autem iudex fortasse pro re nata, paulisper iudicis officio non posito, sed dilato,pacificatoris personam assumere potest,sine imminutione imperii iuridici,aut eius dignitatis.

Indicia & argumenta acria,& causæ hærentia,ita vel è vestigio sequentia,vel antecedentia proximè, vt vrgere reum postulatũ delatúmque videantur. Forenses,Indicia propinqua,vel non remota vocant.

Lege agere sentẽtiæ executor solet.& Legis actio, & Lege acta,sunt quæ Expleta Forenses vocant.

Disceptator rẽ exequi adortus est,adhibitis quos adhiberi ad id,ius æquúmque postulabat.

Commissam fisco mulctam & pronuntiatam, iudex remittere nõ potest.Id est,iam fisci factam.

Huiusmodi iurisdicẽdi forma in curia frequẽtatur.Vulgò dicũt,Practicatur.

Apalæstri causidici sunt,vasti & rustici,qui decentia agendi,habitúque & af-

fectu corporis defecti sunt. Vulgò malam gratiam, continentiámque habere dicuntur.

Inconsulti quidam litigatores non tam apto & composito litis instrumẽto gaudẽt, quàm tumenti & incondita farragine sacculorũ, quæ sæpe iudiciũ moratur, nedum causam instruit. Vulgò crassam productionem vocant.

Cautum tamen in clausula sententiæ, vt reus condemnatus lege agere ea de re in eũ posset, ad quem res pertineret. Forenses, Saluũ recursum appellant.

Amplius quærẽdum esse curiæ visum est. Id est, curia interlocuta est iterum in reum ampliúsque inquirendum. Quod fit, quando non satis res comperta est. Iudicium igitur sustinendum interim, & intersatione aliqua quasi tibicine fulciendum est: præsertim cum causæ iudicium exemplare futurum est. Huiusmodi sunt interdum iudicia curiæ perfunctoria, quibus, velut inani pabulo vel tenui, spes litigantium alitur, & ad tabem sæpe perducitur.

Causæ iudicium in tempus reiectum, & interlocutione ampliatum est. Forenses, Vnũ prius quàm procedatur, appellant. Quod & sustinere iudiciũ causæ dicitur, quoad clarius liqueat de causæ summa.

Causa prima actione terminanda, vel disceptationis extemporalis. Forenses, In ipso campo vacuanda dicunt.

Prouocationes scriptarum litium, clausulares sunt, in inquisitionum classes reiiciuntur. Non scriptarũ autem litium prouocationes, verbales sunt tãtum, & plerunque extemporales. Forenses, Processus scriptos, & Appellationes verbales vocant.

Diplomatis impetrator, quasi obreptor, lite diplomatica cecidit, & summotus aditu iudiciali.

Conuentus iuridici peregrè acti in vrbe designata, Magni dies vocantur.

Duodecimuiratus iure potentatum possidere, vel Patriciatus iure, vel eo iure quo duodecim primi potentatus patriciales possident. &, In collegium duodecim Primorum Franciæ cooptari.

In officio actuario nomẽ inter prouocatores aut prouocatos edere, vel profiteri. Forenses, Præsentare se dicũt. Et, Scriba editionum aut professionum. Forenses, Graphiarium præsentationum vocant.

Ad nomina inclamata non respondere, & inter detrectantes, aut inter litium desertores adnotari. In numeros eremodiciorũ referri. Forenses, Deficientes appellant.

Circũducere edictum ob eremodicium pronuntiatũ, cum paulo pòst affuit qui aberat.

Executionẽ morari, & Intercedere lege agẽti executori. Forenses, Oppositionem formare dicũt. vel, Exequenti mandatũ moram non afferre, Patientiam accommodare, Nihil intercedere, Nihil lege agentem interpellare.

Nisi intra diem prorogatum vel reus vel actor causam suam perinstruxerit, indicémque suum clauserit. Ius causæ iudiciúmque eo stabit, quod apud acta prolatum inuenietur. Forenses, Res iudicabitur ex iis quæ in sacco reperiẽtur.

Causa liquidè instructa, & vtrinque acta causæ liquida, iudiciũ primo quoque tempore manent. Id est, solæ iam restãt iudicum partes. Gellius, Causa liqui-

dè comperta & cognita. Causa, plena & solẽni probatione, locupletique testificatione subnixa. Cõtrà, Anceps causæ instrumẽtum, nec tabulis nec testibus planũ fieri potest quod in causa agitur. vel, Vnius tãtum testis intercessione res transacta est, quæ negatur. vel, Nodosa est iuris interpretatio, vel sinuosa argumenti enarratio atque explicatio, & enucleatu difficilis.

Reus testatò in ius vocatus est. Forenses, Ascripti sunt recordantes.

Causidicus in patrociniis atque in officiis forẽsibus celeberrimus. Id est, primi nominis.

Obnoxiè dictum testimonium, vel nimium religiose, aut planè meticulose. Contrà, Fidenter dictum, & iusta fiducia testificantis.

Dies à iudice constitutus, aduersario condicendus est.

Auulsa ab eo de manibus possessio & emancipata. Forenses, Manus suas euacuauit.

Postulanti facta potestas inquirendi in delatos, & testibus maleficii testimonium denuntiandi. Forenses, Informandi, & testibus diem dicendi.

Lege agere executori non licuit per eum, quem contra pronuntiatum erat.

Codicilli magistratus in curia recitati, assensúq; procuratoris regii promulgati, curia auctore facta, & solennis subscriptio addita. Forenses, Literas publicatas in curia dicunt.

Inquirere capite in reũ iniuriæ, aut vis illatæ: aut Inquirere pecunia & mulcta: vel Anquirere, vt antiqui loquebantur. Hoc est, ad finem ciuilem.

Inire confusas sententias. Forenses, Opinari turmatim, vel in turba. &, Decuriatim testificari, vel confusim. Quod fit, cum ad probandã consuetudinem ventum est.

Res criminose quæsita, in ciuilem disceptationem vertisse dicetur, cũ reus ad causam dicendam ordine iudiciario admissus erit. Id est, ad processum ordinarium receptus. Quod fit, cum probationes ancipites sunt, & exilia indicia in iudiciis de vi, aut iniuriarum, aut in aliis priuatis delictis.

Causa ab inspectore litis enarrata, & instrumento recognito, ad disquisitionem ventum est. Id est, iam rogantur sententiæ à Præsidente.

Id à iudice perperam factum, & aduersus quod legibus sanctũ est, in quas erat adactus à curia.

Proferre apud acta litem instructam, & in sacculis per iudicem descriptã. Forenses, Productionem facere.

Præcidere, est aliquid designatè facere. Forenses, Quotare dicunt. & Præcisa capita, Articuli quotati.

Inhibere imperium, & Mulctam grauissimã interminari, ni pareatur. vel & Mulctam indicere capitalem, executores solent & iudices. Inhibere imperiũ exactorem nominis necesse est, deinde lege agere. Forenses, Præceptum facere soluendi dicunt.

Exactor nominis signo regio insigniti, lege agere & pignerari potest.

Nomen fide publica subnixũ, aut regia, pigneratitio iure pollet, & manus iniectionis. vel Præditum est.

Reum in diem incertum ampliare, & fidei suæ committere. Forẽses, Elargi-

ri vſque dum reuocetur.

Eximere reum è custodiarum numero, ſed citra ſententiam aperire illi carcerem vulgo dicunt. Id quod fit, quādo anceps iudicium inter damnationem atque abſolutionem, propius tamen abeſt ab abſoluendo. Eximere verò noxæ, & gratiam reatus facere, principalis eſt auctoritatis. Quemadmodum & integræ exiſtimationi priſtinæ reſtituere. Hoc eſt, Notæ atque ignominiæ eximere veniali diplomate, viridi vel crocea cera ſignato.

Legitimi dies dilationum. Id eſt, ſolennes dilationes in omni parte cauſæ.

Ius ſuum obtinere non poſſe apud iniquum litigatori iudicē, aut potenti aduerſario æquiorem, quàm iuſtitiæ ſeueritas poſcat. Forēſes, Iuſtitiam impetrare non poſſe dicunt.

Recitatum in curia, palámque recitatum edictum, curiámque auctorē fuiſſe perſcriptum eſt, cum exceptionibus tamen & modificatione curiæ ſolennibus.

Fiduciaria cauſæ cognitio iuridico regio dari ſolet, cū iuriſdictio inter duos iudices minores controuerſa diſceptatur, cū eo tamen, vt veluti maioribus auſpiciis, ſummorúmque faſcium iure, cognoſcere de cauſa, nō ſuis ipſius videatur, & ne eius iudicium, ad futura ſit præiudicium.

Fiduciaria rerū poſſeſſio eſt, quæ mancipatus regii iure, tanquam pignus iudiciale & prætorium poſſidet. Forenſes, Sub manu regia poſſidere vocant.

Dilatio danda ei vnde res petitur, ad denunciandū auctori quem laudare paratus eſt. vel ad denuntiationem iudicii faciendam, réſque vindicationem defendendam ac depellendam.

Succidaneum ſe litigatorem offerre. Forenſes, Surrogationem petere dicūt.

Litigium intermortuum renouare, Cauſam ſitu diuturni ſilentii ſepultam exuſcitare, Controuerſiam carie eremodicii obductam refricare, Lōgiſſimo interuallo deſertam cauſam repetere impetrato diplomate.

Index prolati litis inſtrumēti, id eſt, Inuentariū, qui & Catalogus dici poteſt. Et ad indicem, vel Ex indice inſtrumentum ſuum recognoſcere. Forēſes, Collationem facere partium ſuarum vocant, id eſt petiarum, vt vernacule loquar. Dici poteſt, Copias ſacculares & inſtrumentarias recenſere.

Iudex interlocutus eſt, aut inter partes ſcripto conuenit, vt triduo vtrinque inſtructa cauſa, vel cauſæ inſtrumētum, apud actuarium proferatur aut depromatur. Forēſes, Vt pars vtraque producat intra triduum. Vel, Iudicis edicto, vel partium conuento inſtrumētorum prolatio planè comperendinata eſt, abſciſſa ſpe prorogandæ diei.

Iudicis decreto cauſa in iuridicialem formulam cōcepta, & iudicium in perendinum condictum. Forenſes, Ad audiendum ius intra triduum.

Die ad iudiciū condicto cauſa peragi atque abſolui non potuit, & rurſus ampliata eſt. Forenſes ad alium diem cauſa remiſſa.

Ferre cōditionem, eſt quod Offerre vocant. Referre conditionem, eſt Viciſſim offerre.

Vtraque pars à iudice poſtulauit poſt altercationē, vt de conſilii ſententia ex tempore & in re præſenti ius ſibi diceretur. Forenſes, In ipſo campo dicunt.

Pronuntiatum, vt litigatorum cauſidici, actiones ſuas ex tempore exceptas,

intra diem tertium emendarent, iisque, si sibi videretur, adderent quæ ad causam facerēt, vt inde causa disceptaretur, & iudicio terminaretur. Forenses, Placita corrigere vocant.

Iudex causa cognita facti disceptationē esse & causam coniecturæ forma ordinandam pronuntiauit. Vel, Iudex causam cognitam inficiali formula constituit, consentaneúmque ordinem facti disceptationi præfiniuit, vt scriberent rescriberéntque inficiantium more, de factóque ambigentium, & testificationibus rem agerēt. Forēses, Appunctare contrarios, & ad inquisitiones referēdas.

Litigatores iam nihil morantur iudices, quominus in consilium eant, Per litigantes iandiu licuit iudicibus ius dicere. Id est, Iandiu litigantes restati sunt se nihil vltra proferre velle. Ex iis quæ hactenus acta, conuenta, prolata, consignata sunt, iudicium expectatur. Forenses, Processus in statu in quo est, iudicandus est.

Si negatur esse actio petitori ab eo de quo petit, aut nondum esse, aut iam nō esse, aut non esse in eo foro, aut non eo nomine esse : aut persona vel petitoris vel defensoris controuersiam mouet, primum constituendum est iudiciū, prolusoriáque controuersia dirimenda. Quæ si secundū petitorem iudicatur, tum demum ad illam quam Græci εὐθυδικίαν vocant, transeundum est. In qua reo, non præscriptionibus & exceptionibus litis moratoriis aut translatiuis, aut similibus intentionem petitoris recusare & summouere licet, sed recta & plena depulsione summam controuersiæ perimere, & causæ cardinem infringere necesse est.

Hæc pars controuersiæ concertata, depugnata, & confecta est. vulgo Hoc euacuatum esse dicunt. Id est, iam non esse partem controuersiæ.

In cuiusdam modi causa, inter litigātium personas, cognatione aut alia necessitudine coniunctas, non ita limanda est iuris summi subtilitas, vt in controuersiis quæ existūt ex verbis testamentorum: in prouinciis quæ solennia iusta in testamentis conficiendis obseruant.

Cardinem causæ in aliquo articulo ponere, vel Summā cōtrouersiæ, & denique causæ fatum ex eo pendere velle, Est quod aiunt Forēses, Ius ex eo sumere.

Constituere iudicium legitimū & solenne, & iuris planè experiūdi potestatē facere, de omni controuersia, & inter omnes personas, iudices iuris æquioris prudentiores non solent. Id est, Processum ordinarium facere. Sed cōpendiaria disceptatione, & litis imagine potius, quàm lite rem trāsigere. Forenses, Sūmariè & sine figura processus dicunt.

Hæc signa, hæc argumenta non cadunt, aut certè parū quadrāt in hunc reū, Non hærent in homine antea integra opinione prædito.

Decedere de sentētia in loco, & boni & prudentis iudicis est. Id est, Dictam censendo sententiam mutare re integra, si alius sententiam rogatus cōsultius cēsuerit. Cicero, Qui decedere de ciuitate, quàm de sentētia maluit. Tacitus sine præpositione dixit, Nec ideo Thrasea sententia decessit.

Rem iudicatā recognoscere, nos Reuisere vulgò dicimus. Id est, Iterū in cōsiliū mittere. Cic. pro Cornelio, Nos decretū Cn. Pompeii, nos iudicium de consilii sententia pronunriatum recognoscemus? Vsus est & in Verrem.

Nouationem veteris nominis exigere ab hærede. Forenses, Nouum titulum appellant.

Conferre & componere descriptum & exemplum cũ exemplari vel archetypo. Forenses, Collationare.

De absente vel absentis causa secũdum præsentem iudicatũ. Forenses, Causam per defectus iudicatam dicunt.

In iudiciis curiæ multum valet æqui boni interpretatio.

Id maximopere in causa ab vtraque parte contẽdebatur. Id est, In eo articulo causæ, acris & multa concertatio fuit.

In causis instituendis prima est iurisdictionis constitutio. Forenses, Fundatã esse in primis iurisdictionem oportet.

Hac de re facile te apud iudices damnabo, duntaxat tibi non longè æquiores. Id est, sentẽtiam auferam. Varro, Necnon emptor potest ex empto venditorem illum damnare. Est enim damnare, conuincere, quo Cicero, pro Cornelio, vsus est. Sic Plinius lib. 34, Verrem Cicero damnauerat. A Græcis hoc ductum.

In temporum inclinationibus nonnihil cõniuere oportet seueritatem iudiciorum: in conuersionibus autem repentinis orbis Reip. etiam quasi stupere, & quasi consertis manibus tanquam in vi maiore cessare. Id quod sicubi consideratum, certè in summa iurisdictione valet.

Suscipere quod factum est & agnoscere. Hoc est, (vt suprà dictũ) Aduouere, Et suam eius litem facere. Cic. Ego verò si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer.

Asseruare reum hominem custodiis. Cic. Nũc dicunt, Dare illi custodiam.

Id facinus in crimen vocatum est, & regio nomine & priuato. Forẽses, Procurator regis cum parte ciuili, conclusiones capit criminaliter. Cic. pro Rab. Hoc tu igitur in crimen vocas, quòd cum iis fuerit C. Rabirius. Et Pro Plãcio, Atque is quidem adductus ad consules qui tum in crimen vocabatur, se iniquè à tuis tractari querebatur. Sic Vocare in inuidiam apud eundem in Offic. Nec verò criminibus falsis in odium quenquam, aut in inuidiam vocabit. Alibi vocare in suspicionem, pro eodem Rabirio.

Statuere, est aliquid obiter iudicio & sententia significare, & ex eo exẽplo ius cõdere. Cic. pro Cecinna, Quod si aliter vos statuetis, videte ne hoc vos statuatis, qui viuus discesserit, ei vim non esse factam. Id est, si vos iudicaueritis vi nõ esse deiectum de possessione Cecinnam, quia armatis hominibus cessit, omnino hoc iudicasse videbimini, & hoc ius instituisse exemplo prodito, ei vim nõ esse factã, qui vltimam vim experiri noluit cũ discrimine vitæ. Sequitur enim post hæc verba, Ne hoc omnibus in possessionum controuersiis præscribatis, vt cõfligendum sibi & armis decernendum putent. Idem, Sin autem vim sine cæde, sine sanguine nullam esse intelligetis, statuetis homines possessionum cupidiores quàm vitæ esse debere. Simile est, ac si dicas, Curia hoc aresto ius statuit antea inusitatum, id est, Exemplum iudicandi dedit omnibus iuridicis intra fines imperii sui. Idem alibi, Statuerunt equites Romani eo iudicio improbum ciuem esse, qui, &c. Id est, Exemplari iudicio significauerunt se improbum ciuem eum esse existimare, qui huiusmodi quippiam admitteret.

Quod more,& modo, & tempore,& loco factum est, fraudi esse non potest apud æquos iudices.

Quod reus de semetipso interrogatus,de alio dixerit, id illi,de quo dictũ est, nec noxæ,nec crimini esse debet.

Lege actum,vt peruerse factum,à curia antiquatum est. Forenses,Executio, vt contra morã facta,à curia improbata est. Peruersi enim actus sunt, qui male & inscitè facti sunt. Et Peruersitas est in rebus ineptè administratis & factis. Cic.1.Offic.Sed & ea quæ multum ab humanitate discrepant, vt siquis in foro cantet aut in funere, aut siqua est alia magna peruersitas,facile apparent.

Executor sententiæ vel atesti perperam agit, si cuius rei vltra præscriptum verborum,disceptatorem agit,vel disceptationẽ suscipit. Vulgo Excedere terminos sententiæ dicitur.

Non satis est iure esse præditum,nisi in ordinanda lite causam suam litigans iudicibus probauerit.Id est,nisi docuerit iudices de iure suo.

Res capitales,aut aliàs facinorosæ,ad regiam aduocationẽ delatæ,ab ipsa proferri debent,de iisque quæstionem decernendam curare, nec amicitiæ aut necessitudini iura regia populariáque condonare,aut largiri ambitiose.

Iudicium queribũdum intendere ob rerum nouarum molitionem, aut Interdicto querulo experiri lingua Forensis dicit,pro Interdicto retinendæ possessionis agere.

Vindicem se causæ offerre,euentúmque iudicii præstaturum,est Recipere in se causæ defensionem.

Pro vniuerso cõuentu classium hoc statutum est, vel Pro curiæ consulto,sic dici potest, vt olim Pro collegio pontificum dicebant. Liuius,Ampliatam virginem,deinde absolutam, pro collegii sententia Pontifex maximus abstinere sacris iussit.

Actionem criminosam intendere ob iniuriam aut vim illatam.

Introductis in curiam indicibus vel rei delatoribus, attributi duo è consilio, qui omnia eorũ dicta,interrogata,responsa secreto perscriberent,rémque amplius inquirerent euocatis testibus & coactis. Id fit ferè in rebus nouis ad curiã delatis, quæ priuatam persecutionem non habent, sed tantum actiones regias procurantium publicásque.

Constituere aut delegare rei inquisitores,Commissarios nostri vocant.

Edictum in curia comprobatum, & altercatorio die palàm à scriba recitatũ, mox assurgente aduocatione regia,verbáque in eam sententiam faciente,Præses consurgens,tribunalíque (vt assolet) perambulato circulans,de cõsilii sententia pronuntiauit, authorem edicti curiam factam esse, in margineque diplomatis replicato solennia verba subscriptum iri, recitatum,promulgatum,in actísque perscriptum. Id est, in acta regestum. Interdum autem hoc additur, vt prouinciatim dimittantur eiusdẽ edicti exempla, & palàm in iudiciis peruulgetur atque passim edatur. Cic. Iudicium describi, diuidi passim & peruulgari, atque edi P.Romano iussi: diuisi toti Italiæ,diuisi omnes in prouincias.

Prouinciam inquirendi sibi deposcere,vel rei quærendæ. Nostri Petere vltro commissionem dicunt. Inspectores etiam, enarratorésque rerum iudicatarũ

executiones peregrè obeundas postulare solent, vt sibi attributas, & quasi despõsas, instituto curiæ, & iure à maioribus prodito. Quo tempore quasi libera legatione fungi censentur.

Ordinator litis, & causæ agitandæ architectus, is est Causidicus qui rẽ penitus cognouit: & cum consulto opus est, ad consilium referre solet id quod ambigitur, & late exponere.

Dissoluẽdo ære alieno curia hæreditatis patrimoniũ venire vel hominis viuentis & decoctoris iubere solet. Quod dicunt, A curia ordinatũ bona vacantia vendi.

Rationem cum aliquo contrahere, & Contractum multum æris alieni: verba sunt foro accommodata. Cic. pro Cluent. Cũ eo nemo iam rationem, nemo rem vllam contrahebat. Id est, Nemo cum eo rem habere volebat, omnes commercium cum eo defugiebant propter improbitatem hominis.

Moribus, non legibus cognatio & gentilitas prædiorum inualuit. Hoc est, Ius redhibitoriæ actionis, gentilibus & cognatis, moribus indultum.

Et petitor & defensor idem de causa sentiunt. Vulgò dicunt, Inter se intelligunt, id est Colludunt.

Status Reip. maximè rebus iudicatis continetur. Cic. Id est, Interest Reip. res iudicatas non rescindi.

Alienare à causa eum qui præest iudicio. Cic. Id est, Præsidem iniquum causæ reddere.

Implorare interdum oportet non tãtum iudicis officium, legúmque & iuris præsidium, sed etiam sensus iudicũ, intimásque cogitationes, vt cũ litis instrumento, & apertis probationibus, adhibeant etiã in consilium argumẽta è causa nata, & ea quæ similia veri sunt, & coniectura suggerit.

Supplicanti abscisse negare quod flagitat, vel Præcidere spẽ impetrandi quod postulat, est quod forensi sermone dicunt, Amplius non reuertatur. & vt prouerbialiter dicitur, Vasis vinarii epistomium abscindere, vel verutum.

Vbi iudex rem suam agi existimat, ibi æquus esse iudex vix potest. Forenses, Quando iudex similem causam fouet.

Delibata iurisdictio, est ab aliqua maiore abstracta. Vulgus forense, Ecclipsatam appellat.

Scriptitando aut altercando maledictũ aut Dictum est, aut Responsum. Si responsum, fraudi esse non debet: si dictum, pœnale esse potest. Quintil. de ridiculis loquens, Male etiã dicitur quod in plures conuenit. Vt si nationes totæ incessantur, aut ordines. Suprà autem dixerat, Nihil enim quod in lacessendo dici potest, non etiam in repercutiẽdo. Dicere pro Incessere seu Lacessere dixit, Repercutere pro Respõdere, id est Respondendo dicere, & paria facere maledicendo. Cic. pro Cælio, Deinde vt ea in alterum non dicas, quæ cum tibi responsa sint, erubescas. Terent. in Eunucho, Tum siquis est qui dictum in se inclemẽtius existimat esse, sic existimet, responsum, non dictum esse. Responsum δ' ἀπαμυνομένοις εἰρημένον. Dictum autem ὑπηργμένον dixit. Quod lacessentis est, id est τοῦ ὑπάρξαντος τῆς κακολογίας.

Causidici quidam turbidi vel immodici, non tam agere causas, quàm satagere videntur.

Nihil moror quominus prouocationis causa inducatur: à qua decedere paratus sum, si sine fraude liceat, ac sine dispendio. Forenses, Acquiescere non recuso sine emenda & expensis.

Dicam scribere iniuriarũ, & Formulam scribere, est Iniuriarũ actionem intendere. Quintil. Colaphum (inquit) tibi ducam, & formulam scribã, quòd caput durum habeas. Forenses, Formare petitionem suam dicunt. Cic. Scribitur Heraclio dica. Primum mirãtur omnes improbitatem calumniæ. Idem, Aduenit dies, quo die sortiturum se dicas Syracusis dixerat, paratus ad hanc sortiendam dicam venerat. Hodie quasi sortiuntur causas prouocationum præsides maximi tribunalis, quando album & catalogum causarum faciendum curant, rotulum appellantes, quasi volumẽ membranaceum. Terent. in Phorm. Si tu illam attigeris secus quàm dignum est liberam, dicam tibi impingam grãdem. Id est, Iudicium libello grandi dictabo. Vocabulum est Græcum.

Translatiua exceptio, est quam Forenses vocant Allegationem incompetẽtiæ. licet multipliciter accipiatur hæc dictio, quam translationem vocant. Cic. in Reth. At cum causa ex eo pendet, quòd non aut is agere videtur quem oportet, aut non cũ eo quicum oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet, translatiua dicitur causæ constitutio: quia actio, trãslationis ac cõmutationis indigere videatur. Dicere igitur Latinè possis, Hic non caput actionis, sed translatio fori agitur. Id est, De iudice, non de iudicio quæstio est.

Confirmatio, infirmatióq; sunt ea quæ Media à pragmaticis dicũtur & aduocatis. vt à petitore, cõfirmatio & firmamentũ intentionis, est mediũ petitionis, id est, ratio cõfirmans & continẽs petitionis. A reo autem, est ratio confirmans depulsionẽ intentionis, quod mediũ defensionum vulgo dicitur. In eo enim articulo causæ positũ est robur, & quasi fatũ controuersiæ: & id maxime est quod cadit in iudiciũ, & à Græcis τὸ κρινόμενον dicitur. Licet rhetorici præceptores aliter his rebus vtantur, scrupulosam nomenclaturã partiũ exquirentes, vt Quintilianus in 3, facit. Cic. in Rhet. Iudicatio est, quæ ex infirmatione & cõfirmatione nascitur cõtrouersia. Vt in causa Orestis, Rectúmne fuerit ab Oreste matrẽ occidi, cum illa Orestis patrem occidisset. Idem, Firmamentum, est firmissima argumentatio defensoris, & aptissima ad iudicationem. Est autem iudicatio (inquit Quintilianus) propriè, de qua pronuntiatur. Vulgò dicimus, Super quo ius faciendum est. Verum (inquit idem Quintilianus) hæc affectata subtilitas, circa nomina rerum ambitiose laborat. Verius igitur & breuius, qui statum & continens, id est τὸ συνέχον, & iudicationem idem esse censuerunt. Continens autem id esse, quo sublato lis esse non possit. Vt in illa Orestis causa suprà dicta, Continens litis est, quòd accusator intendit parricidium ab Oreste admissum: defensor pro firmamento defensionis refert, eo parricidio se vlcisci debuisse patris sui Agamemnonis cædem à Clytemnestra perpetratam. Horũ si alterum probatũ non fuerit, iam controuersia non erit, non erit iudicatio.

Ratio recusationis, media defensionis. Cic. in Partit. Resistat oportet aliquo certo statu, aut inficiendo, aut æquitate opponenda, & rationem subiiciat recusationis suæ. Et recusare verbum. Idem, Sed distinguendi gratia, rationem ap-

pellamus eam, quæ affertur à reo ad recusandũ depellendi criminis causa. Quæ nisi esset, quod defenderet non haberet.

Summa causarum cognitio, est curiæ. Hoc est, Suprema iudicandi potestas. Quintil. Non debes apud prætorem fideicommissum, sed apud cõsules petere. Maior enim prætoria cognitione, summa est.

Enumerare & Per enumerationẽ edere, vulgo dicũt Per articulos, vel Articulatim præbere. Enumerationis exẽplũ est apud Ciceronẽ in Topic. hoc modo, Si neque censu, neque vindicta, neque testamẽto liber factus est, liber non est.

Qua de re agitur. Id est, quod inter partes controuersum est, & de quo ambigitur. Cic. in. Rhet. Hoc máximè firmatur laude eorum qui iudicauere, similitudine eius rei qua de re agitur, ad eam rem qua de re iudicatum est.

Controuersum est argumẽtum (inquit Cicero in Rhet.) in quo ad dubiũ demõstrandũ dubia causa affertur. quod Litẽ lite resoluere Horatius dixit. Cic. pro Murena, iuris doctrinam non difficilem esse ostendere volens, vel nõ difficile esse iurisperitũ se ostendere, Quæ cõsuluntur (inquit) minimo periculo respondẽtur. Si enim id quod oportet responderis, idem videare respondisse quod Seruius. Sin aliter, etiam controuersum ius nosse & tractare videare.

Liquidum nomen controuerso expungere velle iniquum est. Hoc est, Liquidum cum ambiguo compensare.

Certis in rebus iudicatis, rei cõtrouersæ & impẽdiis cõtrouersiæ, accedit æstimatio quãti interfuit eius secundũ quem iudicatũ est, litem nullã fuisse. Forenses, Damna & Interesse vocant. In qua specie victor scripto edere solet quanti, id est, Quod sua interfuit, cũ amplificationibus. Victus autem amplificationibus extenuationes rescribere: quod Per attenuationem respondere dicunt.

Certis diebus, eremodicia & commeatus iudiciales inclamitari solent. Defectus & congedia vocant.

Subitaria iuris executio, id est, Citra dilationem.

Præconio citatus, vulgo Per auctorizationem dicitur.

Exclusus exceptione vel præscriptione, id est Depulsus. Cic. Atque in nostra quidẽ consuetudine multis de causis fit, vt rarius incidant translationes. Nam & prætoriis exceptionibus multæ excluduntur actiones: & ita ius ciuile habemus constitutum, vt causa cadat is, qui non quemadmodum oportet, egerit.

Suspiciones à Cicerone dicuntur quas iurisconsulti appellant Præsumptiones. & Causa suspiciosa est, in qua multæ sunt præsumptiones. vt pro Deiot. Atque hæc confingitis non modo nõ credibiliter, sed ne suspiciose quidem. Id est, Prorsus absurde & calumniose. Idem pro Cluentio, Timor eius, perturbatio, suspensus incertúsque vultus, crebra coloris mutatio, quæ erãt antea suspiciosa, hæc aperta & manifesta faciebant.

Ab instrumenti prolatione exclusus tẽpore. Lingua nostra Forclusum à productione dicit.

Non modo controuersia vel sententia curiæ, vel decisione litis dirempta, sed etiam omnes fibræ litium subnascentium elisæ aut stirpitus euulsæ.

Tertiæ vices altercãdi aut scribẽdi, quæ Replicationes dicũtur, institutæ sunt ad labefactandã rationem recusantis, quam Firmamentũ Cicero vocat. Huius-

modi enim vices referuntur, quia sine iis intentio stare non posset. Ea autem quæ sic referuntur (inquit idem) Causarum continentia vocantur. Referre autem vbique pro replicare dicere solet in iisdem partitionibus. In iis autē causis, inquit, vbi aliquid rectè factum defendis, cum est facti subiecta ratio, sicut ab Opimio, Feci salutis Reip. causa: relatúmque est, Ne sceleratissimum quidem ciuē sine iudicio iure vllo necare potuisti: oritur illa disceptatio, potueritne rectè salutis Reip. causa ciuem euersorē ciuitatis indemnatū necare. Rationē autem & firmamētum vocat, quæ nos, Media defensionis. Rationū autē (inquit) & firmamentorū contentio adducit in angustū disceptationem, quæ in coniectura nulla est. Nemo enim eius quod negat factū, rationem vllā solet reddere. Constituta verò disceptatio dicitur quod Forēses dicunt, Conuenit inter partes de facto. Idem, Disceptatio autem cū est constituta, propositū esse debet oratori, quo omnes argumentationes ex inueniendi locis cōiiciantur. Constituta etiam disceptatio in iuridiciali statu dicitur, cum certum est, & definitum inter partes, quid in controuersiam vocatum sit, & quid maximè litem faciat.

Perfugia causæ, vulgo Media vocantur, per quæ seruare se quis potest.

Obscurare est tenebras obducere liti, & præsumptiones clariores narrando, vel aliàs, obscuras facere & extenuare. Cicero, Narratio autem actoris erit, gesti negotii suspiciosa explicatio, sparsis omnibus argumentis, obscuratis defensionibus. Defensori autem præteritis aut obscuratis suspicionum argumentis, rerum ipsarum erunt euentus, casúsque narrandi. Suspiciones (vt dictum est) præsumptas opiniones appellat.

Vēditor qui in rei mancipatione ita cauerit, Huius rei autem nomine id demū præstabo, quod rem in ipsam contraxisse aut repromisisse comperiar: auctoritatis nomine non tenebitur vltra id quod accepit ab emptore. Forenses dicūt, Qui de suis factis tantum & promissionibus obligatus est.

Adnotare reum ad ius Pontificiū remittendum. Hoc est, Ad episcopum suū è sententia consilii remittendus est. Plin. ad Traianum, Hos quia ciues Romani erant, adnotaui in vrbem remittendos.

Dimittere reū ab eodē dictū est, quod nunc dicūt, Aperire ei custodiæ fores.

Status ei condictus dies. Id est, Certus dies assignatus.

Eo die penes secundum Præsidem fasces erant curiæ. Id est, Eo die curiam habuit, & vt nostri dicunt, eo die primus aberat.

Cedere legibus, & iurisdictionis imperio audientem esse. Hoc est, Parere imperatis & rebus iudicatis.

Remoræ forenses, Dilationes sunt aliæ super alias impetratæ.

In medio litis curriculo remorā admouere. Forēses Sistere cursū processus dicunt, vel Morari litē pleno cursu progredientē. Nam & remoras olim credebant ad inhibendū cursum causarū facere. Est enim piscis remora, quæ Græcè echeneis dicitur. De qua Plinius, Quā ob causam veneficiis amatoriis infamis est, & litiū ac iudiciorum mora. Quā lib. 32, remoram Latinè appellari dixit. Quem piscem (inquit) quidā remoram appellauere. Plaut. in Trinum. Remorámque faciunt Rei publicæ & priuatæ. Id est, ἀνάσχεσιν ἢ ἐποχήν.

Rei conuicti ad perfugium infularum confugiunt. Infulæ enim insignia

ſunt flaminũ & ſacerdotalia, & rei ipſi canonum præſidium implorant contra leges ciuiles. Inſulæ autẽ minores ſunt id ius, quod Tõſura dicitur. Maiores ſunt eorum qui Ordinibus prӕditi dicuntur. De reo igitur ſecundum inſulas pronuntiare, eſt Noxæ ciuili reũ eximere, & Animaduerſioni Põtificiæ permittere. Forenſes Ad eccleſiam remittere dicunt. Inſularũ autem iure mulctati, vel mulctari, Latinè dici poſſunt, qui Tonſura priuati vulgo dicuntur. Et Contra inſulas ſecũdum iura maleficiorũ pronuntiare, eſt Iure Pontificio priuare, Inſulari præſidio excludere. Contrà, Legibus ciuilibus eripere, & Pontificiis dedere. Iudicium ſanguinarium transferre ad iudicium incruentum. & Reus à iudicio ſanguinario ad incruentum trãſlatus. & Fori trãſlatio inſularis. & Rei ipſi expoſcunt tranſlationem fori.

Trãſlatiua cauſæ conſtitutio, id eſt, diſceptatio ſuper tranſlatione fori.

Moris eſt in curia Feſcenninarum cauſarum actiones ad diem Hilariorũ reiici. Id eſt, ad pridie Cineralium.

Conniuere ſeueriorem iuriſdictionem oportet, cum res aliqua nata eſt, cui ſummittere aliquatenus faſces iuſtitiæ, intereſt Reip.

Solennes ob cauſas cognitoribus cauſarum & patronis ac cauſidicis, qui ad dies ſtatos non adſunt litigatoribus, quorum cauſas cum ceperunt procurandas aut agendas, indulgeri ſolet vt dies diffundatur, vel cauſa comperendinetur, ne in fraudem deſerti vadimonii incidant. Vt ſi ſontico morbo laborent, ſi nuptui filiam eo die dederint, ſi ad officium vocati ſint, quod honeſte detrectare non potuerint.

Criminoſe actionem intendere.

Iuris controuerſia, abſolutè iuridicialis dicitur, in qua ius, non factum ambigitur. Inficialis autem eſt, in qua factum ambiguum eſt. Mixta eſt autem ea in qua facti controuerſia coniunctã habet iuris controuerſiam, vt ſæpenumero euenit. Interdũ autem facti quæſtio nõ tam coniunctã habet, quàm implicitam iuris quæſtionem. Cic. 2. Rhet. Negotialis conſtitutio eſt, quæ implicitã habet iuris controuerſiam in ipſo negotio. Id eſt, quæ ſine iuris diſceptatione explicari non poteſt. Idem, Abſolutè eſt iuridicialis quæ in ſe nõ vt negotialis, implicite & abſcondite, ſed patentius & expeditius recti & non recti quæſtionem continet.

Depactus dicitur à Cicerone, qui quouis modo lite deciſa ſe explicauit.

Litis æſtimationem ſcripta diſceptatione adaugere & extenuare. Noſtri dicunt, Declarationem dare ſcripto & attenuationem.

Proferre leges vel prudentum reſponſa, vel ius moribus receptum, Quintilianus Allegare id appellat, ἀντὶ τοῦ δικαιολογεῖσθαι, vt iuriſconſulti. Cic. in Rhet. Deinde poſtulabit, vt legem, qua lege id fecerit, proferat. Idem pro Murena, Sic à me defenditur, vt eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nullum petulans dictum proferatur. Et pro Flacco, Prætereo illa quæ prætermittenda nõ ſunt: nullum eius in priuatis rebus factũ auarum, nullam in re pecuniaria cõtentionẽ, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. Id eſt, Allegari, & palàm obiici, Græcorum more, qui προφέρειν ἐπ' ὀνείδει dicunt, vt προφέρεις μοι πλεονεξίαν, ἢ δυσοψίαν. Sic in illa nobili Antoniana, Quid prãdiorũ apparatus: quid

furiosam vinolentiam tuam proferam? Quintil. Nam tum dignitas litigatoris, tum infirmitas allegatur. Plin. Proculo, Adhibes preces, allegas exemplum. Id est, προτείνῃ, προβάλῃ, προφέρῃς παράδειγμα. Allegatio autem Ciceroni est intercessorum adhibitio, vt in Præt. vrb. Cum sibi ad istum omnes allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos videret. Id est, amicorum & deprecatorum submissiones. Idem, Dii immortales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit! Id est, à Dolabella amicorum ambitu & præhensationibus obtinuit.

Reliqua deinde addidit quæ assolent. Vulgo dicimus, Reliqua sunt de stilo.

Lex est, paterfamiliâs vti super familia pecuniáq; legauerit, ita ius esto. Cic. in Rhet. Id est, Quicquid statuerit de facultatibus suis in testamento, quicquid ex bonis suis legauerit, ratum esto.

In reo delato criminis vestigium nullum inuentum, indicium nullum.

Applicare se ad aliquem, vt fundi acquisiti patronũ, & fidem ei dare, & ab eo accipere. Releuare ab eo vulgo dicunt. Quia iacêre fundus clientelaris dicitur, quandiu in fide nullius est.

Venditor ædium, non modo quæ recepit, præstare tenetur, sed etiam quæ natura fert & cõditio contractus. Cic. Nam cum ædes venderet, lumina vti tum erant, ita recepit. Id est, Se ad præstandum obstrinxit. Quod Garãtizare dicũt. Plancus Ciceroni, Omnia ei & petenti recepi, & vltrò pollicitus sum. Est enim Recipere idẽ quod Cauere. Sic accipitur in cap. Emptorẽ, in tract. de Act. empt. quemadmodũ recipitur vt nũmos venditor accipiat, quãuis merx ad emptorẽ nõ perueniat. Id est, Cauetur. Inde fit, vt Recipere pro Excipere vsurpetur. Plau. Posticulũ hoc recepit cũ ædes vẽderet. Vnde Receptitius ἐξαίρετος. Et receptitius seruus, de quo in Annotationib' diximus. Receptitia autẽ actio antiqua, pro qua vtimur nũc Actione pecuniæ cõstitutæ, à recipiẽdo dicebatur, id est, promittẽdo.

Captionum forẽsium aucupes, & obreptionum artifices, Pragmatici versuti & fallaces dici possunt, in articulo improuidos & simplices opprimentes.

Dare eremodiciũ, est quod Græci διδόναι τὴν ἔρημον. Dare causam desertam. Forenses, Per contumaciam secundum præsentem pronuntiare.

Mores municipales. Id est, consuetudines præfecturarum.

Penitus in causam insinuare. Cic. in 2. de Orat. Vt in iis locis quos proponã paulo pòst, peruoluatur animus, & penitus in causam insinuet. Nostri, Fundũ materiæ intelligere dicunt.

Scribere aduocati dicebantur, vt nunc dicuntur. Cic. ad Trebatium Iuriscõs. alludẽs ad vtrunque significatum, Quòd si scribere oblitus es, minus iam multi te aduocato causa cadent.

Composita iurisdictionis ratio, & recte atque ordine constituta. Vulgo Iustitiam bene ordinatam dicunt.

Iudex qui non cessit prouocationi, Attentasse vulgo dicitur.

Indiciis ementitis in crimen vocatus, vel in criminis inuidiã. Vulgo Aliquãtum oneratus dicitur. Vel, Obiter nominatus inter conscios.

In iure alicui litiganti cauere dicũtur causidici, qui causa alicuius percognita, auctores sunt ei litis hoc vel illo modo exercẽdæ, & syngrapharũ vel acto-

rũ iudicialium concipiendorũ appunctamenta tranſire, hoc eſt, inire & tranſigere vocant, qui ſunt contractus iudiciales. Cic. Nã in iure cauere, conſilio iuuare, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Plaut. Hic poterit cauere rectè, iura qui & leges nouit. Inde Cautores ſunt, qui conſulti ſunt in rebus forenſibus. Idem, Nam ipſe cautor captus eſt. Cic. pro Cecinna, Et quo mulieri eſſet res cautior, curauit vt in eo fundo dos collocaretur.

Conflictum litis detrectare, & Clauſulam controuerſiæ ſubterfugere dici poſſunt, quos dicimus Iũgere nolle, id eſt, Pedem conferre, & quos Subterfugiis vti dicunt Forenſes. Cic. 7. Philip. Ignominia notandos cẽſuerunt, qui militiam ſubterfugiſſent. Idem de Vlyſſe, Inſimulãt illum tragœdiæ ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere voluiſſe.

In diem alium atque aliũ rem proferre, Litem ducere, vt Bellũ ducere, Rem decernere nolle, Diẽ ex die ducere, quod & Diem de die ducere, vel proferre dicitur, Seriem dilationũ nectere, prolatare, fruſtrari, ludificari, Cauſas moræ alias atque alias comminiſci, Ludibriis aliis ſuper alia excogitatis litis curriculum morari, verba ſunt accommodata ſignificandæ tergiuerſatorum improbitati. Hoc eſt, Τῶν ἀναστρεφομένων, vel potius τῶν ἀναδυομένων, ὧν φυγοδικούντων.

Repræſentata defenſionis neceſſitas, eſt cum ex tempore reſpondere defenſor cogitur: vt Repræſentata iudicia à Quintiliano dictum. Cic. Titio, Neque expectare debemus temporis medicinã, quam repræſentare ratione poſſumus. Curtius, Cœperat eſſe præceps ad repræſentanda ſupplicia. Sic moribus cõuenit ſpectatiſſimi iudicis earum cauſarum iudicium repræſentare, quarum perſpicuitas non ſinit iuridiciali formula ipſas comperendinari, aut earum iudicium alio quouis modo in longiorem diem proferri.

Per infrequentiam conſilii nihil agi eo die potuit, quod quidem attinet ad cauſas illuſtriores.

Quæſtionem criminis aut iniuriæ poſtulare libello ſupplice dato. Liuius, Senatus tumultuoſe vocatus, tumultuoſius conſulitur, quæſtionem poſtulãtibus iis qui pulſati fuerant, decernente ferociſſimo quoque, non ſententiis magis, quàm clamore & ſtrepitu.

Exoletæ ſeueritatis leges & conſtitutiones, quibus iam non iudicatur.

Summouere pro imperio obſtrepẽtes actionibus cauſarum, apparitores curiæ ſolent. Id eſt, Præcipere vt longius recedant. Liuius, Conſules nobilitáſque ad impediendam legem conſiſtunt. Summoueri Lectorius Tribunus iubet præter quàm qui ſuffragiũ ineant. adoleſcentes nobiles ſtabant nihil cedentes viatori. Tamen ex iis prehendi quoſdam Lectorius iubet. Conſul Appius negare ius eſſe Tribuno in quenquam, niſi plebeium. illum ſummouere pro imperio poſſe, more maiorum.

Oppidani iudices dici poſſunt ignobiles, & ii quos vulgo Subalternos dicũt, qui nõ in vrbibus maioribus ſunt, ſed in locis infrequentioribus. Cic. in Bruto, Sic appellat oppidanum genus dicendi & inconditum, id eſt, non vrbanum, ſed ſemiruſticum.

Vniuerſim curiæ conſultum factum, non ſigillatim ſententiis dictis, ſed vniuerſe cunctis cenſentibus. Forenſes Viam Spiritus Sancti dicunt. ἀθέως

quod vniuerse Cicero, non vniuersim dicere solet. Sic vniuersa curiæ sententia absolutum vel damnatum reum dicere possis, quasi confusa omnium voce. Et vniuersa testificatio est, cum deni testificantur, σύμπαντες, quod Turbatim dicunt Forenses. Cicero pro Sextio, Sed quoniam singulis criminibus cæteri responderunt, dicam de omni statu P. Sextii, vt in hac confusa atque vniuersa defensione nihil prætermissum esse videatur. Curtius, Tria ferè stadia vniuersus fluit amnis. Id est, nondum diuisus in plures alueos: ἀθρόος σύμπας. Cic. in Diuinatione, Non enim singulos perferre sententias, sed vniuersos.

Obsoleti nominis nouationē ab hærede aut rei possessore exprimere, vel Instauratitium nomen exigēre, vel A fundi vectigalis possessore cauere pensionis nouationem. Nunc, Nouum titulum exposcere dicunt.

Aculeata capita scripturæ reiicienda poscere. Id est, Contumeliosa & sugillantia.

Actoris causæ vel defensoris, auditores, vel consilium pœnituit. Id est, Nihili eius actio fuisse visa est. Sic sæpe victorem forensis victoriæ pœnitet. Et victoria pœnitenda visa est. Id est, minime gratulanda. Curtius, Malo me fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat. Cic. pro Plancio, Méque vehementer vitæ meæ pœniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini nisi litigioso aut nocenti. Sic dicas, Me rei secundum me iudicatæ pœnitebit, nisi accedat litis æstimatio.

Informata iam causa, curriculū suum iniit, & Ad medios iam actus argumē tum litis adductum. Forenses dicunt, Processum formam suam cepisse.

Saluum ius referendæ eiusdem rei nomine quæstionis, ei ad quem res attinere videbitur. Saluus recursus contra quem iustum erit, à Forensibus dicitur. Vel sic, Exceptum in sententiæ verbis, vt is qui soluere iussus est, quos ius & æquū fuerit, eadem de re appellet. Vel, Vt eo nomine seruādi sui gratia experiatur, quicum iustum esse videbitur.

Venditor qui appellatus est auctoritatis præstandæ nomine, rei vendicatæ cōtrouersiam ad leges suas reiiciendam, iure postulare non potest. Id est, Auctor rei quæ vendicatur, certare eius rei nomine in foro eius debet, vnde res ipsa petitur.

Reus qui diē vadimonii nō obiit, intra dies legitimos præsto fuit ad eremodiciū circūscribendum. Hoc est, Ad obliterādum defectum vel commeatum.

AEgre iam causæ succedere, & propè conclamatæ. Nunc, Surrogādum se offerre causæ iam propemodum perditæ.

Adimere, vel negare causæ comperendinatum. Id est, ex tempore disceptationem repræsentare. Est autem causæ comperendinatus, in diem perendinū vel tertium reiectio. Cice. in prætura vrb. Adimo causæ comperendinatum quod habet lex in se molestissimū, bis vt causa diducatur. Et itidem in Bruto.

Inquirendi in causæ iura prouincia huic vel illi attributa vel delegata, vt cum ascripto sibi vel allecto prouinciam obeat. Commissarium & Adiunctum vocant.

Cancellos supergredi curiæ, vel Repagulum supergredi causidici solent in exordiendis prouocationum causis.

Introuocare litigatores vt palàm interrogētur. Id est, Iubere intra tribunalis septum ingredi.

Cum causarum ambiguitas repræsentare iudicium nō finit, amplius pronuntiatur. Id est, Rem esse consilii pronuntiatur, & ad perendini consessus disceptationem profertur.

Repagularii disceptatores, cōmissarii sunt, ad fores curiæ ius dicentes. Et sententiæ eorum vel interfata, Acta repagularia vocantur.

Commemorare sigillatim iura possessionū in codicillo inuētionis, vel Enumerare scriptitando. Articulare vocant.

Custodiæ non criminis insimulatæ, vel Pecuniæ damnati, Incarcerati ob ciuile debitum vocantur, quasi addicti.

Paragraphis prænotare capita cōtrouersa, Vulgò Cruce notare. Potes & Decussare capita concertanda dicere.

Profligata iam controuersia, & penè ad clausulam perducta. Id est, In valuis est sententiæ.

Reus raso vertice diminutus est, vel minutus. Id est, Rasi verticis iure priuatus, quam Tonsuram vocamus.

Sacrosancti capitis ius vsurpare. Forenses, Adiuuare se clericatura.

Infularum iuris compos sententia curiæ. Hoc est, Redditus suis, ac pontificiis legibus.

Reus vadatò vel satisdatò custodiæ suæ permissus. Elargitus vulgo dicitur.

Reus liberum commeatum adeptus est, nullis vadibus datis. Id est, Elargitus simpliciter.

Reus libero per vrbem commeatu retentus.

Exponere argumentum litis, & intentionis depulsionísque summam inspectores causæ solent, antequam copiæ sacculares expromantur, & ex indicibus recenseantur.

Eremodiciū secundum appellatorem pronuntiatum, vulgo Defectus vocatur in causa prouocationis. Eremodicium secundum prouocatum datum, est commeatus. abire enim è iudicio licet ei, quasi perperam appellata sit curia. Vtroque autem nomine eremodiciū secūdum prouocatum datum, significat vtrūque iam dictorum. Congedium & defectum appellant. vt, Si prouocatus in diem longiorem, impetrato diplomate diem breuiorem denuntiarit, quod Anticipare verbo Latino vocamus.

Edictū promulgare capitalis sanctionis. Id est, Quod minatur pœnā capitalē.

Contrà prouocationem admissa, vulgo Attentata dicuntur.

Recuperatorium iudicium, sententia commissarii, vel subrecuperatorium. Id est, eius qui in locum recuperatoris absentis suffectus est.

Quæ intentionibus & recusationibus prætexūtur vel attexūtur, vulgo Qualitates vocantur. quæ primo constituenda sunt: hoc est, inter petitorem & defensorem comparanda, ita vt conueniant.

Personæ etiā dici possunt, quæ velut exordia sunt intentionū & depulsionū.

Conditionem ferre luculentam, & Referre eandem cōditionem vel cōmodiorem, Facere oblationem vulgo vocant.

Ad recuperatorem repagulariũ damnaui hominem. Id eſt, A commiſſario pro foribus curiæ ſententiam obtinui.

Circulares cauſarum commẽdationes in exhedra aduocatorum, Id eſt, Conſultationes quæ fiunt apud Balaium.

Traductio rei ignominioſæ compertorum, vel Traductio damnatorum paradigmatica, vel Supplex & pene ſtigmatica traductorũ per ora multitudinis dãnatorum confeſſio, præeunte verba apparitore aut ſcriba. Emenda honorabilis dicitur.

Qui codicillos præfecturarum & magiſtratuum obtinuerunt, iurati prius in leges & conſtitutiones adigente Præſide, magiſtratus ineunt.

Interturbatæ poſſeſſionis iniuriam demere, Verba ſunt interdicto retinendæ poſſeſſionis accommodata.

Prouocator commentarium querulum edere ſolet, in quo grauatim proſequitur ea quæ iniquè & perperam iudicata eſſe contẽdit, ea præſertim quæ admonitione indigent, vt abdita & externa. Hoc eſt, Τὰ μὴ ἐπιπολάζοντα ἐν τῇ δίκῃ. Cui reſcribere prouocatus poteſt, ſi ſibi viſum fuerit, æquitatémque rei iudicatæ tueri ac defendere. Grauamina vulgo vocantur.

Ea res conſenſu curiæ, vel de omnium ſententia diſcuſſa. Id eſt, Ad nihilum redacta, vt vulgo dicunt.

Summa imis ornamenta continuare, vel Summos imis honores, vel Magiſtratus, vel Gradus continuare. Per ſaltum promouere vulgus iuriſperitorum appellat.

Libello in curia ſubſcripto primus quiſque apparitorum rem quærere iuſſus eſt. Forenſes, Ad informandum commiſſus.

Facinoroſi rei, mutili, verberones, qui per compita antè vapulauerunt. Vel, Qui ſub verberibus per vicos vrbis acti ſunt. Vulgo Vagabundi & Exauriculati vocantur.

Hæc quæſtio, vel hoc caput, totam abſorbet controuerſiam. Cic. pro Sextio, Ad tribunatum (quia ipſe ad ſeſe iandudum vocat, & quodam modo abſorbet orationem meã) contento ſtudio curſúque veniam. Vulgo dicunt, Tota ferme lis in eo ſita eſt, & iacet. Et Omnis agendi, ſcribendi, contendendi ratio in eo ferè defendendo conſumitur.

De ea re illo die nihil temere decerni placuit, ad frequentiorem curiæ conſeſſum conſultatio dilata.

Delectis à curia diſceptatoribus permiſſum, vt quæ præſentis diſceptationis eſſent, in re præſenti ſtatuerent, vt è fide ſua eſſe cenſerent, atque è dignitate curiæ: deinde curiæ ab ſe acta ſcripto renunciarent. Id eſt, Data eſt eis non nuda executio, ſed etiam cognitio cauſæ & arbitrium eorum quæ in loco arbitranda eſſent, & vt actorum ab ſe verbalem proceſſum facerent.

Cauſam deditитiam auferre dici poteſt is, ſecundum quem iudicatum eſt aduerſario cedente, & damnari ſe conſentiente.

Alias ex aliis prolatandæ litis cauſas comminiſci, eſt Fruſtratorias dilationes petere.

Verum eſto (quod tamen ita à me poſitũ velim, ne fraudi ſit confeſſio) ille ad

diem adeſſe ob vim maiorem non potuit. Si affuiſſet, quid cauſæ dicturus fuit cur &c. Vulgo dicunt, Citra tamen confeſſionem.

Reus interrogatus, dixit Si ſibi fides daretur, haud futurum noxæ indicium ſui & criminis, rem manifeſtam facturum. Si ſibi impunitas promittatur, vulgo dicitur.

Diſceptator cognoſcēdæ cauſæ pro repagulo curiæ datus eſt, vt litem inſtructam ad curiam referret. Forenſes, Datus eſt commiſſarius. Recuperatores autem propriè à principe dantur, vt cauſas quaſdam iudicēt. Id eſt, Iudices partibus deſtinati vel aſſignati.

Dare ſolet Princeps diſceptatores ad cōſtituendam cōtrouerſiam, & ad clauſulam perducendā, non etiā ad dirimendam. Id eſt, vſq; ad ſententiā excluſiue.

Ad inquirendum dati vel iudices, vel alio munere fungentes, vir virum legāt, niſi inter partes de certo homine conuenerit. Id eſt, commiſſarius adiunctum ſibi deligat.

Aduocatio regia atroxin reum, vel in cauſam coorta eſt. Nunc, Graues cōcluſiones ceperunt, dicimus.

Perpetuæ cauſæ actiones in altercationes verterunt. Id eſt, Concitatiores verborum velitationes.

Sæpe iis qui aduerſarium ſuum ſtrenue depuliſſe videntur, reſtat acrior cum aduocatione regia dimicatio.

Caſtra caſtris eſſe collata videntur in campo forenſi, quando cauſa vtrinque ſuis copiis inſtructa, proxime diſcrimen acceſſit.

Verbis regiis & curiæ pro imperio agere apparitores ſolent, deinde rem mādatam exequi. Id eſt, Curiæ mandata indicere, & commiſſionem ſuam exequi.

Titulum hæredis, vel legatarii præferre, vel Hæredem agere, Hæredis perſonam ſuſcipere, Qualitatem ſumere vocant.

E litibus lites ſerere, vt è bellis bella. E lite ſata, non litis fructum, ſed litium vim metere. Eſt penitus in forenſes controuerſias inſinuare & implicari, gliſcentibus in dies diſpendiis rei familiaris. Sæpe vnam litem eluctatus, ſtatim in plures incurrit quaſi manus forenſes.

Fit decretum curiæ, vt néve ei qui imprudens feciſſet, néve ei qui mandaſſet, fraudi eſſet, quod ſine dolo malo admiſſum eſſet.

Interdum trāſeunt in partes regii cognitores, ſed defunctoria ſubſcriptione, & quaſi præuaricabunde, non tam liti ſe offerentes, aut in cauſam incumbentes bona fide, quàm gratiā ineuntes corū quos cōtra atroces ſurrexiſſe vidētur.

Implorare fidem aduocationis regiæ, Eſt ad ſubſcribendum liti nominatim euocare.

Minor annis x x v, nec experiundi potens, nec recuſandi, niſi auctorem habeat curatorem.

Conſilium in hac cauſa viſum eſt in ſtudia ambitioſa diductum.

Turbulentum interdictum, & Actus turbulentus, vulgo Turbatio poſſeſſionis dicitur.

Cauſā iādiu intermortuā diplomate refocillare. Hoc eſt, Interruptā ſarcire.

In ſacerdotii poſſeſſionem perperam inuadere. Intruſos nunc dicunt.

Ob quædã secus admissa curia abstinere iussit, Suspensi ab officio cõsiliarii.

Auctoratus litiganti aduocatus ad iudicium eius causæ adhiberi non debet. Nunc, De eius consilio esse dicunt. Quidam etiam annuis auctoramenris partium eius facti.

Causidici in acta curiæ consultáq; quotãnis adigũtur, & in eius obseruantiã.

Alicuius diei consulatũ vel iudiciũ memoriæ eximere, Delere ex actis diurnis, ex Ephemeride curiæ.

Literis regis acceptis in primum quẽque diem supplicationes & obsecrationes decretæ curiali cultu solenníque purpura.

Iniuriarum formulam intendere alicui, Agere cum eo iniuriarum.

Homo ingenio controuerso, vel natura controuersus. Cic. φιλόδικος.

Ineptiũt aduocati, qui nihil aut parũ ad rem pertinẽtia vel dicũt, vel scribũt.

Tutus & liber cõmeatus fide curiæ testibus datus, In fidem curiæ recepti testes. Id est, Ad saluum conductum accepti.

Summoti ab hasta vel auctione, hi sunt qui inter licentes non admittũtur.

Testes diobolares, egẽtes, sine lare, sine censu, atq; etiam sine sensu cõmuni.

Cuius nec ope, nec opera, nec consilio in cæde perpetranda quicquã factum est. Id est, Insontis.

Caducum ius in sacerdotio impetrare, vel Iure caduci sacerdotiũ impetrare, Deuolurum vulgo vocatur. Caduci iure magistratum inire, Est commissum magistratum inire, quod Forefactum lingua vernacula vocat.

Transcriptus lirigator, Id est, Subrogarus, suffectus. Et ius transcriptum.

E symbolis consulrorum causa conflata. Id est, Vnusquisque consulrorum ad causam cõmentandam aduocatorum, symbolum suum attulit ad intentionem vel defensionem informandam.

Iudicum iustitiǽque fidem multi nequicquam implorãt, quod multis in iudiciis obsurduit: in plerísque verò iandiu obaudit, nisi libelli supplices comites habeant ferentarios.

Vltima experiri iudicii certum est. Id est, Non ante sententiam quiescam.

Præses rem sibi cõpertam ad collegium retulit: deinde solenni more ordinéque ad disquisitionem vocauit, vel sentenrias sigillatim rogauit.

Homo accisis in foro facultatibus, tamen litium in dies fit amantior.

Aduocatus ob noxã ære quasi castrẽsi dirutus est. Id est Postulare, aut causas defensitare vetitus.

Frequentibus libellis curiæ obstrepere, Libellis aures curiæ fatigare, petere, poscere, postulare, Suppliciter flagitare operam curiæ vacuam.

Armamentarium causarum, exhedra scribarum, vnde interdum expromptæ remere copiæ, aut sublectæ, ad incitos litigantes redigunt, atque etiam ad egestatẽ, nullo pro magnitudine calamitatis cõdolescente. Quæ si in priuata inspectorum custodia intercidenint, è chirographis ipsorum experiri non licet, aut certe nemo dat actionem.

Syngrapha iudicialis liris decretoria, à cognitoribus cõflata. Id est, Conuentum de iure audiendo per procuratores dictatum. Repetita item syngrapha litis decretoria, ad audiendum ius vt antea.

Cauſarum actiones acroamaticæ. Id eſt, foribus occluſis, & ſummota corona forenſi.

Altercatorii dies atque Oratorii terni in hebdomade, & terni Conſiliares, in magno quidem tribunali. Nam in exhedris cæterarũ claſſium omnes dies critici ſunt. Poſſunt & dies Diſceptatorii pro Altercatoriis dici, & Conſultorii & Commentatorii pro Conſiliaribus.

Cauſa alterutrius partis ſiderata, penè exanimata, exanguis, ſemianimis, & conclamata dici poteſt, cum præiudicatũ quippiam eſt ſecundum alterã ſummæ rei decretorium.

Cauſa anceps inter iuridicialem atq; inficialem. Id eſt, vtriuſque ſtatus æque particeps.

Huius cauſæ cardo & firmamentum in lubrico & præcipiti vertitur.

Præcidere poſtulandi, aut poſtulata impetrandi ſpem ei in futurum. Id eſt, Planè ſupplicantem repellere, & in poſterum ſupplicatione ſemel interdicere.

Omnia officia cauſidici in cauſam conſtiterunt, ſed ius interdum ambiguũ, ab occaſione laborat: agendæ cauſæ die conſeſſus mihi non ſatis æquus erat.

Nũcupatiuæ prouocationes dici poſſunt, quas Verbales dicimus. Differũt ab iis quæ litium ſcriptarum vocantur.

Iis quibus obrepſit eremodicii dies, ſubſidii ſpes in libellis ſupplicibus, aut in diplomatibus.

Profligata iam litis agitatio, & ad iudicationẽ vergens dici poteſt, cum porrò progredi diſceptando non licet.

Litem diſceptationum ambage perplexam, aut perſonarum varietate permixtam, rectè atque ordine conſtituere. Regulare partes vulgo dicitur.

Temerè & inconſultè cõtrouerſiæ fundamẽta iacere, ſolennis clauſula perorationis in cauſa prouocatoria. vulgo Concluſio dicitur. Et prouocatoris quidem in hæc ferè verba concepta, Proinde perperam iudicatum eſſe, vel lege actum, vel iniquè decretum, vel conceſſum, vel negatum cõtendo: itáque pronuntiari poſtulo: eóque nomine, quòd mea interfuit id factum non eſſe, cũ litis ſumptibus peto. Qui autem vel iudicatum, vel lege actum, vel decretũ defendit, omnia è diametro contraria nuncupat.

Tantum expẽſum liti ferre, & Tantum accepti damni referre, ſignificat Litis ſumptibus, & litis æſtimationi imputare. Hoc eſt, tãti ſumptus litis, & tanti id quod intereſt, æſtimare in ratione ſumptuum damnique ineunda.

Sacerdos introuocatus per infulas ſuas adactus eſt. Id eſt, per ordines ſuos adiuratus eſt.

Rei capitalis compertus infulati capitis priuilegio ſeruatus eſt.

Eiuſce rei ergò vindicias tibi intendo, vel Vindiciarum iudicio te prouoco, Iudicium tibi dicto. Forẽſes, Conſtituo me queribundum in ſpecie rerum nouarum & mancipii.

Actum habebo quod meo mandato egerit. Id eſt, ratum habebo. Vel ſic, Per me protinus actum erit, quod mea cauſa ille egerit.

Auctoritatis præſtandæ repromiſſio in rem planè cõcepta. Forẽſes, Euictionem ſimpliciter auctor promiſit.

Auctorem se laudatum,ita vindicem futurum promisit, vt repromissionem non in rem, sed in personam suam conceperit. Id est,quatenus per se tantum factum erit,quominus rem liberam habere quæsitori liceat vel emptori.

Libello citare. Forenses,Citatione libellata,libellari vadimonio in ius vocare:vt solent facere qui redhibitorium iudicium intendere instituerunt. Plaut. Vbi tu es,qui me libello venerio citasti?

Dictare iudicium, actoris est: & Accipere,rei. Paul. Item si serui redhibendi nomine emptor iudicium accepit,vel ipse eius nomine dictauit,cauendum ex vtraque parte erit. Id est,Si serui nomine noxali actione appellatus est.

Rem præsentem demonstrare, In rem præsentem cōdicere diem. Ventam facere vulgus Forensium vocat. Ex iure manu consertum vocare dicebant, ibique vindicare,vt in Annotationibus docuimus.

Adespota bona verbo Græco dicūtur,quæ assertorē non habēt,quæ Vacantia vulgo dicuntur,& Espacca, quibus distrahendis aut curandis curator dari solet.

Iuris ciuilis sciētia persecutionum cautionúmque præceptiones tenet. Cic. in Oratore perfecto.

Imaginarii emptores pignorum quæ iudiciali auctoritate capta sunt, nexu obligantur.

Sacerdotē exaugurare, Resecrare, Infulis exuere,est quod Iura pōtificia Degradare appellant.

Consponsores data vltro citróque fide sponsoria, vterque pro vtroq; repromiserunt. Vulgo Alter pro altero respondens, & vterque in solidum,& inter se cauerunt.

Tentata paulisper intercessio: sed cū intercessioni non cederetur ad prouocationis auxilium deuentum est.

Res non iure scripto,aut ex verbis legis, sed translatitia interpretatione iudicata est. Id est,quod per extensionem legis dicunt.

Intra annum quàm vis facta est, aut interturbata possessio, interdicto agere licet,aut contendere.

Irrefutatæ literæ & auctoritates, irreprehensi testes, testimonia non eleuata, plena fide præditi sunt in iudiciis,integrámque fidem faciunt.

Cognitores mandato priuatim accepto,aliena fide iurant,id est,eorum quorum causæ cognitores sunt. Forensi verbo, In animā mandantis iurare dicitur.

Fide aliena pecuniam sumere, Est alio spondente. vt Cic. pro Flacco, Pecuniam sumpsit mutuam à Sextio Scola primario viro, qui tum credidit P. Veratii lectissimi hominis fide. Sic enim legendum, non fidei, hoc est sponsione. Vnde Fideiussor,qui sua fide pecuniā dari iubet. Plaut. Mea quidem id promitto fide sanum futurum. Cicero in Epist. Et siquid satisdandum erit amplius eo nomine non peti,cures vt satisdetur fide mea. Qua locutione vsus est Iurisc ōs. in C. Creditur,sub titulo Mandati.

Qui ad inquirendum allegati sunt peregrè,subscriptorē sibi cooptāt de sententia litigantium,qui & Optio verbo antiquo dici potest.

Homo sine lare,sine fide,errabundus,præconio in ius citandus est.

Officia pōtificia, & iudices canonici manuum iniectionem nec in homines,

nec in prædia, extra cācellos suos habent, nisi ciuilium magistratuum manus rogent. Quod Brachium seculare vocitant.

Lis lite implicata est, quando gemina controuersia cōmode diduci non potest. Forenses, Quando duæ instātiæ vnà & pariter iudicandæ sunt, quia disiungi nequeunt.

Ab hasta, vel auctione proscripta fundus quæsitus. Cridas lingua Palatina vocat.

Difficultas rei iudicandæ, vel infrequentia consilii diem diffudit. Id est, Iudicium in posterum diem dilatum.

Tacita fiducia & subdola pactione rei alienatio facta. Id est, colludētibus emptore & venditore.

Ob noxam criminosam in iudicium euocatus, Ob secus admissa atroci vadimonio citatus, id est personaliter. Præsto adesse iussus.

Nomina eorum edere quibus denūtiatum est testimonium, Dare parti nomina testium in quorum opinionem & fidem inquirat ad refutandum.

Homo extremi certaminis fugitans, cum vnum, alterum, tertiū mensem variis artibus prolatando, fato causæ exemisset, ad extremum omnibus fugitiuorum subsidiis cōsumptis, solennem ansam summæ & vltimæ tergiuersationis nactus est, non minus inanem, quàm impudentem. Dicere cœpit res ad se nouas delatas eiusmodi, quæ litē haud dubiè decreturæ sint. Deinde quæ assolent in diplomatibus litium instauratiuis. Tacitus, Eximi vnū diem supremo certamini orabant.

Eximere autem cunctationes huiusmodi, & strophas præcidere iudiciales ita demum possis, si tergiuersanti comminus instes, & omnium dierū atque horarum sis exactor acer & appellator. Liuius, Quæ res senatui omnem cunctationē Macedonici belli exemit. Quod apud Iustinum iisdem verbis relatū est. Plin. lib. 8. epist. Cūctationē nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præcidit.

Acerba litigantium contentio gliscens in dies simultate coniuncta, omne commercium componendarum litium ac decidendarum diremit.

Lex sacratæ sāctionis, est quæ à Iurisperitis Lata sentētia dicitur. Liuius lib. 7. ab Vrbe cond. Lex quoque sacrata militaris lata est, ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur. Additúmque legi, ne quis, vbi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset. Festus, Sacratæ leges dicebantur, quibus sancitum erat, vt siquis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset cum familia pecuniáq;. Idem Liu. Sub idem ferme tēpus Ligures lege sacrata, coacto exercitu, noctu castra procōsulis aggressi sunt. Cic. pro Sextio, Fretus sanctitate tribunatus, cum non modo contra vim & ferrum, sed etiam cōtra verba atque intercessionem legibus sacratis se armatū putaret, venit in templum Castoris. Idem in eadem, Cum & sacris legibus & XII tabulis sancitū esset, néve ptiuilegium irrogari, néve de capite ciuis, nisi comitiis centuriatis rogari. Hic Sacris dixit, pro Sacratis. Sic Sacræ cōstitutiones vocatæ (vt opinor) à Marcello iuriscōsulto, sub titulo, Quæ sentētiæ siue appel. Rescind. & sub titulo De appel. recipiendis vel non.

Magistratu in triennium summotus, Suspensus ab officio vulgo dicitur.

Recognitio rei iudicatæ,Reuiſio vulgo vocatur.

Bellaria iudicum,Vulgo Species dicũtur. A Græcis Dicaſticon dicitur. Ariſt. in 6.Politicon, τούτου δὲ φέρει μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς πλουσίους τὰς δαπάνας, ἐὰν μὲν οἱ εὔποροι μὴ λαμβάνωσι τὸ δικαστικὸν, οἱ δ' ἄποροι. φέρει δὲ καὶ πρὸς τὸ κρίνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον. vtitur & Ariſtoph.Sic autem dicitur,vt τὸ ἡλιαστικὸν,τὸ ἐκκλησιαστικὸν,vt inquit Pollux.

Excitare aduocationem regiam forenſi ſermone, Poſtulare ſubſcriptionem cognitoris regii & aduocatorum fiſci.

Reus & index prius diuerſi interrogandi,deinde componendi ſunt,& altrinſecus coràm ſiſtendi.

Trahere in crimẽ reus dicitur eos,quos conſcientiæ reos aut ſuſpectos facit.

In areſtorum executione ſæpe tot ac tãtæ controuerſiæ exiſtunt, vt rediuiuæ lites eſſe magis,quàm litis primæ arceſſiones videantur,aut ſoboles.

Controuerſiæ inſtrumentum percẽſere, & deinde de iudicio in conſiliũ ire. Id eſt,Sententias conſiliarios rogare.

Qui arbitri teſtamentarii, & ſupremorum mandatorum procuratores facti ſunt à teſtatore,eos anno ſecundum mortem proximo mancipiũ habere hæreditariæ pecuniæ,moribus receptum eſt.Saiſitos de mobilibus vulgo dicunt.

Præſes eum qui poſtulabat eremodicium ſibi dari præſente ac tacẽte diuerſæ partis cognitore,quòd ſe habere defendendæ cauſæ mandatum inficiaretur, aut litem à partibus deciſam eſſe diceret, vti formulæ beneficio iuſſit: quod ſine captione fiat eius,qui deciſiſſe litem perhibeatur.Expletum auferre vocãt.

Inuenti ſunt cõſiliarii qui ob noxam admiſſam è collegio circũſcripti ſunt. Id eſt, magiſtratu mulctati. Cicero pro Milone, Senatus credo prætorẽ illum circũſcripſiſſet.Et ad Atticũ,lib.7,Si fortè tribunus plebis Senatum impediẽs, aût populum incitans,notatus, aut ſenatuſconſulto circunſcriptus, aut ſublatus,aut expulſus ſit.Circunſcriptum dicit eum, cui imperium & honor abrogata ſunt. Sublatum autem, quouis modo de medio ſublatũ. Tracta à Græcis locutio qui διαγράφειν dicunt delere, obliterare,expungere,vt in Commẽtariis Græcis ſcripſimus.

Primæ,ſecundæ,& tertiæ cõtradictiones,vulgo Reſpõſa & Additiones ſecundæ & tertiæ dicuntur.

Mandata curiæ quoquo verſus dimiſſa,Cõmiſſiones vulgo dicũtur. Mandata etiam curiæ iis dantur, qui ad inquirendum mittũtur,ad inſtruendas cauſas à coniectura ſtatum ſortitas.

Aliud eſt dilationes legitimas dare & modicè temperatas,atq; ad cauſam accommodatè, quod cõpoſita ſeueritas iuriſdictionis facit: aliud largiri, & ſupra modũ indulgere improbè poſcẽtibus, quod diſſoluta iuriſdictio ſolet, plerũq; gratiæ aucupandæ ſtudioſior cum alieno diſpẽdio,quàm ſui vnicuiq; reddendi.

Tranſlatitio iure ſacerdotium petere, quod & Caducũ dicitur: vulgo autem Deuolutum.

Ad vtendũ fruendũmq; iure quæſito admitti, Eſt in poſſeſſionẽ plenã mitti.

Aduocati quidam ſcriptum tantum faciunt,vel ſcriptionibus operam dant, & cauſis conſultandis. Quidam præterea cauſas agunt induſtriè, & altercãtur.

Nonnulli altercatores illustres actorésque, non perinde primas tenēt in cæteris functionibus artis. Sunt qui clari actores aliquādiu eum laborem citò grauantur vt molestum, & nihilo secius industriam suam foro probant in scriptu & commētatione causarum, & responsitationibus magnopere compendiosis.

Qui scriptiones factitāt,prout causæ constitutæ sunt,vel iuridicialiter,vel inficialiter,aut intendentis formulam sequuntur,aut commonefactoriā,aut cōmemorabūdè scriptitāt,id quod in scriptura fit ampliore,argumētóq; fusiore.

Litium vacuitas in quibusdam foris,parum est iucunda circunforaneæ multitudini,quæ subsidium vitæ non habet,nec animi oblectamenta,in tranquillitate ciuili.

Desiderium suum scripto proferre, Est libellum porrigere. In tractatu de officio Proconsul.

Causa omnibus iuris præsidiis,magnis auctoritatibus cumulata. Id est,Causa longe superior.

Certis criminibus astringitur hæreditas.Id est,Pœna hæret hæreditati,vt(verbi gratia)in crimine læsæ maiestatis,& repetundarū,& aliis,quorum pœna non ad hæredes, sed ad hæreditatem transit. Sic autem hæreditas pœna criminum astringitur,& quasi ob noxā datur,vt olim astringi sacris lege x I I. tabularum dicebatur.Id quod Cicero in 2.de legibus docet tribus modis fieri. Hodie autē hæreditas sacris astricta dici potest,quādo testator annua pia legauit, vel anniuersarias precationes,aut calendarias,rémque sacram faciendā mandauit,pensitationémque eam ob causam in hæreditatem suam legauit. Sic enim alligata est sacris hæreditas.

Eodem loco res est. Id est In eadem causa est,eadémque conditione.Cicero.

Legem angustā dilatare,hoc est,Ad alias species extendere. Cōtrà Legē moribus dilatatam,cōstitutione coangustare. Ex Cicerone. Hoc est,Legē sensim amplificatam,circunscriptiorem facere. Quam autē extensionem dicūt,idem Cicero pro Murena,Prorogationem legis vocat.

Prorogare legem,& Prorogare legi Latinè dici potest. Lactāt.lib.6,Huic legi nec prorogari quicquā fas est, neque derogari ex hac aliquid licet,neque tota abrogari potest.Verba sunt Ciceronis in libro de Rep. vbi tamen non prorogari,sed Propagari legitur.Sūt ergo legis prorogationes,quæ Extēsiones dicūtur.Et Species prorogandæ,vel legi prorogatæ,sunt Casus extēsionis dicti.

Grassari in possessionem, & In possessionem non ingressus,sed grassatus,Intrusus vulgo dicitur. Liuius in 6.ab Vrbe cond. Nobiles homines in possessionem agri publici grassari.Tacitus,Ciuilis dolo grassandum ratus. Id est,Euadēdum quo proposuerat.

Iudices libenter proferunt iusto longius fines imperii ac iurisdictionis suæ.

Excriptum collatum & recognitū Cicero dixit, quod Duplum collationatum lingua vernacula vocat.

Cōstituta iuris dicēdi seueritas. Id est, Confirmata & stabilita auctoritas iudiciariæ potestatis.Cui opponitur Labefactata & Dissoluta.

Fractum ac debilitatum iustitiæ nomen, iurisdictionis summæ auctoritate & imperio, quasi firmo adminiculo sustentari debet, & in gradū reponi. Alio-

qui conniuens seueritas ad facinora impotentioris insolentiæ, labes est, & ruina iuris & æquitatis, omnia secum trahens.

Arestorum exemplari seueritate excitatur quoquouersus robur iurisdictionis quæ iacebat & languebar.

Aduocatio quædã togata, & quædam armata moribus iam commodior est, Languentibus legibus de vi publica latis.

Digna res aut causa occurrit in quam omnes nerui seueritatis & constantiæ iudicialis ab vniuersa curia cõtendãtur, quãdo hoc vel iudicio, vel curiæ cõsulto statuitur, an indoles priscæ curiæ stirpes adhuc habeat, an fũditus interierit.

In iudice seueritas, fides, integritas, religio valere debent.

Frequens delectúmque cõsilium ad eam causam diiudicãdam coactum est.

Ex quo homines meminerunt, id aliter nõ factum est. Tempus vsus huiusmodi memoriam excedit. Post hominũ memoriam ita semper obseruatum est. Possessio antiquior hominum memoria.

Ecquod iudicium Romæ tam dissolutũ, tam perditum, tam nummariũ fore putasti, quo ex iudicio te vlla salus seruare posset? Cic.

Sponsione aduersarium lacessere, ni testes ita dicerent testimoniũ, vel ni in hæc verba cõcepta esset stipulatio, aut ea esset cõceptio cõtractæ rei. Forẽsi sermone dicitur; Ius sumere paratus sum per dicta testiũ, vel depositionẽ testiũ. Hoc est, Hanc fero tibi conditionem, vt ius causæ eorum constet fide, qui in re præsenti affuerunt. Cic. Quid cum palam Syracusis se audiente, maximo conuentu, Rubrius Apronium sponsione lacessiuit, ni Apronius dictitaret te sibi in decumis esse sociũ? Est autem huiusmodi verborum intellectus, vt is qui sponsione lacessit, sponsione mulctetur, nisi quod contendit esse factum, tandem compertum fuerit. Dicere igitur possis, In hæc verba sponsionem facere paratus sum, ni & reliqua. Idem Cic. Institit, oppressit, nõ remisit: in hæc verba facta est sponsio. Id est, Ita vrgere hominem cœpit, vt ad sponsionem faciendam coegerit his verbis.

Homo rerum forensium imperitus, & insolens litium agitandarum, in cancellos curiæ temerè se coniecit, id est, Inconsultè se implicuit curiali controuersia. vel, Hos sibi cancellos necessitatis circundedit. vt Cic. pro Quintio, Etenim rem facilius totã accipietis, si hæc memineritis, & me facile vestra existimatione reuocabitis, si extra hos cãcellos egredi conabor, quos mihi ipse circundedi. id est, Si ex eo præscripto probandæ rei pedem referre coner, quod mihi ipse præscripsi. Idem in Frumen. Satísne vobis prætori improbo circundati cãcelli videntur in sua prouincia, imò verò in sua sella ac tribunali? Id est, Satísne in angustum necessitatis hoc iudicio redactus videtur à me? Sic, Iudiciales cancellos sibi circundat is, qui causæ suæ cardinem in eo temerè ponit, cuius probatio difficilis est: vel in aliquo iuris articulo, qui inter iuriscõsultos valde ambigitur. Cui enim licet in causa agitanda late expatiari, & multiplici præsidio iuris vti, & tamen vel intentionis suæ copias & robur, vel defensionis subsidia & firmamenta, circunscriptius quàm opus est concludit & astringit, is cancellis necessitatis circunseptus inferiorẽ fortasse causam è superiore facit.

Id decretũ vel curiæ consultum è dignitate cõsilii centenarii fuit omnium

opinione. vel E dignitate atque existimatione curiæ parum fuisse visum est, si obnoxie fortè factum est, aut iudicatum.

Reus copiose absolutus, à paucis cōdemnatus est. Cic. Id est, à longe pluribus absolutus est.

Iudicantiū quidam causis non hominibus æqui: quidam in alterā partē propensiores: quidam iniqui & à causa auersi: quidam iusto æquiores.

Antiquiorē diem falso literis subscribere, vulgo Antidatare dicitur. Hoc est, Diem anticipare. Cic. ad Q. fratrem, Quod antiquior dies in tuis fuisset ascripta literis, quàm in Cæsaris. Iulianus & Vlpianus iurisconsulti Repetitam diem appellant, quasi retrorsus ementitam. Cui falso Prolata dies opponitur, vt Vlpianus locutus est, vt, Editio prolato die facta.

Enucleatè litis argumentum enarrare, & ad cōsilium referre. De litis inspectore, qui Relator vocatur, dici potest.

Litis instrumētum sigillatim percensere, & Breuiario cōplecti, quod Extractum pro excerpto nunc vocāt. Is etiam Expositor litis, & Enucleator cōtrouersiæ Latinè dici potest, omnia quæ vtrinque prolata ad iudicium fuerunt, ad indices partium recognoscens, quæ Inuentoria vocantur, & literarum auctoritates perpendens. Cui saccularias copias, id est, causarum instrumentum explicanti, custodes duo altrinsecus apponere moris est, nequid secus admittatur. Euangelistas appellant.

Causis instructis interdum & propediem in consilium mittendis obnūtiationes fiunt consilii diremptrices. Vt siquid acciderit quamobrē iudicium sustinendum sit. Si diploma obnuntiator interdictúmq; regium attulerit. Euocationes vulgo vocantur, hoc est, causarum codicillares translationes.

Causidicus frigēs, Frigidus, Infans, Parū acer aut strenuus dici potest, qui lāguide causam agit. Cic. Accusatoribus frigidissimis vtitur Gabinius (id est, in accusatores frigidos incidit) absolutus est. omnino nihil accusatore Lentulo infantius. Infantia causidicorum opponitur Facundiæ.

Maiorum causarū quidam actores delecti sunt, quidam aduocati & subscriptores, qui causam agenti adsunt quasi astipulatores.

Postridie Martinalium, aut post tertium diem cōmitti solent actiones causarum & altercationes, siquidem dies perendinus in diē tribunalitiū incurrit.

Curiæ decretorum abrogatio, legis impunitatis Promulgatio existimatur.

Curia Areopagi instar eo die fuit. Cicero, Senatus ἀρειόπαγος. Nihil constantius, nihil seuerius, nihil fortius.

Cum id à curia decretum est aut iudicatum, nō satis est animaduersum quo res pertinere posset, & deinceps in eius qui primus sententiam dixit, sentētiam pedibus ab iis iudicibus itum est, quibus defungi eo die satis erat. Cic. Cum id in senatu actum est, neque animaduersum est ad quos res pertineret, & raptim in eam sententiam pedarii concurrerunt.

Nulla est auctoris captio, si emptor ante denūtiationem condemnatus est. Id est, Nihil refert venditoris.

Solenne est curiæ cuiusdam collegarū funere indicto, pomeridianum iustitium obseruare funeris frequentandi gratia: & matutino postridie, ante ho-

ram consilium dimittere quàm assolet, eiusdem officii causa.

Compitalitii verberones, & Mastigiæ auribus diminuti. Vulgo Fustigati & Exauriculati vocantur.

Iudices codicillares cum in curiæ collegium cooptandi sunt, sacramēto rogantur, & in leges regias constitutionésque adiguntur. Id est, iureiurādo interrogantur, ecquid ambitu nummario codicillos obtinuerint. Cicero ad Atticū, lib. 9, Nos autē in libris habemus, nō modo consules à prætore,. sed ne prætores quidem creari ius esse. ídque factum esse nusquam. Consules eò non esse ius, quòd maius imperium à minori rogari non sit ius. Prætores autem, cum ita rogentur, vt collegæ consulibus sint, quorum est maius imperium. Quintil. lib. 12, Qui velut sacramento rogati, vel superstitione obstricti, nefas esse putant à suscepta semel persuasione discedere.

Conditione lata non vsus est. Id est, Conditionem non accepit.

Consponsores Ciceroni sunt Correi promittendi, vel vnà fideiubentes.

Proferre auctionis diem, vel Proferre auctionē, Est in diem longiorem pignorum venditionem reiicere.

Ab actuario describere, vel Descriptum ab actis auferre. Forenses Per manus graphiarii accipere dicunt.

De quæstionibus reorum nobilium in Primanorum classe in consilium ire sanctioribus cautū est. Id est, In maxima camera eos iudicari necesse, nisi si ea lege diplomate regio soluti sint. Cicero, Dixit iudicem operā sibi dare constituisse: eo die, quo de Sextio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat. Scis enim illos dies iudiciorum præstitutos fuisse.

Captiunculas forenses pertimescere, non timidi est hominis, sed prudentis, quæ & Oppressiunculæ dici possunt, cum simplices litigatores à versutis opprimuntur in articulis causarum non quibusuis, sed ad summam causæ pertinentibus, & quasi cardinalibus.

Magna in hoc articulo iactura iuris facta. Cic. Cum tāta sit nobis iactura iuris facta. Antea enim dixerat, Cum tātum de nostro iure decesserimus. Est igitur volentis iacturam iuris facere, vt solent liberaliores litigatores.

Religiosè lites de rebus magnis sunt instituendæ, & summa cum cautione in iudiciū deducēdæ, quando earū exitus ad diem, vel potius ad annū non respondent, nedum aut ad hominum expectationem, aut ad responsa prudentū, auctoritatésque consultorum. Est enim litium natura aliquantum affinis aleari, etiam si auspiciis iustitiæ regi creditur, cuius munus est vnicuiq; statuere, quid sui, quid alieni habeat, quid iure, quid iniuria possideat.

Lis impedita, perplexa, & sinuosa, non cuiuis inspectori attribuenda. Contrà, Lis expedita & explicata delectu enucleatoris nō eget. Sic Causa lucida & perspicua opponitur Obscuræ & caliginosæ.

Causæ quædam laborant opinionibus præsumptis, & iudiciis anticipatis, quæ Præsumptiones à Iurisconsultis vocantur, vt à Græcis προλήψεις. hoc est, Præsumptæ suspiciones. Quædā etiā causæ adminiculis nixæ sunt anticipatarū opinionum, id est, præsumptionibus subleuantur. Sunt & Præiudicia quædam iuris, Iudiciáque iuris anticipata, quæ Præsumptiones iuris vocantur.

Causa iudicis in lite agitur, quando sua vice commoueri ideo videtur, quòd eodem de iure apud alium iudicem ambigit. Quæ causa haud dubie idonea est ad eum reiiciendum.

Moribus receptum est, & iuri & æquitati consentaneum, vt impetratorum à principe codicillorum inspectio curiæ sit,& cognitoris regii intercessio,& ne aliter auctor fiat curia, & promulganda perscribendáque decemat, quàm si è Repub.esse,è dignitatéque indulgentiæ regiæ videantur.

Quædam sunt quæ mandari à principe non possunt,quia abstrahi vel abiungi à persona regali nequeunt. Id est,delegari.

Rem tantum delibari tum oportuit, non etiam pertractari. Id est,non vtile erat penitus argumentum rei enarrari in eo quod tunc agebatur.

Quædam argumēta aut adminicula, turba valent,quæ diducta, momēti quidem illa crebri,sed leuissimi instar habent. Id est,quæ sigillatim posita,animos non impellunt, vniuersè autem coniecta permouent: & vt vulgo dicunt,Quæ non prosunt singula,multa iuuant.

Quando de finibus mota est controuersia,E iure manu consertum vocant. Accersito pictore,controuersorum finium facies in tabula habitúsque ita deliniatur, vt inter partes cōueniat rectè assimilatā esse. Hæc tabula iudicii tempore in consilium prolata, iudices in rem præsentem perducere existimatur. Figuram loci vocant concordi partium sententia factam.

In rem præsentem iri decretum est,locíque controuersi fines picta tabula in iudicium proferri.

Inepta & ambagiosa litis actio,à gemino(vt dicitur)ouo repetita in summum frigus euasit. Id est, in offensionē consilii incidit. vel Tumultuosa altercatio in frigentem catastrophen desiit. Id est,plausu nullo excepta est.

Actionem compositam ac disertam cum corona plausu, tum verò cōsilium assensu prosecutum est.

Causidicorū actiones curiæ iudiciū mox excepit, quo iudicio & iudicis sententia vnde prouocatum erat, & quæ ab ea manauerant, circunscripta fuerūt. Id est,ad nihilum redacta.

Pro nihilo ducendum, & loco nullo numerandum quod actum erat cēsere. Sermone forensi,Respectum non habere.

Exquisitam iuris interpretationem,& limatam iuris subtilitatē æquo & bono posthabere,instituti est curiæ.

Vsurpare commemorationem consuetudinis non scriptæ, edicto principali vetitū est,in iis quidem certè prouinciis, in quibus perscriptæ regali mandato consuetudines fuerunt. Id est, Citare aliam præter perscriptas consuetudinem.

Pœnariæ prouocationes sunt in prouinciis, quæ moribus potius, quàm iure scripto censentur. Ab aliis autem prouinciis prouocantibus impunitas est plerunque ab arestis curiæ.

Extat auctoritas curiæ ea de re vna & altera insignis memoriæ. Forensi sermone, Aresta data in simili casu vocātur. Cicero, His de rebus pridie quàm hæc scripsi, senatus auctoritas grauissima intercessit. Cui cum Cato & Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Intercedere auctoritatem priore loco di-

xit, quod Interuenire arestum vulgo dicunt. Sic alibi ad Lentulum, Nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non illustri gratia exceperit. Sic & alibi vsus est.

Est inuenire nõnunquam auctoritates curiæ eadem de re inter se è diametro oppositas, nedum dissimiles aut discrepantes aliquantulum.

Mancipio & nexu dominus est, qui Proprietarius dicitur, & cum eo distinguitur, qui vsus & fructus dominus est. Cic. Quòd Attici nostri propriũ esse te dicis mancipio & nexu, meum autem vsu & fructu, contentus isto sum. Verba sunt Ciceronis ad eum qui Ciceroni scripserat, Sum χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri.

Noua edicta figere, & antiqua refigere. Id est, Abrogare.

Quintilianus de altercatione loquens, Iudices vel præsidentes magistratus frequenter appellandi sunt, vt loquendi vices seruentur. Id est, vt improbos & obturbatores compescant.

Idem Quintilianus, Est autem duplex eius disceptationis conditio, quòd aut intentio aut præscriptio habet controuersiam. Id est, Litem facit, vt alibi dixit, Intentionem appellans id quod Forenses Principale vocant.

Lites & controuersias serere dicuntur ii, qui incitatores sunt litium, hoc est satores. Liuius, Cum illis adesset idem qui litis erat sator: nec certamen iuris, sed vim quæri appareret.

Quæstio dicebatur, quam nunc Processum criminalem Forũ vocat. Cic. pro Cluent. Vis illa fuit, & vt sæpe iam dixi, ruina quædam atque tẽpestas, & quiduis potius quàm iudicium atque disceptatio aut quæstio.

Actiones causarũ ciuiliũ & altercationes, tribunalitiæ classi attributæ sunt: causarum autem quæ criminosè intẽduntur, in Tholo agitãtur, quam Tornellam vulgo vocant. Itaque altercationes quædã Tholares sunt, quædam Primarũ auditorũ. Duobus autem iustitii curialis mensibus, solenne est, consiliũ certorum iudicum & delectorum, in Tholum coire ad custodias recognoscendas & iudicandas: quibus iudiciis curia veluti feriata esse censetur, sed paucorũ numero defungitur. Hi autem à Tholo denominãtur, quandiu munere illo funguntur. Illic autem quæstionibus præesse bini præsides solent.

In possessione collocare. Cic. pro possessorem facere.

Suis tabulis compertus criminis vel conuictus. Hoc est, Suis regestis conuictus, suis calendariis. Cic. in Verrem, An tuis tabulis solis causam te dicturum putasti? Id est, tuis domesticis rationibus.

Quæ iudices pontificii decernunt, iudicant, pronũtiant de rebus non sui fori, etiamsi ad tertiam deinceps & gradatim sententiam peruenerit eorum cognitio, vt si reali actione, si decimarum in fide regia aut regiorum positarũ nomine, apud se disceptari passi sint: omnia vt irrita, infecta, vitiosa, merito moribus esse censentur.

Proscripta atque edicta die euocatus, Per affixa vulgo dicunt.

Forenses præcones, vulgo Audientiarũ vocantur.

Eremodiciũ præconio forensi inclamatũ, & pronuntiatum, nõdum tamen solenni formula iudicatum: aut si iudicatum, nõdum etiam petitori ex ephe-

meridē addictum, vulgo Deliberatum in manus partis dicunt, quasi adhuc re quodammodo integra.

Omnia iura pretio exæquare, flagitiosi est iudicis: & Pecunia delectum causarum discrimenque tollere. Ex Cicerone.

Mandare iurisdictionem diligentissimè, & summa cum animaduersione hominúmque exploratione, non modo muneris est principalis, sed etiam magistratuum, qui obire per se munia iudicandi non possunt.

Ab intercedente, à prouocâte rem auferre, vel nomē exigere ius esto, si sententia aresto geminata est. Quod tamen absq; captione prouocatoris fiat. Post factum enim iudicatum, certandi de prouocatione ius erit denuo, vel ius integrum erit.

Apparitores assignare Parthenonibus aut aliis cœnobiis, qui regio diplomate in tutelam præfectis prouinciarum dati sunt. Custodiam custodientem appellant. Cic. in Verrem, Hoc quoque attēdite, apparitores à prætore assignatos decumanum habuisse, hoc est qui aratores cogerēt ad decumas soluendas, eósque in ius ad prætorem vel ad recuperatores vocarent.

In primis videndum est, quæ in verba recuperatores dati sint. id enim maxime refert ad vim rei iudicatæ perpendendam, ne vt sutor vltra crepidā, sic delegatus vltra mandata quicquam pro potestate.

Causa multis ac magnis auctoritatibus nititur. Id est, documentis authenticis instructa est, vel magnarum auctoritatum fide. Cicero pro Sextio, De consulibus loquor, quorū fide Respub. niti debuit. Id est, ἐστήρικται. Quintil. Nō subest vera vis, nec penitus immissis radicibus nititur. βέβηκεν. Cic. Vtrū factū negabis? qui potes? an vt tanta auctoritate literarū, tot testibus conuincare? Dicas igitur, literas consignatas auctoritatésque proferre, monumēta & perscriptiones fidei ratæ & locupletis. Literas & titulos vocant.

Mea hæreditatis petitio certo testamento nititur, tua cognatione nixa est non admodum probabili. Idem. Hic testamento, ille proximitate nititur, ἰσχυρίζεται, ἐπερείδεται. Simile est, In summo iure, ego æquo & bono nitor, δικαιολογοῦμαι. Sermo forensis Fundari dicit. Subniti autem non tam niti, quàm τεθαρρηκέναι & insolescere significat, aut cum fastidio confidere, vt quidā iuris sui fiducia feroces, aut præiudicio liticulæ exordialis animo erecti, ad lites decidendas autem accōmodare fastidiosè grauantur. τῇ ἑαυτῶν δίκῃ ὑποθαρσοῦντες. Liuius, Enimuero indignum ratus Marcellus, se qui Annibalem subnixū victoria Cannensi, ab Nola repulisset, his terra marique victis hostibus cedere, &c. Cicero de Orat. Qui eius artis fiducia, quasi difficillima sit, subnixi ambulant. ἀπηγκωνισμένοι. Trāslatio est à gestu eorum qui brachio in normam flexo ambulant. Plautus, Subnixis alis me inferam, atque amicibor gloriosè. Alibi, Quis hic ansatus ambulat. σοβαρῶς βαδίζει.

De loco superiore aliquid dicere aut decernere, & pro imperio ac potestate. Hoc est, In qualitate iudicis, vt vulgo loquuntur.

Multi rei delati, sed de paucis supplicium sumptum.

Regalibus verbis & curiæ quippiam edicere vel vetare, vel imperium inhibere. Sermo forensis, A rege & curia imperare, vel interdicere.

Iustitium militari iure vel legatorum impetrare. Literas status vocant.

Aduocati ad rem quæ agitur, nõ rectè pertinentia circuncidunto, & ad cardinẽ causæ protinus accedunto. Verba sunt præsidis ad causidicos exordientes.

Nego in ea re quæ nunc agitur, quippiam vel opera, vel ope mea, vel mãdato meo factum esse, vel cõsilio. Vulgo, Nec confortum, nec auxiliũ dedisse dicũt.

Stipulatus est sibi, posteris, hæredi, eíve ad quem res ab eo pertinebit. Foreś. Sibi, hæredibus, & causam à se habituris.

Citare, In ius vocare. Plaut. Vbi tu es, qui me libello venerio citasti? ecce me sisto, ades contrá. Vulgo dicunt, Fac petitionem tuam.

Cic. Proferam testes, proferã legatos, excitabo laudatores. Ad hoc iudicium summos homines deprecatores huius periculi missos videtis. Laudatores Cicero vocat, qui Purgatores à iuris canonici conditoribus dicũtur. Et quod Purgare se septima manu dicũt, Latinè dici potest, Cum septimo laudatore ad causam dicendam venire. Numerus tamẽ legitimus laudatorum olim erat denarius, vt ex eodem nouimus. Sic enim in Verrem scribit act. vltima, Primũ vt in iudiciis qui decẽ laudatores dare nõ potest, melius est ei nullum dare, quàm illum legitimum numerum non explere.

Reus callidus & versutus ad inopiam consilii redactus, & iamiam deprehendendus, fraudis rimam mire reperit, diúque fugitiuus vix reprehendi potuit. Quod vbi factum est, non leui vsura versuram se fecisse iudicialem sensit. Vulgo dicũt, Magno illi fuga stetit propter litis impẽdia & vlteriores accessiones.

Excitare cognitorem fisci, vel subscriptores, qui in eãdem causam descendant & incumbant: Implorare adiũctionem, excitare deprecatorem, vel intercessorem, qui personam publicam in speciem induat, & iudicio iam parato moram afferat: qui deprecetur ne ea in re diiudicãda, quæ priuatam speciem præferat, quippiam statuatur publicè ad exemplum pertinens.

Comprobare diploma, Interinare sermone vernaculo dicitur. δοκιμάζειν. Ferè autem diplomata in iudicium prolata, non antè comprobantur à iudicibus pro potestate, quàm impetratores ipsi diplomatum argumenta iudicibus approbauerunt, vel (vt Cicero loqui solet) probauerunt. hoc est, Probabilia esse docuerunt, hoc est, iuri & æquitati consentanea, nec ementita expositione rei impetrata. Est enim Probabile, δοκιμαστὸν & δόκιμον, quod certum & legitimum modum habet, non exuperantem rationem. Cicero in Partitionibus, Probabile autem est genus orationis, si non minus est comptum & expolitũ, si est auctoritas & põdus in verbis, si sentẽtiæ vel graues, vel aptæ moribus hominum. Idem in Verrem, Non enim vereor, ne hoc officium meum P. Seruio iudici non probem. Id est, Non vereor, ne ille improbet quod facio. Et pro Ligario, Qua in legatione & ciuibus & sociis ita se probauit, vt decedens Cõsidius prouincia, satisfacere hominibus non posset, si quenquam alium prouinciæ præfecisset. Hoc Valerius Approbare vocat. vt lib. 6, Lex enim (inquit) tantum tibi oculos meos præfiniuit, quibus formã tuam approbes, & placere desideres. Verba sunt mariti ad vxorem. Et de Pithag. lib. 8, Opulentissimis vrbibus effectus suorum studiorum approbauit. Potes etiam dicere, Edicto promulgãdo curia auctorem se subscribendam censuit. Vel ei rei statuendæ, aut decernẽdæ ex

diplomate regio, consessus curiæ fundus fuit. Curia decretũ suum rei sanciendæ vel constituendæ interposuit. Verificare vocant sermone forensi.

De iure ambiguo ac difficili iudicium constitutum est, id est, Cõtrouersia est iuris parum certi inter peritos. Cic. pro Corn. Simul & vos non ignorãtes Iudices admonebo, quo de iure iudicium hoc constitutum sit, de eo nunquã esse dubitatum. De iure mutandæ ciuitatis loquens.

In causis iudicãdis, præsertim maioribus & paradigmaticis, æqui & boni momenta cum iure summo expendere, non cuiusuis est ius dicentis, etiã in prouincia sua maximi, sed summæ tantũ disceptationis, & prouocatione superioris: qualis est curiæ nostræ iurisdictio, quæ secundum principem, minimè obnoxiam & propemodum liberam habet iuris & æquitatis interpretationem.

Res mancipi sunt, quæ ita alienari possunt, vt mãcipio dentur, & earum auctoritas præstetur, quod Garentizare Forensis sermo vocat. Quæ autẽ huiusmodi commercium natura sua non habent, nec mãcipi sunt sermone prisco. Cic. pro Murena, Quòd si in rebus repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicii præstare debet, qui se nexu obligauit, profectò, &c. Huiusmodi sunt sacerdotia, & magistratuum munera atque honores.

Quando te in iure conspicio, hoc tibi denuntio, vel Hanc tibi conditionem fero. Ac si dicas, Non mihi te in ius vocato opus est, cũ in iure nũc adsis. Verba sunt priscæ formulæ, vt auctor est Cicero in oratione pro Murena.

Causæ interdũ diplomate ex iis locis, in quibus nulla præsto est, nec in prõptu esse potest aduocatio, transferuntur ad fora consultis frequẽtata, ne causis quasi clientulis sua desint patrocinia.

Præpostero ordine interdum reorũ patroni præcipites priore loco causam dicere aggrediuntur. Id est, Actori vel insimulatori anteuertere.

Reus defenditur iustam ob causam id fecisse, cuius insimulatur. Hoc est, Allegat id pro defensione sua.

Causam meam arbitris permittere nõ recuso. Id est, Iudices tibi causæ fero. Cic. Primum quæro, nunquid causam tuam Senatui permittas, quod facit Cæsar? Id est, Nunquid stare vis Senatus iudicio?

Arestorum exordia & præfationes, vel Personæ exordiales, vulgo Qualitates vocantur. Vocantur & Præscriptiones. Cic. Metello, Iam illud Senatusconsultum quod eo die factum est, ea præscriptione est, vt dum id extabit, officium meum in te obscurum esse non possit.

Edicere verbo forensi, est Præceptum facere, προστάττειν διατάττειν. Cic. in Vatiniũ, Quæro edixeritne Memmius prætor ex lege Licinia, vt adesset die x x x. Edicere, Edicto vetare. Idem de Reditu suo, Vt quominus occultè vestrum malum gemeretis, nihil diceret: ne apertè incommoda patriæ lugeretis, ediceret. Apparitores igitur verbis curiæ edicunt, id est, decreta curiæ denuntiant vel imperiosa, vel interdictoria. Et Edicta dies, est decreto præfinita. Idẽ in Ver. Vendere cœpit neque proscripta, neque edicta die. Edicunt pro imperio sibi mandato executores, aut pro iurisdictione sibi mãdata recuperatores. Hoc est, pro potestate sibi edictis aut mandatis data. Edicit prætor, vnde Edicta prætorum διαγράμματα, προστάγματα. Edicere, est Programate statuere, & pro-

mulgare. vt Philip. ſexta, Tumultum decerni, iuſtitium edici cēſeo. Id eſt, Publicè propoſitis libellis ſignificare. Plin. in Paneg. Itaque non tam pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi, edicto ſubiecisti quid in vtrunque veſtrum eſſet impēſum. aſſueſcat imperator calculum cū imperio ponere. Sic exeat, ſic redeat, tanquam rationē redditurus, edicat quid abſumpſerit. Id eſt, Publicè teſtetur, & notū faciat. Cic. in Piſonē, Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, vt Senatus ad veſtitum rediret. Et in Frumēt. Legémque his rebus, quam videretur, edicerent. Id eſt, Proſcriptione legem exponerent, legem proſcriberent.

Dictio ſentētiæ, ἀπόφασις. Cic. in Rhet. Iudiciale genus habet in ſe dictionem ſententiæ. Id eſt, Cenſendi officium. Sic Dictio teſtimonii. Terent.

Perfugia forenſia ſunt commenta detrectantium legitimam diſceptandi rationem. Et Perfugia intercludere, eſt Huiuſmodi rimas fugitiuorū obſtruere. Quanquam & perfugia quædam ſunt legitima, id eſt legibus conceſſa. Cic. pro Cælio, Perfugiis non vtor ætatis, cōceſſa omnibus iura dimitto. Id eſt, Non excuſo ætatem, non vtor ætatis patrocinio, quod tamen omnibus commune eſt. Idem in Verr. Num tibi intercludere videor perfugium fortunæ? Id eſt, Obſtare quominus ætatis excuſatione vtaris? Dicere igitur poſſis, Si tibi cū improbo litigatore, cum athleta veteratore forenſe certamen ſit ineundum: quæ nunc eſt licentia litigantium, nō antè ad cataſtrophen fabulæ forenſis euades, quàm omnes ærūnas prolationū, omnes fruſtrationū moleſtias, omnia tergiuerſationum excluſeris perfugia, omnia cauſificationum commenta exhauſeris.

Perfugium delibati nouacula verticis, Tonſura vulgo dicitur.

Non iudicio atque diſceptatione expugnare ac vincere quod cōtendas, ſed vi, armis, oppreſſione auferre.

Præſcriptio pro Præſcripto & Modificatione in foro dicta, quæ & ipſa dictio eſt Latina. Cic. pro Cælio, Vincat aliquando cupiditas rationem, dum modo in hoc genere præſcriptio, moderatióque teneatur. προσδιορισμὸς Græcè dicitur. Ponitur & pro præſcripto quod tranſgredi nō licet. vt in Acad. Hāc normam, hanc regulam, hanc præſcriptionem naturæ, à qua qui aberrauerit, eum nunquam in vita quid ſequatur habiturum. τὴν τῆς φύσεως ἀπογραφήν. Huiuſmodi ſunt præſcriptiones areſtorū quaſi exemplaria iuridicis præſcripta, curiæ, quaſi obnoxiis, vel diſcipulis, quos ſenſui ſeruire vltimæ iuriſdictionis oportet.

Et nomina & æs alienum æquo iure ad hæredes tranſeunt, vulgo Debita actiua & paſſiua nominant.

Cōſtituere locum & tempus inquiſitores partibus ſolent, quo teſtimonium denuntietur teſtibus.

Cuſtodiæ facinoroſæ in carcere palatino arctius compingi ſolent, & quaſi è vinculis cauſam dicere. Quæ ob noxas leuioreis aut ob nexū impactæ ſunt in carcerē, licentius aſſeruantur: vt quibus in pratenſi ambulatione ſpatiari diurnis horis licet.

Legum ac iuriſdictionis tutela cum ſalute Reip. nodo Gordii coniuncta eſt.

Homo litium metuens deſcendere in cauſam diu cunctatus eſt, et ſi ſuā rem agi non contemnenda ex parte non ignoraret. Id eſt, Nomen in conſortium litis dare.

Quæ nuncupata verbo in rebus contrahēdis & distrahendis & pronuntiata sunt, ea rectè præstanda sunt. Id est, Quæ expresse cauta sunt & promissa. Cic. in Offic. Igitur iudex ita pronuntiauit, venditor cum in vendendo eam rem sciisset, & non pronuntiasset, emptori damnum præstare oportere. Quia contractus bonæ fidei (inquit) poscebat vt emptori vitium ædium venditor nominatim diceret, quod tamen ipse tacuit, iudex ita pronuntiauit. Idem, Nam cū ex XII tabulis satis esset ea præstari quæ essent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus esset, dupli pœnam subiret: à iurisconsultis etiam reticentiæ pœna cōstituta est.

Hic articulus, causæ fatum secum trahit. In hoc articulo, causæ summa periclitatur. Huius articuli iudicario litis summam decernet. Qui in hoc articulo lapsus erit, causa cadet. Sermone forensi dicunt, Hoc punctum importat causæ lucrum. Vt eremodicia quædam litium sunt decretoria, obquam causam grauatè à iudicibus decernuntur.

In hac causa reus non re magis quàm opinione periclitatur. quod fit in iudiciis infamantibus. In hac controuersia non de pecunia tantum, sed etiā de existimatione sua dimicant, vt nonnunquam eueniat, vt victum ignominia vnà cū damno excipiat.

Res omnis ita acta, sic tractata atque transacta est, vt nihil non auspiciis curiæ factum sit. Id est, Auctoritate curiæ res administrata.

Attributa vel nuncupata aresti executio homini legis actionum callentissimo. Id est, Prudenti & exercitato executori. Attributa instructæ litis inspectio inspectori perspicaci, & facundo litium enarratori, qui commētaria causarum conficere scire didicit. Id est, Extractus facere, vt vulgo vocant.

Causæ instructæ & iudiciuм iam manētes, apud officium scribarum proferri à litigātibus solent. Moris est autem, vt decuriarum principes, id est classium ductores, qui bini in singulis esse debēt, delecto die in vnū coeant, ibíque causas ex sacculorum epigrammatibus recenseāt. Tum earū descriptionem decuriatim prius, deinde viritim faciant. Id fit alternis ferè mensibus pro causarū numero, aut tertio quoque mense. Describere causas in classes, atq; in singulos inspectores, dici potest. Id est, Diuisim attribuere. Cic. in Philip. Quorum bona quantacūque erant, statim suis comitibus compotoribúsque descripsit. Idem pro Sextio, Cuius negotii publici cogitari, optari, fingíque ratio potuit, quæ nō esset attributa atque descripta? Sic in Catil. Descriptas & distributas partes vrbis ad incendia dixit. Conscribere pro eodem ab ipso dici solet. Vt pro Planc. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta, seueritatē Senatus excitauerunt. Hæc profer, huc incumbe Laterēsis, hæc doce, decuriasse Plancium, conscripsisse, pronuntiasse, diuisisse, sequestrem fuisse. Idem, Tu doce sequestrem fuisse, largitum esse, cōscripsisse. Sic Plutarchus Græcè, καὶ λεύκολλος μὲν διέγραψε χώρας τῶ αἰχμαλώτου, καὶ δωρεὰς ἄλλας οἷς ἐβούλετο.

Agnatæ liticulæ vel subnatæ, ἐπιγιγνόμεναι, appēdices sunt, & veluti soboles matricis controuersiæ. Incidentia vocantur in foro.

Causidici audentiores cum prouocationum iudicium repræsentandū ex formulari constitutione contendunt, reclamāte aduersario, & extemporalem esse

causam inficiente, præside etiam se sanctionem legis exerciturum prædicente, sponsionem vltro facere non dubitant in verba ad mulctã pertinentia, ni causa sit eius generis, quæ clausula transcribi ad scriptas lites non debeat. Suscipere in se periculum emendæ vocant.

In ea re decernenda nihil iure actum, nihil more maiorũ, nihil legibus. Verba sunt Ciceronis, Nunc dicunt, Omnia contra ordinem iuris facta.

Legem etiã appellabant antiqui, quod nũc edictũ principis appellamus. Hoc est, Diploma regiũ de re aliqua extra ordinẽ constituenda, ad vnũ tantum, aut ad paucos pertinens, quod Priuilegium Latinè dicitur. Cic. pro Sextio, Quare me, qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed reuocari Senatus auctoritate oportere. Lege nulla dixit, pro nulla rogatione ad populum perlata: vt lex fuit Manilia de imperio Pompeii. De Priuilegio Cicero in 3. de Legibus, citans verba XII Tab. Priuilegia ne irrogãto. Idem alibi, Tũ leges præclarissimæ de XII Tab. translatæ, quarum altera priuilegia tollit. Et inferius, Et quidem admirandum, tantum maiores in posterum prouidisse. in priuatos homines leges ferri noluerunt: id est enim priuilegium: quo quid est iniustius? cum legis hæc vis sit, scitum & iussum in omnes. Idem pro Domo sua, Quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti? vetant leges sacratæ, vetant XII Tabulæ leges priuatis hominibus irrogari. id est enim priuilegiũ. nemo vnquam tulit: nihil est crudelius. Priuilegiũ appellat rogationem de exilio suo latam per Clodium. De qua alibi, Licuit (inquit) tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium? Hoc est, Legem ad me tantum pertinentem, vt ego extra ordinem, nõ legibus iudicarer? Multa memoria nostra huiusmodi priuilegia à principibus iussa.

Iure iudiciísque sublatis cum dicebant, significabatur id quod nos Iustitiam iam nullam esse aliquando querimur.

Causa tua cum aliis multis coniuncta est. Id est, Multi eius generis causas in foro habent, eodémque iure nitentes.

Licentia atque impotentia paulatim inualescens, diuturnáque impunitate gliscens, tandẽ eruptura est, ad iurisdictionis contemptum, & legum ludibriũ, armorúmque tyrannidem. Quæ enim priuatis sæpenumero vis infertur, non tam priuatorum odio infertur, quàm iurisdictionis tædio, seueritatísque reuincendæ odio Vatiniano.

Diem octauum ei dicere, quem vadari obnoxam nobis permissum est. Id est, Ad octauũ citare personaliter. Cic. Diem dixisset, vt cœperat: fecissem, vt ei statim tertius à prætore dies diceretur.

Frequentissima curia ei aresto faciendo affuit. Cic. Nego vnquam tam frequens collegium vlla de re iudicasse. Idem, Decreuit senatus frequentissimus, qui meam domum violasset, contra Remp. esse facturũ. Id est, Curia ex plurimis coacta vetuit nequis meam domum violaret: & qui violasset, eandẽ fraudem admisisse visum iri cũ iis qui contra Remp. quippiam moliuntur. Hoc est, Pœnam læsæ maiestatis depensurum.

Tabulis & memoria publica rẽ probare, Est per regesta, & publicas perscriptiones docere. Cic. de Arusp. responsis, Tabulis hoc censorum, memoria multorũ

firmabo ac docebo. Id eſt, Eorum teſtimonio qui adhuc meminerunt.

Iure id ciuili & Pōtificio perſcriptum. Hoc eſt, Vtroque iure id ſcriptum eſt. Cic. Quanquam hoc ſi minus iure ciuili perſcriptum eſt, lege tamen naturæ, communi iure gētium ſancitum eſt, vt nihil mortales à diis immortalibus vſu capere poſſint.

Accipere iudicium & ſubire paratus ſiquis ſecum experiatur. Id eſt, Non recuſabit iudicium, Paratus eſt ad defendendum.

Petere dicendi locum, vel agēdæ cauſæ locum & poteſtatem. Cic. Id eſt, Poſtulare audientiam.

Edictum eſt palàm regia & curiæ auctoritate. Forenſi ſermone, Præceptum eſt ex parte regis.

Arbitrium, Actio, Iudicium, à Cicerone interdum pro eodem dicūtur. Vnde Arbitrium tutelæ & pro ſocio. Quanquam ipſe in oratione pro Roſcio ita ſcribat, Aliud eſt iudicium, aliud eſt arbitriū: Iudicium eſt pecuniæ certæ, Arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequamur. Sed de hoc ſatis in Commentariis Græcæ linguæ diximus.

Diploma vel edictum regium recitatum, pronuntiatū, perſcriptum. Pro eo quod curiali ſermone, Lecta, Publicata, Regiſtrata.

Soli principi vt legibus ſoluto, licet ſuo ſtare iudicio, nec de conſilii ſententia iudicare: etſi id facere non ſolitus eſt. Vidimus enim eum in curia poſt omnium ſententias diſquiſitas, priuato iure, id eſt cenſentis, differentem, & tamen in partis longè maioris ſententiam, frequentiſſimæ curiæ conſultum cōcipientem.

Libidinoſæ ſententiæ ſunt, quæ pro libidine cenſentiū feruntur: quæ nec certi definitíque iuris ratione temperatæ ſunt, nec exemplorum vetuſtatem, nec literarum fidem, monumentorúmque auctoritatem ſecutæ ſunt.

Inſtauratiuum iudicium, & Inſtauratitium dici poteſt, quæ Reuiſio vulgo dicitur. Vt cum minoris ætatis patrocinio is qui condemnatus eſt, aut maiore aliqua cauſa ad inſtaurandam controuerſiam ab integro admittitur.

Actio interiit, quæ Tempore perempta eſſe dicitur.

Nego id ius fuiſſe, verba eſſe poſſunt prouocatoris. Poſt expoſitam enim rei iudicatæ aut decretæ, aut lege actæ iniuriam, in hanc ſententiam actionis ſuæ epilogum prouocatores claudere ſolent, Itaque id nec ius, nec æquum fuiſſe aio: iniuriáque vel iudicatum vel decretum vel lege actum contendo, prouocatoriámque clauſulam in hæc verba concipio.

Emētiri curiæ auctoritatē, eſt Areſta falſo citare. Ex Cicerone pro Domo ſua.

Hic reus aliquando lege publici iudicii interrogatus eſt. Forenſi ſermone, Aliàs in carcerem coniectus eſt propter ſuſpicionem criminis, & oneratus eſt crimine capitali. Cic. pro Domo ſua, Quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem dixit? Significat ſe indicta cauſa damnatū eſſe. Quod nunc Sine forma proceſſus aiunt. ſequitur enim, In me, cui dies dicta non eſt, qui reus non fui, qui nunquā ſum à tribuno pl. citatus, dānati pœna eſſe potuit?

Recitare deserta vadimonia vel iudicia, Appellare defectus, Forenses vocant.

Postridie Martinalium causidici & cognitores in verba curiæ quotannis adiguntur, quorum quidem nomina recitata sunt.

Senatus centenarius causas iudicando ius statuere censetur. Hoc est, eius aresta habent vim legis intra fines ditionis suæ. Cic. pro Domo sua, Ius igitur statuetis esse, cuiuscunque vestrum sedes, aras, focos, deos penates subiectos esse libidini tribunitiæ? Id est voluntati temerariæ. Et rursus, Videte iudices quid statuatis in mea causa de omnium fortunis. Dicitur & ius constituere. Idem pro Cluent. Nunc quid agatur Acci, & quid abs te iuris constituatur, vide.

Adhibitis quos adhiberi æquum est, Denũtiato iis quibus denuntiari ius est. Vulgo Vocatis vocandis dicunt.

Id poscit arbitrium bonæ fidei, id est actio.

In primis à capite periculum propulsandum est. Vulgo Seruare vitam & honorem dicunt.

Causas prouocandi exponere, nec tamen solenni more perorare. Id est, Prouocatoriam clausulam addere: quod faciunt ii, qui euentũ iudicii pœnarii metuunt. Vulgo vocant, Concludere ad male iudicatum. Quæ solennis est clausula perorantium in causis prouocatorum.

Non vtquisque reus iudicium accipere recusat, continuò fateri censendus est quod in se intenditur. Id est, Non si legis ac iuris indulgentia reus excipiendo vsus sit, aut temporis præscriptione petitionem depellere institerit, idcirco agnoscere rem debitam putandus est. Cic. pro Cluent. Siquis apud me te Tite Acci reum velit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque tua hæc recusatio, confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi nõ legitimi declinatio. Quod ideo dicit Cicero, quia Senatores tantũ, & quibus in Senatu sententiam dicere ius erat, ea lege tenebantur. Recusare igitur iudicium intelligit eum, qui legis exceptione vtitur accusationis depulsoria.

Amico gratulandum est de re magna in curia ambigenti, cui obuenit perspicax litis inspector, & acutus enucleator, nec hominum sed causarum amicus. Nõ omnium enim horarum dierúmve ea est fœlicitas, nec cuiuis obuia opportunitas.

Inspectam otiose & accurate litem, & iuris, æquitatis libra, momentísque perpensam, ad consilium bona fide referre & expromere. De huiusmodi inspectore dici potest, cui si hoc accesserit, vt simul vt sententiam rogatur, princeps (vt moris est) sententiam eadem probitate dicat atque diligentia, dignus est qui iudex optimus numeretur.

Quædam cum causa coniuncta sunt, quædam à causa seiuncta, ideóque reiectanea, vt argumento litis non affinia, & forẽsi sermone, Ad instantiam nihil pertinentia. Cic. pro Cluent. Tibi tamen Acci pauca, quæ ab huius causa seiũcta sunt, respondebo. Est enim quiddam in causa, quod Cluentius ad se: aliquid quod ego ad me putem pertinere.

Inuidiosus reus est, qui vulgo Diffamatus dicitur. Hoc est, qui inuidia sceleris infamiáque flagrat, fortasse falsa opinione hominum, sed tamen peruulgata. Cic. Habetis iudices, quæ in totam vitam de moribus Auli Cluentii, quem isti

inuidioſum reum volunt eſſe, annos octo meditati accuſatores collegerunt. Inuidioſum cur dicat, ex exordio orationis eius clarum eſt.

In iudicium nihil præter inuidiam afferre. Id eſt, Tantum iudicibus denuntiare reum eſſe inuidioſum & diffamatum, nec elogiū ac teſtimonia proferre.

Quærere de iis dicitur qui quæſtionem tormentariā adhibēt. Cic. pro Cluēt. Seruum illum in quæſtionem ab hoc adoleſcente poſtulauit. hic nihil eſt auſus recuſare. aduocantur amici & hoſpites Oppianici, tormentis omnibus vehementiſſimis quæritur. Et infrà, Quæſtio illo die de amicorum ſententia dimiſſa. Et rurſus infrà, Habetur de integro quæſtio. tum ex hoc omnium ſententia conſtitutum, ſatis videri eſſe quæſitum. Id eſt, non vltra torquendum eſſe ſeruum. Quæ verba tamen ſignificare poſſunt etiam id quod vulgo dicunt, Proceſſum criminalem perfectum, tum ſcilicet cum teſtes repetiti ſunt, & cū reo compoſiti.

In tabulis ſine die ac cōſule perſcriptis nihil eſt auctoritatis. Id eſt, Nulla fides huiuſmodi literis conſtat.

Cauſa mea eo iure nititur, quod nunquam ambiguum in curia, nec controuerſum fuit. Id eſt, Certo iure cauſa mea conſtat.

Reus criminum inuidia magnopere laborat, & penè oppreſſus eſt: ſed amicitiis, propinquitatibúſque ſubleuatur ac ſuſtentatur.

Eo die cauſa perorari non potuit, horologii ſono oppreſſa.

Cauſa ab actore vel prouocatore perorata, prouocati defenſio ab hora conſilii dimittendi occupata eſt. Cauſa vtrinq; perorata, id eſt, poſt vtriuſque cōcluſionem, tertia actio, quæ replicatio dicitur, ab horæ ſono intercepta vel intercluſa eſt. quare eo die diſceptatio diſcerni non potuit.

Aduocati interdum & cognitores recitatione cauſarum nec opinata deprehenduntur, cum cauſæ ab ipſis receptæ in diem expectationi ſuæ anteuertentem incurrunt: id quod fit interdum compendio fortuito aut inſperato cauſarum in album editarum. Multa enim nomina citata prætereuntur cognitorum, & cauſidicorum interfationibus res actas agere vetantium, & lites compoſitas affirmantium. Oppreſſi hoc modo aduocati, in procinctu inopinato nec copias ſuas explicare, nec arma expedire cōmodè poſſunt. quare Deprehenſi dicuntur. Plin. in 6 Epiſt. Quid enim iucūdius, quàm ſub alterius inuidia, quandiu velis, in alieno auditorio, quaſi deprehenſum, commodè dicere? Sic Quintil. Deinde deprehēduntur, & cauſam quam dicere noluerunt ex ſuis litigatoribus, ab aduerſariis diſcunt. διὰ τὸ προσωπεῖον. Alibi, Vt neque deprehenſus orator, neque deſtitutus litigator eſſe videatur. Lingua vernacula Supprehenſos vocat.

Haud ita pridem capitali pœna ſancitum eſt, nequis falſi crimine ſe obligaret. Hoc eſt ſanctione regia legis Iuliæ pœna aucta. Liu. Veniſſe tempus, quo & infandam commilitonum cædem vlciſcerentur, & in omne tempus graui documento ſancirent, nequis Romanum militem in vlla fortuna opportunū iniuriæ duceret. Eſt interdum Sancire idem quod plectere, punire, arcere, ſummouere. Cic. 3. de Legib. Noxiæ pœna par eſto. Quiſq; plectatur: vis capite, auaritia mulcta, honoris cupiditas ignominia ſanciatur. Dicere igitur Latinè poſ-

ſis, crebris mulctis nuper in curia inſtitutum eſt, tergiuerſantium improbitates,reorúmque fugacium ſtrophas iudiciales ſancire:nec tamen magnopere hactenus profectum eſt ad litium aut minutionem, aut compendium. cuius rei culpa eſt penes ſingulos curiæ diſceptatores,vt improbaui aliquãdo,ſic inanem gratiam clementiæ captantes,& corolaria dilationum alia atque alia elargientes,diuerſæ partis diſpendio.

Peritus conſcriptor curiæ areſtorum,quæ etiam iudicia dicuntur. & Cõſcribere areſta,pro Conficere & componere,ac eorum formulam concipere. Cic. in Tuſcul. Conſolationis librũ in medio dolore conſcripſimus. Et pro Cluẽt. Iam videtis iudices nefariam mulierem hanc ipſam quæſtionem eadem manu conſcripſiſſe. Sed iſtam quæſtionem dicite quis obſignarit. Sic Conſcribere plebiſcita. Idem pro Domo ſua. συγγράφειν.

Non liquere in præſenti pronũtiarunt,iudiciúmque interim,dum amplius inquiritur,ſuſtinendũ. Sic dici poteſt cum antegreſſa eſt iudicium huiuſmodi formulæ ſententia,quam Antequam procedatur,forenſi verbo vocant.

Quo quidque animo factum ſit aut propoſitũ,in maleficiis animaduertendis diligenter ſpectandum eſt. Hoc eſt,voluntate & propoſito examinãda ſunt maleficia.

Curia plerunque ſuperioribus ſuis iudiciis conſtare ſolita eſt,præſertim memoriæ non exoletæ. Quod tamen non perpetuum eſt,nec ſemel iudicatũ,nec in omni genere præiudicatum. Nõ enim omnia curiæ decreta,omnium oportet eſſe & cauſarum & temporum.

Qui audientiam à curia magno ambitu efflagitatam impetrauerit,videat etiã atque etiam ne alius quiſpiam ſubrepat,& aditum prior auditorũ occupet:ſicque ille interim excluſus, doleat nequicquam ſe diu ſaxum iudiciale voluiſſe. Tametſi in eo campo ſolent ſecundi loci petitores,in alieno auditorio nõnunquam(vt ſunt fortuitæ occaſiones)proximum (vt vocant) pluteum, vel plutei ſtragulum pignerari,competitoribus anteuertendo. Id quod eucnit,ſi matutino quodam prioris cauſæ cognitione intermiſſa, per curiæ infrequentiam,aut alia de cauſa inſpector, qui occaſioni imminebat delibandæ tãtum cauſæ ab ſe inſpectæ veniam impetrauerit. Quod pignus eſt ſecundæ audientiæ. Id eſt, ἀσφάλισμα τῶν δευτερείων.

Ab actore,vel à reo dicere. Cic. pro Cluentio, Non modo dicendi à reo, ſed ne ſurgẽdi quidem poteſtas erat. οὐ μόνον τῷ φεύγοντι συνεξετάζεσθαι οὐκ ἐξεγένετο, ἀλλ' οὐδ' ἐξανίστασθαι. vel οὐχ ὅπως ὑπεραποκρίνεσθαι τοῦ φεύγοντος ἐξῆν. οὐχ ὅτι ὑπεραπολογεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ κρινομένου.

Iniqua conditione diſceptat in iudicio, qui cum præpotenti aduerſario rem habet:vt priuatus cum magiſtratu. Ex Cicerone.

Non fuit iudiciũ iudicii ſimile iudices, non fuit,in quo non modus eſt habitus,non mos conſuetudóque ſeruata, vis illa fuit. Verba ſunt Ciceronis ſignificantis iudicium nullum fuiſſe.

Nec impuberi,nec adoleſcenti,iudicio cõtendere legibus permiſſum eſt,niſi auctore præeunte.

Non petendi tantum libelli dimiſſorii,ſed efflagitandi.

Sedere, verbum iudicibus accõmodatum. Cic. pro Cluẽt. Potuisse ab eo reũ condemnari, qui non perpetuo sedisset. Idẽ, A quibus si quis quæreret, sedissẽntne iudices in C. Fabriciũ: sedisse se dicerent. Alibi, Quendam paucos dies sedisse ex subsortitione dixit. Hoc est, disceptationi causæ interfuisse.

Sedere munere non suæ classis, Est inter iudices sedere in alienæ classis controuersia. quod fit interdum propter infrequentiam, aut cum in locum reiectorum ex sua classe in aliam vicissim assiscuntur, ne cessare classes numero defectæ cogantur. Cic. pro Cluent. Vno iudicio mulcta est ab eo petita, quòd nõ suæ munere Decuriæ ex lege sedisset. De Decuriis iudicum Romanorũ, è quibus iudices Prætor sortiebatur & reiiciebat, satis in Annotationibus in Pandectas diximus.

Petit quis ab aduersario suo mulctam, quem ideo mulctã commisisse contendit, quòd subdole aut fugaciter secum egisse eum dicat. Nunc, Concludere ad emendam dicunt.

Prouocatoris aduocatus, si iudicium grauari exponenda re pergit, & aleam auditorii iacere constituit de sententia consultorum, perorare primam actionem prouocabundè solet. Hoc est, Nec rectè, nec ordine rem esse iudicatam defendere.

Alia lege delatus, & alia Damnatus. Id est, alio crimine. Cic. pro Cluent.

Subscribere iudicii causam, Est quod nunc dicunt, Sentẽtiæ suæ causam reddere. Cic. pro Cluent. Video Iudices animaduertisse Censores in iudices quosdã illius consilii Iuniani, cum istam ipsam causam subscriberent.

Quod iuris in vltimis voluntatibus hominum constitutum est, nõ transferendũ est ad alias species. Vulgo dicunt, Non debet extendi. hoc est, Iuri translatitio locus non est in aliis speciebus.

Iudicia interdum & curiæ & præfectorum, non tam causarum sunt, quàm temporum. Decreta curiæ & consulta, non tam dignitatis curiæ, quàm necessitatis expressæ, & hominum fortasse. Id est, Iurisdictionem interdum nonnihil seruire tempori necesse est, & personarũ ratione temperari. Cic. pro Cluentio, Et illa oratio potius temporis mei, quàm iudicii atque auctoritatis fuit.

Secularis possessio est, quam Immemorialem vocant, quia superior sit hominum memoria.

Leges & morem receptum postulationis suæ prætendere. Allegare.

Circunscripta iurisdictio, & Imperium circunscriptum ac definitum, vulgo Limitatum dicitur.

Ascripta nomina prouocatorum, id est, In codicem relata.

Appellare ducem, est quod dicimus In ducatum erigere alicuius potẽtatum, & Ducis nomine afficere. Vtroque enim modo Cicero in oratione pro Deiotaro vsus est. Et de Arusp. responsis, de Clodio loquens, Consules sceleris sui socios ærario, prouinciis, exercitu armauit: reges qui erant, vendidit: qui non erant, appellauit. Id est, Quorundam regna publicauit, quosdam dynastas reges fecit. Salutare etiam ducem vel regem id dicitur. Tacitus lib. 3, Sed Tiberius bellum pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, vt imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gau

dio & impetu victoris exercitus conclamabantur. Concessit quibusdam Tiberius id vocabulum, vt tunc Blæso. Appellare autem & Salutare pro eodem ponitur, quia Græci vtrunque eodem verbo significant, προσαγορεύειν αὐτοκράτορα dicentes. Cic. Philip. 14, Sed hoc primum faciam, vt imperatores appellem eos, quorum virtute & consilii fœlicitate maximis periculis seruitutis atque interitus liberati sumus.

Pro consessu vniuersæ curiæ aliquid decerni vel statui, significat id consultũ factum fuisse classibus in primum & maximum consessum coactis.

Falluntur sæpe, qui nimium causæ suæ confidunt. Falluntur & nonnunquã, qui nimium diffidunt.

Ab hæredibus secundis legare, significat à substitutis.

Lis è lite iudicata subnascens, vel redundans, Est quando lis oritur iam finita, vt si actionis subsidiariæ ius saluũ esse iudex ei voluit qui soluere iussus est.

Inire consilium de causa instructa iudices dicuntur, quando litem cognoscere & iudicare ingrediũtur. Inisse consilium vniuersum curia dici potest, cum omnes Decuriæ coeunt ad deliberationem aut iudicationem.

Indicem vel testem ex altera parte coràm sistere in quæstione, est cum reo componere. Ex Cic. pro Cluent.

Sordidati rei traductionem ignominiosam, & interdũ stigmaticam, Mulctã honorabilem sermone Forensi vocant.

Luculenta iactura iuris facta hoc conuento transacto. Hoc est, Magnũ vulnus causæ inflictum hoc concesso.

Citare præiudicia curiæ cum die & consule, & Proferre auctoritates curiæ. Id est, Allegare aresta in eadem aut simillima specie, multũ ad iudicium facit. Plerunque enim constare sibi curia videri vult in iudiciis, idémque cũ maioribus eadem de re sentire.

Occurrere vltro exceptionibus & præscriptionibus actor dicitur, qui reo anteuertit per anthypophorã, & præripit rei defensiones. Quod genus apud Rhetores Occupatio dicitur. Et pars est exordii Quintiliano. & Occupare defensionem dicitur qui eo genere vtitur. Non inutilis etiam (inquit) videtur ratio occupandi quæ videntur obstare, vt Cicero dicit, Scire se mirari quosdam, quòd is qui per tot annos defenderit multos, læserit neminem, ad accusandum Verrem descenderit. Alibi in sexto, Huius loci est (inquit) occupare ea quæ dicturũ facturúmve aduersarium putemus.

Offendere apud curiam is dicitur, qui à curia condemnatur. Cui opponitur, Causam suam curiæ probare, hoc est, probabilem ostendere, & iure nixam. Cic. Verisimilius tamen esset eum potius iudiciũ corrupisse, qui bis apud eos iudices offendisset, quàm eum qui bis iis causam probauisset.

Poscunt interdum aduocati ex actionibus suis ius præsentaneum reddi, id est, ex tempore.

Consurgitur statim in consiliũ, quãdo præses obire tribunal ingreditur post causidicorum altercationes. Cic. pro Cluent. Cum Stalenum ipse adduxit, consurgitur in cõsilium cũ sententias Oppianicus palàm ferri velle dixisset, vt sciret quid cuique deberet, varia iudicum genera, nummarii pauci, sed omnes irati.

Determinata tum demũ est facti controuersia, quando capita reiectanea iudicata sunt, aut inter partes ita scriptiones comparatæ & constitutæ, vt iam plane constet quid controuersiã faciat, & quibus de rebus testimonia denũtianda, inquisitióque vtrinque facienda sit. Hoc est, Cum multiplici facto constantis cõtrouersiæ, seu multa complexæ quæ non iuris, sed facti sunt, tanquam orbis quidam ita circũscriptus est, vt intra eũ orbem fines rerum in iudiciũ deductarum cõprehensi sint: illáque causæ determinatio dici potest, quomodo verbo forensi, Scripturarũ concordiam appellant, qui scriptitandi rescriptitandíque terminus est. Cic. in 5. de Finib. Exposita igitur determinatione rerũ expetendarum, cur ista se res ita habeat, deinceps demõstrandũ est. Determinationem appellat definitionem & circũscriptionẽ summi boni. Hoc est, ὁρισμὸν ἢ περιγραφήν. Supra enim dixerat, Explosæ igitur eiectǽq; sententiæ, quoniã in hunc orbẽ quẽ circũscripsimus, incidere nõ possunt, adhibendæ omnino nõ fuerũt.

Disceptator partibus datus, aut inquisitor, loci ac temporis delectũ habeat, vti è re esse ambigentium fidéque sua videbitur. Sermone forensi, Vt faciẽdum videbitur pro commodo partium. Apud Gellium verba huiusmodi extant antiqui senatusconsulti: Quòd verba facta sunt de philosophis & Rhetoribus, de ea re ita censuerunt, vt M. Pomponius prætor animaduerteret, curarétque, vt è Rep. fidéque sua videretur, vti Romæ ne essent.

Subprædes & subuades dare & accipere, vernaculo sermõe Cõtreplegesvocãtur

De iis quæ aresto appellata sunt, omnino referri quæstio non potest. Id est, Quæ nominatim in iudicio curiæ comprehensa sunt.

Si auctio bonorũ facta est, bonáq; decreto addicta plurimo licenti, ea tãtum auctione venisse cẽsentur, quæ in præconio auctionis, & in renũtiatione apparitoris appellata sunt & nũcupata. Cic. pro Cecin. Lex iubet vsum & auctoritatem fundi esse bienniũ, ac vtimur eodem iure in ædibus, quæ in lege nõ appellãtur. Idẽ in Topicis, de loco à cõparatione ducto loquẽs, Quod in re pari valet, valeat in hac quæ par est. Vt quoniã vsus & auctoritas fundi bienniũ est, sit etiã ædiũ. At in lege ædes nõ appellantur. In lege (inquit) vsucapionis quæ biẽnium fundo statuit ad vsum suum faciendũ, ædium vocabulũ non ascriptũ est, & nominatim nuncupatum. Appellare autem est nomine suo rem designare. Vsum autem & auctoritatem antiquo verbo vocat, ius rei vsu captæ, quod nunc præscriptionem vocamus, quia est exceptio rei vsu & tempore quæsitæ.

Procurator cum mandatũ plenum ædiũ alienandarum haberet, tamen dominum fundũ futurũ emptori stipulãti spopõdit. Id est, Ipsum cũ præsens erit, verbis suis denuo vẽditurũ: &, vt sermone vernaculo dicimus, Curaturũ promi sit & effecturũ, vt ratũ habeat dominus, & loquatur. Est enim fundus auctor rei & comprobator. Plaut. in Trinum. Nũc mihi is properè conueniendus est, vt quæ cum filio eius egi, ei rei pater fundus sit potior. Gell. lib. 8, Hæc ego dixi, non vt eius sententiæ legísque fundus subscriptórque fierem, sed ne Cai Cæsaris opinionem destituerem. Cic. pro Cornelio, Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri? quoniam hoc magnopere verbo delectare. Idem, Videbat enim populos de iure suo, non de nostro fundos fieri solere.

Promere officiũ iudicis in hoc articulo, viro bono cõuenit. Forenses dicũt,

Hic debet fungi officio iudicis.

In actionibus in rem omnes pari iure sunt, in quibus ad suum forum euocādi causas, vel reuocandi ius non est. Actionum in rem conditio omnes æquat, & qui codicillorum forensium ius habent, & qui minime: & qui ius eximium habent fori, & qui non habent.

Hæredes trāsuersarii plerunq; æquo iure sunt: recta autē serie hæreditatis obuenientis, suū semper ætatis nomine ratū est filiorū maximo præcipuū, duntaxat in patrimonio gentilitio. Cuius modus requirēdus est à iure municipiorū.

Iudices, aut alio magistratu fungentes accitu curiæ in vrbe interdum retentos videmus. Id est, Personaliter euocatos.

Quibusdam per ætatem, aut aliam ob causam capere magistratum iudicialē non licet, nisi lege soluantur.

Nouarum rerum capita antea intacta, scriptione commemorare. Vulgo Articulare noua facta dicunt.

Iudices tribunalitios animis adesse oportet, cum causæ aguntur: præsidē verò ipsum, aut eum qui eius loco sedet, maximè id quod agitur agere, vt qui ius redditurus sit protinus, aut aliâs causam disceptaturus.

Lex non scripta, sed nata. Cic. pro Mil. Id est, Naturalis.

Causa non de iure, sed de facto ambigitur. Id est forensi verbo, In contrarietate sita est.

In persona controuersiæ nobilitatem vsurpare, Sumere qualitatem nobilis, vel Nobilem se dicere. Sic Tutelarem personam vsurpare, vel Curatoris testamentarii personam suscipere. Id est, Qualitatem executoris.

Dempta interturbatæ possessionis iniuria, verba interdicto retinēdæ possessionis accommodata.

Conquisitor etiā pro Inquisitore dicitur. Hoc est, Qui cōmissarius ad informandū, sermone Forensi vocatur. Plaut. in prologo Amph. Vt conquisitores singuli in subsellia eant per totam caueā. Et rursus, Hoc quoque etiam mihi in mādatis dederat, vt cōquisitores fierēt histrionibus, qui sibi mādassent, delegati vt plauderēt. Alibi, Post ad prætorem ibo, orabo vt conquisitores det mihi in omnibus vicis. Cicero etiā vsus est in orati. pro Milone. Vrbani cōquisitores, & regionarii, duo nunc & triginta sunt Lutetiæ.

Res est mihi cum versipelli aduersario. Id est, Qui nunc hanc personam, nūc illam induit, qui nouam qualitatem suscipit: vt qui suo nomine victus, tutorio nomine litem instaurat. Dici etiam potest, Negotium mihi obtigit cū desulto re forensi, qui in vna persona victus, ad aliam cito transilit.

In re perdita, & pigneratione vel auctione decoctoria, ius occupationis valet. Lingua vernacula forensium, Casum disconfecturæ vocat.

Mutare quod factum est, vulgo Reuocare dicitur.

Interfari, & Interfatio, de iudice dicitur, vt Interloqui.

In petitione in rem concepta, atque in intentione criminosa, idē Accio quod Titio ius esto. Id est, Omnes æqua conditione sunto eius fori sequendi, quicum iudicio experiri instituerint. Sermo est è veteri sumptum prouerbio, quo Varro in Satyra vsus est, cui Testamentū nomē indidit, vt refert Gellius in 3, quod

dici ſolitum erat de rebus aut hominibus nihil inter ſe diſtantibus.

Reus,ad extremũ quæſtionis,in noxa nõ cõpert'eſt. Vulgo Innocẽs inuẽt' eſt.

Sentẽtiæ quædam planè nullæ ſunt,quædam nullarum ſimiles,quædam iniquæ & iniuriæ.

Iniurioſum iudicium alicui contumelioſúmque intendere.

Abſens de tribunali citatus eſt & inclamatus. Id eſt,E conſeſſu curiæ eremodicii nomine vociferatu nuncupatus eſt.

Digna res quæ referatur ad cõſultos Baſilicanos,Cauſa digna quãobrem numeroſa aduocatio & celebris conſulenda ſit.

Enarrator litis princeps rogatur ſententiam: ſolétque vtroque verſus cenſendo fuſius diſſerere.

Iudices Pontificii vocationem habent, non etiã prehenſionẽ, vt iudices regii & iuridici priuati,quos populares verbo ſuo Græci quaſi profanos appellãt. Quibus ſi cõprehenſis opus ſit fori ſui maleficis, mutuanda manus eſt viatoria à iuriſdictione regia. Gell. ex Varrone lib. 12, In magiſtratu habẽt alii vocationẽ,alii prehenſionẽ,alii neutrũ. Vocationem,vt Cõſules & cæteri qui habebant imperiũ. Prehẽſionem,vt Tribuni plebis,& alii qui viatorem habent. Neque vocationem,neque prehẽſionem,vt Quæſtores, & cæteri qui neque lictorem habent,neque viatorẽ. Liuius lib. 3. ab Vrb. cond. lictorẽ,conſulis fuiſſe docet:viatorẽ,Tribuni. Ardẽs igitur ira Tribunus, viatorẽ mittit ad Conſulẽ, Cõſul lictorẽ ad Tribunũ,priuatum eſſe clamitans,ſine imperio,ſine magiſtratu.

Ambagioſa controuerſia, & ſinuoſa,& argumẽti perplexi, cum acris & perſpicacis commentationis indiget,tum facunde atque enucleate exponenda eſt iudicibus ad cõſilium coactis. quam dicere poſſis Delio natatore egere,qui nec magnitudine rerum memoria complectendarũ obruatur, nec difficultate explicandarum deterreatur.

Iudex poſt cauſam cognitam nõ facile è iudice pacificator fieri debet, & perſona ſua depoſita,litis compoſitorem agere. AEgrè enim id fieri poteſt,vt motus ſenſúſque animi ſui interloquendo non prodat.

Iuſtum areſtũ curiæ eſſe non poteſt ſanctione regia,in quo decernendo præſes vnus cum decimo,quod minimum ſit,conſcripto non affuerit & præfuerit, cum interim diſquiſitio ſententiarum ſigillatim facta ſit.

Excitare ſibi gentilem appoſitum petitorem in iudicio redhibitorio. Vulgo Suſcitare retractorem colludentem dicunt.

Moris eſt aduocatis ſcriptitantibus, non modo legum,morum, formulæque forenſis præſidium implorare in auxilium ſuæ cauſæ,ſed etiam fidem iudicum, intimóſque ſenſus & prudentiam,veluti ſupplementum ieiunæ ſcriptionis. Huiuſmodi eſt enim ferè vltimæ manus clauſula.

Qui intẽdunt recuperandæ poſſeſſionis interdictũ, conqueri ſolent,manum hominum & operas contra legum interdicta comparatas aduerſus ſe fuiſſe,ab iiſque exturbatos eſſe ſe poſſeſſione antè non controuerſa.

Reus ſuſpicionibus dãnatus,id eſt Præſumptionibus, ſuſpicionibus deditus.

Litigiorum inuitamẽta ſunt dilationũ largitiones, fruſtrationum & calumniarum impunitates,diſſoluendi æris alieni remoræ.

Disceptationes suas recognoscere litigatores, atque intra perendinum diem proferre irrefutato iussi. Id est, Intra tres dies altercationes suas emẽdare, & apud acta edere, citta contradictiones.

Munire arcem simplicitatis atque innocẽtiæ, significat robur addere iurisdictioni atque seueritati.

Præfractè iudicare, significat Nihil sũmi iuris remittere. Cui opponitur Legis acerbitatem mitigare.

A se crimen in alium deriuare rei plerunque solent.

Non modo iniuria hominem afficere, sed etiam contumeliose afficere. Hoc est, Sugillandi causa & infamandi.

Damnatus est reus falsi compertus, non lege Cornelia, sed recenti sanctione de falsariis lata. Id est, Insequendo sanctionem recẽtem. Cic. Ciuitas ei data est Syllani lege & Carbonis.

Tabularium, locus est in quo acta publica, tabulæque, id est literæ & documenta asseruantur, Graphiarium nunc dicitur, Scribarum locus. Cic. pro Archia, Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas incenso tabulario interiisse scimus omnes? Tabulas, δημοσίας γραφὰς dixit. Idem pro Rabirio, Tabulæ enim sunt auctoritates, & monumenta rerum actarum, & quæ instrumenta in iure dicuntur. Idem de Orat. Nam & pro tabulis, & contra tabulas, & pro testibus, & contra testes, & pro quæstionibus, & contra quæstiones, separatim dicere possumus. Tabularum significatio latè patet, quam nunc prosequi nõ necesse habuimus. Tablinum pars atrii erat in ædibus priuatorum, de quo Vitruuius in sexto, Tablinum, si latitudo atrii erit pedum x x, dempta tertia, eius spatio reliquum tribuatur. Si erit à pedibus triginta ad quadraginta, ex atrii latitudine, tablino dimidium tribuatur. Plin. lib. 35, De imaginibus stemmaticis loquens, Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines quæ gentilitia comitarentur funera. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur & monumentis rerum in magistratu gestarum. Pinacothecæ etiam verbo Græco dicuntur, quasi armaria tabularum pictarum, quas Vitruuius lib. 1. & libro 6, ad Septentrionem spectare debere dicit, ne corrumpantur imagines. Plin. loco supradicto, Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis consuunt, alienásque effigies colunt.

Memoria rerũ duplex, Tabularia & Consignata, quæ & Literarũ memoria dicitur: & Memoria hominum, id est, Testimonia. Cic. pro Archia loco suprà citato, Est ridiculum ad ea quæ habemus, nihil dicere: quærere quæ habere non possumus: & de hominũ memoria tacere, literarũ memoriam flagitare. Quod Cicero dixit propter incensum tabularium.

Sedes pignorum ac fortunarum, significat Domicilium alicuius. Cic. An domicilium Romæ non habuit, qui ante ciuitatem datam, sedem omnium rerũ ac fortunarum Romæ collocauit?

Literæ auctoritatem publicarum tabularum obtinentes, vel fidem obtinentes publicam, vulgo Authenticæ dicuntur.

Litis processus hunc tenorem hactenus habuit. Id est, Hac ratione & serie

lis agitata est.

Vereor ne hîc publicam aliquam auctoritatem, vel testimonia locupletiora iudices desiderent. Id est, Vereor vt satis probarimus quod facit cõtrouersiam. Cic. pro Archia, Est ridiculum, cũ habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii iusiurandum fidémque, ea quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare: tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare.

Iure, iudicio, æquitate, arbitrio, æquo, iniquo iudice superiorem causam habere, vel Litem vincere. Id est, Nullo non modo aduersarium superare, & apud omnem iudicem.

Honorariũ iudicis officium dici potest, quod vulgo Nobile dicitur. Cic. pro Cecinna, Alterũ genus est vehementissimũ, quod non honorariã operã amici, sed seueritatem iudicis desiderat. Honorariam operam amici vocat arbitrium domesticũ & compromissariũ. Sic in.5. Tuscul. Quorũ controuersiam solebat, tanquam honorarius arbiter, iudicare Carneades. Hic etiam Disceptator domesticus, ab eodem appellatur in supradicta oratione.

Præscribere & Præstituere agẽdi vel defendendi modum, est quod Coarctare in Foro dicitur. Cic. pro Cecin. Si aut mihi præscribit iudex quẽadmodum meũ ius persequar, aut ipse quod ad se delatũ sit, non audeat iudicare. Idem, Etenim prætor is qui iudicia dat, non præstituit petitori qua actione eum vti velit.

Codicillis regiis recitãdis & promulgãdis frequens cõuentus curiæ fundus & auctor fuit. Vulgo dicunt, Literæ in curia verificatæ & homologatæ.

Auctio in iudicio constituta, significat Decretum esse, & iudicis sententia pronuntiatum, bona ob æs alienum hastæ subiicienda esse. Cic. pro Cecinna, Cum esset hæc auctio hæreditaria constituta, Ebutius iste versabatur in his rationibus. Idem, Cum esset, vt dicere institueram, hæc auctio constituta Romæ, amici Cecinnæ suadebant, nullã esse rationem huiusmodi amittere occasionẽ.

Præsides inter causas actitandas & defensitãdas, identidem causidicos admonent actionum suarum summas in verborum compendia conferre. Quod nequicquam sæpe faciunt, horum an illorum culpa?

Fidelis & officiosi pragmatici munus est, assiduitatem curandæ atque vrgẽdæ causæ, sedulitatémq; præstare. Is est qui controuersiã suscepit diligenter obseruandam, quasi custos cognitoris & causidici causæ. Custodem nũc dico, qui ἀντίγραφον conficit, & exactor est fidei & diligentiæ. Dicitur & Assiduitatis officio fungi is, qui accurato officio fungitur, nihil remittens, & causæ semper instãs, vt Cicero pro Cecinna loquutus est.

Religio & fides in teste laudantur. Vnde Graues, religiosi, & compertæ fidei testes.

In auctione liceri prædium alterius mandato, cum sibi emere præ se ferat, & tamen postea bonam fidem agnoscere. Dicitur & Dare operã amico in auctione publica. Cic. Cum is liceretur, quem Cæsenniæ dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari.

De fundo possessorem moribus deducere, est quod aiunt Furnire querelam. Cic. pro Cecinna, Placuit Cecinnæ de amicorum sententia constituere, quo die in rem præsentem veniretur, & de fundo Cecinna moribus deduceretur.

Iudicium dictare alicui,vt ex formula & consuetudine à iudice interdicatur, In ius est vocare,& Litem intendere interdictoriã. Cic.His rebus ita gestis prætor interdixit,vt est consuetudo,de vi hominibus armatis, sine vlla exceptione, tantum vt vnde decessisset,restitueret.

Vereor temeraria prouocatione aut inconsulta periculum mihi sexagenariæ mulctæ creare,vel In fraudem incidere temere prouocantium.

Cẽsere homo ausus est in iudicio capitis,cũ è numero eius quæstionis nõ esset. Id est,Cũ nõ esset eius processus vnus, vt vulgo in Foro loquũtur. Cic.Venisse eũ constat in cõsiliũ publicæ quæstionis,cũ eius consilii iudex nõ esset:&in eo consilio cũ causam non audisset,& potestas esset ampliandi,dixisse sibi liquere.

Iudex pronũtiauit nondũ de causa liquere, nec antè decerni litẽ posse, quàm de iis inquireretur,quæ obiecta refutabunde vtrinque testibus essent.

Ius suũ tenere & obtinere,est quod dicimus Cõseruare.Cic.Vt per interdictũ ius meũ teneam.Idem Philip.10,Loquere cũ sapiẽtissimo homine genero tuo, sæpius ,quàm tu ipse tecũ.tum denique amplissimi honoris nomen obtinebis. Id est,frueris possessione amplissimi huius nominis, & cõsularis viri. Sic de Orat.Tantũ in eo fuisse pono & orationis & ingenii,quo & magistratus personã, & cõsularẽ dignitatẽ obtineret. Id est,tueretur,vt alibi dixit. Obtinere etiam alioqui Possidere & Retinere significat,& ἐπέχειν.Vt ipse ad Lentulum,Cum tu Hispaniã citeriorem obtineres cũ imperio. Cæsar,Nam paucis antè annis eam prouinciam obtinuerat cũ imperio. Cic.Philip.1, Ne prætoriæ prouinciæ plus quàm annum, ne consulares vltra annum obtinerentur. Obtinere etiam est Vicem præbere,& Instar esse. Idem pro Sylla, Quorum alter apud me parẽtis grauitatem,alter filii suauitatem obtinebat.Hoc est,loco & numero parentis erat.Sic dicere possis,Anticipatam testium senio aut morbo causariorum testificationem,quæ sæpe fit ante litem institutam diplomatica venia, Fidem obtinere inquisitionis factæ iudicio iam constituto in formam coniecturæ,duntaxat quod attinet ad eos testes qui iterum interrogari nequeunt. Examen in futurum,hoc est,Testimonia repræsentata vocant.

Cic.pro Cecinna,Qui homines inermes cum ad constitutum experiundi iuris gratia venissent,armis,viris,terrore,periculóque mortis repulerit. Id est, qui ad diem & horã condictam aut prædictam à iudice venerãt,ad ius suũ obtinendum & disceptandũ.Sic pro Quintio,Siquid in controuersiam veniret,vt intra parietes,aut summo iure experiretur. Paulus Iurisconf. In ius vocare, est Iuris experiundi causa vocare.Homo autẽ experiens,est Homo solers. Idem 6.Verr. 32, Tu P. Cacurii promptissimi hominis & experientis, & in primis gratiosi, suppellectilem omnem auferre non dubitasti. Et pro Cluent.Vir fortis,& experiens,& domi nobilis. Et in Frument.Homo gnauus & industrius,experientissimus,ac arator diligentissimus. ἐμπείρως ἔχων.vulgo Expertus dicitur. Ouid. in Metamorph.Neritius Macareus,comes experientis Vlyssei.τῷ ἀγχινοίᾳ προσέχοντος. Expertus verò pro Explorato & spectato passiue accipi solet. Cic.pro Cornelio,Cuius igitur audita virtus,dubitationis locum non daret,huius præsens,experta atque perspecta,obtrectatorum voce lædetur? Liuius lib 3.ab Vrb. cond.Desponderat filiam Icilio acri, & pro causa plebis expertæ virtutis. Et in

Præfat.bel.Punici, Haud ignotas belli artes inter se, sed expertas primo Punico bello conserebat. πυρρίχη.

Plus tibi ego largiar, quàm quod iudicio petisti. Vulgo dicimus, Luculentiorem tibi feram conditionem.

Sedulo egit aduocatus, qui causam tuēdam receperat. Vulgo, Debitum officium absoluit.

Quod legibus, quod moribus factum est, in quo nulla captio est, quo iure rescindi potest?

Amplius cognoscendum ac deliberandum curiæ visum est, iudiciúmque sustinendum, aut comperendinandum. Terentius alludens ad morem censentiū in iudiciis, Dic Crito. c. Ego amplius deliberandum censeo. Sic, Ego amplius inquirendum censeo. Hoc est, Statuēdum vt partes vtrinque testimoniū quaternis aut senis testibus denuntient.

Res parū animaduersa fuit in extēporali iudicio. Id est, Præpropere perpēsa.

Cic. pro Cecinna, Huius rei vos statuetis nullā esse actionem? nulli experiūdi ius cōstitutū? Hoc perinde est, ac si diceret, Videte etiam etiámque, ne sentētia vestra hoc iuris introducatis in iudicium, nullū esse admittendū, qui agere eo nomine posthac velit, quasi indigna res sit quæ in controuersiam deducatur.

Captiosum viris bonis quippiam constituere, & improbis compendiosum. Cic. pro Cecinna, Periculosum est dissolui hoc interdictū, captiosum omnibus rem vllam constitui eiusmodi. Quo verbo etiam Vlpianus vsus est.

Vt nunc est iudiciorum de vi exercendorū ratio, ad conniuentiā iniuriarum propensa & remissa, plus est ad ius suum obtinendum fiduciæ in aduocatione strenua & armata, quàm in togata & consiliaria.

Fundere verba ad controuersias diiudicandas, non æquitatem iurisprudentia instructam in consilium afferre.

In verbis summi iuris trutina expēdendis, nō legum sanctionúmq; volūtate, iudicandi rationē morémque cōstituere, iustitiæ nō est litare, cuius scopus est, quod suū est, cuiq; tribuere æqui boníque suffragio. Cic. Iuris & æquitatis iudiciū cum erit, caue in ista tam frigida ac ieiuna calumnia delitescas. Id est, in ista angusta atque inani defensione, vt alio loco dixit. Et rursus alio loco, Infirma atque nugatoria. Idem, Si verbis & literis, & (vt dici solet) summo iure contēditur: eiusmodi iniquitati solent & boni & æqui nomen dignitatémque opponere. Idem, Tum aucupia verborum, & literarum tendiculas in inuidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo & bono, nō ex callido versutóque iure rem iudicari oportere.

Ius est, pro Iustū est, iuri consentaneum. Cic. Nec fieri potest vt quisquā iuris numeretur peritus, qui id statuat ius esse quod non oporteat iudicari.

Iuris experiūdi aditum intercludere ei, qui iudici non paruit, aut qui in eremodicii fraudem incidit. Forcludere vulgo vocant.

Adulterino iure damnari. Cic. pro Cecinna, Quod est enim ius ciuile? quod neq; inflecti gratia, nec perfringi potētia, nec adulterari pecunia possit. quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius asseruatū erit, nihil est quod quisquam sese habere certum, aut à patre acceptum, aut relictu-

rum liberis arbitretur. Hactenus ille. Ex cuius verbis si ius æstimare velimus, quotam hodie partem iuris Ciuilis Pontificiíque germanã habemus,& puram ab enarrationũ aliarum super alias adulterio? At eas, si diuis placet, Decisiones & Theoricas sermone forensi vocant: quasi certas,ratas,germanásque iuris dicendi normas,cum spurium inde ius & nothum, in dies euarians,atque ab antiquo degenerans natum esse videamus. Et hac ratione vnicuique suum tribuere iustitia existimatur?

Fundus vsucapione & rata auctoritate quæsitus est,cũ temporis longi, & fidei bonæ præscriptione summoueri eius petitor potest. Idem Cic. Fũdus à patre relinqui potest:vsucapio fundi, hoc est, finis solicitudinis ac periculorum litium,non à patre relinquitur,sed à legibus. Aquæ ductus, haustus,iter,actus, à patre:sed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili sumitur.

In luto litiũ eodem semper hærere dici possunt,qui post vnũ & alterũ arestũ, adhuc principis controuersiæ accessionibus implicati sunt. Quippe res iudicatæ,vt videmus,sæpenumero alias atque alias lites pariũt. Versuram tamen soluunt ii,qui huiusmodi commentis calumniosis,in voraginem tandem incidũt impendiorum,& æstimatarum litium,quasique fœnerato litigant.

Forenses captationes,vulgo Supprehẽsiones dicuntur, Latinè Oppressiones. Et qui his aucupiis vtuntur,momentorũ atque articulorum Captatores atque Aucupes dici possunt,atque imperitorũ, aut simplicium Supplantatores. Cic. in 3.Offic. Qui stadium(inquit)currit,eniti & cõtendere quàm maximè possit, debet vt vincat,supplantare eum quicum certet,aut manu depellere,nullo modo debet. Hoc Demosthenes ὑποσκελίζειν vocat.

Causa intra parietes domesticos disceptata & iudicata. Hoc est, ex cõpromisso.

Sicui possidenti negotium possessoriũ facessitur, interdicto certare potest cũ interturbatore, aut diplomate impetrato interdicendũ curare,atque etiam interdicere. Interdicit autem viator, qui lege agere diplomate iussus est, ne vis fiat, aut negotium exhibeatur impetratori, quominus vti possidere solitus est, & anno retrò proximo possedit,possidere ipsi liceat. Interdicere etiã is dicitur,qui interdictum intendit. Vlp. de Tab. exhibendis, Si neque amouerit tabulas,neque celauerit, sed iccirco eas alii tradiderit, ne eas interdicenti exhiberet. Idem alibi Cum ipso interdici debere dixit, pro Interdicto agere. Sic autem sermè Interdicere is dicitur, qui interdicto agit, vt Dãnasse reum ad iudicem is dicitur,qui damnandum curauit,vt alibi diximus.

Tuo gladio tua defensio cõficitur. Id est, Tua exceptiõe causam tuã iugulasti.

In meis castris præsidiísque versaris, mea est ista defensio,ego hoc vociferor. Verba sunt Ciceronis. Id est, Defensionis tuæ mucronem ego in causam tuam repercutio:tu contra me stas,& tamẽ à me loqueris. Hoc quod tu excipere instituisti,ego tibi refero,vicissim excipiẽdo. Cic. Hic est mucro defensionis tuæ, in eum ipsum incurrat causa tua necesse est.

Possessione deiectus ex decreto vi interdicti restitutus est.

Non ad meã petitionem confirmandã hoc attuli, sed tuæ defensioni referendum censui. Hoc est, Replicatione dicendum. Ex Cicerone pro Cecinna.

Idem Cic. At enim Sylla legẽ tulit. Vt nihil de illo tẽpore, de illa calamita-

te querar: hoc tibi respondeo, ascripsisse eundem Syllam in eandem legem, siquid ius non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. Tale est, cum in arestis ascribitur, Siquid est autem hac eadem de re alibi iudicio controuersum, eius nihil hoc aresto comprehensum curiam cēsuisse. Nihil eiusce rei hac sententia præiudicatum.

Tu quod petis, tuo dicto vel facto tibi abiudicasti. Id est, Id dixisti aut fecisti, quod ius non esse ostendit, quod petis, tibi adiudicari.

Perfugiū carceris, Est bonis cedere: & Perfugium pœnæ legum, Solum exulandi animo vertere.

Sanctitatis loci præsidio mulctare, vulgo vocant Immunitate priuare. Sanctitas loci, Perfugium facinorosæ multitudinis. Asylum Græce dicitur.

Obstruere, vel occludere perfugiū subducta & meditata ratione cædem perpetrantibus.

Subterfugiendæ mulctæ gratia recitationi nominum in curia anteuertere, & vltro herbam forensem dare vrgenti aduersario, vel quoquo modo decidere prouocatoriam controuersiam. Acquiescere appellant.

Testes testium refutatorii, & fidei testium Derogatores, Reprobatorii probatoriorum.

Rogare testes, & Testes rogantur ab inquisitore, & ad rogata respondent, & interdum vltra rogata, & ibi dicūt testimoniū. Cic. pro Flacco, Itaque videte, quo vultu, qua cōstantia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant.

Nunquā nobis ad rogatū respondent, semper accusatori plus quàm rogatū.

Nunquam laborant quemadmodum probent quod dicunt: sed quemadmodum se explicēt dicendo. Loquitur autem Cicero secundum morē antiquum, quo testes ab actore & reo interrogabātur corā iudicibus. Quintil. lib. 5. de interrogādis testibus loquens, In vtroq; autē genere summis artibus interrogātis opus est. Nā si habet testē cupidū lædendi, cauere debet accusator ne cupiditas eius appareat, nec statim de eo quod venit in iudiciū, rogare, sed aliquo circuitu ad id peruenire. Idem, Hoc autē iis tēporibus, quibus testis non nisi post finitas actiones rogabatur, & facilius & frequētius fuit. Cæterum quod Cicero in proximo exemplo dixit, Nunquā laborant quemadmodum probent quod dicunt: non hoc significat quemadmodum doceāt, sed quēadmodum probabile suum testimonium esse videatur, & quam causam reddant testimonii sui.

Is cui denuntiati testimonii dies testibus locúsque cōdictus est, obire diem, locum, horámq; debet: alioqui per eius absentiā facta, æquè rata sunt, acsi præsente eo facta essent.

Consiliarii etiam aduocati dici possunt, quorum consilio res in iudiciū controuersas deducimus. Cicero Lentulo, Sed certè & ego te auctore sapiētissimo, & tu me consiliario nō imperitissimo, fideli quidē & beneuolo certè vsus esses. Idem in Ver. Interea iste perturbatus, & ipse & eius amici & consiliarii. Idem ad Atticum, Itaque initur ratio ædificandi consiliario & auctore Vestorio. Verum ei qui in foro negotium habet, longe promptius est consiliarios inuenire, quàm auxiliarios, vt verbis vtar Plauti. Regum etiam sunt consiliarii. Idem ad Lentulum, Totam istam rem non inuito rege consiliariisque eius, esse cor-

ruptā. Plinius iunior Consiliatores etiam vocat. Ille in his gerendis consiliator & auctot fuit. Idem, Habes ergo consiliatorem, & non metuis proditorem.

Testibus præscribere quid dicturi sint, est testes subornare. Testibus rogādis testimonium verbis præire quod dicturi sint, vel Dictare testimoniū. Et testes sic edocti, dictata reddunt inquisitori.

Implorare conscientiam iudicum, significat id quod sermone vulgi dicunt, De re tota me refero ad tacitam iudicum cogitationem. Cic. pro Flacco, Hic ego iudices, si vos AEmonensium decretis, si cæterorum Phrygum literis permoueri putarem, vociferarer, & quantum maximè possem contenderē, testarer publicanos, excitarem negotiatores, vestram etiam conscientiam implorarem. Id est, obsecrarem, vt in re iudicanda vestram mentem consuleretis, & è coniectura animi vestri iudicaretis, imò ex eo quod ipsi testari potestis.

Facinoris inuidiam fama vel hominū sermo in istum cōfert. Hoc est, Apud homines iste infamia huius maleficii flagrat.

Huius facinoris quæstio ad hunc aut illum delata est. Hoc est, Inquirēdi cōmissio illi data, sermone Forensi.

Frāgere testem vel iudicem reus dicitut cum eo cōpositus, cum valde suspectū mēdacii dimittit. Cic pro Flacco, Reprehēsus, conuictus, fractúsq; discessit.

Præcidere, Est ambigenti, & ancipitem sententiam ferenti, necessitatem exprimere deligendi vtram sequi malit. Vt si in alicuius causæ iudicio duæ sint partes inter se adæquātes, & tertia sit paucorū sententia, iis ne iudiciū irritum maneat vt anceps & æquis partibus diuisum, præcidere minima pars iubetur vtram in partem pedibus ire malit. Cic. in Acad. Peccata esse paria. At Antiocho hoc vehementissime displicet: liceat tādem consulere, vtram sententiam sequar. Præcide (inquit) statue quod libet, διέλεσον, ἀφόρισον, hoc est, Delige quod placet definité. Tracta (vt videtur) à fabris metaphora, qui quod sibi è materia sumere volūt, linea ducta præfiniūt, vel à vestis sericæ venditoribus, qui nō antè lacerant quod emptum est, quàm præciderint. Præcidere igitur est præcise dicere & statuere. Hoc Græce ἀποκόπτειν dicitur. Alciphr. in epist. τούτων οὐ τὴν αἵρεσιν ταλαντεύῃ. ὅπου γὰρ ἂν ῥέψῃς τῇ γνώμῃ, ἅπαξ ἐκεῖσε ἀκολουθήσω. ἀποκόπτειν γὰρ εἰώθε γνώμην ἡ τῶν φίλων συμβουλὴ ἀμφίβολον.

Præcidere postulata, est planè negare. Cic. ad Atticum, Nunquā reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam alieno, tam præcise negaui, quàm hic mihi sine vlla exceptione præcidit. Sic, post multam dilationum largitionē, curia præcidere in suprema dilatione solet vlterius supplicandi spem, his verbis, Ea lege, vt omnino vltra non reuertatur. Plin. 8. epist. Cunctarionem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præcidit. Id est, Præcise negat. Præcisum etiā significat Concisum & decurtatum. Et Præcise dicere, est Cōpendiose dicere. Cic. 2. de Diuinatione, Sed id præcise dictum, vt siquis dicat Atheniensiū Remp. consilio regi: desit illud, Areopagi. Sic cum dicitur mundum prouidentia administrari, deesse arbitror, Deorū. Præcisa igitur causæ cōstitutio dici potest, cum iuridicialis cōtrouersia triduo definita est, & citra cōtradicendi vicissitudinem, hoc est compendiario liris curriculo circunscripta.

In hoc crimine nihil simile criminis. Id est, In hac criminatione nullum

veſtigium maleficii.

Fraudatores,inficiatores,abiuratores,οἱ τὰ χρέα ἀπομόσαντες. Cic.ad Atticum, Tulliola noſtra me vt ſponſorem appellat. Mihi autē abiurare certius eſt,quàm depēdere. Plaut. Quibus nihil eſt niſi vna lingua,qua abiurāt ſiquid creditū eſt.

Cicero, Cum iudicatum nō faceret,addictus Hermippo,& ab hoc ductus eſt. Id eſt,In nexum, vt nunc In carcerem ductus eſt.

Vadimonio duriore in iudicium euocare. Vadimoniū vt reo delato denuntiare. Vadari vt criminis reum,vt maleficii delatum. Id eſt,Diem dicere perſonaliter obeundum,Diem dicere per ſemetipſum obeundum.

Legati, ſunt præfectorum prouincialium vicem præbētes,aut implentes. Id eſt,Suppræfecti,& Subiuridici,imò planè ipſi Iuridici,quando præfecturæ plerunque magiſtratus militares eſſe cēſentur, nec togatorum honores eſſe. Hos olim moris erat præfectos ſibimet ipſis legare,quaſi fiducia contracta iuris dicendi vicarios, nunc legationes huiuſmodi muneris ſunt regii. Cic.ad Cecinnam, Cæſar Caſſium ſibi legauit. Et ad Atticum, Sed heus tu,ne ſis neſcius,Dolabella me ſibi legauit, ad IIII.Id.April. Brutū Galliæ præfecit, Sulpitiū Græciæ. Legauit,id eſt,legatū ſibi fecit. Idem in oratione quadam,M. Gratidius legatus, ad quem eſt aditū, actionem ſe daturū negauit: re iudicata ſtari placere reſpondit. Id eſt, Quòd ſententia ſuum ſortiretur effectū, vt nunc loquimur.

Fiduciaria fundi poſſeſſio,eſt ea,qua creditor fundum poſſidet vt pignus nominis. Et Fiducia eſt ipſe fundus ſic poſſeſſus. Cic. pro Flacco,Pecuniam adoleſcentulo grādi fœnore, fiducia tamē accepta,occupaſti. Hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie,ac poſſides. Eum tu teſtē ſpe recuperandi fundi paterni venire ad teſtimonium dicendum coegiſti. Inde Fiduciarium non multum abeſt à Precario,hoc eſt,parum certo & fixo,& quod repoſci poteſt. Cæſ.2.bel. ciuilis,Neque ſe ignorare quod eſſet officiū legati,qui fiduciariam operā obtineret. Curtius lib.5, Præfectum regionis eius Beſſum regem tēporis gratia ſtatuamus. Compoſitis rebus iuſto regi tibi fiducia reſtituet regnū. Vbi Fiduciarium legi poteſt. Moris eſt in Frācia, vt honorum magiſtratuúmque codicilli à regibus collatorum, in fiduciæ formulam concipiantur, in hanc ſententiam, atque in hæc verba, Vt honore vel magiſtratu à nobis ornatus, tantiſper hunc magiſtatum obtineat, dum id nobis cordi fuerit. Etſi legibus noſtris,aut moribus certis & receptis,magiſtratuum functio comes ſit vitæ inſontis.

Legitimo lucro pecuniā occupare, nō fœneratò. Id eſt, Lucri ſocietate contracta collocare.

Integrum ſe iudicum quiſque ad vltimam cenſendi neceſſitatē ſeruare debet. Id eſt, Cenſendi vicem non delibare ante tempus: ne ſi quippiam interloquendo præiudicati exprompſerit,manifeſtus ſit conceptæ intus ſentētiæ,cum eo quoque, vt quodammodo poſtea obnoxii ſit iudicii. Cic. pro Flacco, Et ego me ad id quod attulerit,integrum reſeruabo.

Stādum duorū teſtium dicto,ſi fide integra eſſe videantur. Sic, Standum iudicis ſententia,pro re iudicata ſemel habita. Et, Standum eſt curiæ auctoritate iuridicis obnoxiis. Plautus, Quin coniectores à me conſilium petunt. quod eis reſpondi,ea omnes ſtant ſententia. Quintil. Quare ſi verbis legis ſtari non po-

test,voluntate standum est. Vlpianus,Si venditor nominatim exceperit de aliquo,standum eo quod conuenit.

Perscribere quippiã alicui, significat nomini eius ascribere: vt,Sacculos litis in actis cuidam consiliario perscribere.Terent.in Phorm. Næ ego perscripsi illis porrò quibus debui. Cic.pro Flacco,Cum illam pecuniã nominatim Flacco datam referant,maiorem etiam aliquam in ædem sacr[illegible] reficiendam perscripsisse dicunt.

Missum me fecit in iudicio.Id est,Ait se nihil à me petere.

Res diu multúmque tum altercando,tum scriptitando disceptata.

Lis princeps liticulâ subnatâ implicata est.Sermone forensi,Incidens retardat principale. vel, Summa controuersiæ præscriptiunculâ implicata est & præpedita.

Venit hæreditas à maioribus, & obuenit. Cicero, Quid? ab ingenuis hæreditates non veniunt? Varro, Quid potero facere, si huiusmodi fundus hæreditate mihi obuenerit? ἐὰν ὑπάρξῃ. Cicero,Obuenientia bona homini, ab alio conferuntur, vel aliunde deferuntur. obuenit hæreditas, Philosophia homini non obuenit,sed eam sibi quærere debet à seipso.

Aculeum sententiæ suæ in aliquem coniicere. Hoc est, Taxare eũ inter sententiam dicendum. Cic.Itaque eodem M.Lurco meus familiaris conuertit aculeum testimonii sui.

Parentare manibus cæsorum, aut vi oppressorum innocentium, iustitiæ est litare præcipue. Quod vtinã & summæ iurisdictiones, & ii ad quos huiusmodi sacri curatio pertinet, id est regii cognitores & aduocationes publicæ, pro rei dignitate animaduertendum ducerent.

Recusatio iudicis & disceptatoris,& Reiectio,pro eodẽ dicitur. Cic.Pop. Ro. disceptatorem non modo non recuso,sed etiam deposco.Sic dicere possis,Huius rei disceptatricem curiã deposco & flagito.Id est, postulo vt disceptationis suæ curia hanc controuersiam faciat.

Homo negotiosus multa gessit,plurima contraxit,cum multis rem habuit, cum permultis rationes suas miscuit, cõpluribus pactionibus & repromissionibus implicatus est.

Criminose intendere quod ciuilem persecutionem habet. Hoc est,Crimini vertere quod ciuilis est cognitionis.

Tentata est iurisdictionis auctoritas hoc facinore suscepto. Hoc est, Susceptum est hoc facinus,vt iurisdictionis & iustitiæ reuerentia pessundaretur, vel imminueretur. Tentatur id quod periclitatur,& labefactãdum suscipitur. Liuius, Vastati agri, periculorúmque imminentes causas in se congesturos: tentationẽ eam esse abolendi sui magistratus. Cic.pro Rabi.Hîc ego vos nõ prius implorabo Equites Ro. quorum ius hoc iudicio tẽtatur, quàm vos Senatores, quorum agitur fides in hunc ordinem.Tentatur(inquit)ius vestrum hoc iudicio.Id est,ius equestris dignitatis in discrimen ab istis adducitur hoc iudicio.Si enim Rabirius Eques Ro.repetundarum lege iudicabitur, iudicium in totum ordinem valebit, tamen lege Iulia non tenetur.Tentatur ergo ius ordinis,quo iure ordo equestris exemptus est pœnæ legis Iuliæ. Tẽtare etiam, est Aggre-

di. Idem in Verrem, Idcirco suum decretum pecunia esse tẽtatũ. Id est, Nummarium efficere decretum suum conati sunt corruptores iudiciorum. Tentare etiam inuadere, Infesto animo petere. Idem pro Rabi. Idcirco in omnibus his euertendis vnius hominis senectus, infirmitas, solitudóque tentata est. ἐπεχειρήθη. & Tentare, ἐφίεσθαι, ἐπιβάλλεσθαι, Conari aliquid efficere aut impetrare. vt, Aduersus arestum curiæ tentata nequicquam prouocatio. Idem pro Roscio Amerino, Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi vt id fieri liceat? Et pro Flacco, Nisi fortè, quid hoc iudicio tentetur, quid agatur, iudices, nõ videtis. Liuius, Tẽtata paulisper intercessio est à Tribunis pl. Idem, Vt qui probè nosset no uum militem hostium ne tentando quidem satis certamini fore.

Diœcetæ vno verbo dici possunt omnes prouinciarum iudices & præfecti, quos Bailliuos, quos Seneschallos, Præpositos, Gubernatores vocamus. & Diœcesis, eorũ Præfecturæ. Cic. pro Rabi. At Diœcetes fuit regius, & quidẽ custodia fuit regia. Idẽ lib. 13. Epist. Ex prouincia mea Ciliciẽsi, cui scis treis Diœcesis Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius vsus. Cicero Præfecturas appellat, Hic ex præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana.

Vis illatæ in fundos alienos etiam capitalis, plerunque impunitas est locupletibus à supplicio, si modo pœnas pendere inter ærarios non recusarint, litisque æstimationem dependere.

Studium fuit, nõ iudicium, nostræ causæ iudicatio, Id est, Coitione & ambitu iudicata fuit. ex Cicerone. Contrà, In hoc iudicio valuit ius, non gratia: valuit æquitas, non gentilitas potens & gratiosa.

Sæpe in causa facili & explicata, intentionis ratio aut defensionis aut perplexa aut lubrica suscipitur aduocatorum aut errore aut neglectu & incuria.

Auctionẽ bonorum decoctoris pronuntiare, Proscribere moribus & peruulgare. Sermone vulgi Cridas modo solito facere, & Programmata affixa.

In facti controuersia intercedebant ab vna parte indicia solida & expressa & signa veritatis inusta: ab altera, tantum argumenta quædam fucata, inani specie coniecturæ, & plane ludibria veritatis primore tantum aspectu fallentia.

Iudex incessu Censorio, forẽsi specie visendus & spectabilis: silentio tamen grauior & decentior, quàm iurisdictione scita, & disceptatione diserta.

Edititii iudices sunt, qui à partibus nominati sunt. Cicero pro Plancio, Neque enim aliud in hac lege quàm edititios iudices secutus es. Quod genus iudiciorum si est æquum vlla in re nisi hac tribuaria, non intelligo quamobrem Senatus hoc vno in genere Tribus edi voluerit ab accusatore, neque eandẽ editionẽ trãstulerit in alias causas. Quod ideo Cicero dicit, quia in solo crimine ambitus hoc fiebat, vt Tribus ab accusatore ederẽtur, è quibus iudices sumerẽtur.

Edere testiũ nomina, significat Declarare testes qui dicturi sunt testimoniũ.

Ingenti & lõga declamatione causam agere, vel Declamatione aliquid contendere, Est vehementius & cõcitatius causam orare. Cic. pro Plancio, Definamus aliquando vulgari & peruagata declamatione contendere. Et pro Roscio Amerino, Nisi forte expectatis, vt illa diluam, quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare.

Conferre pedem in causa, Est quod dicunt Iungere verbo vulgi, & ingenue strenuéque ingredi in causæ summã. Non possum magis conferre pedẽ (quod aiunt) aut propius accedere. Cui opponitur Cessim ire, & tergiuersari. Translatio est à conflictione militari.

Non contemnenda pars iudicii & catastrophes controuersiæ, in sentẽtia inspectoris, & expositoris sita est. Prærogatiuam enim sententiam sequi in causa iuris aut facti paulo magis ambigui, satis est in procliui.

Prolatum causæ cõsilium in primum quenque diem. Sermone forẽsi, Continuata causæ disceptatio in eum diem, quo primum cogetur consiliũ & consessus ad iudicandum.

Offensiunculam cum quadam sugillatione causæ defensor accepisse dici potest, cum clientem suum inconsultè in mulctam sexagenariam adduxisse visus est. Id est, Cum non sine pudore victus est.

Causa adeò superior erat actoris, vt omnia propè pũcta, imò vero totã classem non dubie tulerit. Cic. Philipp. 2, Poteras autem eo tempore auguratũ petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum cum es factus, vnam tribum sine Curione ferre potuisses? Et Philip. vndecima, Qui cũ belli gloria & virtute superaret, duas tantum tribus tulit. Idem pro Murena, Tamen admonitus re ipsa recordor, quantum hæ conquestiones in Senatu habitæ, punctorum nobis detraxerint. id est, Quot suffragia nobis ademerint. Et pro Plancio, At nonnullas tribus tulerunt punctis penè totidem.

Duobus punctis superiorem esse oportet in curia, qui aresto vicisse se cõtendat. Vel, Is demũ aresto victor est, qui plus duobus pũctis tulit. Hoc est, Adæquasse videntur iudices, nisi altera pars plus vno puncto superauerit. Quin & is qui duobus tantum pũctis plus tulit, In angustum venisse dicitur, vel in angustias. Cic. pro Plancio, A is prioribus comitiis Aniense à Plotio, Terentinã à Plancio tibi esse concessum. nunc ab vtroque eas auulsas, ne in angustum venirẽt. Id est, Ne paucis suffragiis superiores essent. Idem, Etenim verebãtur ere do angustias, quasi res in cõtentionem, aut in discrimen aliquod posset venire.

Edicto adesse iussus die dicta. Id est, Personaliter euocatus, vt in foro loquuntur. Cic. in Ver. Edixit vt intra Cal. Decembris Sthenius adesset. Et Edicto curiæ reum delatum vadari, Edictali vadimonio euocare, Edicto vadimonio hominem pignerari.

Præiudicium ad causam comparatũ. Cic. Cur non eius damnatione aliquid ad hoc præiudicii comparasti? Præiudicium est iudicium præteritũ, quod sequenti necessitatẽ affert similiter iudicãdi. Vt idem pro Cluent. Videtis (quod iam hac omni oratione patefactum est) illo iudicio illum condemnari (præsertim ab iis iudicibus qui duo præiudicia fecissent) necesse fuisse. Idem, Cur non Habiti exemplo vsus es, vt per illum qui attulisset venenum, de hoc præiudicaretur? Id est, vt si iudicatum esset venenum esse allatum, præiudicium fieret in accusationem veneficii secuturam. Et ad Brutum, Quod enim Senatus nondum censuit, id ego arroganter nõ præiudico, neque ad arbitriũ meũ reuoco.

Testes intra diem dilationis iureiurando adacti, post diem dicere testimonium possunt.

Index prius accepta à iudice fide haud futurum noxæ capitali indicium, omnia ſimpliciter prodidit.

Si te teſtium paucitatis vel fidei pœnitet quibus teſtimonium denuntiaſti, & integrum eſt aliorum nomina edere, qui copiam ſui faciant, necdum iuſtum numerum legitimúmque impleuiſti: ne committas vt cauſam tuam inerter prodidiſſe videare. Id eſt, Si vereris ne exigua ſit à te profecta probatio, vel quòd numero pauci ſint teſtes, vel quòd parum locupletis teſtimonii. Cic. in Acad. Quid eum Mneſarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erãt tum principes Stoicorum. Id eſt, Nunquid principum philoſophorum auctoritatem parui ducebat? Idem in præfatione Offic. Tandiu autem diſcere velle debebis, quoad te, quantum proficias, non pœnitebit. Id eſt, Quandiu exiſtimabis eius diſciplinæ tibi rationem conſtare.

Ad decidendam litem me impulit, quòd conſultorum opinione non pœnitendo iure aduerſarii mei cauſa nitebatur. Id eſt, Non aſpernẽdo, non floccifaciendo. Liuius, Domi militiǽque ſub haud pœnitẽdo magiſtro, ipſo Anco rege Romana ſe iura, Romanos ritus didiciſſe. Sic dicere poſſis, Homini litiũ fugitanti, forenſe piſtrinum grauatè verſanti, homini rerum forenſium prudenti, aleámque iudiciorum æſtimanti, oblata litis decidendæ conditio non pœnitẽda viſa eſt. Curtius, Malo mè fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat. Id eſt, Malo calamitoſum mihi exitũ eſſe pugnæ, quàm pudendã victoriã cõtingere.

Huiuſmodi cauſam habeo, quæ iudicis potius æqui & boni amantis ponderibus examinanda ſit, quàm hominis iuris ſupra modum cõſulti & retinentis.

Durum eſt iudicio contendere cum homine in foro gratioſiſſimo.

Adeſſe in conſilio iudici ii dicuntur, qui Aſſeſſores vocantur, & quos ſibi iudex aduocat ad cauſam cognoſcendam.

Hæreditatem cernere hominis qui æris ſui parum, multũ alieni reliquit, hominis eſt imprudentis. Cic. pro Quintio, Cum æris alieni aliquantum eſſet relictum, quibus nominibus pecuniam curari oporteret, auctionem in Gallia P. Quintius Narbone ſe facturum proſcribit. Id eſt, Ob quæ debita, pecunia creditoribus conficienda erat.

Deciditur lis & tranſigitur, & Deciditur id quod tranſigẽda lite promittitur, vel traditur. Cic. pro Quintio, Cum pecuniã Quintius Scapulæ debuiſſet, per te Aquili decîdit, quod liberis eius diſſolueretur. Id eſt, Partem petitæ vel debitæ pecuniæ promittit. Idem, Decidis tu Aquili, ſtatuíſque propter neceſſitudinem, quæ tibi cum Scapulis eſt, quid iis ad denariũ ſolueretur. Et Deciſum, pro Pacto & tranſacto. vt in Verrem, Quibus omnibus actis atque deciſis, è carcere producuntur. Sic Vlpian. Iuriſconſult. in tract. de Furtis, Siquis pro fure damnum deciderit. Et rurſus, Si alium pro fure damnũ deciſiſſe proponatur. Cic. pro Roſcio, Hanc ei rem priuatim cũ Chryſogono tranſigeret, atque decideret. Idem, Tu tuam partem magno decidiſti.

Deſtituti dicuntur ii, quibus fides non præſtita eſt. Et Deſtituere, eſt Fidem promiſſam fallere. Cic. pro Cluentio, Cõtrahit frontem, queritur ſe ab Oppianico deſtitutum. Idem, Vt eos qui leuiores erant, deſtitutione iratos Oppianico redderet.

Debitorem egentem, & in angustias æris alieni adductũ, suis & iniquis conditionibus in articulo constringere, improbi est creditoris. Cic. Iste vir optimus, qui hunc in summas angustias adductũ putaret, vt eum suis cõditionibus in ipso temporis articulo astringeret, & reliqua. Terẽt. in Adelp. Illuc vide, vt ipso in articulo oppressit. Ammianus, Inter tot articulos necessitatis ancipites.

Vadimonia spe controuersiæ componendæ sæpe dilata. Id est, Pars ad diem vadimonii nõ appellata. Et vadimonium ob iustam causam ampliatum. Causa (inquiunt) continuata est in primum diem.

Is cui denũtiatum curiæ decretũ, respõdit curaturum se, ne quid per imprudentiam admittat, quod sibi fraudi futurum sit. Vulgo dicunr Videro, ne quid perperam committam.

Interim causæ iustitium decretum, vel Inter partes conuentum. Sermone forensi, Causa in statu tenebitur.

Vadari aduersarium, & Vadimonium promittere, Assignare diem, & Accipere diem ad sistendum. Cic. Se iam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere. Siquid secum agere velit Quintius, non recusare. Idem, Hic cum Gallicam rem reuisere cuperet, in præsentia hominem non vadatur. Ita sine vadimonio discedítur. Cum cæteris quæ habebat vadimonia, differt. Id est, Paciscitur de vadimoniis interim sustinendis, Hoc est, In statu tenendis, vt vulgo dicunt. Iuuenalis, Horrida mater,

Pullati proceres, differt vadimonia prætor.

Missum facere vadimonium, vulgo Discedere ab assignatione dicunt.

Eremodicii gratiam facere, de iure eremodicii decedere, eremodiciũ nõ exigere vel persequi.

Dies erat, quo die vadimonia deserta, & conuenta destituta vociferatu recitãtur. Id est, Dies defectuum appellandorum. Duorum autem generũ sunt eremodicia. Ob vadimonium enim desertum, & ob conuentum destitutum eremodicium pronuntiatur. idque fit, cum series agitandæ litis, & causæ ductus formularis & legitimus interpellatur ab eo qui prolatare cupit cõtrouersiam. Conuentum destitutum appello, etiam si non inter partes conuenit id quod faciendum est ad litẽ deinceps pertexendam, sed etiam si iudex interfatus fuerit. Appunctamentum enim vtroque modo in foro appellatur. Et qui ad diem præsto sunt, contra eos qui eiusce rei causa non stiterunt, eremodiciũ pronunriari secundum se flagitant, vel iustum & semel pronuntiandum, si iterũ diem condictum vel constitutũ destituit is qui non stitit: vel suspensum ex formula, & quod circunductile est antequam geminatum est. Intentionis autem recusandæ ac depellendæ facultas præcisa est ex formula defensori, quem cõtra eremodicium huiusmodi datũ est petitori. Adeò is qui culpa sua præsidio præscriptionum & exceptionũ legalium mulctatus est, vnicum habet subsidiũ in inficiatione, quod quidem ad iurisdictionis rationem attinet. Verum ad causarum morbos remedia in officinam æquitatis non semel, sed iterũ, terriúmque interdum petũtur, & mendaciis impetrantur conquisitis, commentísque in dies aliis atque aliis contra seueritatis sanctionúmque scita.

Viro prudenti non conuenit, secus de causa sua iudicare, & nihilo secius vlti-

ma iudiciorum experiri velle, ſi quidem dirimendæ commodius controuerſiæ conditio offertur.

Informatã cauſam eſſe oportet iis quibus vti velis cõſultoribus, vel quos ferre iudices & arbitros aduerſario tuo. Id eſt, Oportet eos formã litis inſtitutæ vel inſtituẽdæ cognoſcere, ſi cõmodè cõſulturi ſunt. Cic. pro Quintio, Neq; tamẽ multa verba faciã, propterea quòd ab eo qui antè dixit, informata cauſa eſt. ὑποτετύπωται. Eſt enim informatio ὑποτύπωσις, & formæ impreſſio, vel deſcripta & deliniata rei imago. Vt idẽ De nat. deorũ, Habebam animo inſitam informationem quandam Dei. Et in Oratore, Ac primo informandus eſt ille nobis, quem ſolum vocant Atticũ. Et in finibus, Hæc erant ſummatim dicẽda, quibus quaſi informatum eſt, quid hominis natura poſtulet.

In cauſa deſideratæ ſunt auctoritates literarũ. Id eſt, Defecta cauſa fuit titulis & documentis.

Nec me nec meam aduocationem pœnitet quantum auctoritatum protulerim, quot quibúſque teſtimoniis vſus ſim, quo iure cauſa mea nixa ſit: ſed metuo ab ambitu forenſi, & à quibuſdam iudicum nimium æquis cauſæ inferiori. Cic. in Orat. de Orationibus ſuis loquens, Quæ qualiacunque ſint in me (me enim non pœnitet quanta ſint) ſed apparent in orationibus.

Extra ius debitorem appellare, id eſt, Ante dictatum iudiciũ pecuniam creditam flagitare, quod comitatis eſt ciuilis.

Qua de re agitur, Qua de re controuerſia eſt, Quod agitur in cauſa, Quod in iudiciũ deductũ eſt. Cic. Si Dipondius tuus ageretur, ſi in paruula re captionis aliquid vererere: nõ ſtatim ad eorũ aliquẽ qui cõſulunt, cucurriſſes? Idẽ 1. Rhet. Firmatur ſimilitudine eius rei qua de re agitur, ad eam rem qua de re iudicatũ eſt. Idem in Top. Quibus autẽ hoc qua de re agitur, cõtinetur, Cõtinentia vocantur. Alibi, Qua de re agitur autem illud quod multis in locis iuriſconſultorum includitur formulis, & vbi eſſet, videbat. Varro nouo modo vſus eſt, Emptor (inquit) ſtipulatur illaſce oues qua de re agitur, rectè ſanas eſſe. Id eſt, De quibus. Quod figurate ſic dictum eſt, vt illud Ciceronis in Præt. vrb. Negotium dat illis nequiſſimis comitibus, vt videant & inueſtigent, ecquæ virgo ſit aut mulier digna quamobrem Lampſaci diutius commoretur. Cæſar, Multæ res eum hortabantur, quare eã rem ſibi agitãdam, ſibi & ſuſcipiendã putaret. Cic. de Fato, Quid eſt, cur non omnis pronuntiatio aut vera, aut falſa ſit? Idem ad Trebat. Iuriſcon. Ego omnibus vnde petitur, ſuaſerim binas aduocationes petere. Vnde, pro A quibus dixit.

Domũ denũtianda auctio, atque etiã homini. Cic. Si latitare ac diutius ludificari videatur, amicos cõuenire, quærere quis procurator ſit, domũ denũtiare.

Ait me aduerſarius latitaſſe. Si domi, ſi in vrbe, ſi in ſuburbanis locis tribus menſibus fui, cauſæ nihil dico, quin latitator, ludificator, iuris detrectator eſſe videar.

Qui locus primus abſentis defendẽdi amicis datus eſt, occaſio nõ omiſſa eſt.

Primus gradus cognitoris officii fuit exemplũ intẽtionis de petitore noſcere, vt denuntiet ei vnde petitur, & vt cõmentarium defenſionis ab eo accipiat. deinde ex commentario præſcribere, aut aliàs recuſare.

Si in cauſa mea procuranda cognitoris officia in articulis tẽporum litíſque conſtitiſſent, fœlicius mihi res forenſes ceſſiſſent.

Diem inquiſitionis inchoandæ, & teſtium iureiurando adigendorũ ex compoſito aut ſententia inquiſitoris conſtituere.

Iudicium abſentis nomine accipere cognitor paratus erat, ſed nõ in ea verba quæ ab actore edita erãt, aut nũcupata. Id eſt, Sed de perſonis intẽtionis diſceptatio, vel qua de re ageretur, conſtitui non potuit. hoc eſt, de re controuerſa, vel de qualitatibus. Cic. Fateor enim Alphenum vadimoniũ promiſiſſe: iudicium quin acciperet in ea verba quæ Neuius edebat, non recuſaſſe, ita tamen, more & inſtituto.

Cognitor litis iudicatæ ſecundum diuerſam partem, ſi appellauerit ſuperiorem iudicem, perfunctus officio ſuo cẽſetur: nec iudicium accipere in prouocationis cauſa cogendus eſt. Id eſt, Defendere.

In exordio ſtatim litis cõſtituendũ eſt, in quæ verba, in quæ nomina, in quas perſonas iudiciũ dictatũ ſit & acceptum. vel Quibus verbis, quibus nominibus, perſoniſq; cõtrouerſia informetur. Quod Cõuenire de qualitatibus dicũt. Cic. Cuius procurator non omnia iudicia accepit quæ quiſque in verba poſtulauit.

Huius ſententiæ ratio nemini iuriſperito, & vſus forẽſis callenti probari poteſt. Id eſt, Nemo nõ eam ſententiam vt iniquam improbat. Id quod ſi probari nemini poteſt, certe probari neceſſe eſt defenſum eſſe iudicio abſentem.

Sententia iamiam pronuntianda eſt, niſi quid inter litigantes conuenerit. Id eſt, Niſi litem compoſuerint.

Appellationes frequẽtiores intercedunt morandi iudicii cauſa, quàm auxilii. Cic. Quid ſi M. Brutus interceſſurũ ſe dixit palàm, niſi quid inter ipſum Alphenum ac Neuium conueniret? Videtúrne interceſſiſſe appellatio Tribunorum non moræ, ſed auxilii gratia?

Par ius nõ eſſe alicui cum aduerſario, nec parẽ contentionẽ aut certationem eſſe, Cicero dixit de eo qui inferior erat gratia, opibúſque forenſibus.

Iterum, tertium, quartúmque, & ſæpius appellare contingit. Sed ſæpe appellationes crebræ magis quàm multæ ſunt, tum ſcilicet cum eodem à capite manant, & deinceps intercedentes, quas Adhærentes vocant.

Cic. Huic ne vbi cõſiſteret quidem, contra te locũ reliquiſti. Id eſt, Ius ſuum obtinere non potuit, tuorũ amicorum factione excluſus à iuris præſidio.

Aqua proceſſus hærere in foro dici poteſt, quando litis curriculũ inhibitum eſt diuerſæ partis ludificatione, aut aliquo euentu incommodo.

Creditores ad bonorũ proſcriptionẽ cõuenientes, certatim intercedere inſtiterũt, cauſáſque interceſſionis edere. At verò multiplici iam cõtrouerſia interceſſionum informata, prouocatione ab eo intercedente, cuius bona auctione vænum ibant, conſiſtere auctionariũ proceſſum & inhiberi cõtigit, præſertim nihil iam vrgente creditore primario, qui auctionis caput erat.

Proſcriptio bonorum lente ac ſine capite manãs dici poteſt, quando nullus eam perſequitur.

Cũ ad auctionis clauſulã ventũ eſt, ad ipſúmq; diẽ addictoriũ, moris eſt plerunq; eos qui licẽtur, nõ ſibi, ſed amicis mandatoribúſve liceri. Auctione autẽ

dimiſſa,cum cui aut ædes,aut prædia addicta ſunt,eum mandatorem edere, cui operam accõmodarunt,vt is ad acta ſe mandatorem agnoſcat, deinde quæ aſſolent ſuo nomine agat.

Vide ne cauſæ iudiciũ aliis ſuper alias fruſtrationibus prolatãdo,ſtatuas te ſecus de iure tuo iudicare.Id eſt,Ne manifeſtum temetipſum facias mentis male ſibi cõſciæ.Cic.pro Quintio,Quid ſi tu ipſe Sexte Neui,ſtatuiſti bona Quintii ex edicto poſſeſſa non eſſe?Id eſt,Si ex iis,quæ dixiſti ac feciſti,iudicari poteſt bona ex edicto non eſſe poſſeſſa.Ibidem,Obſecrauit vt ſecũ aliquid qualibet,dum modo tolerabili,conditione trãſigeret. ἐδεήσατο αὐτοῦ συμβῆναι τι μεθ' αὑτοῦ ἐπὶ ῥητοῖς, ὡς ἂν τύχοι, μὴ μέντοι δυσποίστως.

In ſubſellio meo ſedebas,& ab diuerſa parte dicebas.Id eſt,Cũ in aduocatione mea numeraris,tamẽ adeſſe videbaris aduerſario. Cic.pro Roſc.Amer. Horum alterum ſedere in ſubſelliis accuſatorum video.

Obſecrauit ſuppliciter curiam, vt cauſam euocatam inde velit, vbi ius ſuum obtinere non poteſt. Cic.Orant vt mortui famam,& filii innocentis fortunas conſeruatas velit.Vulgo dicunt,Quòd placitum eius ſit.

Adpromiſſor eſt,qui conſponſor eſt,ſicut Aſtipulator qui cũ alio ſtipulatur.

Criminoſa ac ſuſpicioſa cauſæ actio, ſermone forenſi, Oneratrix & Taxatrix dicitur. Cic.Cum enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari ac calumniari ſciens non videatur.ἐγκληματικῶς τε καὶ ὑφορατικῶς. Criminoſus etiam homo dicitur qui libẽs criminatur. Cic. in Partitionibus, Conquerenda conditio cõmunis periculi, ſi ingeniis criminoſorum hominum ſit expoſita vita innocẽtium. Id eſt,τῶν κατηγορητικῶν,ἢ φιλοκατηγόρων. Vt in Bruto,Orator acer,acerbus, criminoſus. Id eſt, Criminum exaggerator, δεινωτικῶς φιλεγκλήμων.

Curiæ dignitati illudere dici poſſunt, qui nugatoria,& auribus curiæ indigna proloquuntur aut ſcribunt.

Iudicio circũueniri dicuntur, qui factione & ambitu forenſi cõdemnantur. Cicero pro Cluent. Hanc ipſam legem,nequis iudicio circunueniretur,Gracchus tulit.καταστασιασθῆναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ. De quo ſatis diximus in Annotationibus in Pandect. A Græcis etiam ἡ περὶ τὰ δικαστήρια σπουδὴ,καὶ παρεγγυηγία dicitur, πλέον τῶν νόμων ἰσχύουσα.

Criminoſo nomine in iudicium arceſſere, Eſt Criminoſam actionem intẽdere in aliquem.

Suſpicio criminis pertinet ad aliquem vel attinet. &,Suſpicio non conuenit in aliquem,id eſt,Non eſt credibile crimen,Nõ cadit in eum ſuſpicio.Cic.Neque reperiebatur quiſquam ad quem ea ſuſpicio pertineret. Idem, Erat porrò nemo in quem ea ſuſpicio conueniret. Alibi,Poteſt huic hærere peccatum? Id eſt,Potéſtne ſuſpectus eſſe criminis?

Caſſianus iudex pro Seuero & inexorabili dicebatur.Cic.in Ver.Non quæro Caſſianos iudices,veterẽ iudiciorũ ſeueritatẽ nõ requiro.Idem alibi,Dabis etiã illum,quem tu in cohorte tua Caſſianũ iudicem habebas.Et pro Roſc.Amer.

Exequi imperiũ iudicis, & Exequi rem iudicatã, verbo antiquo dicitur. Liu. Centurionibus datũ negotiũ erat,vt ſine mora imperia exequerẽtur. Tacitus,

Cerealis parum temporis ad exequēda imperia dabat. Cicero in Philip. Quem exequi mandata vestra properātem postridie prosecuti sumus. Exequi iudicis officium, est Perfungi officio iudicis. Idem de Masinissa, Itaque omnia exequitur regis officia & munera. Id est, Implet.

Sanctissima iura violare. Nunc Sancta decreta vocamus.

Aditus omneis iuris postulādi aut experiundi intercludere. Nūc dicūt Claudere accessum iustitiæ.

Aduocatum rei controuersæ partē cum cliente depacisci iure improbatum est. Pacisci de quota litis vocant.

Litis machinator & architectus sui quæstus & cōmodi causa factus, qui commentarios instituendæ litis confecit, vt in lite quæstum & capturas faceret.

Iurisdictionis dignitas, dissoluta paulatim seueritate vehementer laborat.

Homo copia & facultate iuris fretus, negligentius in causam incubuit. vnde noxam non mediocrem causa ipsa cōtraxit. Cic. Sed ego copia & facultate causæ confisus, vide quo progrediar.

Aduersaria proferre, nō tabulas, aut syngraphā vltima manu confectā & cōsignatā. Minutas sermo vernaculus appellat. Aduersaria autē sunt è quibus codex & tabulæ postea absoluūtur. Cic. pro Rosc. Amer. Vsque adeóne te diligis, vt pecuniā non ex tuis tabulis, sed aduersariis petas? Suū codicē testis loco recitare, arrogātiæ est: suarū liturarū & perscriptionū aduersaria proferre non amētia est? Quòd si eandem vim, diligentiā, auctoritatē habēt aduersaria quam tabulæ, quid attinet codicem instituere? conscribere? ordinē conseruare? Tabulas & Codicem appellat, quod sermo vulgi Grossam appellat, authenticámq; formam, de rationū codice loquens. Aduersaria autē id quod Scheda in cap. Contractus, de fide instru. à Iustiniano dicitur. Sic Inquisitionis codex est, qui vltima manu expolitus est. Aduersaria autē inquisitionis, sunt dicta testiū ex tēpore perscripta. Huiusmodi sunt ferè quæ Regesta à Fabio dicūtur lib. 3. vnde Registra vernacula lingua vocabulum duxit. Et Regerere verbū apud eum, pro extempore excipere, ἢ ὑπομνηματίζειν ἐσχεδιασμένως. Aduersaria (inquit Cicero) menstrua erant, tabulæ autem æternæ.

De arcano prodito, de amici fide falsa & adulterata, nulla actio in iure prodita, nullum ius, nulla formula constituta. Id est, Ad iudicem ob hasce res nullus potest dicā scribere. Cic. Fraudabat te in societate Roscius? Sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ.

Siquis rem iudicatā refricet, hac præscriptione iudiciū recusandū est, Actum agere ius non est. Vel si antiquo more loqui placet, his verbis exceptionis formula concipienda, Extra quam si actum agere instituis. Sic Vlpian. in c. pri. De fluminibus, Sed ita excipiendum ait, siquid ita factū sit, vti lege fieri licuit. Cic. in 2. Rhet. Agit is cui manus præcisa est, iniuriarum. Postulat is quicum agitur, exceptionem, extra quam si in reum capitis præiudicium fiat. Id est, Præscriptione vtitur actionis ciuilis occupatæ maiore iudicio, id est de vi publica: cui præiudicium fieret, si damnaretur iniuriarum, vel absolueretur reus.

Qui nexu se astrinxerat, ad extremum ad aram cessionis perfugit, cum antè ad surdam aut inanem aram prouocationis nequicquam confugisset.

Auferre verbū,significat Iudicio vel trāsactione cōsequi.Cic.pro Rosc.Com. At præclare negotiū suū gessit Roscius,fundū fructuosissimū abstulit,fundum & tu aufer.Idem,Magno(inquit)tu tuam partē decidisti,magno & tu tuā decide.Id est,Si Roscius bona conditione transegit,quatenus res ad eū pertinebat: & tu similiter facere potes.Idem,In hanc rem(inquit)me cognitorem dedisti. lite contestata,iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flauio decidisti.His verbis liquet cognitorem, procuratorem esse ad litem constitutum.

Nulla mihi vnquam ratio cū eo intercessit, pro eo quod est, Nihil mihi negotii cum eo vnquam fuit.

Eiusdem rei duorum emptorum potior eius est causa, qui prior ita mancipio accepit,vt frueretur.

Ferre iudicem,est Arbitrium deferre vel iudicium.Cic.Quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet:cum testem producam, reprehendere audebit? Id est, Refellere & recusare. Arbitrum autem Cicero semper pro Compromissario accipit,quem plerunque Honorariū ideo vocat,quòd Arbitriū etiam pro Iudicio dicebatur,vt Arbitriū pro socio, vt Arbitriū tutelæ.Quis vnquam (inquit)ad arbitrū,quantū petit,tantū abstulit? Id est,Apud familiarē & domesticum disceptatorē,vt ipse in Oratione pro Cecinna,ἐφ' αἱρετοῦ διαιτητοῦ. Quāquam & ipse Compromissi vocabulo vtatur in Oratione pro Roscio. Et in Verrem,Pœnis compromissi interpositis.Id est,ἐπιτετραμμένης διαίτης.

Firmissimis enim & sanctissimis testimoniis causa Roscii cōmunita est.Cic.

Abroganda fides testi,qui iudicio ignominioso damnatus est.Cic.Si tibi deliberatū est quibus abroges fidē iurisiurādi,respōde,Manlio & Luscio negas esse credendū? Derogare autē fidem minus est quàm Abrogare,hoc est,Plane refellendū cēsere.Cic.pro Rosc.Amer.Neque enim mihi tantū derogo,tametsi nihil arrogo,vt te copiosius,quàm me,putē posse dicere.τοῦτο ἀφαιρῶ ἐμαυτοῦ τῆς ἀξίας ἢ δοκήσεως.Quædā igitur refutationes testiū,fidēplanè abrogāt,si probētur: & hæ in foro Bonæ vocātur & prænotātur.Quædam nō prorsus abrogāt & demunt fidē, sed tamē labefactāt, & hæ aut Vehemēter,aut leuiter prænotādæ dicuntur,prout vehementer aut leuiter fidem eleuant. Aliæ sunt Trāslatitiæ,& è locis communibus sumptæ,vt si à leuitate,ab egestate,à natione ductæ sunt.

Qui fide bona litigat,& ad extremum litis actum scopum suum direxit, sibi semper & aduersario & iudicibus instat.Qui autem catastrophen timet, ex lite lites serit, & in eadem lite diuerticula multa quærit liticularū,argumentum extrahens quàm potest longissime.

Cū homine cōtrouersioso,qui sibi multū litibus accreuisse sperat,indéq; patrimonium latius & vberius posteris relictum iri,graue & molestum est negotium habere.

Palam curiæ cōsessu coronáq;,pecuniæ, mulctæ,litísq; æstimationis damnari,proximum est ignominiæ.

Syngrapha iudicialis,aut Decreta est,id est,Iudicis decreto perscripta:aut Inter partes cōflata,vel Quæ inter partes cōuenit,vel Quæ cōsensu partiū transacta est. vulgo Appunctamentum voluntariū dicitur, & Extraiudiciale. Perscriptiones iudiciariæ etiam dici possunt, quando inter partes conuenerunt, &

in actis perſcriptæ ſunt.

Vadimonii deſertores, Circũſcriptores, Teſtamẽtorũ ſubiectores, Nepotes, Aſoti, Iuuẽtutis corruptores, AEre alieno oppreſſi, Decoctores, & Qui ſolũ verterũt, Quadruplatores, Iuuẽtutis illecebrã circũſerentes, Inficiatores, Abiuratores, Raptores, Sicarii, Percuſſores, Aleatores, Excurſores, Graſſatores, Prædones, Latrones, alũni ſunt carceris, & ordines ducũt cuſtodiarũ. Excurſores ſunt quos Volatores vocant. Cic. Philip. 4, Eſt igitur Quirites pop. Ro. omne certamen cum excurſore, cum latrone, cum Spartaco. Et excurſio, Volatura vulgo dicitur. Idem pro Deiotaro, Eas copias Deiotarus habuit, vt fines ſuos à latrociniis & excurſionibus hoſtium tueretur. Et De diuinatione, Illi quorum animi ſpretis corporibus euolant atque excurrunt foras. In Verrem autem, act. 3, Excurſores & Emiſſarios pro iiſdem poſuit. Id eſt, pro Furtorũ Prætoris conciliatoribus & interpretibus concuſſiònũ & impreſſionũ. Petit Neuius Turpio, quidã iſtius excurſor, emiſſarius, homo omniũ ex illo cõuentu quadruplatorũ deterrimus. Quæ ſignificatio nõ multũ abeſt à ſuperiore. Impreſſiones autem fiunt ab iis, qui faſcibus & imperio terrorẽ incutere poſſunt. Idem pro Flacco, Non igitur impreſſio, non occaſio, non vis, non imperium, nõ ſecures, ad iniuriã faciendã Flacci animũ impulerũt. Idem de Metello Tribuno, Neq; ei quicquam deliberatius fuit, quàm me quacũque ratione poſſet, non iudicio atque diſceptatione, ſed vi atq; impreſſione euertere. Trãſlatio eſt ab impreſſione militari, de qua Liuius, Dein valida impreſſione pulſi terga verterunt. προσβολῇ, καὶ ἐμβολῇ. Et impreſſionẽ dare ab eodẽ Liuio dicitur lib. 4. ab Vrbe, Redintegrato clamore dant impreſſionem. προσβολῇ ὥσαντο, ἐπέβεσαν. De impreſſione magiſtratuum, hoc eſt Imperii terrore adhibito aut intentato, ſanctio eſt Conſtantini, in titulo De iis quæ vi, vel metus cauſa geſta ſunt.

Res inueſtigata & cõprehenſa, ſermone forẽſi Verificata dicitur. vt apud Ciceronem de cõiuratione Catilinæ, quæ etiam ab eodem res illuſtrata & patefacta dicitur.

Reus quamlibet impudens & veterator, tamen in re ſubita, confidentia defectus eſt. Cic. Impudẽtia improbitáſq;, qua omnes ſuperabat, eum defecit propter vim ſceleris deprehenſi. cognouit ſignum & manum ſuam.

Iudex circunſeſſus à viris iuriſconſultis ſententiam de eorũ aſſenſu pronuntiauit. Aſſeſſores vocantur.

Quæſitor callidus & ſolers eſt, qui quæſtionem experienter exercet, hoc eſt, Qui probè proceſſus criminales facere dicitur. Cic. in Catil. Qui reo cuſtodiã, quæſitori gratulationem, indici præmium decreuit.

Curia, quoniã facti viſa eſt eſſe controuerſia, vt ſenis vtrinque aut quaternis teſtimoniũ denuntiari tribus hebdomadibus poſſet, & quod ita quæſitum aut inquiſitum eſſet, eodem iure futurũ, quo quæ ſolenni more inquiſitio, & iuſto numero fieri ſolet. Id eſt, Inquiſitionẽ eam pro iuſta, ſolẽni, plenáq; ceſſuram. Sermone forenſi, Et ea informatio pro inqueſta cedet. Cic. De lege agr. contra Rullum, Tum hi decemuiri eodem iure ſint (inquit) quo qui optima lege.

Inhibere imperiũ ſolent, qui decreta iudicum exequuntur. Hoc eſt, Decreti vi & auctoritate iubere.

Hæc ad speciem tantum atque antiqui moris vsurpationem facta sunt, aut decreta. Hoc est, Tuendo more antiquo.

Cum imperio, cum iudicio, cum disceptatione prouinciam obire, est Cum facultate imperandi & iurisdicendi. Cic. Vt volitaretis interea per gẽteis, per regna cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia. Iudicium hic pro iudicatu intellexit.

Singulares pro eo dicendum quod Particulares vulgo dicitur. Et Speciatim pro eo quod Particulariter. Cic. de reditu suo ad Senatũ, Legẽ speciatim nuntio de salute mea promulgauit.

In literas publicas hoc referendum. Id est, In actis publicis perscribendum.

Proferre in medium, est In iure exhibere.

Hæc obiecta præscriptio longius petitorẽ progredi vetat. Cic. Quid est enim minus oratoris, quàm id obiicere aduersario, quod ille si verbo negarit, longius progredi non possit qui obiecerit? Idem, Non modo cohærentia non dicebas, sed maxime disiuncta atque contraria.

Profecti ad res inquirendas, sunt qui Inquestas facere dicuntur.

Comprehensi dicũtur, qui in custodiam dantur. Cic. Cõprehensio sontium, mea: animaduersio, Senatus fuit.

Tenetur ob reticenriam is, qui non pronuntiauit quod pronuntiandũ erat. Id est, Nominatim dicendum.

Causæ scriptum non scriba, sed suffectus alius fecit. Vulgo, In causa graphiarius fuit.

Territorium minuere, Est circunscriptius & concisius facere. Hoc est, Fines eius contrahere. Cic. Philip. 2, Cuius quidem vomere Capuæ portam penè perstrinxisti, vt florenris Coloniæ territorium minueretur.

Ab hasta fundũ quærere, vel Ab auctione publica. Alia est causa priuati cõmercii, alia publici. Cic. Iam intelliges aliam esse causam hastæ Cæsaris, aliam confidentiæ tuæ. Id est, Auctionis Cæsaris.

Municipes sunt qui eiusdem esse resortitionis dicuntur, & in eadem præfectura disceptare. vt si dicas, Inter municipes decem annis auctoritas fundi quæritur. Id est, Ius præscriptionis petenti obiiciendæ.

Incumbere in causam, Est ad causam se applicare, Causæ subscribere, In causam descendere. Cic. Incumbite in causam Quirites, vt facitis.

Edictum sublatis vacationibus promulgatum. Id est, In priuilegio præditos iuxta atque eos qui communi iure sunt.

Eximii sunt, qui meliore iure sunt: qui iure communi nõ sunt, sed iuris cõmunis vacationem habent. Vacatio enim est, quæ Priuilegium vulgo dicitur, vt Fori priuilegium. Cic. in Philip. Delectum haberi censeo sublatis vacationibus. Et in Verrem, Pro hisce rebus Mamertinis vacatio data ab isto sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium per triennium. In eundem, Quæ ciuitas in Italia tam bono iure, quod municipiũ tam immune, quod per hos annos tam commoda vacatione sit vsum rerũ omnium, quàm ciuitas Mamertina per triennium? ὅτως ἀτελές. Vnde vacare armis, est In otio esse, vt idem Philip. u. Esse autem iure communi & trãslatitio, Est vti iure communi, id est

non eximio. Idem in Verrē, Siculi hoc iure ſunt, quòd ciuis cū ciue agat, certet ſuis legibus. Sic dicitur vt Eſſe honore aliquo. Idē de ſtatua Steſichori, Fuit tota in Græcia ſummo honore & nomine. Idem, Hoc iure ſunt ſocii, vt ne deplorare quidē de ſuis incōmodis liceat. Eximū autē ſunt, qui in ordinē nō redacti ſunt, qui ἐξαίρετοι dicūtur & ἐπίλεκτοι. Cic. in eundem, Hic illi eximius fuit. Id eſt, Numero exemptus. Quod Quintilianus Turbæ eximere dixit. At priuilegium lex eſt de priuo aut in priuū lata: hoc eſt, de ſingulis, aut in ſingulos. Quod Cicero in ſe promulgatum queritur in oratione pro domo ſua, Quemadmodum autē tu ipſe cōfiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legē, ſed nefariū priuilegiū? Idem alibi in eadē, Vetāt leges ſacratæ, vetant XII tabulæ priuatis hominibus irrogari. Id eſt enim priuilegiū. Vbi fortaſſe priuis legendum, non priuatis. Et itidem pro Sextio, Cum XII. tabulis ſancitum eſſet, ne priuilegium irrogaretur.

Cauſam complecti, plus eſt quàm In cauſam incumbere.

Cic. Promitto, recipio, ſpondeo Cæſarem talem ſemper fore.

Denuntiare mulctā curiæ verbis niſi decreto eius pareatur. & Denūtiationi mulctæ cedere. Reſpōdere denūtianti, in officio ſe futurū, non ſe cōmiſſurum vt iure corripi poſſit: dicto curiæ audientē futurū. Denūtiare, teſtificari, antè prædicere. Cic. Omnia fecerit oportet, quæ interdicta ipſi & denūtiata ſunt, prius quàm quippiam poſtulet. Sermone Forenſi, Audientia ei deneganda, niſi imperia curiæ acceperit, vel niſi iudicatum fecerit.

Nemo hodie in hac licentia ſcelerū, tam ſeptus eſt legibus & iudiciorū metu, quin ſe præſidiis armorū cingere, aut ſummæ cautionis debeat, præſertim dubio formidoloſóque tempore.

Omnes rationes ſuas aduerſarius meus in hac cauſa, ad fidē neceſſitudinum ſuarum, ambitúmque forenſem contulit.

Acrior ac longior diſceptatio diem cauſæ iudicādæ diffudit. Id eſt, In poſterum diem reiecit.

Cum duo de fundo aut ſacerdotio, forenſi diſceptatione contendiſſent, & altèr ſententiam abſtuliſſet, inter iudicatum exequendum, tertius integer, rei vel vindex, vel interceſſor extitit, & aut rem ſuam ſe ignaro in iudicio actā eſſe dixit, aut rem ad ſe quadantenus pertinere: idcircóque pro ſuo iure intercedere. Quod nunc Pro ſuo intereſſe dicūr. Integer autē eſt is, quocum nihil actum eſt. Liuius, Nec prius inclinata res, quàm feſſis integri ſucceſſerunt. Cicero pro Cecinna, Itaque ſaucii ſæpe homines cum corpore debilitantur, animo tamē non cedunt: at alii pelluntur integri. Id eſt ante certamen initum. Et Integra re litē, eſt inſtaurare diſceptationem, & ab integro inſtituere: id quod iis facere licet quibus res iudicata non obſtat. Integer etiam eſt, qui nondū ſe arinxit, qui adhuc ſui iuris eſt & arbitrii. Idem pro Flacco, At ego integrum me ad id quod attulerint, conſeruabo. Liu. 6. ab Vrbe, Integrant & illi pugnam qui ſimulata ceſſerant fuga. Integer igitur non eſt prouocator, qui prouocationem prouocato renuntiauit.

Verba legis aut ſententiæ ad limatam veritatem perſcribere, aut referre, vt concepta ſunt & nuncupata.

Fuit ista exceptio,elegāter dicitur,pro eo quod est, Sero nūc obiicitur quod in tēpore prætermissum est. In foro dicunt,Hoc contectum est silentio.Cic.in Verr.act.vlt. Fuit ista respōsio quondam,fuit seueritas in iudiciis,vt istam rem accusator in magnis iudiciis obiiciendā putaret.Antiquæ sunt leges istæ & mortuæ.Idem in eadem,Fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne causam diceret.Ac si diceret,Desiit iam occasio,Integrum non est iam nundinari post seruorum damnationem.Damnatis autem(inquit)seruis,prædādi quæ potest esse occasio?Virgil.in 2.AEneid. Venit summa dies,& ineluctabile tempus

Dardaniæ:fuimus Troes,fuit Ilium,& ingens

Gloria Teucrorū.Iam(inquit)nulli sumus,nullū est Iliū.Plaut.in Trucul.Hor resco misera,mentio quoties fit partionis, ita penè fuit tibi Phronesium. Id est, Penè fato functa est,proxima morti fuit. Simile eius fuit de coniuratis eiusdē Ciceronis,Vixerunt,pro, Supplicio affecti sunt. quod Plutarchus refert in eius vita.Sic enim(inquit)Romani dicere solent pro mortui sunt,cum omen verbi vitare volunt. φθεγξάμενος δὲ μέγα πρὸς αὐτοὺς, ἔζησαν εἶπεν. οὕτω γὰρ ῥωμαίων οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθνάναι σημαίνουσιν.

Cicero,Hunc,vti Panormum venit, ad se vocari, & de tribunali citari iussit. Sic hodie præsides vadimonia destituentes de tribunali citari iubent inter causarum actiones.Idem,Arreptus à tribunali,& in carcerem coniectus.

Extincta & oppressa quæstio amicorū factione, vel transacto cū eo ad quem eiusce rei priuata persecutio pertinebat,negotio,aduocatione regia primum atroci coorta,deinde vt res tulit,commitigata.

Scite & commode vti foro, disciplina est non cuiusuis ingenii & facultatis, vt quidem est cōstituta hoc tempore iurisdictionis ratio, litiúmque pertractādarū. Neque enim minus hodie in foro Vulcani pollent amores, χάρις καὶ προ-κρήδιμνος, quàm olim longè latéque dominans eloquentia poterat. Terent. in Phorm.GE.Cœpi iis omnia facere,obsequi quæ vellent.DA.Scisti vti foro.Quo loco Donatus,Fori(inquit)appellatione tria significātur,locus,tempus, persona.Tria igitur hæc animaduertūt qui scite & solerter foro vti nouerunt, gratia grassantes in re discordiæ & simultatis alumna.

Tyrannica edicta, interdicta, præconia: Iussa & defensiones Deo & rationi contraria lingua vernacula vocat.

Et crimini & inuidiæ sæpe est hominibus suum seruare velle, iúsque suum obtinere aduersus potentiam aut gratiam forensem.

Exemplari traductione damnatum infamare,παραδειγματίζειν. Id est,Pœna ignominiosa afficere.

In iure vario,& dispari conditione,idem statui non debet.

Tacita fiducia & captiosa prædiū emancipare,est In fraudem alienare & necē alterius,simulate tamen,& cum pacto redhibendi post fraudem peractam.

Ius quotannis vsurpatū ac obtentū. Id est, Sine possessionis interpellatione.

Vnum cedò auctorem huius sententiæ,vnum profer exemplū. Id est,Ne semel quidem ita fuisse iudicatum docere potes.

Reus causam maleficii aliquando sibi dicendam statuerat. quare, quæ crimē essent subleuatura,antè præparauerat:contráque quæ offutura videbat,de me-

dio tollēda curauerat. Id eſt, Animo prouiderat ſe aliquādo eius rei inſimulatū iri. Cic. in Verr. Præſertim cū ſtatuiſſes (vt ais) cauſam tibi eſſe dicendā. Et paulo pòſt, Statuerat cauſam eſſe dicendam, etiā antequam hoc vſu venit. Hoc eſt, Satis meditatus erat ſibi inſtare defendendi ac diluendi criminis neceſſitatem. & vt vulgus loquitur, Erat omnino de eo deliberatus.

Animaduertere in quoſdam reorum placuit, & quoſdam miſſos facere, quoſdam aſſeruare ad inopinata caſuum.

Generatim atque vniuerſe, non ſigillatim priuatímque edicere, Id eſt, nō particularizare, vt lingua vulgi loquitur.

Conficere rationem carceris vel cuſtodiarum, quo die quis in cuſtodiam datus, quo eductus, quo alius ad ſupplicium abductus, quo ad forum ſuum alius relegatus. Sic autem purgatur carceris & cuſtodiarū ratio, quādo iudices tholo curiæ attributi, carceres exhauriunt colluuione reorum vndique corriuata, & ſæpe circunfluente vociferatúque iudicium ſuppliciúmque expoſcente.

Dare cognitores ſeptem, vt Dare laudatores, quod alibi fortaſſe dictū eſt. Eſt quod Pontificii iuris auctores ſtatuunt, Purgare ſe cum ſeptimo teſte inſontis vitæ, & exiſtimationis integræ. Cic. in Verr. act. vlt. Tū ſi tibi ita videretur, hoc iuris in omnes conſtitueres, vt qui tibi notus non eſſet, neque locupletem cognitorem daret, quanuis ciuis Rom. eſſet, in crucem tolleretur. Idem alibi, Cognitores dabat homines honeſtiſſimos. Et itidem in Præt. vrb.

Præſto eſſe & reſpondere is dicitur, qui iudicium accipere paratus eſt.

AEgrā & propè depoſitā cauſam ſuſcipere, vel excipere. Id eſt, Cauſam deſperatam reſumere.

Nodum cauſæ perplexum ſoluere, & expedire.

Pudor, religio, fides, integritas, prudētia, peritia, diligētia in iudice ſpectantur.

Splendor, dignitas, frequētia, viſendus cōuentus in conſilio commendātur. Cic. Hac vna ſpe Sopatri defenſio nitebatur, conſilii frequentia & dignitate.

Homo in iudicādo ſui iuris ac ſentētiæ. Id eſt, Qui libere cēſet, nec cuiuſquā auctoritate vel potentia deterretur. Poteſt tamen & in deteriorem partem accipi pro Pertinaci opinionis.

Cōſidet curia vniuerſa quotānis decē mēſibus pro poteſtate ſumma & imperio. duobus iuſtitiū eſt à curiæ conuētu, non etiā à curiæ ſubſidio tholenſi.

Euocatio in eos decreta, in quos inquiſitum eſt, vel diei dictio, vel comprehenſio decreta.

Obrutus teſtibus compoſitis reus, & oppreſſus eſt. Id eſt, Conuictus & manifeſto compertus.

Conditionem petitor obtulit reo, vel Iuſiurandum protinus detulit, vt cauſæ comperendinatum adimeret. Id eſt, Ne cauſæ iudiciū in alium diem proferretur. Cic. Adimo enim comperendinatum, quod cauſa habet moleſtiſſimum.

Prouinciæ anniuerſariæ conſiliariis attribuuntur, aut ad inquirendum, aut res iudicatas exequendas, & in re præſenti diſceptandas. Ferè autem feriatis mēſibus & iuſtitiæ tempore eas obire ſolent. Cōmiſſiones vulgo vocantur. Prouinciis autem aſcripti ſunt tirones aduocati, quos adiunctos appellant, quaſi comites magiſtratuum.

Illata crimina reorum, sunt Elogia delatorum vel damnatorum reorum qui curiam appellauerunt. Vulgò onera vocantur.

In desertam litem & sopitã sese insinuare, & Repetere causam intermissam, & Acriter retractare.

Exceptum in aresto curiæ vel iudicis sententia, & cautum, vt reus damnatus pecuniæ, quos cõmodum fuerit postea, æquúmq; visum fuerit, eo nomine appellet: vel quibuscũ ius & æquum fuerit, lege agat, si sibi videatur. Saluum recursum vocant.

Animaduersio eius rei & quæstio mandato principis constituta. Id est, Vt informationes fiant, forensi sermone.

Causa vtrinque perorata, præsentis disceptationis esse nõ visa est. quare præses amplius, & ad consilium pronuntiauit.

Docere, Planũ facere, Literis certissimis, testimoniis locupletissimis probare, Auctoritatibus omni fide communitis ostendere.

Euocare, est In re criminosa citare. Cicero in Verrem act. 2. seu prætur. vrb. Nonne te ad Senatum causam deferre? non de tam atrocibus iniuriis conqueri? non eos homines qui populũ concitarent, consulum literis euocandos curare oportuit? Idẽ, Pericles Ephesius homo nobilissimus Romã euocatus est, quòd auctor iniuriæ illius fuisse videretur. Sic etiã Plinius in epistolis vtitur.

In persona tutoris pupillus condemnatur. Cic. in Verrẽ, Forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia fecerunt. Sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem maxime laudari volo. Id est, Volo videri egregie fungi defensoris partibus, non accusatoris. In mea persona (inquit.) Id est, In meo munere & officio quod suscepi. Suscipere personã & postea deponere, est Accipere qualitatem in causa, & postea relinquere. Interdum ad aliquid agendum eligitur hominis persona, id est Qualitas: aliquãdo ingenium & industria. Et personæ controuersiæ interdum controuersæ sunt inter litigatores, & pronuntiatur personas constitutũ iri ex iis quæ ab apparitore acta sunt & renuntiata. Quod sermone forensi dicũt, Qualitates secundum expleta concordandas esse.

Iudex suus ac legitimus, id est Competens. Et, Sui ac legitimi iudicis controuersia, est De competentia, vel incompetentia, sermone forensi.

Cic. Lites æstimatæ Dolabellæ prætori, quòd minus Dolabella acceptum retulit, quàm Verres illi expensum tulerit. Id est, Iudicatus est tantæ pecuniæ, quantum est quod defuit rationibus accepti ab eo relati.

In eum qui per detrectationẽ abesse cõpertus est, secundũ præsentem pronuntiatum est. Id est, Verè contumax damnatus est.

Sententiæ executionem interpellare, est Impedire, Hoc est, Intercedere quominus executio absoluatur.

Id recenti negotio facilè constitisset: nunc exoleuerunt indicia & argumenta, documentáque interciderunt.

Appellat prior aliquem is, qui sermonem vel litem lacessit. Cicero appellat hæredem L. Annium, qui erat institutus secundum filium. Non enim mihi persuadetur, istum ab illo potius appellatum. Quintil. lib. 5, Eras pauper & hæ-

res,& magna pecunia appellabaris à creditoribus.

Nec legibus hoc,nec moribus sanctum est,nec æquitati cōsentaneum. Vulgo,Legibus cautum dicimus.

Ius translatitiū est quod Per extensionem,iuris interpretes appellant. Trāsfertur enim de specie in lege nuncupata,ad aliam non absimilem.

Quæro abs te, cur ea capita edicti vrbani, in edictum prouinciale transferre volueris.Cic.ad Atticum lib.5, Interim cum ego in edicto translatitio centesimas me obseruaturum haberem cū anatocismo anniuersario,ille ex syngrapha postulabat. Idem lib.3,Alterum caput est translatitium de impunitate,si quid contra leges eius legis ergô factum sit. Trāslatitium caput legis appellat, quod ex alia lege translatum est.vt,Edictum prætoris translatitium,non nouū, sed ex alio edicto resumptum,à quo exemplum ductum est.

Cum auctiones prætoriæ fiunt & iudiciales, fieri debent edicta & proscripta die.Id est,Affixis programmatibus.

Renuntiare mandatū procuratori,est quod Reuocare procuratoriū dicunt.

Ad auctionem spectandam,& addictionem proscriptorum prædiorum obseruandam imprimis citandus est is cuia res est, cuiúmque periculum. Nunc Vocandum proprietarium dicunt.Cic.in Frument.Apronius certiorem facit istum cuia res erat,quid rei esset.Id est, Verrem qui reuera redemptor erat decimarū,etiāsi Apronius persona esset adumbrata.Alibi,Vt optima conditione sit is cuia res,cuium periculū. Id est, Vt dominus rerū omnibus anteponatur.

Is qui auctionem vicit ex licitatione, & cui fundus proscriptus est addictus, pretium inferre ad officium debet intra dies legitimos,aut nexum statim inire,inter ærariósque referri. Sic enim mea sententia dici possunt,qui Reip. decoxerunt,vt ii qui vendente prætore licentur,& creditorum spem destituunt. Interdum tamen apud officium gratiosis, moris est, acceptum statim referre pretium,tametsi nondum illatum, sed prius satis accepto noxæ non futuram gratificanti accepti relati perscriptionem.

Recuperatores aut disceptatores,quos commodum ei fuit,accepit.Id est,Iudices impetrauit ex animi sententia.

Nego me certaturum in eo foro,iísque iudicibus. Id est,Recuso eos iudices. Testificor me vsurum eximio iure fori atque diplomatico. Cōmittimus vulgo vocamus.

Interposito nomine controuersiam adumbrare, indéque eximii iuris occasionem mutuari ad fori translationem. Quod nos Mutuari nomen hominis priuilegiati vulgo vocamus.Cic.in Verrem act.3,In prædam prætoris interponatur nomē ciuitatis,imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ.Et in Frumentaria,Cum tuum nomen decumani in re tam turpi ac nefaria interponerent.

Reus temeraria defensione implicatus est.

In huius causæ iudicio caput atque existimatio iudicum agi putatur propter personas litigatorum. Ex eo enim statuetur,an gratiæ aut potentiæ cessisse ius æquúmque videatur.

Paragraphis adnotare nomina in codice impendiorum litis,Cruce adnota-

re appellant.

Reiicere causam ad leges rei, est Remittere ad forũ suum reum. Cicero, Ea res à Volcatio, qui Romæ ius dicit, reiecta in Galliam est. ἀπωσθῆ, ἢ διώσῃ, vt opinor, Græce dicitur.

Recusare est Impedire, & quasi Intercedere. Cic. Amici recusabant, ne quod nouum iudicium, neque eius cognitio eo absente constitueretur. Et simul illud non desistebant postulare, vt se ad leges suas reiiceret. Sic hodie cognitores absentium, siqua noua postulatio aut petitio fiat, respõdere solent se ad defensionem absentis cogi non debere, sed domum eius denuntiandum. Recusabant (inquit) id est, παρῃτοῦντο. Quintil. lib. 4, Recusatio quoque interim plures propositiones habet, vt contra petitionem pecuniæ, Male petis. procuratori enim tibi esse non licuit: sed nec illi cuius nomine litigas, habere procuratorem. Cic. in Partit. Rationē igitur subiiciat recusationis suæ, τ͂ παραιτήσεως αὐτ͂.

Edere nomina testium aduersario ad refellendum eos. Cic. Quibus ego testimonium denuntiaui, Quorum nomina edidi.

Tractare, est Nomina enarrare, exponere, & quod Deducere media dicunt. Cicero, Citatur reus, causa agitur Syracusis, crimina tractantur ab accusatore. Idem in Partit. Quia hæc generis eius sunt, vt ante iudicium tractanda videãtur. Id est, Concertanda, Attingenda. Quintil. Itaque inferiora quoque scrutabimur, quæ tractata faciliorem nobis iudicem in summa quæstione facient. Et tractatus quidem huius rei in parte causæ frequens est. Vulgo dicunt, Hoc pũctum plene attigit causidicus. Retractare, est Iterum ab integro tractare, vt si in altera scriptione, quæ Additamenta vocãtur, rem prius explicatam, & ab aduersa parte reprehensam, ab integro disputet. Vnde, Opus retractatum, est idē quod Emendatũ. Cic. ad Attic. Sed tamen idē σύνταγμα nisi ad te retractatius.

Transactor, vulgo Director & Conductor dicitur, vt si transactorē litis & cõtrouersiæ instituendæ fuisse quempiam dicas hominem pragmaticum. Cic. in Ver. Is qui est omnium rerum huiusmodi transactor & administer, Timarchides, ὁ πάντα πρυτανεύσας τὰ εἰρημένα. Architectus etiam aliquãdo dicitur. Vt de lege Agraria, Nunc quisnam tam abstrusus vsquam nummus videtur, quē non architecti huiusce legis olfecerint? Et pro Cluent. Et qui Fabritii libertũ, quia minister in maleficio fuerat: patronum, quia conscius, condemnassent: ipsum principem atque architectum sceleris, absoluerent? Principem appellat, quem Auctorē facti principalem vulgo vocamus, ὃν τῆς κακουργίας ἀρχηγόν: Architectum, stropha machinatorem. A Demosthene sumptum, in oratione, περὶ Βοιωτῶν, ὅτι εἶμοι μετὰ Μενεκλέους τ͂ πάντων τούτων ἀρχιτέκτονος, ἐπιβουλεύσας, & cætera. Et rursus, τούτου τ͂ ἀρχιτέκτονος τ͂ ὅλης ἐπιβουλῆς. Id est, τ͂ συντάξαντος ἢ διακοσμήσαντος καὶ σκευωρησαμένου, ἢ μηχανησαμένου τὴν ὅλην ἐπιβουλήν.

Homo maleficii consciētia repente nusquam apparuit. Id est, Solum vertit, vel Delituit. Huiusmodi autem homines si controuersias habent iudiciales, cum domicilium habere desierint, præconio euocantur cum opus est, vel citãtur in finitimis oppidis exterarum nationum. Id est, Per auctorizationem, quæ Latine prisco verbo Clarigatio dici potest. Et Clarigare verbum Plinio lib. 22. de Verbenis loquenti.

Eſſe iure iniquo in aliquo foro, eſt quod dicũt, Suſpectum illi iudicium eſſe, & moleſtam litigandi conditionem. Cic. in Verrem, Homo quanquam erat Siculus & reus, hoc eſt, iure & tẽpore aduerſo, ferre Timarchidẽ diutius nõ potuit. Huic opponitur Eſſe optimo iure, hoc eſt, Vti optima conditione. Quo loquẽdi modo vſus eſt Iulianus Iuriſcõſ. in c. Qui in vtero, de ſtatu hominum.

Rei priuatæ iudex, Ciuilis cauſæ nũc dicitur, & Partis ad partem. M. Petiliũ, quem habet in conſilio, iubet operam dare, quòd rei priuatæ iudex eſſet. Id eſt, Iubet abire è cõſilio ad iudiciũ inter priuatos dandũ, quibus iudex datus erat. Quod ideo Verres faciebat, vt eum ablegaret, quem ſciebat eſſe iudicem integrum. Id eſt, Ne iudicio intereſſet, quod è ſententia corrumpere ſperabat illo ſummoto. Sequitur enim poſtea, Minutius homini quæ viſa ſunt, & quæ tempus illud tulit & cauſa, reſpondit: cauſam ſe dimiſſo & ablegato conſilio defenſurum negauit. Hoc genus artificii eorũ qui iudiciis præſunt, & ſtudiis ſuis magis quàm æquitati ſeruiunt, non prorſus obſoleuit, vt viri boni ablegentur, qui incommodi ſunt ſententiis coitione conflandis, & nonnunquam areſtis.

Profligata cõtrouerſia tunc dici poteſt, cum in valuis ſententiæ eſſe dicitur. Cic. 5. Tuſc. Atqui ſi ita eſt, profligata iam hæc, & pene ad exitũ perducta quæſtio eſt. Liuius, Profligato fere Samnitium bello, Etruſci belli fama exorta eſt. Sic Auſon. Hæc profligati venit modo laurea belli. Id eſt, Confecti, quod Gellius ignorauit qui reprehẽdit. Profligatus autem homo, eſt Perditus & ἀπονενοημένος. Cic. pro Archia, Nunquam me pro ſalute veſtra in hos profligatorũ hominũ impetus proieciſſem, Et Profligare Rẽp. in Prooemio tertii de Orat.

Indiciarii præcones, ſunt qui Audientiarii vocantur, vociferate nomina cauſarum citãtes. Et Curiales præcones, apparitores ſunt curiæ, qui in orbem bini apparere curiæ debent, & Oſtiarii de ſeruitio eſſe dicũtur. Latine Apparere curiæ, & Apparituras facere dici debent. Plin. lib. 26, Quodam Perſino equite Ro. quæſtorio ſcriba, cum in Aſia apparuiſſet, contagionem eius importante. Cic. ad Q. fratrem, Quos verò ex domeſticis coniunctionibus, aut ex neceſſariis apparitionibus tecum eſſe voluiſti, qui è cohorte prætoria appellari ſolent, &c. Et Apparitores regii apud Liuium lib. 1. de Tarquinio loquentẽ. Eſt enim Apparere, officii gratia exhibendi præſto eſſe. Valerius lib. 2. de Fabio Maximo loquens, Indignatus quòd ex lictoribus nemo ſe equo deſcendere iuſſiſſet, plenus iræ ſedere perſeuerauit. Quod cum filius ſenſiſſet, proximo lictori vt ſibi appareret imperauit. Id eſt, Officio ſuo fungeretur, & patrẽ iuberet equo deſilire. ἵνα προσέχοι αὐτῷ. Lucianus de Mercurio, δεῖ γὰρ προσεστάναι τῷ Διΐ, καὶ διαφέρειν τὰς ἀγγελίας τὰς παρ᾽ αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω.

Aduocati viri probi, accepto honorario auctorati litigatori, fidem & operam addictam illi habent in ea cauſa.

Cic. Edicit ſtatim, vt Cal. Decembris adſit Sthenius Syracuſis. Nũc dicunt, Decernit, vt compareat perſonaliter. Idem, Et erat ſpatium dierũ forte x x x ante Cal. Decembris, quo iſte, vt Syracuſis Sthenius adeſſet, edixerat.

Ex reis eximere hominem propter aduerſarii detrectationẽ, Eſt quod vulgo dicunt, Elargiri ſimpliciter, Dare reo commeatum. Cic. in Verrem, Omnis illa mea feſtinatio fuit cum periculo capitis mei, ne tu ex reis eximere, ſi ego ad

diem non adfuiſſem.

Digredi à propoſito, & lõgius aberrare, eſt Cauſæ actionem ſenſim aliò deflectere. Sic Prouocatus ob deſertam prouocationis executionem, è citatis & prouocatis eximitur, & vadimonio ſoluitur. quod Cõmeatum dare vocatur.

Homo coràm damnatus non prouocauit, ſed tantũ teſtificatus ſe conſultò deliberaturum: aliquot poſt hebdomadas dierum diplomate veniam procraſtinatæ prouocationis impetrauit, quòd diceret, in re præſenti ſe viros conſultos deſideraſſe, qui ſibi auctores poſtea prouocationis interponendæ atque exercendæ fuerunt.

Ob ius dicũdum pecuniam accipere, & ob decretum interponendum, iudicis eſt ſordidi. Cic. ad Q. fratrem, Gabinius abſolutus eſt. Omnino nihil accuſatore Lentulo, ſubſcriptoribúſque eius infantius, nihil illo conſilio ſordidius. αἰσχροκερδέστερον.

Cooptatus in pontificatum dici debet, qui nunc Electus dicitur. Adoptatus verò, eſt qui Poſtulatus in iure pontificio dicitur. Cic. in Ver. Atq; in his omnibus Senatoribus cooptandis nõ modo ſuffragia nulla fuiſſe, ſed ne genera quidem ſpectata eſſe ex quibus in eum ordinem cooptari liceret. Sic curia pridẽ in locũ demortuorũ conſiliariorũ collegas ſibi cooptare ſolebat: qui mos iam penè obſoleuit. Plin. Iunior, Oppidum eſt prædiis noſtris vicinũ, quod me puerum adhuc patronum cooptauit. Cic. de lege Agraria, Ab ea parte populi quĩ eſſet factus, is à collegio cooptaretur. Et Cooptatio pro Electione. Idẽ in Lælio, Meminiſtis Q. Maximo fratre, & L. Mancino conſulibus, quàm popularis lex de ſacerdotiis Licinii Craſſi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium trãſferebatur. Adoptare pro eodem dicitur. vt idem in Philip. Vexauit Puteolanos, quòd Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent. Idem in Diuinat. Quem prouincia defenſorem ſui iuris, vltorem iniuriarum, actorem totius cauſæ adoptauit. Id eſt, Sibi aſciuit.

Aliũd eſt quæſtum ſordidum circa res iudicandas, iudicatáſque facere: aliud honorarium legitimum, & honeſtati innocentiæque non diſſentientem mereri. Sicuti non idem eſt mercari & nundinari quouis modo locum in ordine ampliſſimo, & moribus ac tempori ſeruientem, ambitu ingenuo & liberali prodire in medium, & ad honores adoptare ſe, cum occaſio nata eſt. Neque enim mores inculpati, & ad normam legum exacti, hominum ſunt, ſed temporum, ſi ad verum loqui placet.

In ratione ſumptuum litis ineunda, acceſſionum calculi permulti poſiti circunducuntur, vt quæ pragmaticis, quæ actorum conſcriptoribus, quæ miniſterio officiorum, non modo liberaliter, ſed etiã neceſſario pendũtur. Hæc enim & eiuſmodi expenſa non feruntur. Quare non modo nõ quadrat vnquã ſumma ad nummum accepti & expenſi, ſed ne conſtat quidem alioqui ratio, propter multiplex intertrimentũ huiuſmodi negotiationis vſuræque iudicialis.

Attentare fidẽ, religionémq; iudicũ, in ſpeciẽ incidit criminis repetũdarum.

Poſtulationi ſupplici reſponſum, palam cõſilio poſtulet altercationum die, & ea de re certet cum eo, ad quem res attinebit. Forẽſes dicunt, Faciat requeſtam in iudicio.

Interdum præpropera iudicandi cupiditas, magnam partem causificationis atque necessariam causidicis præcidit in iis disceptationibus quæ primis actionibus decernuntur. Quod cum alibi, tum in curia aliquando contingit, eorũ quidem opinione, qui iudicia huiusmodi non tam repræsentata, quàm præcipitia nuncupãt. Cic. Quærere ex ipso Metello velim, quidnam sua vi & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. Sic aduocatis exordientibus sæpe præcidũtur nõ necessariæ præfationes, & principia longius repetita, & excursus licentiores: quæ venditationis oratoriæ magis, quàm argumenti causis hærentis.

Aut hoc contendat reus nunquam esse factum, aut multa tela excipiat necesse est quæ à me coniicientur in eum. Hoc est, Si facti controuersia esse nõ potest, ægrè defendi causa poterit, quæ iure nullo nititur.

Quanquam possim, si velim, vincere rectè factũ quod obiicitur, tamen mihi non necesse id telum excipere, quod in meam causam non iure in méq; intorquetur. Etsi tueri non difficile est, quod factũ reprehenditur, tamen nihil causari in eo mihi necesse est, quod ad me pertinere non dico.

Fundamenta iudicii subruit aut subducit, qui non sui iudicis disceptationem esse contendit. Hoc est, Incompetentem iudicem esse.

Absentis nomen recipere, est Contra absentem, vel de absente pronuntiare, vt si quispiam tutor creetur absens.

Palàm de loco superiore pro imperio & potestate decernere, vel sententiam pronuntiare, de eo dicitur qui in tribunali sedet.

Ter in hebdomade committuntur actiones causarum, & altercationes causidicorum in curia Parisiensi.

Nomen suum commodare etiam Latinè dicitur vt vernaculé. Cic. Nunquã mihi verisimile visum est, adolescentem illo loco natum, patronũ Siciliæ, nomen suum ad translationem criminis commodaturum. Hoc est, Qui in se inuidiam criminis suscipere non recusaret. Hoc est, Qui crimẽ vt suum agnosceret, vt alium crimini ac pœnæ eximeret. Idem, Omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à testibus, vrgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur. Sic alibi, Coarguere, pro, Manifesta probatione obruere reum, vsus est. ἐξελέγχειν.

Expassis curiæ valuis, in aperto & propatulo causa perorata est, criminàque prolata ab aduocato fisci, cũ atroci irrogatione mulctæ, ignominiámq; inurẽte.

Nos rogatu magistratus assedimus in Senatu. Cic. in Verrem. Id est, Honoris causa sessum admissi sumus in Senatum eius vrbis. Sic fit hodie, cum vel salutandæ gratia, vel spectandæ curiæ, vel mandato principis, primarii viri assidere iubentur.

Curiam appellant ii, qui iniquam sententiam iudicum conqueruntur, aut conqueri se simulãt. Cic. Ne Senatusconsultum Siculi homines facere possint, non Siculus aliquis, sed Quæstor Prætorem appellat.

Interfationes magistratuum in iudiciis præsidentium, vt loquẽdi vices liberas seruare censentibus, sic etiam moderari debent inaniter verba fundentibus, ac diem consilio eximentibus. In magno autem tribunali ægrè compescitur altercationum diebus causidicorum quorundam obstrependi ac de-

clamitandi indecora conſuetudo.

Aduocatus omnia collegit atque aucupatus eſt,quibus cauſam primore cõgreſſu aſpectúque laborantem,adiuuare & confirmare poſſet.

Areſta curiæ plurima inter actionũ cauſas extempore pronuntiantur. Quæ cum alioquin ex tempore & perſonis varianda ſint aut temperanda, non ſemper ad exemplum reuocanda ſunt.

Cauſarum quæ ex cauſidicorũ actionibus iudicantur in curiæ tribunalibus, quidam præſides comperendinatione,quidam iuris repræſentatione gaudent.

Capitali ſanctione vetitum eſt. Significat eius admiſſi pœnam eſſe capitalem.

Cauſæ inſignes cum aguntur, nõ modo patronum ſuum habent & cauſidicum,ſed etiam aduocatos & tanquam ſubſcriptores, qui ad omnes actionis articulos tum corporis geſtu,tum dicendorum ſuggeſtu aſſeruiant.

Audientiam cauſæ facere interdum eius æquitas,interdum calamitas clientis,inopiáq; deſtituta patrocinio ſolet, nonnunquã inuidia diuerſæ partis. Cic. in Diuin. Quãtam deniq; audientiã orationi meæ improbitas illius factura ſit.

Hic primarum partium actor; cæteri ſubſcriptores tantum fuerunt. Id eſt, Princeps aduocatus cauſæ fuit, reliqui ſecundarum & tertiarum partium ſunt.

Cuſtodes olim accuſatoribus dabantur, ne præuaricarentur. Cic. in Diuinat. Cuſtodẽ(inquit)Tullio me apponite. Idem, De illo cuſtode toto ſic vobis breuiſſime reſpondebo, non eſſe hos tales viros cõmiſſuros, vt ad cauſam tantam à me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquã ſubſcriptor me inuito aſpirare poſſit. Etenim fides mea cuſtodem repudiat, diligẽtia ſpeculatorem reformidat. Quo in loco Speculatorẽ, obſeruatorem arcanorum cauſæ ſignificat, qui cauſæ iura prodere poſſet. Hodierno tempore cuſtodes ſunt, qui cauſæ ad ſe nõnihil pertinenti adeſſe volũt, ne præiudicium fiat: qualis eſt illa ſpecies, quæ tractata eſt in C. Si proluſorio. ſub titulo de Appellationibus. Et in C. Si ſuſpecta, de Inofficioſo teſtamento. Cuſtos eſt ὁ ἀντιγραφεὺς, quem Lingua vernacula ob id Contrarotulatorem vocat, cuius cõmentarii ἀντίγραφα vocantur, ex quo eadẽ Lingua vocabulum ſuum duxit. Et Cuſtos, eſt Obſeruator, παρατηρητής. Cuſtodire, παρατηρεῖν. Cic. in Catil. Multorum oculi & aures te non ſentientem ſpeculabuntur & cuſtodient. Id eſt, Te obſeruabunt. Quintil. in 4, Ne quod inſolens verbum in principio deprehendatur. nondum enim recepti ſumus: & cuſtodit nos audientium intentio. Id eſt, παρατηρεῖ, καὶ οἱονεὶ ἀντιγράφει τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα. Sic accipitur ab Vlpiano in tract. de Ventre inſpiciendo. Cic. de lege Agr. Quis trib⁹ quas voluit vocauit, nullo cuſtode ſortitus? οὐδενὸς παρατηροῦντος.

Interponere fidem ſuam, eſt Spõſorem rei exactorémque ſe facere. vt qui ſe curaturum promittit. Sic dicitur Interponere operam ſuam. Cic. in Diuinat. Pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere: accedere ad periculum: operam, ſtudium: laborem interponere. Dicitur & Interponere ſe, quod lingua vernacula admiſit. Idem, Cur te interponis Cecili, inuitiſſimis iis, quibus lex conſultum eſſe voluit? Id eſt, Te præuaricatorem futurum, vt accuſatorem legitimum ingeris. Interponere perſonã ſuam vel alterius in fraudem, & In ſpeciem adumbrare nomen ſuum. vt in Ver. In prædam prætoris interponatur nomen ciuitatis. Id eſt, Commodetur, prætexatur. Interponere iu-

dicium ſuum. Idem pro Cornel. Potuit Gaditanus populus certius interponere iudicium voluntatis ſuæ, quàm cum etiam accuſatorem huius, mulcta & pœna mulctauit? Vbi tamen indicium, id eſt δεῖγμα, legendum videtur. Idem, Qui ob decreta interponenda pecuniam acceperit.

Diſceptatio recuperatoria, dici poteſt cauſa apud executorem areſti agitata. & Recuperator, eſt Iudex à curia datus, vel Qui diplomate datus eſt. hoc eſt Iudex vel à curia vel à principe delegatus. Et Iudicium recuperatoriũ, eſt Quod agitatur ſuper executione vel areſti vel diplomatis. De recuperatoribus in annotationibus in Pandectas olim diximus. Dabãtur à prætoribus Romanis in prouinciis itidem ferme vt apud nos οἱ διαιτηταὶ, de quibus in commentariis Græcis ſcripſimus. Victorinus in ſecundũ Rhetoricorum, Prætores (inquit) ius dicebant, & iudices cauſæ dabant, & cõtrouerſiæ vel agendi genus inſtituta actione formabant. Ita vbi præſcribebat prætor qua accuſator, qua reus actione vteretur, præſcribendo, quid fieret, excipiendóque quid non fieret, tranſlationis controuerſiam actionibus auferebat.

Quo voles, vadimoniũ promittã. Cic. Statuit iſte, vt arator pro decumano quo vellet, vadimoniũ promitteret. Vt hic quoq; Apronio, cũ aliquẽ à Leõtino vſq; Lilybæũ vadaretur ex miſeris aratoribus, calumniandi quæſtus accederet.

Vadari, eſt Citare cum denuntiatione mulctæ, vt cũ iterum & tertiũ teſtibus nequicquam teſtimonium denuntiatum eſt, poſtea vadimonio obſtringuntur Id eſt, Pœnali decreto euocãtur. Sic, Quo voles, vadimonium promittere non recuſo. Id eſt, Si diem mihi prædixeris iudicis imperio, ibi præſto me futurum recta ſponſione promittam.

Cic. Statim magiſtratus, & quinq; primi, accitu iſtius euocantur. Id eſt, Perſonali decreto in ius vocantur, vt nunc loquuntur.

Ex altercatione partiũ res decerni nõ potuit, iudéxq; deliberãdũ pronũtiauit.

Ab altercationibus aduocatorum præſes de conſilii ſententia amplius pronuntiauit. Id eſt Conſilii rem eſſe dixit.

Iuridiciali formula iudiciũ conſtitutũ eſt, additúmq; pronũtiationi, vt quod vterque litigantium factũ eſſe, aut non eſſe contenderet, quódque è re ſua futurum eſſe putaret, id ſcriptione proſequeretur, vel de eo cõmentarium proferret. Aduertiſſamentum vocant.

Scriptionibus reſcriptionibúſq; vltro citróq; editis, ſecutum eſt decretum vel partiũ cõuentum, iis de rebus quæ in ipſis poſitæ aut expoſitæ eſſent, atq; articuloſe diſtinctéque commemoratæ, litigatores ita inter ſe compararent, vt quid conueniret, quid diſcreparet, quid confeſſum, quod controuerſum eſſet, liquere iudici poſſet. Scripturas concordes vel diſcordes facere vocant.

Iurare in ea quæ ſcriptiõe reſcriptionéq; edita ſũt. Affirmare ſcripturas appellãt

Requirendum reum adnotare, comprehendendúmque decernere. Decernere captionem corporis vocant.

Quod libello ſupplici poſtulabat, ad conſiliũ pro tribunali ſedẽs, palã poſtulare iuſſus. Forẽſi verbo, Facere requeſtam in iudicio. Poteſt & In iudicio dici. Cic. Quærebant quid contra edictum feciſſent, reſpõdebat ſe ad recuperatores eſſe dicturum. Et paulum infrà, Quæ in iudicio dicturum eſſe dicebat.

Quantum petitor libello edidit, tantum ſententia abſtulit. Forenſes, Adiudicatæ ſunt ei concluſiones. Cic. Quantum Apronius edidiſſet deberi, tantum ex edicto dandum erat.

Principalis ſcriptura, vel caput ſcriptionis: & Acceſſiones, quæ Additiones vocantur. Prima ſcriptionis editio, & ſecunda, tertiáque. Id eſt, Additamenta ſecunda & tertia. Poteſt etiam dici, Primæ editionis ſcriptio.

Reo fori trāſlationē poſtulante, negat ſe cauſam relegaturum, vel reiecturū.

Conditonem latam renuntiare, eſt quod dicunt, Reſilire vel Digredi ab oblatione facta: quòd ſi voluntate eius fiat qui conditionem accepit, dicitur acceptam facere conditionem, hoc eſt, Remittere oblationem. Cic. in Frumenta. Scandilium cogis ſponſionem acceptam facere. Acceptum referre, eſt Dare apochā, & chirographo fateri acceptum. Idem, Rabonio inde opus acceptum retulit quadriennio poſtea, quam diem operi dixerat.

Res in arbitrium priuatorum collata ſine ſponſione, irrita eſt. Id eſt, Sine mulctæ appoſitione, ſi arbitratui non pareatur. De qua dictione ſatis in Annotationibus diximus. Sponſione igitur facta, ad arbitros itur, quando pœnalis eſt arbitrii conſtitutio. Et Sponſione ad arbitros te prouoco, In iure rē meam à te repeto, vel vindico.

Libri actorū curiæ, & Libri areſtorū, ſunt regeſta, Regiſtra vulgo dicta. Cic. in Frument. Miſit literas ad Carpinatium, quas ego Syracuſis apud Carpinatiū in literarum allatarum libris, Romæ in literarum miſſarum apud Tulliū magiſtrum, familiarem tuum inueni. Iuuenalis Saty. 9, Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes Argumenta viri.

Graſſatus in poſſeſſionem ſacerdotii dici poteſt is, qui Intruſus à iuriſperitis dicitur.

Aſpernari imperiū, & abnuere. Liu. Et Detrectare imperiū, Curtius. Et Recuſare imperiū, Cic. de Senect. τὸ κελευόμενον ἀναδύεσθαι, eſt quod dicimus Obedientiā recuſare. Cōtrà, Accipere imperiū, & Imperata facere, & Dicto audientē eſſe, eſt Obtemperare. τὸ παραγγελλόμενα ποιεῖν, τοῖς ἐπιτεταγμένοις πειθαρχεῖν. Tacitus, Cæteros Placentiam reduxit, minus iam turbidos, & imperia accipientes.

Cicero, Id recte, ordine, è Rep. ſine cuiuſquam iniuria factum oſtende.

Rogator ſententiarum, eſt Qui iudicio præeſt, & rogat ſententias.

Hæres relictus addubitans, nihildum de bonis diminuit, necdum ei certū eſt hæreditatem cernere. Id eſt, Nondum ſe immiſcuit. Cic. Ne quid de bonis quæ L. Octauii fuiſſent, diminui pateretur. Et rurſus, Ne quid de bonis quæ Octauii fuiſſent, diminuerent, antequam Fundanio pecuniam ſoluiſſent.

Pridie Verbenaliū, vel alia ſolenni pronūtiatione, areſtū curiæ recitatū, alienationē patrimonii minoris nubilis, ob eā nuptui collocandā, ſed ſine decreto factam, tametſi de ſententia gentiliū & propinquorū, cōtra ius eſſe factā. Id eſt, Nullā, & irritā eſſe. Cic. Ad ſept. Idus Febr. Senatuſconſultū ad Apollinis factū eſt, ea quæ facta eſſent ad quartū Id. Ianu. cōtra Rep. eſſe facta. Quo in ſermone quædā verba ſubaudienda ſunt, eleganti cōpendio loquēdi. Poteſt & hoc modo dici areſtis natalitiis, vel areſtis Sextilibus, placitū curiæ pronūtiatū eſt, fundum adultæ virginis orbæ parēte ac dote caſſæ, ſine decreto à tutore alienatum

ob ipſam collocandã,quanquã agnatis propinquiſq; auctoribus,contra ius alienatũ eſſe. Qui modus loquendi ab antiquitate duci poteſt. Cic. pro Murena, Dixiſti Senatuſconſultũ me referente factum,ſi mercede conducti obuiã candidatis iſſent,ſi conducti ſectarentur,ſi gladiatoribus, vulgo locus tributim, & item prandia ſi vulgo eſſent data, contra legem Calphurniam factum videri. Gladiatoribus(inquit)id eſt,Cum gladiatores edẽtur,id eſt,Gladiatorio munere edito. Vſus eſt & Philip.9,Circáque eam ſtatuam gladiatoribus ludiſque liberos poſteróſq; eius quaque verſus pedes quinque habere. A Græcis hoc ſumpſit. Demoſth. ἐν τῷ περὶ στεφάνου. καὶ ἀναγορεῦσαι τὸν στέφανον Διονυσίοις τραγῳδοῖς καινοῖς. Ariſtophanes Pluto, μυστηρίοις δὲ τοῖς μεγάλοις ὀχουμένην ἐπὶ τῆς ἁμάξης, ὅτι προσέβλεψέ μέ τις, ἐτυπτόμην.

Exequi non perſequi rem iudicatam. Id eſt,Abſoluere executionem. Cicero, Velim,vt mandata mea digeras,perſequare,conficias.

Nomina in exordiis litium prætexta,& in omni actu eius intexta. Qualitates vulgo dicuntur: quæ & Perſonæ dici poſſunt.

Infectum facere quod factum eſt,eſt quod Reuocare vulgo dicitur.

Scite concipere quæ acta ſunt,& Perſcribere,ſcribarum eſt officium.

Iandiu iudicium dictatum eſt,necdum tamen ad cauſam aggreſſi ſunt litigatores,lite hærente in præludiis & exceptionibus. Id eſt,Nondum attigerũt caput intentionis,idque qua de re agitur.

In auſpicanda maioris cauſæ actione,vt decorum eſt exordium facere, quod cauſæ argumẽto apte hæreat,ita vitioſum eſt Gemino(quod aiũt) ab ouo narrationem exordiri.

Vrget teſtis reum cõtra quẽ dicit, quando rei inficiandæ propemodũ anſam adimit. Subleuat etiã ſuo teſtimonio,quãdo indulgẽtius teſtificatur. Cic. ad Q. fratrem,Neque vrſi eum,neque leuaui: teſtis vehemens fui,præterea quieui.

Enodatæ cauſæ argumentum exponere, deinde poſt rogatã ſentẽtiam enucleate diſſerere,& cõſtanter ad extremũ ſententiam dicere,docti & probabilis eſt cauſæ commentatoris, qui & Inſpector & Enarrator dici poteſt.

Cic. Agere cœpit cum Caninio de iis rebus,quas dolo malo mancipio accepiſſe de Vario diceret. Id eſt,De rebus à Vario alienatis fraudatore creditorũ.

Citeriorem diem diplomatis venia prouocatori denuntiare, eſt Anticipare diem à prouocatore condictum.

Cauſa tam infirma eſt,vt gladio plumbeo confici poſſit. Id eſt,Vt ab aduocato imperito vinci poſſit damnaríque.

Ius & fas omne delere neglecta iuriſdictio & peſſundata poteſt.

Cauſa & actione perpetua primũ grauiter explicata tractatáq;,& altercatione deinde acri & vrgente cõcertata. Cic. ad Atticũ,Clodiũ præſentem fregi in Senatu cum oratione perpetua pleniſſima grauitatis,tum altercatione.

Noua cauſæ firmamenta ac litis decretoria edere impetrato diplomate,cum eo vt diuerſa pars iis reſcribere,ſuppeditante ſumptum ipſo impetratore, & ſi ita res nata ſit, in ea inquirere poſſit. Articulare facta noua litis deciſoria vocant.

Expoſcere pœnas iniuriæ,aut vis illatæ. Iuſtitiam petere dicunt.

Causarum in scripto constitutarum, triplex ferè est formula, moribus palatinis. Est enim Admonitoria scriptio, quasi animaduersionē iudicum attentionémque postulantis. Est rerum actarum, & facti quæstionum editrix & enarratrix, quod Intendere vocant. Est præterea quam Commemoratricem dicere possis, seu Commentariū argumentosum. Memorias in foro vocant. Et eiusdē est scopi cum intendente, in cōtrouersiis ferè sacerdotiorum frequentata, similiter atque ea quam Factorum scripturam vocant per diametrum oppositorum. Eodem etiam spectat cum intentionis formula. Interdum autem cōmonefactrix scriptio euadit postea interfatione iudicum in aliam speciē, tum denique cum in commentariis recitandis iudices animaduertunt, in quæstionem iuris, facti quæstionem incurrere, decretúmque intercedere solet mutuæ commentariorum editionis.

Edicti promulgationi frequenter intercessum est. Forenses, Multi se opposuerunt publicationi literarum. Liuius, Inde frequenter migratum est à parentibus & propinquis raptarum. Id est ἀθρόως. Hoc est, Confertì migrauerunt. Cicero ad Atticum, Huic frequenter interceditur. Hoc est, Alii super alios certatim intercedunt, vel Confertìm intercessum est.

Hypomnematographi pragmatici commentarios aduocatis cōscribentes, è quibus causas agunt, vel scriptiones conficiunt, vulgo Memorialia dicuntur ad altercandum vel scribendum. De quo vocabulo nonnihil diximus in annotationibus in Pand.

Reuocare testes, Recolere vulgo dicunt. qui etiam Repeti dici possunt. Cic. pro Archia, Quoties ego hunc vidi, cum literam scripsisset nullam, magnum numerum versuum de iis ipsis rebus quæ tum agebantur, dicere ex tempore? quoties reuocatum, eandem rem dicere cōmutatis verbis atque sententiis? Sic pro domo sua, Quemadmodū iste præposteris verbis, omnibus obscœnis, identidem se ipse reuocando, dubitans, timens, hæsitans, omnia aliter atque vos in monumentis habetis, pronuntiaret. Id est, Eandē rem sæpius iisdem verbis diceret. Sic Reuocare lectorem, est, Iubere eum iterum recitare, in epist. Plinii de auunculo suo. ἀναποδίζειν τὸν ἀναγνώστην.

Legis sanctionem, vel iurisprudentum responsum, ad alias species proferre, & transferre, vulgo Extendere dicunt.

Prouocator prouocationem testatò denuntiauit prouocato, & iudici à quo curiam appellauit. Sed nondum in curia causam resortitus est. Id est, Nondum apud acta nomen dedit, & solenni clausula se & aduersarium astrinxit. Præsentare se vocant & Concludere. Resortiri causam, est Iterum eandem causam in iudicium deducere. πάλιν δίκην λαγχάνειν.

Testimonia euariantia, & inter se refellentia, & quæ inter se colliduntur.

Patronorum & causidicorum Tullius, vel, In theatro curiæ Roscius, de principe togatorum dici potest.

Res omnibus vestigiis indagata ad iudicium allata est. Hoc est, Res perspicue probata est.

Cic. Non differā cum eo vadimoniū. nam sum mira alacritate ad litigandū.

Formularii, Cautores, Formularum conceptores, vulgo Practici vocantur.

Quintil.lib.12,Qui tædio laboris,quem ferre tendentibus ad eloquentiam necesse est,diffugerunt ad hæc diuerticula desidiæ.Quorum alii se ad album ac rubricas transtulerunt,& Formularii,vel(vt Cicero ait)Legulei quidam esse maluerũt. His affines sunt Pragmatici,quorũ & Cicero,& Quintilianus,& Iuuenalis meminerunt,vt circumforaneorum hominum,capturásque facientium.

Iudices & magistratus municipales & primarij,sunt quos Regios appellant. Municipales autem dici possunt,& Secundarii,quos Subalternos vocant.

Rem consultam,agitatam sæpius, & exploratam in iudicium deduxi. Id est, Non temere litigo.

Mediam causarum actionem diremit casus vel nuntius necopinatus, quod fit interdum.Id est,Interpellauit.

Fidem publicam impunitatis postulare ob indicium faciendum, moris est indicibus,id est,Sese & conscios deferentibus.

Edictum præconio promulgatum, adiectúmque, qui contra fecisset, contra regis imperium fecisse visum iri.Vulgo dicunt,Contumacem aduersus regem atque inobedientem declaratum iri.

In causam toto pectore incumbere,Causam totam complecti,Demittere se penitus in causam,Verba sunt significantia solicitam curam hominis litigantis, & omnia posthabentis.

Homo rerum suarum compos, Suarum facultatum potens. vulgo Gaudere bonis suis dicitur.Sic,Eximii verticis compos,qui Clericatu potitur.

Iudex sordium suspectus vel compertus, vetitus est sententia quicquam pro magistratu ad triennium agere.Suspensus vulgò dicitur.

Homines digami eximio iure rasi verticis imminuti sunt,vel diminuti.

Postulator libellarius desideria sua palàm in iudicio proferre iussus est. Facere requestam in iudicio.

Lis eremodicio intercisa decem annorum.Interrupta in foro dicitur.

Per me actum erit quod egerit cognitor meus vel procurator.Id est,Ratum habebo.

E libris actorum arestum vel decretum excribendum poscere consignatũ. Habere licere per manum officii vulgo dicunt.Id est,Per scribæ chirographũ.

Exclusoriæ præscriptionis liticula præcurrit rei summæ controuersiam. Finis non recipiendi.

Regia aduocatio,elogio ac testimoniis, testiúmque & indicis cum reo compositionibus inspectis,mulctam irrogauit capitis. Id est,Conclusit capitaliter. θανάτου ἐτιμήσατο τῷ κρινομένῳ. ἀντιτιμήσασθαι vero,est contrarias conclusiones capere.Vt si præmium sibi reus,vel eius patronus eodem nomine decerni postulet.Quod Latinè dici potest, E diametro obuersam litis æstimationem facere. Vt si in mutua iniuriarum controuersia, actor & reus vterque sit.Tunc enim erit species ἀντιτιμήσεως,hoc est,AEstimationis litis vicissitudo è diametro respondens,vel repercussa.

Exercere legem,vel constitutionem. Vulgo Seruare ordinationem dicunt.

Huic mandata inquirendi prouincia.Vulgo Tradita cõmissio ad informãdũ.

Qui nunc Ostiarii dicũtur,Anteambulones præsidum & curiæ,Apparitores,

Viatores,& Præcones palatini dici poſſunt. Poſſunt etiam Accenſi curiæ appellari,præſertim princeps oſtiarius.

Aliud eſt Cauſam agere,aliud Decantare ad cauſam nihil pertinētia, vel nihil cauſam adiuuantia:quod quidā oſtētatores faciunt,verba inaniter fundētes.

Colores cauſarum,ſunt quæ Media defenſionū apparentia vulgo vocantur: præſertim cum cauſa parum ſpecioſa primore ſpecie,exquiſita ratione & prætextu tamen probabiliter defenditur.Quintil.lib.3,Sed dandus eſt illis deformibus color,etiam apud malos:neque enim eſt quiſquam tam malus,vt videri velit.Sic Catilina apud Salluſtium loquitur,vt rem ſceleratiſſimam non malitia,ſed indignatione videatur audere. Dare colorem cauſæ deformi,eſt quod dicunt Palliare. Idem lib.4, Non eſt autem ſatis in narratione vti coloribus, niſi per totam orationem conſentiant, cum præſertim quorundā probatio ſit in aſſeueratione & perſeuerantia: vt ille paraſitus, qui ter abdicatum à diuite iuuenem ſuum aſſerit,habebit quidem colorem,quo dicat & paupertatē cauſam ſibi exponendi eius fuiſſe,& ideo à ſe paraſiti perſonam eſſe ſuſceptā, quia in illa domo filium haberet. Idem alibi in eodem, Ne illud quidē ignorare oportet,quædam eſſe,quæ colorē non recipiunt,ſed nec defendenda ſunt.Qualis eſt ille diues, qui ſtatuam pauperis inimici flagellis cecīdit, reus eſt iniuriarum.Nam factum eius modeſtum eſſe nemo dixerit. fortaſſe vt ſit tutum, obtinebit.Cicero colores oratorios appellat pigmenta oratoria & ornamēta,quæ Plato etiam χρώματα & σχήματα appellauit.

Cauſa laborat inuidia,quæ ſuſpicione premitur & infamia,quæ materiā habere odioſam dicitur. Quintil.Nam plurimum refert,inuidia reus,an odio, an contemptu laboret.

Cauſæ calumnioſæ fundamenta firma iacere,id eſt Cuius difficile eſt calumniam refellere.

Præſumere partes iudicis,Quintilianus de iis cauſarū actoribus dixit,qui arroganter dicunt ſe cauſæ iudicium feciſſe,nec aliter cauſæ affuturos fuiſſe.

Magna parte muneris ſui leuantur aduocati, quibus præformati commentarii traduntur à pragmaticis,vt tanquam vltimam manum imponāt,ſeu ſcriptum in cauſa facturi ſint,ſeu cauſam acturi. Sic dici debent quæ Memorialia directa vulgo vocātur. Id eſt etiam verbo Ciceroniano,quaſi Amentata iacula veliti,aut ferentario militi tradere.Sic enim inquit in Bruto de præceptis Hermagoræ, Quibus etſi ornamenta non ſatis opima dicendi, tamen vt haſtæ velitibus amentatæ, ſic apta & parata quædam ſingulis cauſarum generibus argumenta traduntur. Et lib.1. de Oratore, Non eſt difficile oratori eius partis, quamcunque defendat,auctorem aliquem inuenire,à quo cum amentatas haſtas acceperit,ipſe eas oratoriis lacertis,viribúſque torquebit.Id eſt,Amentis & anſulis ad iactum præparatas ἠγκυλημένας, διηγκυλημένας.Tantum modo(inquit) iaculandi operam præſtabit, non inueniendi & comparandi quod intorqueat in aduerſarium.

Doctus & argutus aduocatus,& agendo & ſcriptitando frequentare enthymemata ſolet,iiſque diuerſam cauſam vrgere, atque impreſſionē in aduerſarii iura copiáſque facere. Iuuenal. Satyra 6,Nec curtū ſermone rotato Torqueat

enthymema. Enthymema hîc voco sententiam cum ratione,& argumentum oratorium. quod nō vnius generis est,vt Quintilianus docet. In foro, Rationes validas appellant,& concludentes.

Sinuosa causa,& lōgioris actus atq; anfractuosi. Vulgo, Lōgi tractus dicitur.

Nominum editiones, prouocantium & prouocatorū apud acta curiæ fiunt, eius exhedræ, in qua se sistere eos oportet qui iudicium prouocationis resortiuntur. Præsentationum acta vocantur.

Opiniones præsumptæ, sunt quæ Præsumptiones à Iurisconsul. dicuntur. Quintil. Nihil inuidia valeat,nihil gratia,nihil opinio præsumpta.

Exempla rerum iudicatarum citare consignata cum die & consule. Allegare aresta in eadem specie, & Diem arestorum edere. Quotare tempus & datam vocant.

Interdicto retinendæ possessionis iudicium constitutum. Id est, Iudiciū conceptum est in interdicti formulam. Quintil. Si intuiti fuerimus, qua lege iudicium sit constitutum.

Propositio oratoria est id fere,quod Dicere vtriusque partis lingua,vernacula vocat, hoc est, τὸ λέγειν,& Id quod vtraque pars apprehendit tuendū & probandum, & promit in medium. Et Proponere,est In medium proferre. Cic. in Bruto,de Curione loquens, Memoria ita fuit nulla,vt aliquoties tria cum proposuisset, quartum adderet. Quintil. in 4, Narrationem (inquit) sequitur propositio opinione quorundam,mihi autem videtur omnis propositio esse confirmationis initium. Est autē duplex. Prior est, quæ ostendit principaliter quæstionem. Altera est species propositionis quæ omni epicheremati præponitur. Prior interdum simplex,interdū duplex,interdum multiplex. Est autem vtilis & necessaria in causis obscuris & multiplicibus. cuius exemplū tale est, Lex est scripta, Peregrinus qui murum ascenderit,morte mulctetur. Peregrinū te esse certum est. Qui si murū ascenderis,non quæritur quid supereſt, nisi vt te puniri oporteat. Est etiam propositio recusantis,sicut intēdentis. Vt si petitori pecuniæ obiiciātur, Male agis. Procuratori enim tibi esse non licuit:sed nec ei,cuius nomine litigas,licuit habere procuratorem. Hodie, Media vocantur: &, Dicta & facta partium.

In controuersiis sunt quæstiones facti, quæ Facta processus vulgo vocantur. Sunt & quæstiones iuris,& conflictiones iure ac legibus moribúsve, aut æquo & bono contendentium, quæ Græci δικαιολογήματα,& δικαιώσεις vocant. Quintil. Iuris autem quæstiones solent esse nonnunquam ex aliis atque aliis conflictionibus. Facti autem quæstiones idem spectant.

Noua facti capita articulose edere. Articulare noua facta vocant.

Hæc causa plus habet in iure summo spei ac fiduciæ, quàm in æqui boníque interpretatione. Hoc est, Fundata est in iuris rigore.

Vtrum credibilius sit petitorem calumniari, an reum inficiatorem esse, vtriusque existimatio & vitæ conditio,cum facultatibus aut egestate refert.

Cōfligunt inter se testimonia, & collidūtur,quādo inter se cōtraria esse videtur. Vt iuris auctoritates citatæ inter se cōfligūt, quādo in antinomiā euadunt. Quintil. lib. 7, Omnibus autē manifestū est,nunquā esse legē legi cōtrariā iure

ipso,quia si diuersum ius esset, alterũ altero abrogaretur. Sed eas casu collidi & euẽtu. Colliduntur autẽ aut pares inter se, aut secum ipsæ, quarum ipse exempla subiicit. Et paulo pòst, Diuersæ quoq; leges cõfligunt,aut similes. Quibus etiam citra aduersam legem contradici possit. Quæ sint autem diuersæ leges,quæ aduersæ,ibidem ipse docet.

Egressus & egressiones, Excursus & excursiones, Procursiones, sunt παρεκβάσεις. Excurrere,Expatiari est quod dicunt,E proposita materia egredi & longius vagari.

Articulosa facti vel factorum commemoratio, est quod Articulare dicitur.

Articulosa vel articulata impẽdiorum litis oratio, vel æstimatio,est Articulatim taxare.

Deferre iusiurandum & Offerre & Exigere,& Oblatum iusiurandum recusare & respuere. Quintil.

Signatores & testes infamare, refellere, refutare, incessere, insectari, lædere, destruere, Quintilianus pro eodem,& Eleuare.

Commendare testes,exornare,est quod dicunt Saluare. Quintil. Verum interim & singulos vt exornare,ita destruere contingit,aut recitatis testibus,aut nominatis. Idem, Et multos & honestos commendare aliquando est facilius. Exornationes testium & cõmendationes,sunt quæ insectationibus rescribuntur. Hoc est, Saluationes.

Deprehendi testis dicitur,qui Inconstanter testimonium dicit, & AEstuare, titubare. Idem, Sed & plus deprehensi testes nocent, quàm firmi & interriti profuissent.

Testes conflati & subornati iidem sunt. Quintil. lib.5, Sine odio cõflatos testes,sine inuidia,sine gratia,sine pecunia videri volumus. Idem,Illæ verò pessimæ artes, testem subornatum in subsellia aduersarii mittere, vt inde excitatus plus noceat.

Turba valent minuta argumenta,id est, Plura simul,quæ singula nõ prodessent. Quintil. de Refutatione loquẽs,Quæ verò turba valebunt, diducẽda erũt. Idem,Hæc(inquit)ideo valent,non quia magna,sed quia multa.

Contradictiones sunt vices rescribẽdi inter actorem & reum, quæ Responsiua in foro dicuntur, sæpius iterata. Quintil. lib.5, Nascuntur autem ex iis,quæ contradictioni opposuimus, aliæ contradictiones. Eúntque interim longius, vt gladiatorum manus quæ Secũdæ vocantur. Fiunt & tertiæ,si prima ad euocãdum aduersarii ictum prolata erit. Et quartæ,si geminata captatio est, & bis etiã cauere,bis repetere oportuerit. Replicationes, duplicationes, triplicationésque significat, & quadruplicationes, quibus respondet verbum iterũ repetere. Sic hodie Secundæ,& Tertiæ contradicendi rescriptitandíque vices.

Iuris distributio duplex, Arithmetica & Geometrica. Arithmetica est,qua vtitur ciuilis iustitia, ius suum vnicuiq; tribuens ex legum præscripto, vel iuris moribus recepti. Cuius disciplina docemur ius æquum facere, sine discrimine personarum,quia personarum rationem habere nõ didicit, nisi lex præscripserit. AEqua enim lance ius diuitis ac pauperis,docti atque indocti, boni ac mali viri appendit. Quod ius est maxime populare,& Democratiæ probatum, & eo

tribunalia vtuntur, & qui ius dicere ac reddere dicuntur. Distributio verò geometrica optimatibus gratior est, quod ius regium & principale esse debet, ius reddens quod κατ᾽ ἀξίαν dicitur. Id est, Pro dignitate omnium & merito temperarum, nõ tam humanitus quàm diuinitus introductũ. vt Plutar. in 8. Symposiacon auctor est. ὀλιγαρχίᾳ σώφρονι, καὶ βασιλείᾳ νομίμῃ πρέπουσα. καὶ ἔστι χρηστῶν καὶ πονηρῶν διάσημος ἐν αὐτῇ τῷ κατ᾽ ἀξίαν διανέμοντι, διάκρισις. Hoc iure distributiuo Deus in regno suo vtitur, in eiúsque bonis honoribúsque dilargiẽdis. Sed eius iuris interpretatio fori cancellos nec penetrat, nec superat, & iandiu paucos sui studiosissimos habere existimatur. De hoc iure Plutarchus idem in 2. eorundem Symposiocõ. ὥσπερ οὖν κάμνουσι πολλοῖς ἴσα φάρμακα μέτροις ἀκριβέσι καὶ σταθμοῖς διανέμων παράλογος, οὕτω τοιοῦτος ἑστιάτωρ, ἀπὸ τῶν ἴσων θεραπειῶν ἀπόλυλας, ἀριθμητικῶς οὐ γεωμετρικῶς ὁ μείζων καὶ μείζων τὸ μέτριον.

Principes interdum quædam agunt pro iure ac potestate imperii iuribus moribúsque maioris non tam legibus suis soluti, quàm quòd iure nullo tenentur. Absolutam potestatem appellant.

Dum in dubium reuocatur iusta ac legitima causæ disceptatio, cõsistere interim iudicis officiũ ac cessare oportet. Id est, Cũ negatur iudex esse cõpetens.

Summittit iudex iudici imperium, cum cedit imperanti, aut aliàs pro potestate agẽti. Quod Deferre in foro appellatur. Liuius, Collegæ fateri sibi in animo esse, Camillo summittere imperium. Hoc est, De iure imperii decedere, quod cum eo æquale habebant.

Causariis in iudicium arctiore vadimonio euocatis moris est per nuntium cum mandato destinatum, sonticum morbũ excusare iureiurando rogãdum. Exoniare vocant.

Mittere ambages iussus est causidic', & caput causæ agere. Venire ad punctũ.

Cognitor rei absentis iureiurãdo rogatus, respondit nihil de re assenrienda aut constiruenda suæ potestatis esse, nec mandatum à causæ domino accepisse.

Subsidia causæ sunt quæ Media seruandi sui vocantur. Et Subsidiis causam firmare, est Subsidiariam defensionem comparare, si aliis defensionibus causa destituta fuerit. vt fit, cum causæ frons parum firma & speciosa videtur esse.

Visceratione facere iudicibus in iudicatæ causæ gratiam, honestispeciem habere existimatur.

Iusta patrocinii implere, vel Iusta causæ tuendæ & agendæ. Omneis numeros implere muneris causidici, & industriæ forẽsis, vel parrium aduocati. Nihil reliqui facere ad causæ vberius patrocinium. De diligẽti & docto aduocato dici potest, qui fidem ad extremum præstitit.

Ne certamen quidem altercandi tentauit, mulctam vel ignominiã metuẽs.

Interim iustitium causæ sit. Interim inhibitiones vlterius progrediẽdi, vulgo dicunt.

In potestate se curiæ, vel imperii iudicialis futurũ respondit, vel Curiæ dicto audienrẽ futurũ, id est, Iurisdictioni morem gesturũ, Iustitiæ obtemperaturũ.

Diuturnum interregnũ præsidẽtis in curia fuit, aut fuisse visum est per eius absentiam. Hoc est, In demortui locum diu nullus suffectus, vel aliàs Desideratus est præsidens.

Veniã lege agendi apparitores petere ſolent, cum in alias ditiones tranſeunt quippiam pro imperio agendi gratia. Vulgo Aſſiſtentiam vocant.

Agendarum cauſarum diebus cognitores & aduocati ad horam præſto eſſe, & in procinctu debẽt in veſtibulo curiæ, copiis ſuis inſtructi, cauſarum ac nominum inclamationem manentes.

Id in rem eſſe exiſtimationémque cauſæ aduocato viſum eſt, cauſámq; ſubleuare, vel ſuperiorem facere.

In id caput maximè aduocati oratio incubuit. Id eſt, Eò ſemper ſpectabat eius actio, Id imprimis expugnare contendebat. Hoc eſt, Hoc punctum lucrari volebat, vt vulgo loquuntur.

Libello ſupplici poſtulauit actorum ſibi inſpiciendorum poteſtatẽ fieri, per ſcribámque deſcribendorum. Per manum graphiarii vulgo dicunt.

Cenſura curiæ nuper in eam rationem incumbere cœpit, vt litium ſpatia conciſiora faceret, vt procraſtinatores vrgeret.

Aduocato cauſam agenti, vel Conſiliario ſententiam rogato, & verba accõmodata, & ſententiæ ſuppetũt, nec lepos in geſtu & hypocriſi in cauſidico deſideratur, cum eo vt præ ſe ferat magnam cauſæ fiduciam, vt iure certo nirẽtis.

Mulier quæ in mariti manum conuenit, vel quæ vxor eſſe cœpit, licet annis maior, tamẽ alieni arbitrii eſt, iuríſque iam non ſui, nihil vt agere legibus poſſet, niſi auctore marito, niſi ſi negotiationi inſtitoriæ præfecta eſt ab ipſo.

Reus tædiferi habitu per ora vulgi traductus, & index ſui ſuppliciter eſſe iuſſus ſentẽtia curiæ. Cui actuarius ſolennia verba præit, & apparitor ad λαμπαδηφορίαν adigit. Pœna eſt recentiorum ætatum, antiquis iuriſconſultis ignota, olim certaminibus ſacris celebrata, nunc execrabilis, & tamen pœna tranſlatitia & frequens in iudiciis.

Verſuram omnem rei perſoluere pollicitus eſt, vel ſententia dãnatus. Vulgo Indemnem præſtare vocant.

Multi non tam in ius quàm in iniuriam vocantur, vt quidem nunc eſt permultis in locis conſtituta iuriſdictio, ſeu iudicum crimine, ſeu cõniuentia, qui circunforaneis furtis fraudibúſque patientiam indulgentius accõmodare, non iniurium eſſe putant.

Præcidere cunctationem hæredi de adeunda hæreditate deliberanti, & legis beneficio improbè ludificanti, creditor poteſt aut defuncti in lite aduerſarius, ſi creuiſſe eum hæreditatem aliquo dicto ſactóve contendat, ſuóque periculo, recipiat. Manu tenere eum hæredem vocant.

Fuit tanti id teſtari aut contendere. Id eſt, Tantum in eo momẽti fuit, vt periclitandum fuerit. Et (vt vulgo dicimus) Res bene tanti valebat.

Vltima ſors forenſis calamitatis, & litigatoris omni præſidio iuris & formularum, ſubſidióque lapſi, impẽdia litis vltro atque omne cauſæ diſpendiũ, verſurámque agnoſcere, in ſéque ſuſcipere. Id eſt, Afferre ante ſentẽtiam ſumptus damna & intereſſe.

Supplicans argumentum libelli ſui palàm in iure exponere iuſſus, & cũ aduerſario ea de re certare. Facere requeſtam in iudicio.

Peruicaces litigatores & quaſi fori alumni, è foro aduerſa ſententia & mul-

ctæ adiectione explosi & eiecti, tamen per posticum sæpenumero reuertũtur. Id est, Qua minime suspiciosum erat. Quo verbo Cicero vsus est, & vulgus in sermone vtitur.

Salua res est, nobis iactura iuris errore aut negligentia facta, diplomate sarcienda est. Id est, Non hoc causæ vulnus insanabile est.

Molli articulo litigatorem tractare, iudicis est indulgẽtis, vel aduersarii non acerbi appellatoris, & multum de iure suo remittentis in agitanda lite.

Impressionẽ in copias facere, est Instrumentum litis ab eo prolatũ destruere, aut luculente labefactare eius auctoritates, & fidem literarũ strenuè insectari atque probabiliter.

Litium ilias in curia paucis annis exorta, multorũ annorum consessu exhauriri non poterit.

Corycæi palatini, Homines sunt auscultatores, & arcanorum captatores, veluti emissarii partium ad exploranda consilia litigantium, vel arcana litium, & postea aduersariis prodẽtium. Cic. ad Atticum, Itaque posthac non scribam ad te quid facturus sim, sed quid fecerim. Omnes enim Corycæi videntur subauscultare quæ loquor. A Græcorum est prouerbio ductum, τοῦ δ' ὁ κωρυκαῖος ἠκροάσατο.

Κορωνὶς instructæ litis, clausula est actorum litis. Conclusionem in causa vocant, quando iam partes iudicium non morantur. Vel si altera pars iudiciũ detrectat, consignata exclusio instrumenti proferendi, quam Forclusionẽ vocãt.

Causa acta est passis velis facundiæ, copiǽque dicendi. Vulgo Ad fundũ cuppæ vocant.

Primæ manus, secundæ, tertiǽque scriptitantium. Id est, Additiones aliæ atque aliæ vtrinque datæ. Vel iterationes scripturæ. Scripta iterũ & tertium vltro citróque edita.

Prolusiones causarum, sunt exceptiones, præscriptionésque & disceptationes translatoriæ, & iudicii constituendi, quos Fines declinatorios & non recipiendi vocant. Hoc est, Actionis dandæ vel denegãdæ. Hæc enim prolusoria sunt certamina, qua de re agitur præcurrentia. Orare autẽ prouocationis causas prouocati causidicus ita solet, vt ingressum certandæ prouocationis depellat vt futilis & ludificatoriæ: vel si translatio tractãda est, quòd curia perperam, & præterito foro proximo, quasi saltu appellata sit. Aut quòd appellator appellatione ceciderit, & tempore exclusus sit, ob id quòd dicat tribus mensibus appellationem denuntiari oportuisse. quo nõ facto eremodicium causa cõtraxit. Aut si denuntiata est, quòd non è formula denuntiatio facta sit, aut quòd denũtiatam postea renuntiarit. Aut quòd longo interuallo appellauerit, nec veniam temporis impetrauerit. Aut quòd à prouocatione interposita, iudicatum vltro fecerit: quod renuntiationis instar est.

Curia, vt Minos & Rhadamanthus, in mortuos ius dicit. Valent enim aresta curiæ in manes facta.

Dies halcyonii basilicæ palatinæ, præter dies festos, in albo sunt curiæ enumerati, quibus diebus silentium est à strepitu commurmurantis turbæ conuenæ, & pragmaticæ nationis per turbã obambulantem huc illuc volitantis. Ab

antiquis Alcedonii vocabãtur ab aue alcedone, quam Græci Halcyonem vocant. Plaut. Tranquillum eſt, alcedonia ſunt circa forum.

Anteſtati antiquo verbo dici poſſunt, quos Recordatos lingua vernacula vocat, teſtes ſcilicet adhibitos vadimonio. Horatius 1. Serm.
Et quò tu turpiſſime, magna
Exclamat voce. & licet anteſtari? ego verò Oppono auriculam. Denuntiantes enim litem (inquit Acron) præſentes quoſdam adhibebant anteſtatos, coram quibus iudicii denuntiatio fiebat lege XII. tab. Anteſtati autem ſunt οἱ κλητῆρες. Et anteſtari, eſt vadari teſtatò. Et is qui nullis rogatis teſtibus in ius vocatur, Inanteſtatò vocatus dici poteſt. Id quod fieri veritum eſt à viatoribus, ſiquãdo quid lege agant, quod ad rem magnopere pertineat in dubium non reuocari. Plaut. in Curgul. Prò deûm atque hominum fidem, hoccine pacto indemnatum atque inanteſtatum me arripi? Id eſt, Qui in ius non vocatus ſum, nedum damnatus. Siquando aliàs igitur valere illud Horatii debet, Multa renaſcentur quæ iam cecidere, cadéntque Quæ nũc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus: cenſeo vt in hac dictione valeat.

Adhuc anchorã vnam & alteram fortaſſe ſiccam habeo: quam, ſi opus erit, proferam. Id eſt, Adhuc literas auctoritatis & fidei plenas habeo, quam nõ antè inſtrumento litis meæ addere ſtatui, quàm ad extremum diſcrimen ventũ erit, & iudices in cõſilium iamiam ituros reſciuero. Poteſt & hoc ſignificari, Nondum omnia expertus ſum, Haud dum omnia cauſæ argumẽta, vel defenſionis ſubſidia in mediũ attuli. vt Lucianus, μία μοι ἴσως ἐκείνη ἄγκυρα ἔτι ἄβροχος. Ac ſi dicas, Antequam iactum faciam, antequam cauſæ iacturã faciam, nonnihil adhuc habeo quod in medium proferam, quod hactenus ad extremam dimicationem intactum aſſeruaui.

Aduocati quidam imprudentiores, vel impudentiores potius, cõtra ſanctiones legum in cauſis agendis libentes faciunt, ſiquid in aduerſarium criminoſe, vel incuſabunde dicendum ſit, quod ad cauſam attineat, vt tanquam neſcii vel immemores quid ſatis ſit, Augiæ (vt dicitur) bubile exhauriant, eiúſq; quaſi facundiæ plauſum a corona captare videantur. nẽpe quaſi hominis accuſationẽ, non cauſæ ſuæ actionem ſuſceperint.

Nonnulli induſtriæ aut memoriæ vẽditatores ſæpe ſupra clepſydrã loquuntur, cum aliorum iniuria, quibus aqua proxima debetur, ac iam fundi videtur: cum interim hi & ſuam & aliorum perdant, inania verba fundẽtes aut circũfluentia. Alii non modo ſupra clepſydram, ſed etiam loquuntur ſupra crepidã.

Vltro citróque refutati teſtes, vel Refutata teſtimonia, & reprehenſa, vel Literarum fides eleuata, & Proxime aleam certaminis ventum eſt.

Hinc & illinc ſcriptiones iteratæ, inuicémque editæ, & pro conſtitutis habitæ. Noſtri Ad concordiam redactas vocãt. Aut, ſi inde orta eſt cõttouerſia, reiectanea capita adnotata ſunt.

Acta quædam iudicialia iudicis decreto conſcripta ſunt: quædam inter partes cõueniunt, & Conuenta vocari poſſunt, & complacita conflatáque, & conſenſu trãſacta, & conſcripta cõſenſu & conſignata. Syngraphæ iudiciales etiam vocari poſſunt. Vno verbo Appunctamenta lingua vernacula dicta.

Iudicatus reus, per desertos dies vadimonii. Id est, Per defectus ab integro causam dicere potest, si præsto ipse fuerit ad iudicium.

Iudicata autem causa exclusione dici potest, quæ ex instrumento tantũ præsentis, & copiis ab eo prolatis iudicata est. In qua specie, etiam litem iudicatam secundum præsentem dicemus, altero litigatore per detrectationem indicem cum copiis non proferente: vel litem instruere detrectante ex conuentis iudicialibus, aut edicto iudicis geminato: Vel altera parte instrumenti sui editionem vltra diem vnum & alterum vel conuento vel edicto iudiciali cõdictum, procrastinãte per detrectationem. Qui etiam Destituere vel interfationem iudicis, vel complacitum partibus constitutum dici potest.

Commeatus iudicialis duarum est formarum. Est enim altera in diem pronuntiati, qui in diem octauum, vel quintumdecimum, vel vnum & vicesimum vel in tricesimum, vel alterum & quadragesimum sustineri iussus est, pro interuallo locorum. Altera forma est præsentanei, quod Simplex congedium vocant. Similiter & eremodiciũ duplex. Alterum, cuius dies à pronuntiatione cedit, non etiam venit. alterum, cuius dies protinus & cessisse, & venisse dicitur. Sunt etiam eremodicia denuntianda, & quædam non denuntianda, quo modo & commeatus.

Eiurare quod exhibendum petitur, vulgo Purgare se iureiurando dicitur.

Allegato nuntio cum mandato eiurare vadimonium obeũdum. ἐξόμνυσθαι τὴν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπάντησιν. Vulgo Mittere exoniatorem dicunt.

Referre litem, vel iudicium, vel actionem, est Vicissim agere cõtra agentem, quod Reconuenire vocant, ἀντεγκαλέσασθαι, ἀντεγκαλεῖν.

Prouocatio scripti, & Prouocatio verbi. Id est, A scripta sentẽtia, & à nõ scripta, vel à decreto, imperióve verbo tantum inhibito. Processum verbalem, & Processum scriptum vocant.

Vindex litis dici potest, qui liti defendendæ sese offert, vt ad se præcipue pertinenti.

Res peruagata, peruulgata, nulli non nota. Vulgo Notoria dicitur.

Arestum curiæ factum ne sententia valeret. Id est, Sententia ad nihilum redacta. Ne venditio valeret quæ in fœneratitium contractum concepta esset. Id est, Contractus rescissus aresto curiæ fuit.

Ascribere nomen suum causæ, est In causam descendere, Causæ se applicare & adiungere. Cic. Philip. 2, Tu eius perfidiæ voluntatem tuam ascripsisti.

Suscipere facinus & agnoscere. Cic. pro Rabirio, est Auctorem se & mãdatorem profiteri.

Homo lege Cornelia De sicariis interrogatus, id est Delatus. Cic. Quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis postulauit?

Quæstione cædis decreta habitáque, quoniã comprehẽdi reus delatus comperrúsque nõ potuit, tertius dies ei semel, iterum, tertiúmque dictus est, præconióque ipse euocatus, & tandem proscriptus est, bonáque eius adnotata.

Cicero, Quo iure, quo more, quo exemplo id factum?

Prodere dies legitimos statósque præfecturarũ. Publicare dies Bailliuiarum & Seneschalliarum dicunt.

Quod à me dictum est iracũde, non criminis loco, sed maledicti obiectum est. Id est, Dicti me pœnitet, nec id affirmare ita factum volo. Manutenere lingua vernacula dicitur.

Aliud est Interloqui præsidem causidico causam agẽte, & aliud Obloqui increpitando, & obturbare dicentem.

Offensatores causidici in curia dici possunt, quorum clientes in fraudem sexagenariam sæpe incidunt. Et offendit patronus appellatoris, quãdo prouocatoriæ litis offensio mulcta cumulatur.

Pignora ablata fuerũt. Id est, Realis executio fuit facta, vt nostri dicunt. Cic. Pignoribúsque ablatis institit coercere.

Caduca bona, Caduca pecunia, Caduca dos. Nunc Regi applicata dicitur.

Reus & index diuersi primum interrogandi, deinde repetendi vel reuocandi, & coràm interrogandi.

Testium studium cum litigante sociatũ, iusta est refellendi testimonii causa. Id est, Si ad eos euentus causæ pertinet, Si pari studio in causam incumbũt. Cic. pro Flacco, Quid si testium studium cum accusatore coniunctum est? taménne isti testes habebuntur?

Iudicatus, Est iudicandi munus. Vt si dicas, Crimine famoso damnatis iudicatus postea non patet. Id est, In decuriis iudicum esse non possunt. Cicero Philip. 1, Quid? isti ordini iudicatus lege Aurelia non patebat? Iudicatus autem homo damnatum significat, & creditoribus addictũ. Liuius, Cẽturionem nobilem militaribus factis iudicatũ pecuniæ cum duci vidisset Manlius, medio foro accurrit. Sic Neratius iurisconsul. sub titulo Si quis cautionibus, Si ipsius rei quæ petebatur, iudicatus fuerit.

De absente secundum præsentem iudicata est intẽtio, ob ipsius absentis desideratum defensorem. Id est, vt forenses vulgo dicunt, In vim defectus adiudidata est petitio.

Lædere reum, est Testimonio premere. Cic. in Verrem, Ita tamẽ nouo more laudant, vt legati lædant, legatio laudet.

Circũscribere quosdam è testium numero in codice inquisitionis, est Rationem eorum testimonii non habere vt iure refutatorum.

Habere rationem testium aliquot, vt iusti ac pleni testimonii, quorũdam vt non planè grauis testimonii, quorundam vt vehemẽter eleuati ac reprehensi, quorundam vt fidei strictim labefactatæ.

Mihi tantum hoc dederis: tum tibi magnam partem defensionis præcideris. Id est, Si mihi hoc punctum concesseris.

Aliquid exempli memorabilis in hoc iudicio statui oportet. Id est, Operæpretium erit de hac re ita iudicare, vt exemplo sit in posterum.

Quædam sunt curiæ iudicia & sententiæ, quædam edicta, & quædam curiæ consulta ad Reip. causam, non priuatorũ pertinẽtia, & tanquã è Repub. futura.

Præfecturæ ad curiam Parisiensem cõuenientes, & ab ea ius resortitione petentes, in conuentu Parisiensi disceptantes. E quibus qui sentẽtias de se vel de rebus suis pronuntiatas grauantur, vel protinus, vel * curiam Parisiensem appellant.

Pronũtiatum, vt reo inquirere liceret, vel poteſtas eſſet, ad ſui defenſionem, & quibus vellet, teſtimonium denuntiare ad diluenda crimina. Nunc dicunt, Reum eſſe receptũ ad proceſſum ordinarium. Plin. in epiſt. Vt ſicut accuſatoribus inquirendi, teſtibúſque denuntiandi poteſtas eſſet, ita reis quoq; fieret.

Vir virum legat quem ei videbitur. Vulgo dicunt, Adiunctum accipiat.

Refutationes teſtium percenſere & conſtituere, & quarũ ratio habenda ſit, quatenúſque, ſolenni formula adnotare, in eáſque inquirendum pronuntiare: tranſlatitias autẽ & futiles præterire, niſi ſi alioqui ſatis liquere de cauſa videatur. Iudicare facta obiectorum appellant.

Teſtes reuocati idem teſtimonium dixerunt. Id eſt, Iterata interrogatione idem teſtificati ſunt, Congruenter priori reſponderũt. Et Reuocata teſtimonia, Iterata, & repetita. Recolamenta vulgo dicta.

Eandem cauſam reſortiri. Eſt Rem iudicatam referre: id quod fit interdum impetrato diplomate reſciſſóque iudicio. ἀναδικάζεσθαι Græce dicitur.

Indulgere lites prolatantibus, eſt Dilationes ſuperuacaneas concedere.

Cauſa altercatione forenſi diſceptata vel actitata. Vulgo Placitata dicitur.

Reſcribere commentario aduerſarii. Vulgo Reſpondere dicitur.

Forma iuriſdictionis & vſus fori. Stilus à vulgo dicitur, & Practica.

Supplementa & additamẽta intentionis ſcriptæ. Additiones vulgo dicũtur.

Poſtremus creditor omnes antiquiores dimiſit, vt ſolus oppignerato prædio incumberet, tum ſuo, tum ceſſo iure.

Intentioni articuloſæ aduerſarii iureiurando reſponſitare, fatendo, inficiando, addubitando. Vulgo, Per credit, vel non, dicunt.

Conſtituere quæ conueniunt in ſcriptionibus, & quæ diſcrepant, quæ controuerſa & quæ confeſſa. Concordes & diſcordes articulos adnotare dicũt.

Teſtem vt inteſtabilem referre, quaſi teſtimonii dicendi iure mulctatus ſit propter ignominiam.

Reus abſtinere finibus præfecturæ iuſſus, vel Excedere pomœriis & ſuburbanis. Id eſt, Exulare. Liuius, Vt Romani Africa, Pœni Italia excederent.

Iuſtus iudex non eſt, qui vltra fines iudicatus ſui iuriſdictionem protulit.

Refellere teſtes & teſtimonia, tabulas & auctoritates prolatas reprehendere, & contradicere.

In eo non magna iuris aut cauſæ iactura facta eſt. Cic.

Refutationibus & reprehenſionibus teſtium, teſtimoniorúmque & literarum reſcribere, & Contradicta diſſoluere. eſt quod aiunt Saluationes proferre.

Non deeſſe cauſæ ſuæ, accuratéque inſtare.

Qui iure formulario cauſa ceciderunt, æquitatis officinam adeant ſupplicabundi, vt diplomatis patrocinio alleuentur eo caſu.

Captis pignoribus contumacem manúſque iniectione coercere, vel comprehenſione adigere, omníque legis actione & in ea ſpecie ſolenni & moribus conſentanea.

Nexu corporis pignorúmque obſtrictus debitor, ceſſionem bonorum quaſi naufragii tabulam apprehendere poteſt.

Primarii & ſecundarii iudices. hoc eſt, Principales, & qui principalibus iuriſ-

dicendi fasces submittere coguntur, Inferiores vulgo dicũtur, vt Castellani, Vicani, Comopolitani.

Ambigere, ἀμφισβητεῖν, litigare. & ambigitur τὸ ἀμφισβητούμενον, id quod est controuersum. Cic. in Orat. Erit enim ei perspectũ, nihil ambigi posse, in quo non aut res controuersiã faciat, aut verba. Alibi ius ambigi dicit, quod est ambiguum inter iurisperitos.

Percunctationes reorum, sunt interrogationes, ἀνακρίσεις. Et Percũctator est qui reos interrogat: qui aut callidus est, aut imprudens percunctandi, aut truculentus, aut indulgentior.

Indicis fides labat, qui vana obiicere videtur. Et labat reus, qui percunctanti non constanter aut congruenter respondet, aut nõ æquabiliter pernegat, cum indiciis vrgetur.

Ilicet, semel id visum est curiæ, & pronuntiatum est. Verba sunt præsidis interdum ad causidicos post aresta pronuntiata denuo defensionem tentanteis, En tibi curiæ sententiam.

Ad illum tandem, in eúmque euentus controuersiæ rediturus est. Vulgo dicunt, In mandatorẽ tandẽ totũ recidet. Vel, In illum tandem grauiter controuersiæ summa iam inclinata incumbet.

Cedò tantum curiam operam mihi daturam, continuo aduersarium meum damnabo, & mulctæ & pecuniæ. Id est, Detur mihi modo audientiæ locus. Verba sunt hominis suæ causæ fidentis.

Causidici primi nominis interdum in sua palæstra offendũt. Quædam enim aresta exeunt paradoxa vel togatorum consultissimis.

Obturbatores causidici negotium exhibent curiæ, mutuo obstrepentes crebris interfationibus. Quidam etiam declamatores in argumento socci tragœdiam statim excitando vendibiliores sese facere existimant.

Rei veteratores cõfidentia præditi, animo præsenti, percũctanti respõdẽt præsidi cum inducuntur, iure iurandóque adacti summam innocentiam præferũt.

Nunc nihil moror hominem, etsi iure actionis non defectus sum. Id est, In præsenti per me licet foro abeat.

Ad diem & horam præsto esse, Ad diem & horam non desiderari.

Hæc nullo pacto cohærent. Id est, Inter se pugnãt, Hæc cõsentanea non sunt Terent. De improuiso nuptiæ non cohærent.

Superiore loco nũc causa nostra esse cœpit. Id est, Melius iã nobiscũ in foro agitur. Ex inferiore loco in superiorẽ euasimus accurate causam agitãdo. Virg. Quo res summa loco Pãthu. Liu. in 2. bel. Pun. Serranus prætor vota suscipere iussus si in x. annos pop. Romanus eodem stetisset loco, id est statu. Cic ad Brutũ, Nostræ res meliore loco esse videbãtur. Et de Arusp. Resp. Ponitur & pro necessitate. Idem in Diuinat. Tuli grauiter & acerbe iudices, in eũ Me locũ adductũ esse. Sic aduocati interdũ in curia causas prouocationis agẽtes in præcipitẽ locũ adducti diu hærẽt. Hoc est, Ad perorationẽ coacti pœnariã, vel Ad perorationis clausulã pœnariã. De superiore loco dicere, Est è rostris orationem ad populũ habere. Ex inferiore loco dicere, Est ad subsellia iudicũ. In tertio de Orat. Et de loco superiore quippiã statuere, est è tribunali. Vt apud eũ-

dē in Ver. Sic in epist. Illud quidē ſcio, meos & illuſtreis ſermones & ex ſuperiore, & ex æquo loco ſermones habitos cū tua ſumma laude, ad te vero potuiſſe deferri. Ex æquo loco loquitur, qui nec pro imperio nec pro poteſtate loquitur, vt qui in edito loco collocati ſūt. Significat etiā quaſi è priuato loco loqui. Hoc eſt, Ciuili ſermocinatione: & quod vulgo dicim⁹, Vt par ad parē loquitur.

E foro iudiciali pauci, vel E conciliabulo forenſi pauci, re, fortunis, hilaritate auctiores domum redeunt.

Carere aula, foro, curia, vacatio eſt quidem illa philoſophica, atque inter primas ducenda: ſed non tam commendabilis quàm expetenda, quippe quæ fœlicitatis ſit potius quàm conſilii.

Præſcriptio temporis memoriam excedentis, vel ſecularis, eſt Centenaria præſcriptio antiquior hominum memoria.

Secretarium, vulgo Camera conſilii dicitur, cuiuſmodi habere debent iudices prouinciarū, ſanctionibus Imperatorū. Cameræ autē dictæ ſunt à noſtris, quaſi concameratæ, quæ forma eſt ædificiorū priſcorū, præſertim publicorum.

Aduocatorū curiæ quidā tirones ſunt, quidā è tironibus exceſſerū t, quidā veteratores magis ſunt, quàm veteres. Nam qui ad ætatē paulo vergentiorē venerūt, ferè rude ſe actionū donāt & altercationū, ſcriptitántq; tātū & reſpōſitāt.

Hactenus nihil ferme forenſibus noſtris negotiatoribus cum vſu fori Romani, vt nihil iuriſcōſultis recētioribus cum ſchola iuriſprudentiæ Romanæ.

Ex quo homines meminerunt, id ius ſemper vſurpatum eſt. Id eſt, Poſt centum annos eo iure vſi ſumus.

Intra annum & diem, quàm vis facta eſt, aut turba poſſidenti euenit, interdicto experiendum.

Omnia cauſæ argumenta firmamentáque memoriter diſertéque enumerare & complecti. Media cauſæ deducere dicunt.

Scriptitandi viciſſitudine determinata eſt cōtrouerſia. Id eſt, Cōſtituta diſceptatio. Hoc eſt quod aiunt, Scripturas ad concordiam redactas.

Hornotinarū appellationū, τῶν ἐπιδίκων καὶ τῶν αὐθετῶν codex, Rotulus præſentis parlamēti dicitur. Sunt autem & bimæ & trimæ, quæ ſuos habent codices.

Cuſtodiæ quædā integræ ſunt: vt rei primū delati, aut inter reos recepti. Sūt & delibati iam nominis & affecti, vt veteratores: & rei repetiti iterū & tertium. Cuiuſmodi ſunt ferè laceri, & mutili, & ſtigmatici, & inuſti, verberones famoſi, & maſtigiæ facinoroſiſſimi, vno nomine, Vltimis pœnarū exemplis deſpōſi.

Omnium horarū cauſarúmque aduocatus, vel actor. Id eſt, Summo officio inter togatos præditus. Quidam omnium horarū conſulti, non etiā cauſidici.

Formalis clauſula peroratoris cauſæ prouocationis in hāc ſententiā verbáq; fere concipitur, Proinde perperā & inique iudicatū eſſe, vel decretū, vel lege actū, cōtendo, & meritò prouocatū, impēdiáque litis poſtulo: & quāti mea intereſt æſtimari. Cæterū cū cauſæ fiducia labat, hæſitātes cauſidici, & aleā certaminis detrectātes, ſolenni clauſula abſtinēt, ad officiúmq; curiæ implorandū actionē ſuā vertūt, hoc atque illud cauſantes, quaſique arbitratu curiæ litē decidere tenrātes. Quod genus cautionis plerunque iis abſcinditur, & cedere vel certare continuo iubentur, vlteriúſq; vetantur pacificatricē curiam è iudice fa-

cere. Quod ad verbum fermè dicitur, E foro Iustitiæ forũ mercuriale facere, inanitérque diem & horã aliis causis eximere in procinctu existentibus. Ita fit vt serò herbam porrigant vrgẽtibus aduersariis, cum hoc ferè vt nõnihil mulctæ pendant in singulos causarum annos definitæ.

Cognitores etiam causarum ambiguarum & ancipitis certaminis, vel verius deplorati, cũ nomina citãtur, assurgere repẽte solent, & tanquã patrono destituti, excusant à cõsultis cõmodum cõperisse, eam rem sibi nõ esse disceptãdam propter prouocationis aleã nimiũ præcipitẽ. Proinde orare se, vt quoniã à domino litis absente & negligẽte mãdatũ cedẽdi nõ habeãt, curia auctore id facere sibi liceat, absentiq; cõsulere. Quod eis nõ negatur, in eiúsq; rei significatione aresti verba cõcipiuntur. In qua specie centusses singuli nomismatis nostri, annotinis prouocationib9, bimi bimis, & trimi trimis cõstituti sunt vsu curiæ, pœnæ nomine pro iusta & legitima succidaneæ: ob id indulgentius, quòd citra pulueris iactũ man9dederũt. Et eiusmodi causæ dedititiæ, nõ Iudicatæ vocãtur.

Quidam ad rem attentiores prouocatos se iure intelligentes, commode vti foro nouerũt, & prouocatione circũscripta, eóque quóde prouocatũ est, inducto, eò sumptus litis anterioris & simul prouocatoriæ vltro faciũt vt agnoscãt, ne in maius dispendiũ, aut in reprehensionẽ impudẽtiæ incidãt, eóq; vnde prouocatũ est, denuo reiiciantur tanquã causa postliminio redeunte. Contrà autem, qui suum clientem temere, aut inique prouocasse compererũt, ne fraude sanctionibus constituta eum alligent, & se verecundia si certamen tẽtauerint, iudicio anteuertunt: & nomini in ordinem incurrenti imminentes, simul ac recitari audiunt, pro eo vt causam agãt animo prouocatoris, deprecatoris personam assumentes, nequaquã sibi in animo esse aiunt aleam certaminis iacere, causámque iam se non dicere quominus curia pronũtiet, id qua de re prouocatum est, rectè atque ordine decretum, aut lege actum, sumptúsque litis ipsi dependant, quatenus ius æquúmq; visum fuerit. Sic propemodum controuersia in cõcordem discordiã euadit. Nõnulli quasi inter sacrũ saxúmq; constituti, & cõsilii inopia in re improuisa deprehensi (vt sunt eius fori quãdoque fortuita certamina, interdum aliud agentibus nec opinata) abiecto scuto patrocinii, rem curiæ permittere se aiunt, hoc pacto consulere se clientibus suis præ se ferentes. His autem transigendis opus est interuentu cognitoris causæ, eiúsque astipulatione: vtpote in cuius curam & arbitriũ causa per litis contestationem collata sit. Qui ad hæc subsidia confugiunt, causam dicere nequeunt, quin versuram omnem temerarii litigii soluant.

Vsu etiam venit interdum ab audacia consilium mutuantibus, vt commode miréque defungantur causis temerarie susceptis. Vsque adeò nonnunquam præstat vti præsenti fori numine, quàm secũda prudentum auctoritate. Vicéque versa euenit, vt consultorum auctoritate freti, cum multorum stupore ad curiam prima actione offendant. Adeò nusquam non pollet potentia illius rerum arbitræ, iuris & æquitatis nesciæ. Et præcipitis aleæ nõnihil habet simile extemporalis causarum disceptatio.

Vis illa fuit factiosa, iudicii arbitra, nõ iudicium atque disceptatio iudicii similis. De sententia dici potest ambitu & coitione lata. Cic. Non fuit illud iudi-

cium iudicii ſimile iudices.

Iugulata cauſa ſuo litigantis gladio. Id eſt, Sua ipſe confeſſione litigans, vel Aliquibus prolatis incõſultè literis cauſam ſuam euertit. Et Imprudens litigator vlcus cauſæ attigit.

Herbam dare forenſem, eſt Litigio cedere. Digitum tollere,eſt Concedere quod pars aduerſa contendit.Concorditer conſentire vulgo dicitur.

Fragmentum naufragii arripere dici poſſunt,Qui cauſa iam deplorata,vltimam ſortem calamitatis redimunt, ſic litis iacturam facientes, vt acceſſiones ſeruent.Qui autem graui aliqua conditione depaciſcuntur in re perdita, vulgo Per paluſtria fori ſe recepiſſe dicuntur,quia in luto ſæpe hærẽt,& quaſi verſuram ſoluũt. Per hortos autẽ euaſiſſe dicũtur, qui quaſi lotis pedibus abeunt, tolerabili conditione defuncti periculo.

Damnati mulctæ ob noxam etiam priuatam,niſi iudicatum faciãt, ferè nexum ineunt. Abducere etiã mulctæ damnatos ob id quòd temere prouocaſſe dicantur,ius eſt mulctarum coactori,ſi ſuo iure protinus vti velit.

Congiaria ſertorum, & ſportulæ roſariæ dari ſolent principum nomine, ſedentibus in curia patribus eo tempore quo roſa floret.

Cauſæ in catalogo circunſcriptæ. Id eſt,In codice prouocationum inductæ.

Iuſti dies conſtituendi de cernenda hæreditate, vel repudianda,ſunt XL.dies moribus conſtituti. Et totidem eodem iure indulti ſunt patrono poſſeſſionis clientelaris poſt denũtiationem,ad ſtatuendum an iure patrocinii vti velit aduerſus emptorem fundi beneficiarii,pretiúmque offerre beneficiario.

Conſtituendum etiã poſſeſſori prædii clientelaris neceſſario eſt,ſimul vt manus iniecta eſt iure patrocinii,agnoſcere an abnuere velit eum vt patronũ,qui ipſam manum iniecit,niſi tertius liti ſe obtulerit,vt aſſertorem clientis, vindicémque patrocinii. Alioqui inficiator patrocinii prædio ipſo mulctatur, ſi temere abnuiſſe aut contumaciter compertus fuerit, & beneficii dominus exercere legem beneficiariam & clientelarem velit.

Aliud eſt Penitus ſe in cauſam bonáque fide demittere, aliud Perſonã ſuam in lite aliena adumbrare loco beneficii.

Excipere dolum cum accuſatiuo,vt Excipere rem iudicatam,Excipere temporis iuſti ad vſucapionẽ lapſum, παραγράφεσθαι παρῳχημένον τὸν γινόμενον χρόνον.vel περὶ τοῦ γινομένου χρόνου τῆς κατὰ τὸν νόμον κτήσεως. Cicero in Partit. Quare de conſtituendis actionibus,accipiendis ſubeundíſque iudiciis, de excipienda iniquitate accuſationis,paululum ea ſeparo à iudiciis.

Conſtituta diſceptatio dicitur Latinè fere,id quod nos Concordiam factam ſcripturarum dicimus. Cic.in Partit.Diſceptatio autẽ cũ eſt cõſtituta,propoſitum eſſe debet oratori, quo omnes argumentationes repetitæ ex inueniendi locis coniiciantur.

Quæſtionũ tholus,Exhedra eſt curiæ, quam Tornellam vocamus. cuius cõſilium,Claſſis quæſtionum dici poteſt. Quæſtio enim cauſa eſt criminalis,& iudicium publicũ. Cic. in Bruto, Hic optimus illis temporibus patronus eſt habitus, eóque forum tenente iudicia fieri cœperunt. Nam & quæſtiones perpetuæ eo adoleſcente cõſtitutæ ſunt, quæ antea nullæ fuerunt. Id eſt,Iudicia pu-

blica suis legibus propriis formulis constituta, vt legis Corneliæ, legis Iuliæ, & aliarum. Idem pro Cluentio, Quid illa tandem quæstio aut disceptatio, aut iudicium fuit? Idem, Vis illa fuit, & quiduis potius quàm iudicium, aut disceptatio, aut quæstio. De disceptatione idem in Partit. Ex rationis autem (inquit) & ex firmamenti conflictione & quasi concursu, quæstio quædam exoritur, quam Disceptationem voco, in qua quid veniat in iudiciū, & de quo disceptetur quæri solet. & 1. Philip. Non igitur prouocatio ista lege datur, sed duæ maxime salutares leges, quæstionésque tolluntur. de iudiciis, de vi, & de maiestate loquens.

Causa æquabili conditione disceptata, quando ex æquo vtraq; pars ius suum obtinuit. Contrà, Iniqua cōditione fuit disceptatum, quādo alter nimiū æquis iudicum auribus vsus est, vel alter nimium iniquis atque auersis.

Hoc nunquam hactenus in medium prolatum. Nunc dicunt Factū esse nouū. Cic. pro Cluent. Egestas domestica, quæstus forēsis in mediū proferebatur.

Mulctā cōmisit. Id est, Incidit in sanctionē legis pœnariæ. Varro, Qui pecuarias habēt, ad publicanū profitentur, ne si inscriptū pecus pauerint, cōmittant. Vsus est & Cicero pro Cluēt. Simile est Cōmittere hæreditatē, vt Cōmittere patrono & benefico domino ob perfidiam beneficiariū prædiū. Idem in Ver. Faciemus vt palestritæ negent statuas ex testamēto esse positas, petántque hæreditatē, quòd eam palestræ cōmisisse dicant. Inde etiā Cōmittere pignus & hypothecam. Cic. lib. 13. epist. Philotes Alabandensis hypothecas Cluuio dedit, hæ commissæ sunt. Cures velim vt aut de hypothecis decedat, eásque procuratoribus Cluuii tradat, aut pecuniā soluat. Inde lex Commissaria dicta, quæ hodie in hypothecis improbata est.

Qua de re aduocatus appellatoris curiam in cōsilium in præsentia miserat, curiæ visum est, vel curia censuit, temere ac perperam curiam ipsum appellasse, mulctámque commisisse. Id est, De prouocationis causa in qua aduocatus ex formula concluserat, vt ex tempore ius redderetur.

Iudex sanctus, diligēs, perspicax, religiosus, officiosus, veteris disciplinæ iurisdicendi retinens. De laudabili iudice dici potest, cui addere potes prudentiam, integritatem, auctoritatem, dignitatem modice imperiosam.

Selecti iudices propter causæ grauitatē à principe codicillis dati, Delegati regis dicūtur. E curia autē, aut è cōsilio existimatissimus quisq; in selectos relatus est. Cic. pro Cluent. Deinde prætores vrbani, qui iurati debent optimum quēque in selectos iudices referre, nunquam sibi ad eam rem ignominiam censoriam impedimento esse oportere duxerunt. Selecti iudices imperio dictatorio & iudicio dati. Id est, Sublata prouocatione, vel cum potestate dati intercessione ac prouocatione maiore.

Reus deprehensus, non innocentiæ patrocinio, sed verticis sancti præsidio seruatus est. Quod moribus nostris licet perditorū hominū colluuioni, quasi canonū prærogatiua sentētia, si tantū nouacula delibatū capillum, aut forfice insignitū habeāt. Vnde fit vt custodiæ pōtificiæ è colluuione coactæ sint fœda, tetra, & propè execrabili. Huiusmodi enim ferè sunt personæ fascibus regiis ciuilibúsque sacrosanctæ, nimia religione iudicum sacra iuxtà profanáque capi-

ta exequantur.

Inſcripta cauſa è libello extra ordinē in curia inclamata, Per ſchedulā appellata dicitur. Id eſt, Quæ in catalogū tribunalis relata nō eſt,vel perſcripta. Quod genus,præſidentis eſt indulgentiæ.Eremodicia enim etiam è libello cōmittuntur poſt tertiam inclamationem ex edicto præſidis.

Capita noua ſcriptionis edere diplomatis venia, probādáque ſuſcipere. Articulare vocant.

Repudiare prolati diplomatis editionē.Vulgo,Depellere à literis appellant.

Conditionis latæ aut acceptæ auctoritatē conſignatam habere ei liceat. Habere actum vocant de eo quod oblatum eſt.

Iudiciorum formulis,& fori decipulis homines minime malos,atque etiam candidæ mentis, cum grandi patrimonii noxa nonnunquam captos videmus.

Legum ſacratarum minaci ſanctione ſeruati iterū & tertiū homines ter nefarii,tum demum legibus capitalibus (ſi diuis placet) grauatè permittuntur.Et ea ſuperſtitione exiſtimamus litare maieſtati orthodoxiæ.

In capitibus prophanis quantum admiſit improbitas,tantum vindicandum putamus,idque Leges exercere iuriſdictione cōmendabili vocamus .Areola autem inſignita capita legibus eximere, impunitatíſque numini cōdonare, pulchrū,pium,religioſum nobis eſſe perſuademus,acri inuitamento perditæ multitudinis,fiducia peccantis ſuperſtitionis noſtræ.

Inducti in curiam,& iureiurando rogati,ſunt ii quos curia præſto futuros & interrogandos certam ob cauſam interloquendo decreuit.

Iudicatus pecuniæ addictúſque. Id eſt, In carcerem ire iuſſus, quoad iudicato ſatiſfecerit.

Libellum ſubſcribere,& Libellus ſubſcriptus.Requeſtæ reſpondere vocatur, & Libellum ſubſcriptum aduerſario denuntiandum curare.

Commentarium prouocatorium proferre, in eóque ſententiā vt iniuriā in vniuerſum, aut ſentētiæ capita vti iniuria atq; iniqua cum multiplici reprehēſione grauari.Grauamina tradere vocāt.Quod eſt tanquā nō ius,ſed iniuriam deprecari appellatā curiā, aut aliū iudicē appellatū: & veluti fidē iuriſdictionis maioris æquioríſq; implorare aduerſus rem perperā, iniquè,inſcitéq; iudicatā.

Cauſæ ſuæ inſtruēdæ facultate mulctatus is dici poteſt, quem lingua vulgi A productione excluſum vocat.& Iuris experiūdi libera atque integra poteſtate imminutus,qui aliquo litis inſtruendæ articulo minutus eſt,ſeu actor ſeu reus ſit.vt verbi gratia,Reus intētionis depulſione,hoc eſt defenſione,ideo mulctatus,quòd vel decreto iudicis,vel conuento iudiciali nō paruit, intra dies iuſtos defendendo. vel Actor inquirendi poteſtate priuatus,quia inquirēdi dies præterierunt. Et vtercūque litigatorū vlla iuris exercendi parte cecidit ob abſentiam,& vel eremodicii exceptione, vel tēporis præſcriptione excluſus eſt,Imminutus iure vel actoris,vel defenſoris dici poteſt.

Eremodicio autē ſemel cōmiſſo, & cognitori litis denūtiato, aliquo poſt tēpore citatur is qui iure diminutus eſt, ad eremodicii compēdium diſceptandum .Quòd ſi vadimoniū citatus iterū pro nihilo duxerit,eremodiciū alterū (ferè enim binis eremodiciis ad ſingulas imminutiones opus eſt)pronūtiatur,

in diem tamen formularem suspensum,& tantisper iners.id est,ἀργὸν.

Si te cōditionis tibi latæ pœnitet,referto tu vicissim mihi aliā. Id est,Si tibi nō placet quod ego prior obtuli, vicissim tu mihi offer quod æquū videbitur.

Lis ob perfugium decem libris æstimata fugitiuo.

Reus ampliatus prædes dedit ad diem statum reditutū. vel primo quoq; vadimonio staturū,vt tantisper abire domum ei liceat. Reus delatus,quoniam inquisitionis longioris res esse videbatur, postulauit supplicabundè vades sibi dare liceret bona curiæ venia, ad iudicium occursurum die sibi præstituenda, aut quæ prima dies curiæ imperio diceretur.

Lis auctore curia decisa & composita.Vulgo Homologata dicitur.

Reus loci sanctitate fretus cum è medio proripere se neglexisset, cōprehensus intra fines asyli,curiā appellauit.Appellatione disceptata,curia censuit sanctitatis compotem non futurum,qui meditatus sicarius compertus esset,legibúsque permissus est,& quæstioni traditus.

Sacculi litis inscripti apud acta proferuntur.Id est,Epigrammatibus adsutis.

Syngrapha iudicialis per oppressionē exacta.Appunctamentū vocant ab incauto & aliud agente extortum.

Anticipatum diem & breuiorem prouocatori denuntiare,eius est prouocati qui vrgere vult prouocationis controuersiam.

Prouocato prouocationem denuntiare, exercentis est prouocatoriam controuersiam.Intimare in foro vocant.

Ieiuno & exili iure nititur is,qui longe inferiorem causam habet.

Iuri experiundo diplomate restituere eum qui causa ceciderat.Releuare appellatur.

Caducum ius & iacēs alleuare & erigere æquitatis adminiculis. Id est, Diplomatibus.

Causas in caduci causam delapsas in gradum reponere curriculi iudicialis.

Instauratiuum ius experiri,& Rediuiuam actionem intēdere,restitutionis codicillaris beneficio.

Longi temporis vsucapiones iure minoris ætatis,senectutem exuunt.

Fugientes quædam actiones sunt, vt interdictorum intentiones,& iudicium de dolo malo.Quorum cursus appellatione sistendus.

Iuris acerbioris aut duioris lenimenta, Mandata sunt æquitatis, quæ Alleuamenta vocantur.

AEquitatis supplemento ius exhaustum tempore,reficere ac refouere.

Officina causarū incōsulto institutarum recōcinnatrix.Cancellaria iure suo lapsorū per incuriā aut inscitiam cognitorū aut pragmaticorum alleuatrix.

Rei quidam canonici iuris prærogatiua ciuili foro exempti,cum exceptione selecti criminis relegantur ad pontificiam cognitionem:ita vt auctorati præiudicio curiæ aut cuiusuis præfecti prouinciæ,in reatu semper esse cēseantur regii criminis ergô,quoad eo nomine in eos vindicatum sit.

Themidis consultricis. Id est, Bubeæ oracula quædam celebrata sunt in conclauibus quibusdam basilicanis, sed flexiloqua sæpe & ludificantia, ne dicā fallacia:siue antistitum est culpa , qui tantum consilii potentes sunt:siue eorum

qui etiam iudicii:siue eorum qui causas non exploratas & percognitas deferũt ad consultos rerum iudicialium,qui litibus exercendis aut segnes sunt,aut improuidi,aut parum suis instantes cognitoribus, sæpenumero agentibus in periculis alienis. Vt mittam quòd alea quoque in iudiciis nonnihil potest.

Sacramento rogati tirones non statim eorum sunt ordinis qui ad cancellos cum humerali togatorũ oberrãt. Contrà, Veterani,qui ad subsellia sedent curiæ cum libet intromissi,emeritæ iam sunt vocis,cætera munifices,duntaxat voluntarii, plerique etiam cupidi & assidui. In vniuersum autem tres sunt classes aduocatorum, Primani,secundani,tertiani. Id est, Primæ, secundæ, tertiæ nomenclaturæ postridie Martinalium. Quorundam autem & patrociniũ & scriptio emitur quanti indicauerint. Sunt etiam qui scriptitando mimographi videntur potius,quàm causarum disceptatores:sicut aliqui causas actitando, mimos agere videntur,& plausus scurrarum more captare.

Edicta regia,codicilli præfecturarum,quæ è curia nostra iura resortitione petunt,diplomata etiam venialia in curia disceptanda,non omnibus diebus,non horis omnibus,sed actoribus tantum causarum promulgãtur. Id est, Dum causæ aguntur. De quo loquendi modo satis suprà dictum est.

Est sua causidicis palæstra in exordiendis actionibus, exercendísque altercationibus,quomodo & in omni actu fermè scenæ atque circũfusæ multitudini seruienti. Id est, Gratia & lepos in pronuntiatione, in gestu, in hypocrisi. Sed quidam sunt apalæstri,quidam vasti, quidam agrestes gestu, habitu, sermonéq; enormi & inconcinno.

Caducaria iura pontificum, & Caducariæ obuentiones archidiaconorum, Deportus vocantur in Normania: hîc autem Fructus sacerdotiorum controuersorum. Et Sacerdotia ipsa de quibus ambigitur, In causam caduci cessisse dici possunt.

Omni memoria ita ius fuit. Id est, Semper ita obseruatum est in iudiciis.

Perplexam causam applicare vel scribendo, vel agendo, & Implicitam euoluere, Difficilem enucleare, solertis est causidici atque experientis.

Homines parum in foro gratiosi, aduersis auspiciis litigare videntur. Nihil enim promouent,nisi magno cum dispendio.

Homo litiũ diuulsarũ lacerarúmque sarcinator. Vulgo Renodator dicitur.

Iniuriarum damnatus ad palinodiam ignominiosam adactus est.

Reus criminis cõpertus, ad exhomologesim calamitosam traductus est, prælucentis habitu planipedis.

Homo omni litis perditæ calamitate mactatus. Cui præter impẽdia & mulctam etiam litis æstimatio adiecta est.

Ad eum lis pertinere non potest,cui nec seritur in ea,nec metitur. Vulgo dicunt, Nec in eam ponit,nec ex ea accipit.

Delibata aliunde decerptáque iurisdictio. Vulgo Eclipsata dicitur.

Causa ex alto luto vix emersa,in quo diu hæserat.

Fructus aduẽtitii prædiorũ,sũt quæ vulgo Laudimiæ vocãtur. Fructus honorarii,sunt quinta pars pretii prædii clientelaris cũ fidei obsequiosæ præstatione.

Aduocatio regia legum sanctionũmque propugnatrix,minime meticulosa,

minis, promiſſis,blanditiis illabefactabilis,neceſſitudinum,propinquitatũ,ambitionis præ fide ac religione muneris ſui contemptrix, rara auis in terris, nigróque ſimillima cygno. Eiuſdẽ diſciplinæ eſt, ætatéque æqualis, curia in vniuerſum ad perpendiculum æqua legum & æquitatis interpres & adminiſtra, eiúſque claſſium ductores ad perpendiculum recti, ad normam exacti iuriſdictionis ſummæ,exempláque condentis.

Fuit haud ita pridem, cum areſto vel temporis iniquitate expreſſo, vel ambitu expugnato ingens eſt inflictum vulnus legibus & iuſtitiæ. Quod etſi tempore coaluit, quaſi obliuione, tamen cicatricem luculentam obduxit, deformémque,& ſiquando exemplum rei malæ prætexendum eſt, fœde refricabilẽ.
Libertas ſed enim populi,quem regna coercent,
Libertate perit:cuius ſeruaueris vmbram,
Si quicquid iubeare,velis. Interdúmque cum eo ventum eſt, vt imperio neceſſitatis organis ſuccincto,faſces conſtantiæ ſummittendi ſint,
Venia eſt hæc ſola pudoris,
Degeneríſque metus,nil iam potuiſſe negari.

Rei delati ſine re,ſine ſede,ſine lare, ſuis legibus iudicandi ſunt, quæſtióque de huiuſmodi compendio exercenda eſt ſanctionibus regiis. Vulgo Vagabundi vocantur.

Teſtis ſine re,ſine cenſu,ſine ſpe,ſine fide,facile refelli poteſt.

Reo capitalis rei comperto vſura tantum lucis ſeruata. Id eſt, Omnibus pœnis citra modum affectus eſt.

Iudex poteſtatem adeundi ſui non facit,vel Copiam ſui adeuntibus inuidet, Non patitur ſecum agi. Id eſt,ἀπροσοίτως ἔχει.

Aduerſaria areſtorum & ſententiarum, vulgo Dicta vocantur. Tabulæ verò ſunt perſcriptiones,quæ Regeſta dicuntur. Breuia etiam dici poſſunt.

Reliquiæ & acceſſiones rerum iudicatarum,ſunt ſumptus litium & æſtimationes eius,quod interſuit rei controuerſæ factæ.

Cuſtodes enarratoris duo ſunt è numero conſilii, altrinſecus aſſidentes ipſi litem exponenti. Vulgo Euangeliſtæ nuncupati.

Moris eſt in curia prõmulgari codices & catalogos nominum appellatorũ, nequis oppreſſum ſe inopinate cauſari iure poſſit ad mulctam deprecandam. Intra diem autem octauum quàm codex peruulgatus eſt, fraudi non eſt appellaſſe curiam iis qui circunſcribenda nomina ſua curarunt, & aduerſario appellationem renuntiarunt,ac ſe facturos iudicatum cum iis quæ aſſolent, prædixerunt.

Controuerſiæ quædam compoſitæ dici poſſunt, quædam vtcunq; coagmentatæ magis quàm compoſitæ. Id eſt, Ita deciſæ, vt nulla ſpecies exæquationis fuerit, propter alterius partis duritiam nihil de iure ſuo decedere patientis: ideóq; litigantes in gratiam non redierint.

Rectè atque ordine moribúſque exequi rem iudicatam. Vulgo Bene & debitè dicunt, vel Modis omnibus debitis & rationi congruentibus.

Nomina quædam exigere licet non modo pignoribus capiendis, ſed etiam manu in debitorem iniicienda, eóque genere coercendi, quo quæ regio nexu

obstricta sũt nomina. Vulgo, Sicut pro denariis regiis & negotiis fieri solitũ est.

Hoc nominatim cautum & exceptum in sententia, ne facere audeat. Id est, Hoc est reseruatum expresse, vt vulgo dicũt. Cõtrà verò, Hoc nominatim sancitum vel sanctum, & ascriptum vt dare debeat. Expresse cautum dicimus.

Flagrat primæ classis curiæ auditoriũ frequentia & celebritate hominũ, cum causa aliqua illustris apertis valuis agitur, præsertim auspicia tum habẽte præside aliquo iuris reddendi callentissimo. Cic. in Verrem, Syracusis flagrabat domus tota prætoria, studio hominũ atque cupiditate. Id est, Celebrabatur, Frequentabatur. Plin. in Præfatione, Cum apud Catonẽ ambitus hostem flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati.

Honoraria iudicum & Bellaria, quæ inspectorũ nomine dantur. Vulgo Species dicuntur, & Sportulæ dici possunt. Dicastica à Græcis appellantur. Bellaria autem sunt quæ Tragemata verbo Græco dicũtur. At Sportulariam facere dici possunt ii, qui quæstum eo nomine cupidè faciunt assiduum & vberem : & Sportularii vocari, & fortasse Tragematici.

Scripturarii dici possunt qui scriptum in officio faciũt, & in libros actorum referũt ea quæ mãdanda memoriæ sunt instituto maiorum. Clerici, Graphiarii vocãtur. Librarii, sunt curiæ auctorati iureiurando, etiam si in familia scribarum esse censentur, eorúmque esse quasi amanuenses. Quibus mercedes datæ accessiones sunt legitimæ & constitutæ mercedis, quæ scribis ipsis dependitur. Sed iniqua conditione litigatorum comparatum est, vt hæc non cedant in calculum victoribus litium, in ratione ineunda impendiorum.

Perscriptores & cautores periti forensium conuentorum & syngrapharum. Id est, Qui probe norunt concipere formam actorum.

Vultus rei cõperẽdinati, fuit olim in prouerbio, vt hodie, Vultus appellatoris.

De cõtrouersia iudices iam missi in consilium. Id est, Iam est super villosum stragulum, vt nunc dicimus.

Sustinere rem iam in calculos euntem. Id est, Cum iam rogandæ essent sententiæ, libellum supplicem diplomati adnexum porrigere.

Sistere cursum procurrentis causæ, & ad calcẽ accedentis, aliquo forensi sufflamine. Id est, Obice processus exquisito, vt diplomate prolato, & nouo litis instrumento.

Incumbentium procliuiter in diuersam partem sententiarum procellã deuitare præsenti cõsilio. Id quod interdũ fit appositissime, cum corycæus quispiam arcana effatus est, tanquam Areopagitica, quasi per rimam exaudita. Curiæ enim locus rimulentior Areopago, velis ægre ita obtenditur, nihil vt inde effluat. Certe quidem vel ostia perlucẽt decuriarum, vel ora consilii, vel pectora perfluunt, tametsi obsignata iureiurando. Et alioquin imminent vultuum, vocum, nutuúmque aucupes solertia coniectorum præditi.

Illustrium causarum plures solent esse aduocati, sed vnum esse oportet primarum partiũ actorem, summæ rei cognitorem & potentem, penes quem sint auspicia tractandæ controuersiæ, & vrgendæ rei aut sustinendæ.

Arbitratu spectatorum opus probatum præstare. Vulgo dicũt, Ad dictũ hominum huius rei cognitorum.

Moribus noſtris, petere magiſtratum perpetuum in locum viuentis non licet, niſi vltro ſe abdicantis, vel noxæ damnati commiſſoriæ.

Leges iam noſtræ vel mores iudiciales ad conniuentiam incubuerunt perperam aut fraudulenter admiſſorum. Quod cum inuitamētum eſt malitiæ, tum magnum eſt vectigal nationis alumnæ fori, validúmque adminiculum litium extrahendarum.

Leges & ſanctiones principum olim ad eam ferè rationem incubuiſſe videmus, vt & in cauſis priuatis, & in quæſtionibus tum ſeuerè, tū maturè iuriſdictio exerceretur. Sed motū indulgentia, ſiue inertia vocari debet ſomniculoſa, ſiue charitas patriæ ſemianimis, ne dicam emortua, antinomias ſuaſerunt legum è foro exactrices, & fallaci tantum imagine clementiæ cōmendabiles. Innoteſcens enim palàm tanta lenitas, quid aliud quàm edictū eſt impunitatis?

Iudices ſine exceptione laudati, & qui magiſtratus ſui memoriam inuſtam vel in curia, vel alibi conſecrauerunt, diuorum honoribus hominum ſermone colendi ſunt. Cuiuſmodi ἀπηλιώτας in dies rariores exiſtere, fœcundæ ſceleratatum mentium ætati tribuendum eſt.

Detrudere cauſæ iudiciū forenſi factione in alias atq; alias feriantis curiæ occaſiones, quæ nunquam futuræ ſunt.

A lite inſtituta ducuntur vſuræ fructuum ei vnde poſſeſſio petita eſt, ſi litem petitor ipſe vicerit.

Non omnes in ambitū legis & ſeptū incluſos legiſlator voluit. Id eſt, Quoſdam voluit non comprehenſos eſſe lege, vt nunc loquimur.

Vbi agitur tranſlatio fori, aut iudicis reiectio, iuſtitiū cauſæ eſſe debet, quoad antegreſſa iudicium controuerſia conſtituta ſit. Id eſt, Vbi quæſtio eſt incompetentiæ.

Inficiatores plerūque in arce abiurationis præſidia defenſionis ſuæ collocāt, poſt omnia nequicquam tentata perfugia tranſlationum & eremodiciorum.

Ea de re homini inſonti diuturnum negotium diſpendioſúmque faceſſitum eſt inimicorum coitione.

Efferre in album, publicéque proponere eremodiciorum commeatuúmque nomina, in curia decretorum.

Purus executor renuntiationem tantū habet, ſi quid in re præſenti exoriatur controuerſiæ: iudices autem ad exequendum dati, etiam diſceptationem leuem. Cic. Nos enim augures nuntiationem ſolam habemus, conſules & reliqui magiſtratus, etiam inſpectionem.

Comprobare, eſt quod Homologare dicimus. hoc eſt, Auctoritatem habere rei actæ. Cic. Philip. 3, Faciendum eſt patres conſcripti nobis, vt D. Bruti priuatum conſilium auctoritate publica comprobemus. Alibi de Cæſare iuniore, Auctoritatem decreti noſtri rebus ſuis geſtis comprobauit.

Caduca bona ad fiſcum deferuntur. Albana vulgo dicuntur.

Iniuriarum damnatus ob cōuitium homini factū. Id eſt, Ob iniuriam verbo factam.

In ius adire. Cic. in Verrem, Cū ad prætorem in ius adiiſſemus. Alibi in eodem, In ius venire dixit: Cū ille clamaret me ſibi vim afferre, copulati in ius ve-

nimus Terent. Ambula in ius. In iure autem cum dicebant olim, apud prætorem significabant. De quo vocabulo, & de iudiciis, nos in Annotationibus satis diximus.

Damnabo te ad curiam mulctæ quoque cõmissæ. Id est, Si mecum prouocatione certare sustinueris, præterquam quòd rei controuersiæ nomine, accessionúmque litis damnaberis, etiam solennem pœnam temerariæ prouocationis pensurus es.

In ius auersis vestigiis inficiator, aut iniurius possessor ambulat. Id est, in ius inuitus trahitur.

Causam durã, atrocẽ, & inuidiæ plenã molli articulo citra præuaricationẽ tractare, causidici est diuersæ parti prudenter indulgentis, & tamen integra fide.

Molli brachio, sed salua seueritate quæstionem exercere, iudicis est popularis, & nihilosecius religiosi.

Causæ consilio permissæ, dies primum pauci in speciem obnuntiationibus exempti, deinde etiam menses multi sublati aliis atque aliis forensibus artificiis. Quid sit autem Obnuntiatio, nos in Annotationibus diximus.

Stratagemate forensi, eodémq; veteratorio, inferior causa superior facta est. Lingua vernacula Luctam veteris guerræ vocat.

Litigator omni iure lapsus, nullo non præsidio iuris defectus, in procinctu vltimæ dimicationis, aduersario suo impegit diploma litis decretorium, etsi commentitia supplicatione ablatum, tamen processus ad portum iam tendentis remoram retro etiam litem in æstum, in altúmque fortasse inhibituram.

Aqua cõtrouersiæ diu ac multum hæsit in obicibus præscriptionum, translatiuisque disceptatiunculis, ægréque tandem superatis obicibus, iudicium cõstitutum est.

Ridiculum est vitium in causidico peregrinum esse in suo foro. Quocirca omneis formularum numeros, vt vngues tenere digitósque suos debet, ad earúmque rationem actiones suas accommodare.

Leui momento nonnunquam sensímque labascit fiducia in causæ ductu, quæ certa in principio fixáque videbatur.

Beneficium in iudicando sequi potius quàm ius & æquitatem, indignum est viro bono.

Rerũ iudicatarum formas ambiguè & perplexè concipere (quod non rarissimè euenit) nõ lites est dirimere, sed litium sementem facere interdũ restibilẽ.

Moribus nostris municipalibus simul atque res vxoria patrata est, cõmunitas pecuniæ, nominum, ærísque alieni in posterum iuxta præteritúmque, rationis prædiariæ dũtaxat in futurum, commissa esse censetur. Dici etiam potest, Statim à iustis rei vxoriæ peractis, cõmunicatio pecuniæ, æris etiam sui & alieni in præteritum itidem in posterúmque: rei autem prædiariæ in posterum tantum procedere censetur.

Iuridici quidã fasces habere, quidam sine fascibus esse dici possunt. Fasces eos habere dico, qui merum imperium habent, eiúsque insignia. Fascibus autẽ carere, qui iurisdictionem habent, vel meram, vel mixtam imperio mediocri. Inermis autem & exanguis & pura est iurisdictio, quæ ius habet tantum in pigno-

ra. Sanguinarium eſt latrunculatorum impetium, iuriſdictionem non habẽs. Præfecti prouinciolarum, & qui auſpiciis principis ius dicunt, Faſces habere regios dici poſſunt: cæteri autem priuatos, etiam ſi in caput & in fortunas iuſtam poteſtatem habeant. Iuriſdictio igitur plena eſſe hodie dici poteſt, quæ ferro ac faſcibus inſignis eſt, & viatoribus apparitoribúſque ſuccincta. Infimæ autem notæ iuriſdictio, vel cognitio mera potius ieiuna eſt, & imperio caſſa. Poteſt etiam dici Iuſti tribunalis iuriſdictio, & Minoris tribunalis. Quæ autem infimæ eſt notæ, non ex ſuperiore loco, ſed ex æquo planóque ius dicit.

Imperium ſummum, vt apud Salluſtium in Catil. Domi militiǽque imperium ſummum habere, puto de iis dici debere, à quibus prouocatio non eſt.

Dubiis & euariantibus auſpiciis iudiciale certamen inire dici poſſunt ii, Qui conſultorum reſponſa ambigua tulerunt. Certis autem auſpiciis, extíſque lætis nec euariantibus, iudiciũ vel dictare, vel recuſare ac depellere eos dicas, qui peritorum auctoritate freti & confirmati certamen ſuſcipiunt.

Comopolitani iudices, Caſtellani, vicani, & agreſtes, inter minores iuridicos cenſentur. Eſt autem Comopolis, vicus inſtar oppidi.

Iudices obnoxiæ ſẽtẽtiæ dici poſſunt, quos Subalternos aliquãdo vocamus, ſignificare volentes ab iis prouocari poſſe. Iudices autem vltimum iudicantes ſunt, A quibus iam non prouocatur. Res autem primum & vltimum iudicata dici poteſt, Quæ à iudicibus prolata eſt ſublata prouocatione datis.

Cauſæ Regaliorum prima, eadẽ vltimáque diſceptatione in curia exagitantur, vel prima vltimáque ſortitione.

Curiæ conſeſſus panegyricus, vel Curiæ conſilium panegyricum, & Decreta vel areſta curiæ panegyrica dici poſſunt, Quæ omnibus decuriis ad maximum auditorium coeuntibus fiunt.

Eius cauſæ actio vel defenſio nõ animi eſt iacentis, aut frontis mollioris. Id eſt, Eget cauſidico acri & ſtrenuo.

Deformare damnati magiſtratus dignitatem exauctoratione iudiciali, & eũ per ora multitudinis furciferi habitu traducere, nihilque reliqui facere, quo minus ſuperſtes ſummæ ſuæ ignominiæ eſſe poſſit, vltimǽque calamitati: cuius animaduerſionis exemplum nõ vnum aut alterũ memoria noſtra extitit.

Cum ſacerdotia inter binos tãtum controuerſioſa ſunt, & manus regis iniecta, alteris morte ſublatis, manus quoque tolli caduci iure ſolet, ſuperſtitíque poſſeſſio decerni, niſi quiſpiam interceſſerit aduerſarius in locum demortui ſuffectus.

Dum cauſa in media eſſet actione, ilicet conſiliũ dimiſſum eſt. Vulgo dicũt Interim horologium ſonuit.

Reis confeſſis, & codicillorum venialium impetratoribus, ſi laborare cõtigerit in probandis conſilio codicillis, præſentiſſimum remedium mulſi calicem cognitori regio actoríque publico propinare vel impingere. Id enim poculum declamatores atroces, ſenſim efficit Harpocrates.

Vnum cedò ex antiqua memoria curiæ huius decreti exemplum. Id eſt, Nũquam ſimile decretum huius fuit quod poſtulas.

Melius cum mortalibus actum eſſet hactenus, in poſterúmque ageretur, ſi

vbique gentium nominis Gallici, aduocationes regiæ, quæ etiam publicæ esse censentur, magistratus suos regibus tantum acceptos, id est, publicæ famæ elogio, referre non etiam suffragationibus possent aulicæ potentiæ:quo nullum auctotamentum maius libertatis esse potest, nec magis obnoxium.

Iustitiæ fidem iurisque implorare, est Iurisdictionem flagitare.

Ad gratiarũ aram, clementiǽque iudicialis confugere, Est nõ tam iure, quàm deprecatione fretum esse.

Lege agere, & tem exequi auspiciis curiæ. Id est, sub auctoritate curiæ.

Quónam modo tranquillo animo esse potest, aut mente satis cõposita, qui ita euripis forensibus iactatur, in vndísque illis palatinis fluctuatur, vt sæpe in scopulos offensionum impingat, vt est vicissitudo eiuscemodi rerum.

Abdicatis à magna matre, iudicium non datur, etiamsi accipere coguntur. Id est, Communione ciuili interdictis.

Plagam in forensi dimicatione acceptã, codicillari medicamento vel sanare, vel cicatrice obducta tegere. Quanquã multa sunt vulnera quæ splenio magis, quàm cicatrice tecta, ad extremũ euadunt in dispẽdium luculentius, si obreptũ est principi, aut iis qui auspiciis eius officinam æquitatis exercent.

Reus falsi damnatus, per ignominiam maiorem in modum traductus, ad vltimum numellis versatilibus collo inserto, à carnifice conspicuè in foro venalium rotatus est. Reus ad palum stans numellarium, aliquot horis os impudentiæ præbuit contumeliis coronæ circunstantis, & conuitiis.

Alter ad scalas digamorum trigamorúmque expositus est, mitella picta insa mantéque conspicuus.

Quicquid leges & mores prisci seuerè astrinxerunt, mores deteriores, iudicúmque indulgentia relaxat.

Fidem vadis sponsorísque expedire. Exonerare cautiones vulgo dicunt.

Vix decimo cuique ratio constat pecuniæ in forensi negotiatione occupatæ. Id est, Vix vnus è decem, litis victor, repetit quod impendit. Multos etiam pœnitet victoriæ forensis, cum ventum est ad calculum cum forensi ratione ponendum. Et magna sunt pecuniæ intertrimenta, quorum calculi non ducũtur in ratione expensarum ineunda.

Literæ pridie subscriptæ quàm datæ, vel quàm in acta relatæ. Hoc est, Repetita die subnotatæ. Quas Antidatas vulgo dicimus. Quibus opponũtur Postridie subscriptæ quàm perscriptæ. Hoc est, Recentiore die subnotatæ.

Tabularũ exemplũ ab actuario vel ab officio describere. Hoc est, Per manũ graphiarii. Similiter editi libelli exemplum ab aduersario exscribere.

Aculeata scripta vulgo Pungentia dicũtur, & Actiones causidicorũ aculeatæ.

Catholicum theorema & axiomaticum inter circunforaneos homines. Vulgo Vnam maximam vocant inter practicos.

Rationes sumptuarias litium pro potestate inire & arbitrari, adhibitis caussarum cognitoribus singula capita disceptantibus. Vulgo Taxare præsentibus procuratoribus dicunt, & summam subductam subscribere.

Duobus iudicio ambigentibus, ecce tibi ex transuerso tertius rei controuersæ vindicem se intulit, in amborúmque copias impressionem fecit necopinato.

In nassam litis caput temere inserere, εἰς κύρτον εἰσδύεσθαι τὸ δικαστικόν. Capite & fortunis in causam penitus insinuare. Id est, Cum periculo facultatum & existimationis penitus in causam se demittere, nec inde pedem referre posse.

Vix tandem & post multam conflictationem, caput è nassa cõtrouersiarum exerui, retrorsúsque scarorum more erupi.

In eũ diem cadit eremodicium, vel pensitatio. Cic. In eũ diem cadit solutio.

Omnibus numeris dispendii forensis iacturã causæ facere. Id est, Cum omnibus damni accessionibus.

Omnibus numeris plenã victoriam causæ auferre mulctæ quoque corrollario cumulatam, pro modo temporis æstimatæ.

Qui chirographum cognouerunt, siquid causæ aduersus agentem dicturi sunt, interim dependere coguntur, accepto repromissore.

Ancipitia nomina tardáq;, vulgo Mala credita dicũtur. Quibus opponuntur Expedita nomina & explicata atque præsentanea, hoc est, Præsentis exactionis.

Addicti in auctione prædii auctoritas publica non antè sectori datur, quàm pretium denumerauit. Vulgo Decretum dicitur.

Quarto trinundino auctionem futuram inclamatam oportet, & iustos dies proscriptam, antequam vltima licitatio committatur, quam protinus sequitur addictio. Quem diem denuntiari ei necesse est, cuius prædia bona væneunt, id est, hypothecæ obnoxia.

Auctionariorum autem intercessorum vt quisque antiquissimi diei iure pignoratitio nititur, ita primarum partiũ exactor esse solet, suíque nominis seruator. Absumpto verò in primis dimittendis creditoribus sectionis pretio vltima nomina abeunt cassa & inania.

Primaria nomina, secundaria, & tertiaria sunt, prout primo, secundo, & tertio loco exigenda sunt.

Ad triarios reiecti creditores dici possunt, quorum nomina ambigua sunt, aut in angustum redacta, propter inopiam debitoris, & pretium sectionis exiguum.

Aciem instruere causæ firmamentorum.

Nõ omnes causæ copias vna acie instructas explicare. Id est, Nõ omnia simul proferre, quæ causam firmare possunt, quia satis multa videbantur esse in medium edita.

Rationes petitoris, & rationes defensoris, sunt ea quæ vulgo Media vocãtur. vt Media defensionum, Media intentionis: ex quibus quæstiones interdum in causa plures nascuntur. Hoc est, Incidentia.

Principes rationes & robur firmamentorũ dici possunt, quæ Principalia pũcta vulgo vocãtur. Subsidiariæ ac triariæ rationes tunc maxime in medium afferuntur, cum causa laborat à principibus rationibus & causæ firmamentis, quia fides earũ fieri non potest: túmque Causam ad triarias rediisse prouerbialiter dici potest, quo significatur rem in discrimine esse. Quippe causa labans, & impressione aduersarii veluti loco & gradu moueri cœpta, nec tamẽ adhuc fusa, ad triarios rediisse dici potest.

Prima causæ velitatio, & Prælu dium causæ, & tanquam pilorũ coniectus dici potest, cũ translatiuæ quæstiones disceptãtur, quæ veluti prolusiones sunt cer-

taminis laceſſendæ dimicationis gratia præcurrentes. Plerunque autem proluſiones ſcriptæ,quaſi ferentariæ ſunt,velitéſque concertatiunculæ, ornamento magis cauſæ cedunt,quàm inſtrumento.

Controuerſia vltro citróque copioſe,diſerte, enucleatéque ſcripto diſceptata,atque è dignitate rei controuerſioſæ. Vulgo dicunt, Vtrinque ſcriptum eſſe in formam fundi cuppæ.

Rectæ & vſitatæ diſceptationis hyberbata,&captioſa actionis diuerticula,iudicum intentionem ab eo,qua de re agitur,longè gentium abducentia. Fallaciter extrauagari vocant.

Sũt homines natura cõtrouerſi & φιλόδικοι,qui ſemel vinci vtilius eſſe perſuadere ſibi nequeũt:in quibus identidẽ rebellat pertinacis calũniæ vitiũ,ad cauſas exanimatas diplomatibus exuſcitandas & recoquendas.Qui niſi ter & quater,& tandem acciſis viribus fuſi,cedere foro iudiciali nequeunt.

Hoc quod flagitas, fieri nequit ſaluis auſpiciis iuris & æquitatis. vel, niſi ſublatis auſpiciis iuriſdictionis, legibus, moribus, & æquitate vtentis, & temperatæ.

Litigator quidam qui ſibi callidus videbatur, tamen ſtrategemate forenſi, perculſus eſt,opibúſque euerſus.

Procellæ iudiciorũ calamitatem multis afferunt. Et turbines necopinati exorientes longè latéque pauperiem in vberibus patrimoniis faciunt.

Turba comes,aſſeclǽque fori iudicialis,vulgo Homines practici vocantur.

Homines è conuentu baſilicano,id eſt,Palatii alumni.

Patroni cauſas omneis pretio exæquantes, à cancellis curiæ explodẽdi ſunt, vt tali ſcena indigni.

Volo & quæſo,vt ne ſint in te dicta quæ dixi. Verba ſũt eorũ qui tueri ſe velle negant,quæ inconſulte,vel iracunde dixerunt,& mulctam deprecantur.Poteſt & hoc modo enunciari,Nollem dicta quæ mihi irato exciderunt.

Vnicam cedò huius rei auctoritatem,Vnum profer teſtimonium, hoc ſignificat,Nec tabulis,nec teſtibus eius rei fidem facies.

Prudentis eſt litigatoris,ſimul vt intellexit cauſam ſuam peſſum ire,decidere litem quot aſſibus poſſit primo quoque tempore,& iactũ litis facere potius, quàm cenſus naufragium.

Curatores teſtamentorum,Executores dici poſſunt,vt apud Græcos οἱ τῶν ἐν διαθήκαις ἐπιμεληταί.

Cum ſeptimo cognitore vitæ ſuæ rationem approbare. Id eſt,Cum ſeptima manu ſeſe purgare. Pontificia iura vocant. Vel, Septem laudatores in iudicio excitare.

Areſta verbo Græco dicere malim, quàm arreſta ſententias curiæ, id eſt, Quæ curiæ commentanti placita ſunt. & elegantus enim & verius ſic vocantur. Arreſtum enim ſermone vernaculo Moram nodoſam ſignificat, & porrò eundi agendíve obicem. At eorum multa ita pronuntiantur,vt non lites finiſſe ſed lites peperiſſe dicantur. Quare arreſtorum, id eſt, diſcordias forenſes ſiſtentium vocabulum amittunt, litigantium vtique culpa frequentius, quàm iudicum.

Lis parum liquido auſpicio vel incerto inſtituta, infœliciter ſæpe cedit. Hoc eſt, Non de ſententia iuriſconſultorum inchoata.

Agnoſcere, eſt quod Aduouere lingua vernacula vocat. Abnuere, quod Diſaduouere.

Iuriſdicendi rationem in meliorem ſtatum vertere, eſt quod Reformare iuſtitiam dicimus.

Supplicatores ferentarii, gratioſiores aliquãto ſunt in foro, ac plures auxiliares è conuentu inueniunt. Auxiliarios autem habere præſtat, quàm conſiliarios totidem pene ſyllabis.

Iudex diem edixit vnum & viceſimum ſententiæ pronuntiandæ, & iterũ ex æquò edicta dies ſententiæ pronuntiandæ. Nunc dicunt, Ad audiendum ius, vt prius, ad tres hebdomadas.

Litigator altercando hoc edictũ iudicis expugnauit. Id eſt, Acriter concertãdo abſtulit, vel conſecutus eſt. Edicta autem ſunt iudicum, quæ vulgus Appunctamẽta iudicialia vocat. Et Syngrapha edicti, eſt Perſcriptio edicti facta adhibitis litigantibus, aut eorum cognitoribus. Ea autem quæ aut litigatorum aut cognitorum conflatu conſtituuntur, nec Edicta, nec Acta, ſed Tranſacta potius conflatáque vocanda cenſuerint. Cic. in Verrem, Edicit ſtatim vt Cal. Decemb. adſit Sthenius Syracuſis. Et in Vatinium, Quæro edixerítne Prætor Memmius, ea lege vt adeſſes die x x x. Sic hodie, Edixit curia vt ad quintum decimum diem inducatur ipſe litigator, ſacramentóque rogetur. Quod dicunt, Vt veniat perſonaliter ad affirmandum. Inducere enim eſt intromittere, introuocare. Plinius in 5. Epiſt. Nepos poſtulauit, vt Tuſcilius Nominatus induceretur. Idem alibi, Inductus eſt Nominatus, egit ipſe pro ſe nullo accuſante. Etenim legati Vincentinorum non modo non preſſerunt eum, verum etiã ſubleuauerunt. Sic inducuntur quotidie rei in curiam, cum quæſtiones & iudicia criminum agitantur, id eſt, Prodire iubentur in conſpectum iudicum. Idem lib. 9, Quàm multi, cum lector, aut lyriſtes, aut comœdus inductus eſt, calceos poſcunt. id eſt, Cum intromiſſus eſt comœdus, ſtatim è conuiuio abeunt. Vnde fit, vt Inducere morem, & Introducere, pro eodem dicatur. Cic. in 3. de Oratore, Quid noſter hic Cæſar? nónne nouam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit propè ſingulare? Sic Inducuntur cauſæ, Latinè loquendo, cum eorum cognitio in medium prodit. Plinius lib. 6, Tertio die inducta eſt cognitio Iulii Tironis. Codicilli quos ex parte veros eſſe conſtabat, ex parte falſi dicebantur. Subſtituebantur crimini Sempronius eques Romanus, & Euthymus Cæſaris libertus. Id eſt, Εἰσήχθη δὲ τοῦ τύρωνος δίκη. Vnde εἰσαγώγιμοι δίκαι, καὶ μὴ εἰσαγώγιμοι, vt in Commentariis noſtris ſcripſimus. Et præſidentium iudiciis arbitrio inducuntur hodie cauſæ, cum agitari eorum iudicia cœperunt. Hoc eſt, Super burellum promi, vt vulgo dicunt. Et Cauſa propediem, vel proxime inducenda, dici poteſt, cuius iudicium inſtat. Verum hoc verbum multiplicis vſus eſt apud antiquos.

Ad aliquem pertinere crimen vel facinus dicitur, qui in criminis ſuſpicionẽ venit. Liuius, Pecuniam è theſauris Proſerpinæ ſublatam dicebãt: nec ad quos

pertineret facinus, veſtigia vlla extare.

Diſcuſſa eſt caligo quæſtionis antehac obſcuriſſimæ, Diluceſcere cœpit, imò verò omnia iam illuſtria. Nunc dicimus Caſum eſſe verificatum.

Inciſi legum nerui, iuriſdictionis dignitas peſſundata, nullus iam propè æquũ eſſe cenſet, iudici ſe audientem dicto eſſe, qui rerum potiuntur. Ius dicentibus honorem nullum habent.

Acriter acta cauſa eſt, atque defenſa. Quicquid pro tutela rei diſertus patronus, ac pro intentionis depulſione apprehẽderat, actoris illico aduocatus è manibus illius excutiebat. Id eſt, Congruentibus & validis replicationibus eius exceptiones ſummouebat, vt inanes & irritas.

Iterum iam & tertium petitor in eadem actione offendit. Id eſt, Depulſus eſt iudicio.

Cauſa hominis fugacis faucibus iam premitur, vel obtorto ipſe collo ad cõferendum pedem trahitur. Id eſt, Omnia iam commenta tergiuerſatorum con ſumpſit. Vel dimicet, vel manus det neceſſe eſt, vel eremodicio damnetur.

Homo improbus non antè excedere forenſi pugna ſtatuit, quàm omniũ defenſionum pœnitere eum cœpit: túmque demum acceſſiones rei perditæ deprecatus eſt. Id eſt, Orauit, vt ſibi ſumptus litis condonarentur.

Durum eſt negotium habere cum homine in foro præpotenti, atque omnibus adminiculis ciuilium neceſſitudinum & propinquitatum nitenti.

Obſtrepentes inuicem patronos obturbãteſque altercando, præſidis eſt officium increpare & coercere.

Aduocatorum quidam conſulti, ſed non perinde facundi, expeditæque actionis. Quidam docti illi quidẽ & diſerti in cauſarum conſultationibus, ſed frõtis non ſatis panegyricæ, oculóſque conſeſſus & circũſtantis multitudinis nõ perferentis. Quidã inter commentantes cõſultiſſimi, inter cauſas agẽtes infantiſſimi. Sunt qui ad ſcriptitãdum prompti & ſtilo expediti, ad reſponſitandum conſilii præſentanei, ad cauſas actitandas natura facti & explicati: tamen vnis aut ſummum alteris partibus aduocati contenti ſint, quibus etiam ipſis non minus amplè conſtat ratio quæſtus honorarii.

Cõſiliarii pauci ſunt in deliberationibus, in ſententia dicenda, in diſceptatoris munere ſoluti & explicati. Vulgo Reſolutos appellant. Sunt qui perplexè diſſerentes, & in cenſendo longius excurrentes, aut huc illúcque digredientes, eò redire quod agitur, nequeant, niſi ſæpius commonefacti. Sunt etiã nonnulli ſententiæ academicæ, neutram in partem ſatis vergentis.

Inſpectores cauſarũ, qui & Enarratores dici poſſunt, ſoli iure ſuo, ſolenníque inſtituto, ab actore iuxta reóque viciſſim cenſere poſſunt, ancipitíque prius ſententia diſceptare. deinde quid ſui ſit iudicii, ſemel conſtituere.

In cauſis meis tractandis & accurandis hoc conſultore, hoc pactore, hoc eodem cautore & aſtipulatore ſemper vſus ſum: neque fidei, diligentiæ, conſultæque prudentiæ vnquam me pœnituit.

Princeps Baronẽ Comitis nomine ac dignitate affecit, & Comitẽ Ducis appellatione auxit. Macte Ducatu poſthac eſto, macte Ducis nomine. Verba ſũt regis hominem ſic potentatu augentis. Erigere in Ducatum vulgo dicimus.

Auctare maiore potentatus fastigio, dici potest. Aliqui etiam Mactare dicũt, vt Lactantius. Quo tamen antiqui ferè in malam partem vtuntur.

In conuento, in syngrapha rei transactæ, in fœdere, hoc nominatim sanctũ est atque perscriptum.

Consiliarii quidam censentes in curia & in consiliis, citandis aliis atque aliis iuris enarratoribus gaudent. Alii sanctiones ipsas principum Romanorum, iurísque prudentum prisca responsa, vt locupletiores multo auctoritates laudãt. Equidem, quod ad me pertinet, iandiu semélque in eorũ sententiam transiui, qui literæ potius auctoritate nitendum esse, quàm literatoris ducunt: Literariósque iudices longè pluris æstimo, quàm qui literatoribus omnia credere instituerunt, ignaris linguæ Latinæ.

Homines quidam facinorosi, legibus, moribus, iudicibus sancti sunt, eorum qui rerum potiuntur, præsidio & suffragatu. Nam & ipsi metu legum, iustitiǽque reuerentia maiores sunt.

Hic iudex, quanquã doctus, ac iurisdicendi prudẽs, auctoritate semper eguit. Id est, Non optimè inter iudices audit, & opinione laborat: nihil eius dignitati atque opinioni homines tribuunt. Cic. in Bruto, Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus. Quintil. lib. 5, Nam illa summa cura Ciceronis, securitatis est similis, tantáque in oratione auctoritas, vt probationis locum obtineat, nobis dubitare non audentibus. Id est, Τοσοῦτον ἀξίωμα, τοσοῦτον κῦρος, τηλικαύτη πίστις καὶ κύρωσις. Tanta fides à dignitate orationis facta. Sic Auctoritate valere in aliquo collegio, est πιστεύεσθαι ὑπὸ τῶν συναρχόντων, vel παρὰ τῇ συναρχίᾳ ἀξιωματικῶς ἔχειν, παρὰ τοῖς συνάρχουσι. Et Tabulæ vel literæ auctoritatis plenæ, ἀξιόχρεω γράμματα. Auctoritas etiam est hominis testimonium auctoritate præditum, ἀξιόπιστον. Cicero pro Cælio, Sed cur diutius vos iudices teneo? ipsius iurati religionem auctoritatémque percipite. Et infrà, Domus autem illa plena est integritatis, religionis, officii, ex qua domo recitatur vobis deuincta iureiurando auctoritas. Sic Auctoritates curiæ dici possunt, consulta curiæ & placita. Idem in Catil. At nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. Habemus senatusconsultum huiusmodi, verum inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum.

Iudiciũ litis scriptæ in curia constituere, est quod dicũt Concludere in processum scripti. Quod etiam dicere possis, Prouocatorium iudicium apud acta constituere, vel Palàm in iudicio prouocationem scriptam cõstituere, vt fit interdum. Quin & litium scriptarum iudicia non semper solenni formula ita cõstituuntur, vt ad inquisitionum classes reiiciantur: sed eorum alea in ipsa constitutione repræsentari potest, si alter causidicorum vrgens aduersarium, extẽporalis iudicii reũ esse contenderit. Quod nõ sine captione fit, si temere in se se id recepisse compertus sit, horámque consilio exemisse. De prouocatione scripto certare, & De prouocatione inscripta, verborum disceptatione ambigere, dici potest. Cæterum raro contingit, vt scriptarum prouocationum cõstitutio, in summam controuersiæ decretoria inueniatur. quod tum demum accidit, cum ex sententiæ recitatione, à qua prouocatum est, de iniurio iudicio

iniquóque ſatis liquere poteſt. Litium autẽ inſcriptarum ferè prouocationes eſſe exiſtimantur, in quibus nulla iuridicialis fuit ſyngrapha, iudicium præcurrens, vel edicto iudicis perſcripta, vel à partibus ſine iudice conflata. Solent enim plerunque ſyngraphæ inter partes conuenire, aut eorum cognitores, per eóſq; conſignari. Quod quia ſæpenumero aliquot diebus diſceptatur inter eos, ſeorſúmque conſultatur, indéque prolatandæ rei color tergiuerſanti quæritur, res ad iudicum diſceptationem reuocatur, ſicque detrectantes inire quod cõuentum eſt, & ſubſignare, cauſam dicere coguntur, aut eremodicium ſecũdum vrgentem pronuntiatur.

Qui curiã appellauerunt, nonaginta diebus exercere appellationem debent principum ſanctionibus, quod plerunque diplomate, interdum libello faciũt, iudici diem vt iniquo dicentes, ídque aduerſario denuntiantes, vt diem ipſum obeat, ſi in rem ſuam eſſe putet iudicium iniurium tueri, vt iure latum.

Prouocationem aduerſario renuntiare, & in acta relatam circunſcribendam curare, vel è catalogo promulgatarum, ante conflictionem licet.

Prouinciales qui legibus & ciuili iure Romanorum reguntur & diſceptant, hoc iure ſunt: Quod prouocator cum prouocato reſortitione agit, impunè certat. At qui moribus diſceptare dicuntur, iúſque petere, ſi eo genere in curia certent, ſexagenario periculo periclitantur, duntaxat qui prouocarunt. Prouocati autem iniqui iudicii iniuriíque, qui Intimati vulgo dicuntur, periculum tantum adeunt ſumptuum litis ergô à victore factorum, in vtroque iudicio.

Populares quidã ad curiã iudiciũ protinus reſortiuntur, quod Immediatè vocant. Quidã non cõtinuò, ſed altero aut tertio, & deinceps aliqui, prouocationis gradu, vel certamine & periculo. Iis autẽ qui præpropere curiã appellant & intercise, ſi aduerſarius præſcriptione tranſlationis vti velit, intentio denegatur, & deinceps vti prouocandi iure coguntur. In qua ſpecie prouocatus excipere præuaricationẽ poteſt. Id eſt, Præſcribere prouocãti ob intercisam prouocationis ſeriem, vel quòd media & intercedentia prouocationis certamina præterierit. quod præuaricatoris eſt. Reis tamen criminum damnatis compendium facere prouocationum licet, rectáque curiam appellare.

Arceſſere prouocatorẽ prouocationis pro derelicto habitæ. Id eſt, Intra iuſtos dies non exercitæ.

Arceſſere actorem litis intercisæ & obſoletæ, ob ídque perſecutionis emortuæ. Peremptam inſtantiam appellamus.

Qui rei capitalis aut noxæ minoris damnati ſunt, compendium prouocationũ facere, ſi libet ipſis, poſſunt, protinus curiam appellando. Id quod non perinde licet ob rem ciuilem damnatis.

Deuios exceſſus liticularum quærere, crebráque prouocationum diuerticula conſectari, litigatoris eſt improbi & fugacis.

Iſtum appellatorem ſpero me ad curiæ tribunal prima actione damnaturũ, non modo temerariæ litis nomine, ſed etiam prouocationis diſpendioſæ atque pœnalis.

Actiones cauſarum in curia quædam acroamaticæ ſunt, quædam exotericæ.

quæ longè plurima est multitudo. Exotericæ autem sunt, quæ apertis foribus tribunalis aguntur. Acroamaticæ, quæ occlusis iisdem, introuocatisque tantum ambigentibus, atque eorum aduocationibus. Id quod honoris causa fit litigatorum.

Principes classium, qui etiam præsides, id est πρόεδροι vocantur, conscriptorum suæ classis industriam & vires ingenii (vt reliqua omittam) perspectas habere debent, & pro cuiusque modulo pensa curialia singulis, id est, inspiciendas causas commentandásque distribuere. Magnum est autem erratum, litigantibúsque permolestum (nequid amplius dicam) bubus, quod aiunt, clitellas iungere.

Prædiatores homines sunt iuris prædiatorii periti, prudētésque, qui iura nouerunt queis prædia possidentur. quæ iura necessitudinis inter patronū & cliētem intercedentis: cuiusmodi quantǽque sint obuentiones aduentitiæ fundi beneficiarii & fundi censualis: tum vim capitáque legis commissoriæ, quæ in clientelari fundo vltro citróque valet illa quidem, cæterum sine iuris æquatione. Neque enim vt necessitudinis ius mutuum est, ita obsequii necessitas vtrãque in partem æquè pollet. Cic. pro Corn. Balbo, Etenim Quintus Scæuola cū de iure prædiatorio cōsuleretur, homo iuris peritissimus, consultores suos nōnunquam ad Fusium & Casellium prædiatores reiiciebat. Idem de lege Agra. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt. Multi autem sunt homines egregie prædiati, qui prædiatores non sunt. Quæ sententia retrorsus etiam valet.

Impia fraude se obligasse, & Impiam fraudem admisisse dici possunt, qui rerū nouarū rei sunt in disciplina Christianismi. Vulgo λουθηρίζειν dicuntur, verbo iam longè larius patente quàm par erat, inuidiáq; flagrante. Sacrilego maledicto se obstringunt ii, qui Blasphemiæ rei vulgo dicuntur.

Personam prætextatam in curia deponere, vel in alio collegio, dici possunt, qui magistratu curiæ se abdicant.

Causæ adumbratæ & personatæ sunt, quæ litigatoris nomen præferunt, ad quem res non pertinet, nisi quatenus pretio personam agit, quam vtendam vero aduersario dedit.

Iudicis integri & innocentis est, nullum eximiū habere, quem quidē leges in ordinem redegerint in iure experiundo. Nam iurisdictionis rectæ genus, vna pertica primores cum popularibus metitur.

Iudices quidam flexiloqui & frustratores stipantes se litigantium comitatu, & ieiuna spe pascentes simul & enecantes, ludos sibi faciunt.

Procurator interdum fidem mandātis, religionémque verbis suis obstringit iureiurando. Iurare in animam domini vocant.

Iurato inficiari vel assentiri articulose commemorata inscriptionibus aduersarii. Respondere vocant per credit, vel non credit.

Præcidere respondendi cunctationem. Id est, Exigere responsum extēporale.

Causæ custodes & pragmaticos appellandos censeo, quos Soliciratores vocant: qui & Institores causæ, & tanquam Argi quidam dici possunt, si strenuè munere suo fungantur.

In vtranque partem differere, ſed in alterutram cenſere, eius eſt, qui primus ſententiam rogatur.

Minor annis vigintiquinque, nondum potens eſt iuris experiundi ſine au-ctore iudiciali, neque in iudicio ſolus ſtare niſi in rem ſuam poteſt, qui nondum in tutelam iuſtam ſui venit, qui nondum annos perſonæ litigatoris impleuit, qui nondum forenſi perſona præditus eſt legibus ac moribus.

Regiæ aduocationis fidem ſubſcriptionémque implorari frequenter in curia euenit.

His vtrinque dictis regia aduocatio conſurgens, actionem quoque ſuam in hanc ſententiam exorſa eſt.

Regalis aduocatio antiquo ſermone Gens regia dicitur. Gẽtis enim appellatione collegiũ magiſtratuum ſignificabant. Vnde & Gentes parlamẽti curiam tenentes, mandata principum cum præferunt, curiam frequentem ſignificant: non aliter ac ſi dicerent, centumuiros curiam ſummam frequentantes, aut eum numerum qui curiæ inſtar efficit in conuẽtibus externis, qui alternis annis, aut tertio quoque anno coeunt in vrbem aliquam inſigniorem. Inde etiam Gẽtes libellorum palatinorum dictæ ſunt, ſeptemuiri iuriſdictionem baſilicanam exercentes perpetuã quidem illi, ſed tamen recuperatoriam, eámque certi cauſarum generis, & ferè diplomaticam. Quorum princeps ab vltimo ſeptimus eſt. Hi cauſas magiſtratuum, omniúmque aliorum iudicant, ſingulorum iuxta atque vniuerſorum, qui iuriſdictioni prouinciarum eximii eſſe cenſentur elogio codicillari. Cuius rei arbitrium, vt eſt in comitatu penes Cancellarium, ita in hac vrbe, aliiſque vrbibus curialibus penes noſtrum collegium eſt, vt in vniuerſum cognitio rei diplomaticæ, duntaxat quatenus iure & æquitate temperari, non principalibus placitis ſolita eſt, quæ legibus ſoluta ſunt, vel legibus non tenentur. Cæterum aduocationis regiæ collegium, & nuntiationẽ habet (vt priſco verbo loquar) & interceſſionem, & verò inſpectionem, quanta citra imperium eſſe poteſt & iudicium. Vt nullus ferme magiſtratus è numero mediocrium diligentius mandari debuerit à principibus, ſi eorum quæ lex regia ſancire largiríque permiſit, Reipublicæ charitatem auctorem eſſe in monarchia moris eſſet. Quippe vt rectè & appoſite, & quandiu hoc munus tutelæ popularis mandatum eſt vno quoque ſeculo, ita iuſtitiæ ſeueritas, & ſanctionum maieſtas, tandiúque aut pollere ſuis viribus, aut delumbes eſſe viſæ ſunt. Tantum momenti eſſe putatur in vno aut altero homine ad rei tantæ inclinationem, támque latè patentem in regno florẽtiſſimo, in alterutram partem ab altera diuerſiſſimam. Et vt olim præſidium plebis Romanæ in tribunatu fuit, ita popularium in Francia Triumuiratus ille ſummæ curiæ additamentum, aliarúmque itidem curiarum, aſylum eſſe debet, legum ac ſanctionum propugnaculum, deſtitutorum hominum, vim paſſorum factione, impotentiæ oppreſſorum patrocinium. Nam cum in fide principis vt pupillorum nomen viduarúmque, ita legum violatarum, aut contemptui habitarum querela, immo verò charitas Reipub. orbata patrocinio, poſita ſit: cognitor ille principis populíque actionum, cuius nomen generatim patet, pollẽtque nomenclatura quidem ille ſplendere vt illuſtri, ſic ieiuna videtur, niſi ſtrenuum

patrocinium germanúmque, non inani persona fucatum, tanto nomini respondeat. Sed scilicet temporum conditio disciplináq; semper bonos & commendabiles mores aut aluit aut imminuit. Nec tam singulorum hominum culpa, quàm vniuersorum quodam consensu peccatur in rebus huiusce generis. Ipsa etiam quæ dicuntur Catorthomata in omni functione publica, nó ipsorum tantum hominum sunt facinora, sed verius ætatum, quarum alumnæ sunt leges bonæ. Huius honoris nomen olim, & seculis melioribus, non etiam doctioribus, venerandum & sacrosanctum fuit: quo tempore non in candida ambitus peti, sed deferri prærogatiua virtuti fauentium, & suffragatu famæ solebat, nō fallaci aucupio comitatis & obsequii, sed comperta fide innocentiáq; collectæ. Postea, vt ferè boni mores ærarem perferre nequeunt, quod moribus vltro deferri debebat, ambitioni dari cœptum, obsequio sese vēditante & commendante iis qui rerū potiti sunt vno quoque tempore. Ex quo factum, vt magistratus nomen splēdidum & populare, paulatim minus atque minus placere, mox etiam inuisum esse, & sermone incōmodo (vt fit) hominū traduci & exagitari cœptus sit. Ita iacuit aliquādo dignitas honoris, magna & vetusta auctoritate meritissimo præditi. Quod paucorum hominum insigni tum inertia tū vitio accidit. Vsque adeò magni refert honorem vnunquenque loco suo collocari, immo verò permagni interest temporum ratio, & morum inclinatio in dextram sinistrámque partem. Quod vtinam diuinitus datum esset, vt hic magistratus, aliíque quos vice publica cum primis commoueri oportebat, odiisque & studiis priuatim vacantes, præcipua animi contentione incūbere ad Reipub. patrocinium nulli eorum incrementa sua deberent, qui primos ordines in aula, medióśque & vltimos post se trahunt: sed ipsi tantum principi, & famæ claritati. Melius omnino cum populis, quorum ipsi actores, cum re publica principiśque lōgè luculentius actum esset. At qui his atque huiusmodi muneribus honoribúsque pridem fungentes, tam ab aula erant exclusissimi, quàm maximè probare actus suos principi, primoribus, omnique ordini contē debant. Nunc recentiorum ætatum vrbanis magistratibus nimium meminisse subit, quibus acceptos honores suos referāt, propemodum vt nonnullos eorum qui assiduitatem Reipub. debent, in comitatu præpotentium domiciliū, in vrbe diuersorium habere videamus. Et sic quoque mortales sperare non desinent & confidere adumbratam Reipub. curam, pro expressa & eminenti inter peritos rerum cedere? Hìc fraudare non sustinui vnum hominem patrum nostrorum auorúmque memoria, qui cognitoris regii publicique honore, munere, officiis ita functus est, vt sui magistratus memoriam, vel verius desideriū, in hominum sermone conseruauerit, in curia defixerit. Sanctromanus is fuit, qui vnus sub principe imperiosissimo coisse societatem salutis & periculi cum Repub. visus est. Quo nomine cum in cælum laudibus elatus sit, mira æquitate successorum manes eius vsi sunt. Nullus enim, quod compererim, æmulari homini sustinuit: eorū certè nemo prorsus, quos ætas nostra aut meminit, aut vidit. Audire nobis sæpe contigit, cum res quæpiam (vt fit) nata est, quæ præsentis animi intercessore egeret, & liberæ (vt ita loquar) cōtumaciæ aduersus impressionem aulicæ impotentiæ, homines ita gemebunde dicere, O tem-

pora,heu pietas,heu prisca fides: hæc res Sanctromani spiritus desiderat,iustitiæ tuendæ legibúsque deuotos.

Iusta prouocationum implere,Iusta appellatoria rectè atque ordine peragere, significat id quod dicunt in foro, Bene ac debito modo appellationem releuare.

Lege prouocationis agito,prouocandi causas dicito.

Iusta appellationis exercendæ remittere supplicanti,& Iustorum gratiam facere,in curia vocant Appellationem pro bene reuelata tenere.Id fit interdum inter medias causarum actiones,formulariæ ac solennis appellationis,eiúsque agitandæ veniam postulantibus.

Aduocatus regis assurgens inter causam agendam,multa in alteram partem oblocutus est, conceptísque collegii verbis intercessit, quominus auctor curia fieret eius quod postulabatur. Nunc dicunt, Opposuit se procuratoris regii nomine formaliter.

Aduocationis regiæ collegium palàm appellatum, hoc est, in re præsenti interpellatum ab altero altercantium , intercessit primum oratione ancipiti atque defunctoria.Deinde eò descendit, vt rem totam curiæ permittere se diceret. Huiusmodi epilogi ferè sunt obnoxiè munere suo non obscurè perfungentium,in causis hominum gratia flagrantium in aula, aut vehemẽtius quàm satis est,apud ipsum collegium gratiosorum.

Aduocatione regia cũ interim assurrexisset,solẽniúmque prouocationis exagitandæ deprecationem(vt assolet)præfata esset, curia admisisse actorem regiũ, veluti iustum appellatorem,solenniúmque peractorẽ,pronuntiauit ore præsidis qui tum fasces habebat: iiscéque de rebus ius dicendo, iuridici decretũ appellationémque circunscribendam censuit, ad idémque tribunal, nõ etiam ad eundem hominem,causam ab integro disceptandam relegauit.

Cognitor regius reum conuictum noxæ confessúmque molli articulo(vt dicitur) indulgentiúsque tractando, solitæ seueritatis bonam partem necessitudini condonasse , aut amicorum precibus , plerísque iudicantium visus est. Quod quia aliquando tam parum obscurè factum est , parúmque verecunde, vt dissimulari non posset: iampridem in curia & vbique receptum est moribus, vt iudices meminisse mallent in pœnis reorum æstimandis, se in leges iuratos esse sanctionésque regias, quàm in verba istorum consignata, studiorum priuatorum non leuiter redolentia. In curia eo amplius prouerbio vulgatum est, vniuersos eius conscriptos singulósque,cognitores ac astipulatores regis esse, populíque.

Reum requirẽdum,aut interrogandum adnotare, & vt præsto sit ad iudiciũ, decernere.Id est,Compareat personaliter,vt sermo est forẽsis. Mandare enim reus delatus non potest, quæ ore & verbo respondenda sunt percunctanti iudici,aut ei cui quæstio mandata est.

Quæstiones priuatorum delictorum exercentur postulantibus illis qui vim passi sunt, aut iniuria affecti,aut in quos noxam nocuerunt ii qui rei facti sunt, & legibus interrogati. In qua specie iuris sui persequendi solenne est in omni foro,cognitorem regalem in causam incumbere,& iure suo,id est regio & po-

pulari,subscriptorem se ad persecutorē noxæ ac maleficii applicare. Verum id iniqua conditione hominum iniuria, aut pauperie affectorum comparatū est. Quod sic iuris sui persecutor cū publici ac popularis iuris vindice cōiunctam causam habet, vt asellus cum boue vnis bigis iunctus est. Cui simulac restitare placuit,asinus hæreat necesse est,vel in luto si ita vsu venerit. Sic hominum nocentium iudicio exagitandorum auspicia, penes actores regios moribus & instituto Frāciæ collorata sunt, pessimo publico mea multorúmque sententia. Cæterū ea res magni vectigalis instar est honorario muneri, charitatis publicæ titulum præferenti. Cuius velamento atque patrocinio præuaricatio & calumnia animaduersione publica conniuente, grassantur per omnes ordines mortalium.

Persecutio criminosa ad extremum vertit in ciuilem cōtrouersiam, quandoquidem peragi reus quæstione non poterat. Nunc dicunt, Admissum reum ad processum ordinarium. Dici etiam potest,Quæstio in litem euasit.

In ciuilem controuersiam quæstio capitalis incurrit, siquid secus admissum esse in litis instrumento adulterando compertum sit.

Ineuntur certamina forensia, cum causarum actores dicere ingrediuntur & altercari.

Salutem foro dicunt, qui iam pares non sunt molestiæ litigandi perferēdæ, & in gratiam cum trāquillitate domestica redeunt. quibus minimè ratio constat agitandarum litium.

Propungacula calumniosarū litium, Appellationes sunt crebræ & tergiuersatrices,& Restitutiones diplomaticæ,aut à iudicibus indultæ, aduersus iudicia secundum præsentes data contra manifestos detrectatores.

Sideratam causam & seminecem refouere fomento codicillari. Id est, Impetrato diplomate.

Occupator iure cassus. Vulgo, Intrusus sacerdos dicitur. Et Occupatio grassatoria,non possessio,quæ possidendi iure vacat.

Capite sæpe sanxit curia qui furti manifesti conuicti essent & comprehensi in auditorio maiore,sed capitali sanctioni audacia non cessit.

Curiales supplicationes fiunt interdū ob vota publicè suscepta, aut propter euangelia nuntii lætioris. Ad huiusmodi supplicationes matutino curia in vnum coacta,è Basilicæ sacello proficiscens, ad Magnæ matris post sodales palatinos,eorúmque symphoniacos,incedit obsecrabundè,serie conscriptorū in duos versus protēta, togis purpureis visenda insignibúsque humeralibus. Anteambulonum officio honestamenti gratia præeunte, togatorúmque comitatu pone eam ordine succedente. Quippe iisdem sub signis æra meret, eadémque auspicia sequitur. Cum ad Diuæ templum vētum est,in eius delubro moris est obsecrationem cum sacrifica precatione à pontifice fieri, aut ab hetæriarcho si pontifex non adest. Quam expeditionem princeps de procerum sententia suscipiendam duxit,ea vt salubriter, vt prospere ac feliciter eueniat. Fit autem rursus sacrū epinicium, principe, primoribúsque & popularibus voti damnatis,cum ita vsu venit. Cæterū eadem obsecratio veluti maioribus hostiis fieri ad diui Dionysii solet,quarto ab vrbe lapide,ídque tum demum, cum princi-

pe externi belli causa fines imperii sui egressuro, res ad interregnum reditura sunt, regníque auspicia ad regiminis fasces transitura. Hoc genus fit ferè ipsius regis ductu, cum diuûm tutelarium reliquiæ eorúmque cõditorium è loco superiore ingenti religionis specie deportantur, regis reditũ mãsuræ in patriam reducis, immo verò eum ipsum in locũ, vt eodẽ religionis apparatu in locum reponantur post iusta peracta sacri charisterii.

Vẽditionis natura hoc poscit, vt auctoritas præstetur emptori, etiam si nihil mancipio promissum sit, nisi id verbis receptum sit certũ in modũ conceptis.

Optio est, quem inquisitor sibi sumit subscriptorem. Hoc est, Adiunctum, & Optionatus.

Dies retrorsus ementita, vulgo Antidata dicitur. Et dies porro versus ementita, quæ recentior apposita est. Dies sursum deorsúmque adulterata.

Testibus repetendis, & si opus fuerit coràm componendis, testimonium iterum denuntiandum. qui si venire grauabuntur, tertia denũtiatio vnà quoque pœnam denuntiabit. Testes autem singuli reúsque altrinsecus interrogãdi.

Lege agere dominus beneficus cum sacerdote potest, qui sacerdotium possidet nuper auctum fundo beneficiario, ne fundum emãcipet ciuili commercio consecratione exemptum, nisi emortui mancipii iure quæsita possidere à principe impetrauerit. Quod non ita pridem in vniuersum omnibus sacris sodalitiis cõcessum est, in præteritum iuxta in posterúmque, atque etiam vt impetrarent expressum in ærariæ rei difficultate, vt eius instituti auctores causabantur: iis frustra reclamãtibus, ad quos eius rei captio pertinebat, id est Patronis possessionũ, quæ fide & obsequio obstrictæ sunt, vel solarii iure & mãcipii.

Est moris antiqui institutum, vt prædia clientelaria consecrari possent, & in sacerdotiorum esse patrimonio, adumbrare possessorem subdititium & fiduciariũ, cuius morte annua iusta debeantur patrocinii iure. Et qui si noxam admiserit commissoriam, sacerdotium ipsum siue est sodalitium, fraude commissi alliget. Consuetudinis vocabulo, Hominem dare viuentem & morientẽ appellant, significare volẽtes manu planè emortua fundos huiuscemodi nõ possideri. Dicere etiam possis Prædium in causam morticinæ possessionis cecidisse, vel Iure morticinii mancipii possideri. Et ius mancipii morticinii à principe concessum. Est autẽ Morticina possessio, quæ manus iniectionẽ nõ sentit.

Ego huiusmodi mortalem, Castorem & Pollucem libens appellauerim, alternis viuentem & morientem, quem patrono cedere conuentum est pro iusto legitimóque cliente. Viuus enim obsequium beneficiarii loco præstat, moriens aduentitium lucrum affert.

Cedò hominem quẽuis pro cliente, qui in fidem meam ita veniat, vt mortalem personam, feudíque committendi potentem sustineat, cæteráque obnoxiam. Verba sunt eius, qui prædii patrocinantis dominus est, conditionem superiorem accipere non recusantis.

Prædiũ ob noxam datũ lege cõmissoria. Nunc Cõfiscatũ ob feloniã dicitur.

Lis salua, Lis perdita, vt Res salua, Res perdita. Terentius, Hoc tibi ego credam furcifer? tu rem impeditam & perditam restitues? Idem alibi, Lanii, coqui, fartores, quibus & re salua & perdita profuerã. Possis & illud antiquum, Satin' sal-

ua omnia,& Satin' salue,huc transferre.

Aduocati quidam causidici, alii etiam nō inuito faciunt vt Lysidici dicātur.

Singularia sunt ad singulos pertinentia, Particularia vulgo dicta, vel Particularitates,non vniuersè pollentes.

In ius ad præfectum vrbis vocatus, aut ad eius legatū rerum priuatarum iudicem,aut ad legatum quæstionum iudicem, & actionum criminosarum.

In crimen vocare aliquem, est quod Onerare vulgo dicūt. & In crimen vocare aliquid, est Vt criminosum obiicere, & Crimini dare.Nunc dicunt De eo litem extraordinariam facere. Cic.pro Rabi.In crimē vocas, quòd cum iis fuerit C.Rabirius. & pro Plancio,Atque is quidem adductus ad consules,qui tum in crimen vocabatur,se à tuis iniquè iactari querebatur.

Curare causam,& Curator causæ,nunc Solicitator dicitur. Plaut. Cura rem communem,quod facis.Verba sunt proficiscentis.

AEtatem exulare, est Perpetuo exilio mulctatum esse. AEtatē vti frui possessione aliqua.id est, Ad vitā. Plaut. AEtatem velim seruire vt id fiat. sic AEtatem litigare, AEtatem in vinculis esse nauticis,aut in ergastulo nautico.

Supplicibus libellis flagitare vt curia sibi vacet, vt sibi curia in consilium eat.Id est,Locum & tempus causæ suæ iudicandæ petere.

Quàm mox curiam speras vacaturam causæ tuæ inspiciendæ?

Causa non tam suapte vi infirma,quàm à pecunia male valēs. Res enim forensis præsenti fide & oculata constat,vt vtar comico verbo.

Causarius nuntius in curiam inductus, iureiurando morbum sonticum excusauit eius cui dies dicta erat sistēdi se in quæstione.Vulgo Exoniator dicitur.

Rem tibi cautam præstabo, significat Repromissorē me offero rem tibi saluam fore.Ac si dicas,Aliud age, res est tibi mea fide cauta.

Disputationes peripateticæ fiunt in obambulationibus basilicanis inter aduocatos,vel pragmaticos,& litigatores.

Citatus libello causari ignorantiam non potest, si coràm in ius vocatus est. Libellatam in ius vocationem dicunt.Plaut.Vbi tu es,qui me libello Venerio citasti?Id est,Amatoria epistola euocasti. Sisto ego tibi me,& mihi contra itidem vt sistas,suadeo.Sistere se,ipsum adesse significat,non cognitorem eius.

Vadari hominem edicto imperioso,criminoso,euocatorio.Id est,Vt semetipsum sistat,non cognitorem suum. Et Vadari reum delatū,imperio semetipsum sistendi ad quæstionem.Dici etiam id potest,Pignerari hominem vadimonio. Pignerari autem iniecta manu,vel comprehēsione,est corporis prehensione retinere.

Aduocato vsus sum consultissimo,& cuius respōsis ac sentētiis doctissimum quenque stare plerunque non pœnitet.

Stat ferme iurisdictio omnium præfecturarum Franciæ,institutis curiæ,exemplisque in iure dicendo proditis,duntaxat intra fines summæ ditionis eius.

Stabit huius causæ ratio,scriptis auctoritatibus,nō testificationibus.Illius verò iudicium stat,testimoniorū fide consignata.Vulgo dicunt,Totum pp̄situm est in inquestis.

Cum ad conflictum curialem ventū erit,prouocatori iacienda erit alea: aut

ſi offenſio timetur, deprecatione vtẽdum, & tamẽ quod dabitur accipiendum. Alioqui ſi cauſa ſit præſentis iudicii, inter ſacrum ſaxúmque pauendum eſt, & vota nuncupanda. Nam poſt aleam clauſulæ iactam ſera eſt pœnitentia.

Aleam volo iactam, vel Iacta per me alea eſto, Per me licet vt iacta ſit prouocationis alea, id ferè eſt quod aiunt, Concludo in certamine prouocatorio.

Liberali cauſa manu prædium aſſerere is dici poteſt, qui in fide cuiuſquã poſitum prædium eſſe negat, aut cuiquam vectigale, ſed optima conditione eſſe. Francum Alaudium vocant.

Pupillus perſonam non ſuſtinet committendi prædii potentem, aut fide aſtringendi. Moribus autem noſtris adoleſcens viginti annorũ factus, commiſſoriam perſonã habere exiſtimatur, & ad ætatis annos cõmiſſoriæ perueniſſe.

Fidei aſtringẽdæ deprecatio, & Fidei interim dandæ deprecari neceſſitatem, Sufferentiam petere vocant.

Fides clientelaris mãdari inuito domino non poteſt, niſi qui mandare vult, aut morbo ſontico cauſarius ſit, aut abſentia quæ inſtar habeat morbi ſontici.

Patrocinii iura ſunt, quæ patrono moribus in clientem & in clientariũ fundũ cõceſſa ſunt. Nam Patronatus nõ videtur admodũ antiquũ eſſe vocabulũ.

Lege agere commiſſoria in clientem contumaciter inſolentẽ, aut conuitiatorem, aut cõtumelioſum, aut inſigniter iniurioſum, aut improbè ingratum, aut neceſſitudinis clientelaris violatorẽ quæ moribus ſancta eſt. Multa enim ſunt legis capita, quibus clientum aduerſus patronos licentia cõſtricta eſt. Dici poteſt & Legem exercere commiſſoriam in beneficiariũ, qui in benefici prædii dominum grauius quippiam, aut cõtumelioſius, aut cõtumacius, aut conuitioſius aut iniquius, aut libidinoſius conſuluerit: quod lege ſancitum ſit, ſi cliens horum quippiã, aut quod horum inſtar maiúſve ſit, cõmittere auſus ſit.

Patronus clienti ipſe, vxor, filiæ, nurus, lege commiſſoria ſancti ſunt. Adde etiam ſoror, duntaxat contubernalis.

Iura patrocinii moribus priſcis recepta, commiſſi pœna ſanxerunt, ſi patronus in prælio à cliente commilitone proditus ſit: ſi reus ab eo factus memorabili incommodo affectus ſit: ſi circunuentus aut occluſus ab eo, cum poſſet, non emiſſus ſit: ſi ab ipſo præſciẽte inſidias capitales celatus ſit. Comiter enim & piè beneficiarius conſeruare nomen & famam benefici ſui debet, nõ inſidias ſtruere in eum, in familiam, in prædium, cuius cauſa neceſſitudo inter eum & patronum interceſſit.

Perfidia cliẽtis, vulgo Felonia dicitur. Si petitus vel telo, vel inſidiis ab ipſo patronus fuerit: ſi capitis aut fortunarum, aut exiſtimationis inſigne periculum patrono creauerit: ſi contumelioſiſſime inſectatus ſit: ſi impias manus & maleficas in eum attulerit: ſi vxori eius, filiæ, nurui vim vitiúmve obtulerit, perfidia commiſſoria perpetrata eſſe dicitur, in eúmque exerceri vt perfidioſum, vt impium, lex ipſa poteſt commiſſoria.

Prædium ſuperius, Eſt quod iure patrocinii in inferius præditum eſt. quod manuum iniectionem habet in prædium obnoxium.

Prædiũ multis & magnis clientelis latè patẽs. Id eſt, Poſſeſſionibus aſſeclis & obſequialibus.

Poſſeſſor fundi inferioris nō antequam iureiurando in nomen patroni adactus eſt, vel ſacramento rogatus eſt à patrono, & catalogum rerum clientelarium porrexit liberam & iuſtam fundi poſſeſſionem habet: quam etiam deinde fructuariam tantum habere exiſtimatur, vtilémque. Penes patronū enim proprium ac iuſtum mancipium eſſe cenſetur: id eſt, Auctoritas rei plenior. hoc eſt κτῆσις κυριωτέρα. Secundariū autem mancipium, eſt ipſius clientis, re quidē vtētis fruentíſq; obnoxiè, & quodā quaſi precario, eodémq; obſequioſo.

Patrocinii & clientelæ relatio atque neceſſitudo lege fiduciaria cōdita eſt illa quidem primum contractáque, ſed impari cōditione. Nam patronus, vt beneficus auctórque neceſſitudinis, tāquam è loco ſuperiore cum cliente ſuo agit, & iure imperii mācipiíque maioris: Clienti, tempore ac loco parere neceſſe eſt, & veluti è loco inferiore ius ſuum obtinere. quippe qui diſcinctus exarmatúſque, vt ſupplicantis ſpecie inire auctoramentum lege clientelarū debeat. Et vt neceſſitudinis & beneuolentiæ mutuæ index eſt oſculum, ita obnoxiæ conditionis, manus ſupplices inferioris, in manus ſuperioris datæ. Quibus conſentanea eſt reſpondenſque formula, in ſeſe addicētis verba concepta, operámque beneuolam ac ſtrenuam ſpondentis, lege fiduciaria inductam. Tametſi huiuſmodi neceſſitudinis cōtrahendæ ratio, in rem magis clientelarē, quàm in perſonam clientis & concepta & ſcripta eſſe cēſetur. Siquidem poſſeſſio ipſa, non etiam poſſeſſor eo fœdere auctoratus eſt, ſi ad verū loquimur. Quare eximere ſeſe volenti eo nexu legali, liberum eſt non dico fundum obnoxium pro derelicto habere, ſed alio quouis rerum alienandarum titulo emancipare, ſícque exuuias (vt ita dicā) auctoratrices ponere. quod ſine captione patroni ita fieri debet, vt caduco ſuo non fraudetur. Enimuero neceſſitudo inter ſuperiorem inferiorémque dominum fundi fide intercedente cōflata, legē habet reciprocantem. Nam vt ex inferiore loco ſurſum verſus obſeruātiæ neceſſitatem iniungit, ita deorſum ſuperne innoxias manus poſcit, neceſſitudinémq; beneuolentiæ non inertis nec fucatæ, ſi non paria fortaſſe facientem, nec ſimilia, at æquitati tamen conſentanea. vel verius, facinoris commiſſorii eadem vtrinque exiſtimatio.

Manus à patrono in beneficiū ſuum iniecta, quod in cauſam caduci deuenerat, ſimul vt in fidē venit beneficiarius nouus, iuſtáque caducaria perſoluit, iure ipſo ſublata eſt, aut legis præſidio.

Auctoramēti gratiam facere, & fidem acceptam clienti referre, eſt quod dicimus, Pro admiſſo clientem habere, tenerèque.

Suſpenſa manu patientiam clienti accommodare. vel, Suſpenſam manum tenere. Quod minoribus, qui nondum ad ætatem ineundæ fidei venerunt, neceſſario: maioribus autē interdum vel cauſaria patiētia, vel precaria indulgetur.

Iure moribus recepto cum beneficiariū prædium in cauſam caducariā cecidit, quandiu patronus per conniuentiā ſomniculoſam obdormiſſe viſus eſt, tantiſper cliens peruigilaſſe cēſetur. Id eſt, ſibi, non patrono poſſediſſe. Vicéque verſa, ſi manu iniecta beneficiarius nouus incuriæ veterno conſopitus, iuſta ſacere clientelaria cunctatus ſit, tantiſper patronus excubias egiſſe dicitur, conditionémque ſuam commodiorem feciſſe.

Iusta quintana & subquintana prædii beneficiarii, non debentur benefici prædii domino, nisi ob ære partum prædiũ. Vulgo Ob solutos loculos dicunt. Nam ob ea quæ donatione aut permutatione quæruntur, quæ hæreditate aut legato obueniunt, annua tantum debentur.

Diem iudici dicere ob rem perperam aut iniquè iudicatã, & eum ad curiam diplomate prouocare secundum quem iudicatum est. Vulgo Releuare appellationem dicitur.

Quandoquidem curiæ aresta semel sunt litium decretoria, & consilium maiorum auspiciorum nullum est secũdum principem quod appellari ab ea possit, subsidium iuris vnicum legibus proditum est supplex prouocatio, quæ instar illa quidẽ habet legitimæ prouocationis, sed ratione dissimilem. Siquidem à singularum curiæ classium sententiis protinus ad ipsammet curiam vniuersam prouocare licet formula lege præscripta, quæ & veniã ipsam poscẽtis præfationem habet, & verecundè grauantis, querentísque nõ iudicii iniquitatem, sed iudicantium verius hallucinationem ab obreptione natã. Cæterum ea (vt ita dicam) æquitas consolatrix offensionum curialium, nec in omni genere iudiciorum vsurpatur, nec expeditam habet rationem, propter cogendæ curiæ difficultatem, vix vt decimo cuique remedium simul cum fomento spei afferat, duntaxat in hac nostra curia.

A pedariis iudicibus & sellulariis, vicanis, & castellanis, multis gradibus prouocationum ad curiam res euadit.

Obnoxiæ iurisdictiones sunt eorum iudicum, qui Subalterni vocantur.

Causa prouocationis acriter vtrinque concertata, & consilio tribunalis circulatim (vt fit) coeunte, sententiisque ex tempore rogatis, præses ad locũ suum reuersus, ita pronuntiauit, vt & prouocationem & rem iudicatã vnde prouocatum erat, circunscriptam à curia esse diceret, reliquiásque causæ disceptandas ipsi præfecto Parisiensi, aut eius legato mandaret, dũtaxat vnde prouocatum non esset: vnáque prouocatum impẽdiis mulctaret, vel (vt sæpe fit) vnáque litis impẽdia inter prouocatorem & prouocatum non ab re exæquanda duceret. Vel, De litis autem sumptibus clausulam illam addidit quæ multis in sententiis additur, Paria inter se partes fecisse eo nomine visum esse curiæ.

Curia sententiam pro nulla habendam esse censuit, & inducendam, vel non scriptam. Curia quod lege actum est à viatore, aut ab eo cui res erat mandata, infectum fore pronũtiauit. Vel, Id quamobrem ipsa curia appellata est, irritum esse existimauit.

In causis prouocatoriis primæ partes agendi sunt ipsius prouocatoris, secundæ prouocati, tertiæ rursus prouocatoris, & vltimæ prouocati. Exordiẽtes autem aduocatos retrorsus superare cancellos exteriores moris est, deinde in altercatione intro redire.

Multa in iudiciali munere, studio partium fiunt, quæ iniuriæ quàm iuri propiora sunt, eò capitaliora, quòd officii specie plerunque fucata sunt.

Flagitatores libellarii limen curiæ obsidentes, & diebus altercatoriis aream cancellorum frequentantes, multitudo est ius & æquum suppliciter postulantium. Altera autem est natio cãdidatorum maioris audientiæ, nobiles plerique,

aut nobilium ordinis, quos Salutatores appellant baſilicanos, fauoríſq; aucupes,blandos ſui venditatores ſummæ iuriſdictionis genüs,nõnullíſque conſcriptorum,quos cauſarum fata regere exiſtimanr.

Hic magno ambiru occupauit pluteum decuriæ.Pro hoc dicũt,Lucratus eſt burellum,Aliis burellum præripuit.Hoc eſt,Audientiam.

Cauſa in germanum modum acta & diſceptata. Id eſt,Nihil ſibi,aliíſque reliqui fecit cauſidicus,quo diligentius & exactius cauſa defendi poſſet.

Curia reum falſi delatum non ſuæ ditionis,trãſlatirii criminis ergô ad pontificium iudicium relegandum cenſuit. Quòd verò ad præcipuũ admiſſum regiúmque attinet,manum ſuam iniectam in ipſum tantiſper manere pronuntiauir,interímque tanquã è numero cuſtodiarũ regis eſſe,dum in eũdem quæſtio eo nomine ab iis exercebitur,quos curia è numero conſcriptorum iudices proditura eſt adhibito cognitore regio. Hoc ſuis verbis dicunt, Curia reum ad epiſcopum cum onere caſus priuilegiarũ remiſit.

Curia reum rei capitalis delatum,à crimine quidem ſimpliciter dicto, nihil moratur,quominus ad cognitionem pontificis reiiciatur: à crimine autem regio & cognitionis antiquioris, tantiſper reum & tanquam cuſtodiam regis apud pontificem futurũ pronuntiauit,quoad quæſtio ea de re habebitur à certis iudicibus,quos è numero conſcriptorum ſibi legatura eſt.

Verum in reis nobilioribus, qui inſularũ iure legibus ſacroſancti eſſe videntur, ſolenne eſt animaduerſionẽ receptitiæ quæſtionis,id eſt, criminis excepti, in curia agitari, vt præuertendam relegarioni reorum ad forum pontificium.

Cum autem ambigitur ſupradictorũ reorum relegatio,ad ipſam diſceptandam profani promiſcuè iudices,iniriatíque ordini ſacerdotũ conueniunt.Ibíque prærogatiua fit reorum diſquiſitio,digníne videantur,expoſita & perpenſa admiſſorũ atrocitate, qui iure mulctẽtur ſacroſancti reatus,& relegãdi. Quod ſi maiori parti viſum fuerit,protinus è conuentu initiatorũ numero faceſſente(ne ſanguinario iudicio profanentur,& tanquam exaugurentur) in cõſilium ruſus itur de reorum ſupplicio. Quod ipſum expeditam & pronam iudicationem habet ob factum præiudicium.

Plerunque in admiſſis reorũ quæ geminæ diſceptationis criminarionem habent,id eſt,exceptitiæ atque tranſlatitiæ, vnà cum reiectione reorum cõſiliarũ certi extra ordinem iudices dantur, qui auſpiciis curiæ, adhibiro cognitore regali, quæſtionẽ habeant delicti receptitii,eóque nomine non vltra mulctam vindicẽr,arbitrante rem interim duntaxat oculis auribúſque põtificio iudice.

Reus verticis initiati patrocinio ſeruatus.

Reus facinoroſus vindice canonum religione legibus ereptus, aſylóque redditus multitudinis ſceleſtiſſimæ, qui pſeudoclerici, ab altaríſq; acceſſu abhorrentes, vertice tantum ſanctis ſimiles, cætera profani ſunt, vel contaminatiſſimi potius. Tam paruo apud nos ſcelerũ impunitas emitur, ſub ſtupida quorundam religione, canonum verba non ſententias animaduertentium. Nam prò ſuperum ſanctarúmque animarum fidem! quid aliud eſt mẽtibus deterrimis vertex forfice delibatus cum elogio breuiculi pontificii,fortaſſe adulterati: quid aliud(inquam)eſt inſigne illud verticale,quàm phylacterium,quàm amu-

letum, aduersus leges iudiciáq; salubria vitæ, partim ære tantulo, nulli non obuium commercium & expositum? quàm publicorũ iudiciorũ ludibriũ? quàm character licentiæ perditissimæ? quàm symbolum impunitatis, inuitamentum nequitiæ mortalibus exitialis? Hactenus apud nos profectum est inscita canonicarum sanctionum obseruantia, vt custodias recognoscentes, à caluo ad caluum (vt ille quondam nequissimus hominum atque perditissimus) sine delectu rerum ac personarum, ducendos esse pronuntiemus.

Reus tessera sanctitatis mulctatus, vel verius impunitatis. Nunc Depulsum à clericatura dicunt.

Tesserã & elogium circunferre initiati verticis perditæ vitæ homines solent, eáque confidentia nihil non capitale audere, vtpote qui non nescii sint, quid possit in Francia assertio canonica: aliquando ipsa certè tollenda, aut leges antiquandæ ciuiles, pontificióque ordini & sacerdotum nomini condonandæ, rei autem omnes in ordinem redigendi põtificiarum custodiarum in eorúmque carcerem relegandi. Quod posticum est carceris iustitiæ, seueritatísque legum atque innocentiæ vindicis.

Res magna in hoc articulo causæ agitur: ideóque summa cautione opus est.

Nihil in hac re transigenda captionis esse potest.

Homini in minore ætate circunscripto, restitutio petenda est citra annum vndetricesimum. Eo enim elapso, ætas illico excesserit è præsidio legum.

Is qui lege agere cœperat ex decreto curiæ, negauit se prouocationi cessurũ quamlibet geminatæ.

Exordia causarum & præludia, præscriptiones sunt translatrices, aut depultrices actionum.

Elementa litium exhaurienda ante contestationem. ad quod perficiendum multi menses conterendi sunt. vel, Elementis litium exhauriendis ante contestationem, multorum mensium tædium molestiáque deuoranda sunt.

Ad pistrinũ forense ætatem conterere summa est miseria, in qua tamen homines natura controuersi & φιλόδικοι pabulum animi quærunt.

Sua fide reus ampliatus obtineat commeatum, an sponsorum egẽtium, non magnopere interest.

Percunctatore callido opus est ad reum veteratorem ex elogio interrogandum. Id est, Super inquisitione criminis.

Mea causa licet reus delatus abeat quo volet. Id est, Eum iam nõ moror. Dici etiam potest Rogitator astutus, qui reum identidem rogando, & variè rogitando, per epagogen eò deducat, quo prouidere non potuit. Percunctator epagogicus, qui Socrati in percunctandi arte non cederet.

Reus delatus, cui libera custodia sui intra pomœria permissa primum erat, cum quæstio ampliata esset in diem longiusculam, libello supplici postulauit vt interim ei abire domum suam liceret bona curiæ venia. Cui postulationi regius actor, quócum (vt assolet) communicandum libellum curia subscriptione sua iusserat, in hæc verba respõdit, Si nullo alio nexu supplicator obstrictus est, mea quidem causa liberè abito ad postridie Martinalium, vel Candelalium, vel Cineralium. Id est, ἐμοῦ ἕνεκα. Vel, Per me quidem liberè absit ab vrbe ad qua-

draginta dies.

Longissimè testes meminerunt, vt ex eorũ testimonio apparet. Id est, Testificantur de rebus admodũ vetustis. Longius hic testificatur, quàm meminisse per ætatem potuit. Plaut. in Menech. Quid longissimè meministi, dic mihi in patria? ME. Cum patre vt abii Tarentum ad mercatum.

Subcognitores sunt quos sibi cognitores proficiscẽtes sufficiũt. Et Subprocurator est, qui ab eo procuratore suffectus est, cui mãdata erat rerũ procuratio, cũ potestate subrogãdi sibi procuratoris, ac res sibi mãdatas submãdandi.

Meditatos testes producere. Id est, Antè commonefactos, quibus rostrum (vt aiunt) concinne exacutum est.

Apparitorum curiæ munus est supplices libellos, quibus curia subscribendum per actuarium duxit, aut litigatoribus ipsis, aut eorum cognitoribus denuntiare, describendíque potestatem facere, quódque denũtiari respõsum sit, elogio suo testificari.

Diligentis litigatoris est, aut eius cognitoris, instrumentũ suum iandiu prolatum ex indice suo recognoscere: & certamine instanti, id est, cum causarum conflictus iamiam futurus speratur, copias suas iudiciales recensere. Id quod in manibus fieri licet apparitoris aut actuarii tanquam sequestris nequid interciderit, aut fraude interceptum sit. Id quod si contigerit, instar est calamitatis in fundo.

Quod Causam esse in valuis sentẽtiæ vulgo dicimus, Latinè dici potest, Certamen in procinctu esse.

Subsidia causæ comparare, Copias quasdam tanquam in subsidiis collocare, Aciem copiarum instructam, insuper Subsidiis ad omnes casus firmare, significat Instrumẽtum suum copiosius facere, vt certior spes victoriæ sit. Quod tamen proprie Supplere copias suas dici potest. Et Supplemẽtum copiarum aliud atque aliud dici potest, cũ instrumentũ in dies cumulatius facimus. Res autem ad triarios rediisse dici potest, quando copiis nostris diffidentes, & causæ summam in cardine parum firmo verti existimantes, noua subsidia excogitamus, eáque diplomatis venia in medium adducimus. Quod Noua facta articulatim ponere, sermone pragmaticorum dicitur. Latine dici potest, Themata noua articulatim edere, eáq; probanda suscipere. Quod in prouocatorio certamine sæpius fieri solet. Aliquando etiam in primi conflictus controuersia, cum copias aduersarii explicatas inspicientes, nostris metuere cœpimus vt imparibus. Interim enim certamẽ detrectare forẽsibus institutis licet: quod multi in speciem faciunt, imminentem summæ rei offensionem procrastinare volentes, siquid spei melioris affulserit interim expectãtes, aut litis decidendæ laxamentum occasionémque captantes. Nonnulli, vt erinacius animal aculeosum (quod in Græcorũ est prouerbio) partum suum in alium atque aliũ diem reiicit, ægriore in dies pariendi cõditione: sic illi cum incremento damni non obscuro in ipsius damni dilatione animo suo indulgent. Sunt quibus id genus remedii non magno dispẽdio in summam decretorium fuit. Præterquam autem in suas supplendas copias sumptum facere, ita etiã in aduersarii coguntur apparatum: quatenus quidem æquare ille ad defensionem copias, non exu-

perantiores facere voluerit.

Litem lite, litibúsque sæpe resoluunt iudices, qui huiusmodi dant sentẽtias, è quibus vna vel plures lites subnascantur. Quod interdum culpa iudicum,interdum litigatorum euenit,qui vinci semel nequeũt.Huiusmodi etiam litium quarundam natura est , vt earum materia elidi radicitus nonnisi multiplici ac varia iurisdictione possit. Et alioquin hoc tempore,hac morum iniquitate, his hominum studiis ad cõtrouersiarum aucupia incũbentibus,ista denique multitudine interpretum iuris, cuius nomenclaturam ediscere, & memoriter referre,non cuiusuis est memoria præditi,ista scriptorum voluminum cuiusque eorum iliade:non magnopere mirandum est lites tam multas esse, litésque litium iam perfœcundas, vnámque litium sementem in multas messes restibilem. Præsertim cum calumniæ litigantiũ hinc quæstus seruiat non aspernandæ partis hominum elegantiũ, illinc eo amplius indulgẽtia faueat ciuilis ambitionis, vt nulla sint alia litium alimenta. Id est profecto forẽsium cõtrouersiarum seminarium,quod esse oportebat excidium.

Conditioni iam latæ auctarium adiicere, est Vberiorem conditionẽ offerre. Lites quædam breuiculæ,quædam mẽstruæ, quædam dierum paucorum, quædam annuæ: quædã bima, trima,quadrima die vix bene contestatæ sunt. Quædam non tantum lustrales, sed etiam seculares sunt, ad quas auspicãdas Nestore adolescente,ad finiendas porrò senescente opus est, nisi hæredi mandaturus est.Quanquam translatitium est apud nos, cõtrouersias ab auis exorsas, ab nepotibus iam grandiusculis absolui.

Conceptis verbis adactus iurisiurandi fidem dedit.

Commentarius litis inspectoris,in foro Extractus dicitur.

Ei qui ob secus quippiã admissum pecuniæ damnatus est, carcer statim ineundus est,nisi iudicatum faciat.Qui igitur à penuria laborant,hoc metuẽtes, aliquãtisper publico carere, atque ex medio se subducere solent, quoad pecuniam tantam aut auctione facienda curarint, aut ab amicis corrogarint, aut à mensa sumpserint,si nondum fidem suam labefactarint.

AB. Docti patroni officium est in scriptionibus cõficiendis, argumẽta causæ, capitaque thematica concenturiare ad instruendam litis aciem, quoad eius fieri potest,artificiosissime.Plautus,Concedere hinc mihi aliquantisper intro libet, dum concenturio in corde sycophantias. Et Centuriare vel Decuriare themata causæ,& Centuriati thematum articuli: id est,Articulare facta causæ.

Commẽtitia themata atque sycophãtica in scriptionibus edita. vulgo Falsa facta in medium missa dicuntur.

Scriptura thematica,vulgo Intentiua dicitur,quæ differt à Iuridiciali,in qua iuris est,non facti sermocinatio,nisi vtriusque formulæ sit particeps.

Procudere dolos forenses,& Fabricari captiũculas,& Doli forẽses fabrefacti. &,Fabrûm forensium præfectus.Hoc est,ὁ τῶν ἐργολούργων ἡγεμών.

Institor causæ diligens & callidus, qui recte atque ordine promit & condit literas atque auctoritates quæ è re futuræ sunt eius, cuius causam procurãdam suscepit.vulgo Solicitator dicitur.

Hac ratione res erit planè ſoluta. Id eſt, Nullus iam eo nomine quippiā petere iudicio poterit.

Res nulli magis ſoluta, quàm huic eſſe poteſt. Id eſt, Hic eſt cui certo ſolui poteſt,& ſumma ſecuritate.

Cauſarum fiducia non magis iure ſtat,& moribus,quàm iuris experiundi ratione & peritia.Neque verò,qui certo iure nitens, iudicium vel intēdit vel recuſat,continuò ſecuritati indormiſcere debet. Vt enim pertinet ad ſummā litis,iuris ſui compertā habere firmitudinē:ſic ad ſucceſſum magnopere refert, cauſæ certo quodam modo inſtituendæ tractandǽque ratio.

Ducere cauſam, Eſt prolatandæ litis occaſiones alias atque alias nectere, nec tam litigare,quàm litem extrahere.

Prudentis eſt aduocati, nō ea tātum quæ in rem ſunt, dicere aut ſcribere, ſed quæ ab re ſunt prætermittere.

Exarmata cauſa eſt, cuius copiæ præcipuæ interciderunt, vel dolo ſublectæ ſunt. Quod vſu venire in curia, non tam rarum eſt, quàm halcyonem auem videre.Noui enim,cui contigit ea cauſæ calamitas alioqui certiſſimæ,vt ſacculi inſtrumentales diu non comparuerint,inſpectoris cauſæ culpa, in ea re tam ſecuri,vt in litigatoris captione ſumma ſextantem æreum ſuum vix agi exiſtimarit. Inermis autem eſt cauſa,quæ literis, & auctoritatibus, teſtimoniis, aliiſque documentis iuris ſui caret, in eo quidē genere quod probatione cōſtat.

Circunforanei homines,baſilicani,atque in vniuerſum iudiciorum alumni, vulgo Practici vocantur.Hominum natio, aliena patrimonia ſecurè, augendis ſuis luculente,negotiari ſolita in foro iudiciali.

Negotiū habere durum eſt in baſilicæ foro cū homine vel ſuapte vi, vel neceſſariorum & propinquorū potēti, vel nimiū gratioſo, non lepōre,non morū cōcinnitate,ſed perſuaſibilioris gratiæ imperioſioriſq; commendationibus.

Sudandum & algendum cum litigatore rem habenti in ſua palæſtra exercitatiſſimo,qui cum medius tenetur,cōſertiſque manibus,Anguilla fit(vt aiunt) vel Proteus potius.

Noui hominem mihi ſumma familiaritate, omníque officio coniunctum, cui certamen fuit cum Vlyſſe forenſi,cum Autolyco vicino,cum Roſcio iudicum ſalutatore, cum AEſopo quiritatore: ad hæc hominū permultorum ſtudiis in omni pene foro gratioſo. quem hominem cum ipſi(amici enim cauſæ, vt communi ſtudebamus)ob ingenium quoquo verſus verſatile verſutúmque demiraremur,nōnihil etiam vel inuiti amaremùs ob Vertumni faciem,ob geſtuum,vultuū,verborū elegantiā ſcena dignā,nihil in eo deſiderabamus, præter fidem,religionem,iuriſiurādi reuerentiā. Cætera hominem affabrè factum diceres, ſi in iis paucis conniuere tibi perſuaderes: quod amico homini auctor eram:tametſi vicem eius tanquam meam dolerem, cui ille non minus infeſtus erat,quàm cynomyia cani leporario,talem indignanti aduerſarium.

Aui ſiniſtra & liquido auſpicio iudiciū intendere, vel litē cōteſtari, ſignificat conſultò & auſpicatò id facere,auctoribus conſultis, & rerū forenſium peritis.

Sententiam abſtuli ex animi mei ſententia. Vel breuius,Sententiā tuli,pro Abſtuli.Res iudicata eſt vt optabam.

Milui circunforanei prædæ ſemper imminentes, oculis omnia luſtrant, forum circunuolitantes: Homines ſunt aut baſilicæ, aut cuiuſcunque fori alumni, miluinis oculis, vnguibúſque. Adunciores tamen vngues ſunt, tenacioréſq; eorum qui formulis graſſantur pontificiis, vt qui nihil in pignora iuris habentes animas hominum pignerari ſtygiis nexibus ſoliti ſunt, poſt vnum & alterum eremodicium, ídque paucorum dierum interuallo geminatum, caput hominis ſola egeſtate nocentis, cætera inſontis, furiis maniſque deuouent. Quod genus diri maledicti non thure, non myrrha, ſed auro tantum expiabile eſſe dictitant.

In articulo cauſæ quippiam contechnari, Tempeſtiua fraude aduerſarium circunuenire.

Rei quidam detruſi in Acheruntem cuſtodiarum in carcere pontificio, viuaces in pœnam animas trahũt lucis prorſus exortes, vt qui mœrore pro cibario, lachrymis pro potu victitent. Quorum certè non miſereſcere, quos non miſerabundè viſere, prorſus inhumanũ eſt, nedum ſceleſtum ac nefarium, eos quidem certè quorum eſt inſpectio. Neque enim pro domicilio calamitoſo carcerem, ſed tartarum potius habere mihi videntur.

Forenſis eſt inſtituti, in libellis & ſcriptionibus, aduerſarii honorifica appellatio, ſi in magiſtratu eſt cum imperio: tituloſa, ſi titulis honorandis præditus eſt: ne inimico animo fraudari honoris ac perſonæ præfatione videatur.

Petitor ac rei vindicator ſuam rem ſententia iudicis ſaluã habere iuſſus eſt, cum acceſſionibus fructuum, litis impendiorum, & quatenus interfuit ipſius, ſimul atque lis vindiciarum inſtituta eſt, rem fuiſſe traditam.

Illiberali cauſa, non liberali, vt priſci loquebãtur, manu patroni clientes ſuos aſſerunt, ab iniuriáque iudiciali defendunt, qui ſordide, aut quæſtuoſe tantum, non etiam benigne & ciuili animo defendunt.

Conuento, mihi homine opus eſt, domi prius, deinde in iure, ſi ius & æquum poſcentem non audiet.

Cauſa quãlibet acerba ſuapte ratione atque amarulenta, tamẽ nõnihil leniri actionis comiter habitæ condimento potuit, ſi iuris tantũ perſecutioni ſeruire litigator, aut eius aduocatus, non etiã obſequi animo concitatiori ſtatuiſſet.

Auctor ab emptore fundi laudatus, ſi fidem auctoritatis præſtandæ prodiderit, & res vindicata ab emptore fuerit, ablatáque à vindicatore: omne cauſæ diſpendium, omnis calamitas cõtrouerſiæ ad ipſum tandem redibit proditorem. Nihil autem ad auctoritatem præſtandam, fideíque deſtitutæ noxam luendam intereſt, auctoritatis præſtatio verbis nuncupata ſit, an tacita fide promiſſa in contractúque hærenti, ſi modo verbis ipſa certo quodam modo cõceptis non recepta ſit.

Tu in cauſam incubuiſti admodum ancipitis euentus, & parum læta conſultorum auctoritate. A qua vereor ne calamitas inſtet patrimonio tuo.

Homo nimium amans litium, implicatus eſt grandis pecuniæ controuerſia, iudiciíque peritorum euariantis, mea verò ſentẽtia deteriorem in partem vergẽtis, & (quod ominari homini mihi amiciſſimo vereor) longè latéque in eius cenſum & familiam pauperiem factura, ſi ſecus res ceſſerit.

Vtinam satis hoc agerent causidici quod acturi sunt: elementa causarũ animaduerterent,institutarúmque litium rationẽ,argumenta,& firmamẽta consulto expenderẽt,copias instrumentúmq; accurate percenserent, ac litis vtensilia. Ita fidem in tyrocinio datam meminissent,religionéque obstrictam. Melius profectò cum iis,& fœlicius ageretur, qui in foro negotiantur: sed exilius fortasse & angustius cum turba eius fori proxenetria.

Supplementum causæ laboranti comparare,& Copias supplere,est Prolationem copiarũ auctiorẽ recentiorémque facere, Nouum supplemẽtum cõscribere, Copiarum delectum alterum habere, Auxiliares copias vndiq; accersere.

Libellos ferẽtarios(vt loquar comica dictione)inter copias auxiliareis numero,eásque non inermes,si huiusmodi ferentarii in loco collocati sunt, & scite instructi & opportuni.

Impeditã controuersiã moris est diplomate expedire, plerunq; cõmentitio.

Agant iam,siquid agunt præsides & conscripti, atque aleæ causam mãdent. nostræ enim iam partes sunt atque aduersarii,vota nuncupantium.

Alea iam causæ in manibus est curiæ,vel Calculi potius in manibus iudicum & consilii. Vrna in manu prouidentiæ, interdum in fortunæ nusquam nõ obrepentis,victoriæ & offensionis alea.

Communis adhuc Mars campi,albo nigróque solo distincti, ancépsque diu expectatio, litigantes miseros exanimat, salutatoriã interim in basilicæ statione factitanteis, ingredientium vultus,egredientiúmque anxiè obseruanteis,ex corúmque responsis agnoscenteis omnia aut abnuenteis.

Hic articulus causæ erit decretorius, Hoc caput in causæ summam erit decretorium.

Dum alea adhuc communis, conditiones ferendæ sunt atque accipiendæ, si è re vtriusque æquè esse videantur,aut non valde iniquæ.

Cum ancipiti certamine vtrinque diu disceptatum esset,paulatim impressio in alterã partẽ facta, & ita impulsæ alterius partis copiæ, vt subsidia causæ promouenda non sine tumultu viderentur. Id euenit sæpe cũ prolatis litis instrumẽtis, cœpit innotescere vtræ copiæ firmiores sint:& cũ testificationes vel documenta quæ decernere rem existimabantur,acriter & appositè refutata sunt, eorũmq; fides labefactata:aut vice versa,cũ alterius partis testimonia aut nulla esse fide,aut exili probatione sperabantur, post decretam inquisitionũ editionem, earúmque exempla vtrinque cum vtroque communicata, liquere de fide earum argumentóque cœpit. Tunc enim in alteris castris trepidari necesse est,vltimíque consilii remedia tentari.

Calculorum iam parte in vrnã coniecta,id est, principum sententiarũ punctis nominatim(vt assolet)adnotatis,inclinatã rem & propemodum perditam, vnus & alter conscriptorum iudicum prouocatori restituerunt, àcrius & pugnacius censendo. Quorum auctoritatem multi secuti, instantem ab ea parte offensionem verterunt in victoriã. Nam pro eo vt recte atque ordine iudicatum pronuntiaretur, temeréque prouocatum, adiecta statæ mulctæ clausula: recte atque ordine ipsum prouocasse dictũ est, iudicémque vnde erat prouocatum,nec iure,nec legibus iudicasse.

Infectam prouocationem facere,idque quóde prouocatum eſt.

In ſententia qua reus abſolutus eſt,id receptum eſſe conceptis verbis aiebat, Siquid cæterum actor agere vellet,vt ius experiri ad eum iudicem poſſet,quem ad iudicem ea res pertineret, cum eóque homine quócum eo nomine experiendum eſſet. His verbis ſignificantur, ſaluam actori actionem aduerſus eum futurā,quem aduerſus æquum erit.Plaut.Nunquid cæterū vultis? Alibi, Nunquid cæterum?Verba ſunt proficiſcentis.

Secundum petitorem hactenus res iudicata:cætera is vnde petebatur, ſuperior fuiſſe viſus eſt.

Prouocationis meæ cauſa exeunte,acritérque vtrinque concertata, qui tum conſilii princeps erat,in tribunali(vt aſſolet)obeundo,réque in orbem conſultanda,diutius immoratus:cúmque ſentētiæ euariarent, à profanorum decuria ad initiatorum reuerſus,ſingulos ſedentium reuocauit: tādémque collatis circulorum & veluti confuſis ſententiis, huiuſmodi areſtum ex tempore conflatum eſt. Curia appellatorem,quatenus in aſſem intētionis aduerſarii damnatus erat cum impendiis litis,iure & meritò, cæterum perperam ac temere prouocaſſe pronuntiatum voluit, in dodrantémque petitæ pecuniæ damnatum, in trientem abſolutum, ſumptibus litis vtrunque erga alterum pro portione mulctando.

Cum vtrinque ab eadem ſententia prouocatum eſſe contigiſſet,non eodem tamen à capite ſententiæ, aut non eodem nomine: idcircóque ancipites & bifrontes vtriuſque cauſarum actiones fuiſſent & perſonæ geminæ litigantium, id eſt ἀντερίζοντες:curia prouocationibus vnà rebúſque iudicatis inductis, vtrūque impendiis litium iudicio reciprocāte mulctauit. Quorum æſtimatio impar,argumentoſáque deſcriptio,ne cognitoribus cauſarum compendium,cauſarum dominis diſpendium afferret,quodam æquitatis præiudicio ineundæ rationis vtrinque facto,æquiparanda cenſuit,vel exæquata potius:diſpēdio pragmaticorum in rem cedente litigatorum, qui alioqui rationum codicibus articuloſè implendis quæſtum faciunt vberem & copioſum,ſed legitimum, moribuſque receptum.

Tantum quidam hodie in foro iudiciali poſſunt,quārum olim Aediles in foro vænalium.

Litigatorum par iniqua conditione compoſitum, alter natura controuerſa ætatem in foro egit:alter ciuilis pacis alumnus, fori limen antè nunquam ſupergreſſus eſt,vt loci formidoloſiſſimi.

Conditionem luculētam aduerſario meo tuli,quam ſi accipere grauabatur, cur non mihi eandem, aut ſimilem in cauſa pari vtriuſq; retulit, ſiquidem litium non amans fuit?

Re à me in iudicio vindicationis abiudicata,meum ab auctore ſeruaui,quod mihi præter ſpem euenit.

Ad recuperatores in limine curiæ poſt omnia calumniarum perfugia damnatus,curiā appellauit. Tanti fuit homini malæ mentis,iudicati faciendi tempus eximere,negotiúmque exhibere aduerſario,vtverſuram grauem ad extremum ſoluere litis extractæ, non nollet, animo ſuo obſequendo. Vulgo Com-

missarii ad barram vocantur, id est, Ad longurium porrectū, quod podii vicem præstat in vestibulis ædium.

Priuati tribunalis iudices, priuatam ditionē, priuatum territorium habētes. Hoc est, Non regales.

Regii quidam iudices sunt, quorū sententiæ protinus in curiā iudiciū resortiuntur. Sunt & regii imi tribunalis iudices, quorum sentētiæ præfecturis sunt obnoxiæ.

Sunt quædam causarum genera, quæ primum iudicium in curia sortiuntur, vt causæ Regaliorū, & duodecimuiratuum, & aliæ quædam sanctionibus regum iurisdictionibus prouincialibus exēptæ: quæ prima eadémque vltima sortitione in curia disceptantur & finiuntur.

Moris est iudicialis, vt siquid ab actore vel dictum vel editū sit, quod in rem esse defensoris videatur, id ipse defensor hactenus tātum agnoscere se in indice & catalogo instrumenti sui dicat, quatenus cum causa sua facit: cætero abnuere atque repudiare.

Homo petitione exclusus, cum curiā appellasset, maiorē fraudem veritus, id est prouocatoriam mulctam, inuitus ille quidem & fremens, sed tamen tandem fecit, vt sententia staret, & prouocationem victori renuntiaret.

Homo pacatæ vitæ infensus, lites & calumnias factitans, ætatem cum patrimonio in foro tandem contriuit, ǽsque alienum multum sibi cum infamia conflauit.

De re iandiu consopita, & quæ obliuione putabatur esse sepulta, negotiū homini facessitur publici actoris nomine, sed mutuatitio & adumbrato, eorundē inimicorum coitione atque ambitu, qui vetusti criminis inuidiam rediuiuam conflauerunt ipsi & familiæ, nihil minus cogitanti.

Indagine quadam criminum reos delatos circundare, eósque reatu diuturno inter custodias enecare, nocentes vnà nocētiúmque similes, regii cognitores impune moribus possunt, cū ita eis visum est, cū libuit, cum sua suarumve necessitudinum interest, specimen edere muneris quidem publici, cæterū priuatis studiis magnam partem seruientis & addicti. Rursus reis indagine cinctis quæstionis variæ ac multiplicis retia summittere, (vt venatores aiunt) & verò irretitos iam & deprehensos explicare, vel comi atque ambitiosa cōniuentia, vel impudenti & sordida, cum ostētandæ potestatis suæ materia est ampla publicis actoribus, tum priuatam rem augendi occasio maxima in minuendo iure populi regióque. Quocirca homines malè sibi conscii, rerum periti atque experientes aduersus id malum publicè priuatimque noxium ac pestiferum, antidotum præsentissimum non ipsi præsumere, sed porrigere istis solent: actorésque alioqui truculentos, ac tragœdias publicæ charitatis ac feruidæ excitantes in iudiciis, propinando mulsi poculo domi demitigare, vt nō mirum sit quosdam è quinta classe hominum ad hoc munus obrepenteis, non multorum annorum interuallo, ad classicorum ordinem euasisse, primariorúmque censuum. Huiusmodi natio togatorum, iurisdictionis Franciæ habenas regere vulgo existimatur, præsertim quantum est quod attinet ad iustitiam sanguinariam vindicémque publicæ securitatis. Eorum autem coryphæi, ad quos

omnia vndique referuntur, in summæ iurisdictionis consiliis, specimen magistratus huius luculentius atque illustrius præbent vtroque versus vt è loco longè supremo, ita longissime conspicuo. In vniuersum autē magistratus ipse variis sermonibus per ora populi primorúmque exagitatur, & traducitur, ac moribus eo fungentium, aut in cælum laudibus ac votis fertur (quod vt fortasse rarum, ita summe est æmulandum) aut in rartarum maledictis deiicitur, dirísque execrationibus, sed non perinde formidolosis, omnia maleficia pretio precibúsque exæquantibus.

Causa longa tabe exanimata, id est, Præscriptione litis desertæ, ac longissimo tempore pro derelicto habitæ.

Veneno iudiciali causæ intereūnt, quæ vel falsis auctoritatibus iudicatæ sunt, vel falsis restificarionibus, vel quæ sordibus & ære prolato victæ sunt.

Ab stirpe auctoritas tituli requirenda, vel possessionis est. Id est, Probatio ab auctore primo repetenda. Similiter ab stirpe auctoritas testificationum scientiǽque repetenda est, & percunctanda. vt in specie capitis, Si arbiter. de Probationibus, in Pandectis.

Cum in auctoritate literaria hæc sit causa constituta, harum autē quæ prolatæ sunt, nulla sit, aut futilis certe sit ac fluxa: exilis est spes eius & fiducia.

Saccularii iudicum pedissequi munusculis exorandi sunt, vt Sacculi domi in obliuione ne sint.

Saccularia professio fieri solet in cella actuaria, ab iis quibus inspectio litiū attributa est. Et rursus, Accepti latio fit sacculorum, & rescriptio, cū sacculi ad officium referuntur, aut cum in alium consiliarium transcribuntur.

Singulis conscriptorum classibus in curia, sua exhedra ascripta est. Et singuli etiam consiliarii in certam suámque exhedram adoptantur, cum magistratum ineunt.

Auditorium maius in curia, est Camera prima, Auditorium minus, Tholus est quæstionum.

Iurisiurandi formula iudicum, qui in curiam codicillis adoptantur, cæterorúmque iudicum, qui in verba solennia adiguntur, in hanc fere sententiā concepta est. Manu sublata adactus, oculis in numinis curialis simulachrū intentis, præeunte præsidente iurar, Iusta se munia impleturum boni ac probi iudicis & consiliarii regii, in iudicio diuites ac pauperes eodem loco numeróque habiturum: personarum delectum in iurisdictione nō seruaturum: suum vnicuique perinde tributurum. Libenter se facturum, vt sartam ac tectam sanctionum regiarum auctoritatem tueatur, curiǽque dignitatem comiter conseruaturum atque honorifice in auctoritate curiæ se futurum, eíque dicto audientem futurum. In allegendis autem conscriptis, hoc additur, Decreta curiæ quæ celanda fuerint, arcanaque non proditurum.

Honoraria iudicum, & sportulæ iudiciariæ, & velut corollaria inspectorum litis, Species vulgo dicuntur.

Moris est in curia litigantibus pluribus ex causis supplici libello Recuperatores exposcere, altercationúmque vestibulariarum disceptatores, qui vulgo Commissarii ad repagulum, vel ad podium curiæ dicuntur. Hi liticulas formu-

lari ordine iuridicialiter aut inficialiter conſtitutas, & copiis ſuis inſtructas ad curiæ conſeſſum referre ſolent, vt ſĩt iudicatæ areſtorum numero habeantur, & rei ſemel iudicatæ vim obtineant, ſi tamen illico de cauſa liquere poteſt. Alioquin ampliantur aut ad inquirendum, aut ad vadimonia ab integro repetenda, ſi in iis quippiam peccatũ eſt: aut alteram ob cauſam, quales multæ eſſe poſſunt, ob quas alias atque alias iterum & tertium lites procraſtinantur.

Huius rei diſceptatio huic & illi his verbis mandata eſt, Partibus audiendis operam danto. Hic & ille, ὁ δεῖνα, ϗ ὁ δεῖνα, Eorúmque diſceptatores ſunto quæ diſcrepabunt. tum controuerſia conſtituta, qua de re agitur ad curiam referũto. Vulgo Audiant partes, dicunt.

Ecce autem in benignitate ciuilique officio hoc reperi negotium. è Plauti loco ſumptum. Vulgo dicunt, Pro benefacto in litem incidi.

Libellarii ſalutatores curiæ, aditus eius obſident, candidati audientiæ. quorũ quidam è ferentariorum cohorte, gratiarum prærogatiuam præſtipulari clanculum ſibi ſolent, ex eóque in comitiis commendabiliores eſſe.

Curialis, & conſcriptus ſiue conſiliarius, ſummo officio præditus. Id eſt, Qui curialis functionis munus implet & ſcite & diligentiſſime.

Cauſæ quædam ſunt in curia ordinariæ & curiales: quædam recuperatoriæ, horarúmque ſuccifiuarum, aut dierum interciſorum, quorum matutina ſeſſio muneris eſt neceſſarii, pomeridiana arbitrarii. Hæ cauſæ certi cuiuſdam generis ſunt: & vocantur, vt ſunt, Sportulariæ, quoniam è legibus & moribus in conſilio iudicantur auripetarum, quos in curiis iuriſdictionis ſummæ, moris eſt quolibet conſilio dimiſſo auream ſtipem accipere, honorarium laboris voluntarii, vel operæ aduentitiæ, quaſique corollarium ſtatorum ſtipendiorum. Ea iudicandi functio, quaſi ager eſt quidam curialium, amœnus ille quidem, & compaſcuus, cæterum non latiſſime patens. Quare in eo vnà omnes minime paſci poſſunt. Sed vt quiſque à teſſerario & diuiſore, quidem litis inſpector eſt, ad conuentum aſcitus eſt, ita locum occupat in compaſcuo. In honorariis autem accipiendis Præſides duplares eſſe ſolent.

Inter conſcriptos, quidam munifices ſunt, quidam operis faciundi vacationem habent, id eſt, litibus inſpiciendis & exponendis vel nullam vel raram operam dantes. Quod genus vacationis non magno comparatur, nec decus aut præmium eſt emeritorum.

Curia ſuos faſtos habet à maioribus acceptos. Id eſt, Hemerologium, id eſt, album dierum curialium, & dierum nefaſtorum, qui præter feſtos ciuiles, feſti ſunt iudiciales: vt vice verſa, quidam ſunt feſti officinariis, qui profeſti ſunt curialibus & palatinis. Dies autem curiæ nefaſti, vt natales Caroli magni & Ludouici, faſti ſunt cauſis recuperatoriis, duntaxat Sportulariis. Horæ etiam matutinæ pridie feſtos dies, qui vigiliares dicuntur, curiales ſunt & munifices, pomeridianæ immunes & feriatæ: nec tamen non faſtæ, & verò deſtinatæ cauſis ſtipendiariis, ſiue eas vocare AErarias volumus. Comitiales cauſæ ſunt, & Conſulta decretáque comitialia, quæ in conuentu omnium decuriarum iudicantur aut fiunt. Eſt autem curiæ Comitium in auditorio laqueati tecti & inaurati, in quo omnium decuriarum areſta exaudibili voce partim pronuntiari

memoriter ſtatis diebus ſolent à quatuor primis curiæ, partim ab actuario è codice recitari.

Diligens & multus in litibus inſpiciendis & exponendis, commentariorum iudicialium aſſiduè cõficiens, Qui breuiaria litium ſolerter & expedite cõſcribit, Qui elegãtes & dilucidos controuerſiarum aut quæſtionum commentarios cõficere didicit, Qui litium argumenta ſummatim colligere, ſolertérque didicit, atque è commẽtario exponere enucleate & ſumma fide, cum ad res iudicandas ventum eſt.

In iuſto interdicto retinendæ poſſeſſionis, moris eſt vtrinq; themata ad rem pertinẽtia articuloſe enumerare, vltro citróque oppoſita per diametrũ. Quod Intendere ſcripto vocant. Id eſt, Intentiones ſcribere per facta contraria. Scriptiones autem ipſæ geminam vtrinque habent intentionem, & ſcopum duplicem. Pertinet enim eorum formula & ad vindiciarum præiudicium, & ad ſummam cauſæ poſſeſſoriæ. Finem recredantiæ & principalem lingua Forenſis vocat. Eſt enim cauſæ conſtitutio à iudice in eam ſententiam, atque etiam in ea verba concepta, vnde ſcribendi reſcribẽdíque vices, aliæ interim atque aliæ pro cauſarum ratione exiſtunt. Plerunque autem euenit, vt prima cauſæ velitatio, vel actus litis primus, ad ſequeſtris poſſeſſionem redeat, quam Regiam manum vocant. Secundus autem conflictus, qui iam præiudicii multum habet, eò euadit, vt vindiciis temporariis ſecundum alterum iudicandis, res habeat à ſequeſtre, & ab alterutro litigantium fiducia poſſideatur, quoad iuſta poſſeſſio ſentẽtia litis decretoria adiudicetur ei, cuius cauſa poſſidendi ſuperior eſſe videatur. Fiduciaria autem poſſeſſio prædibus dandis obnoxia eſt, niſi curiæ areſto, aut alterius conſilii iudicata ſit, à quo prouocatio legibus ſublata eſt. Tum demum enim ſua fide poſſidere eum moris eſt, etiam ſi obnoxiè poſſidet & publice. Sæpe autem euenit, vt alteruter litigantium, qui in præiudicio vindiciarum ſuperiorem cauſam habuit, & interim poſſedit, in iuſtæ poſſeſſionis certamine inferior eſſe comperiatur. In qua offenſionis ſpecie, illa accedit calamitas, quòd iudicium in præteritum quoque valet, & in fructum fiduciariæ poſſeſſionis: atque eo amplius, in id quod videbitur interfuiſſe victoris, poſſeſſionem eius tantiſper non interpellatam fuiſſe. Sed ſic ſunt ſpes hominum, cum in vniuerſum fallaces ſæpenumero & decoctrices, tum verò exaudita hominum vota in re iudiciali, nonnunquam ita cedunt præpoſtere, vt quæ prius plaudenda viſa ſunt, & gratulatione amicorum excipienda, pœnitenda deinde pudendáque, & abnuenda videantur.

Damnatus vindiciarum is eſt, à quo interim vindiciæ abiudicatæ ſunt.

Exhauſta controuerſia iuſtæ poſſeſſionis, plenique iuris poſſidendi. Id eſt, Finita lis pleni poſſeſſorii.

Qui controuerſam rei poſſeſſionẽ fecit apud recuperatores palatinos iure codicillari, & poſſeſſionẽ abſtulit iudicio recuperatorio, poteſt in iudiciũ titulariũ trahi apud prouinciæ præſidem, cuius ea eſt cognitio. Sed non antè eo iudicio contendere ac dimicare cogendus eſt, quàm is qui poſſeſſorio victus eſt, iudicatum planè fecit. Nec victus antè de dominio rei mancipióque ius experiri poteſt, quàm rei iudicatæ omnem acceſſionem exhauſit.

Qui sacerdotio triennium non sine titulo,vel quolibet,modo non inani,potitus est nullo interpellante,ita certam iam possessionem habet,vt omnem eius cõtrouersiam summouere temporis præscriptione possit, seu possessio, seu mancipium sacerdotii in discrimen vocetur,si tamen mancipio iusto dari teneríque sacerdotia possunt.

In iudicio possessionis atque vindiciarum etsi vterque intendentis depellentísque partibus fungitur,tamen vindex is esse censetur qui vindiciarum iudiciũ lacessiuit. Vindiciarum autem reus & depulsor, is qui lacessitus est, etiam si vicissim vindicat,vindiciásque refert intendenti. Themata etiam thematibus actoris exæquata rescribit. in formula intentionis paria cum lacessente facit, in nulla denique iudicii parte cedit actoris iure partibúsque,par pari referendo.

Clausula intentionis conceptis verbis edita in scriptione, vel in syngrapha à partibus cõflata,vulgo Conclusio petitoris dicitur.Sicut depulsionis formula ab eo vnde petitur in absolutionis summam concipi solet, cum sumptuum litis additamento.

Profligata litis disceptatio,& causæ cõcertandæ curriculum peractum,& copiæ in numerato prolatæ, cum clausulari syngrapha vna aut altera in sacculũ coniecta,iisque de rebus testato certior aduersarius semel atque iterum factus, denique iusta instruendæ litis absoluta, manent iudicis vltimum officium,aleámque causæ decretoriam.

Conscripti curiæ ideo consiliarii vocitari cœperunt, quòd regibus ius dicentibus,& magnis de rebus consilium agitantibus assidebant cum duodecim primis Franciæ. Quare & arestorum curiæ auctorirates perscriptæ in verba regia concipiuntur.Ex consiliariorum autem huiusmodi regiorum conuentu centenario curia tandẽ statariа conflata fuit, qui Cẽtumuiri curiales dici possunt. De quibus in Annotationibus in Pandectas pauca scripsimus. Aresta autem curiæ vt sermone vernaculo pronuntiantur,significare videntur sententias semel prolatas,& lites dirimentes vltima cognitione. Quod nomen, si id est eius etymon,huius temporis recentiorúmque ætatũ aresta iure non optimo retinent: siue in eo culpa est,quòd non satis planiloquè eorum sunt interdum formulæ conceptæ,&alterius indigent aresti,quasi verborum interpretis atque sententiarum:siue ea est culpa alumnorum fori hominũ,nodum in scirpo inuenientium, vel comminiscentium: siue ita ferunt vitæ mores controuersæ, ad discordiam in dies magis magísque incumbentis,forensi hominum nationi mire stipendiariam.

Tinnule censere & disserere in rebus iudicãdis,vel aliter disceptandis,est quod Pindarizare vernaculo verbo dicunt. Hoc est, Voce vibranti atque exaudibili plausum ab audientibus captare,leges ac iura fundendo, iurísque interpretum multiplicem nomenclaturam. Quod genus multi elegantium titiuillitio nõ æstimant,vt vtar verbo Plautino.

Sinuosa controuersia, argumentíque longa ambage exponendi non cuiusuis est litium inspectoris & renuntiatoris.

Qui suo Marte laborare causam suam sentiunt,libẽter ferè faciunt vt cognitoris regii subscriptionem implorent, & quasi copias auxiliares & suppetias a-

ſciſcant partibus ſuapte vi infirmis. Sed refert,quàm quiſq; quoque in foro gratioſus ſit,& quem contra publici nominis patrocinium vtendum roget, quod ſtudiis quoque priuatis ſeruire ſolitum eſt,vt nunc ius habemus conſtitutum.

In cauſis diſceptationis non expeditæ ac iuris ambigui, curiæ auctoritates in eadem ſpecie vel ſimili ciere cum die ac conſule,plerũque decretoriũ litis eſt.

Controuerſiarum nundinatione aduocatis & pragmaticis iure ac moribus interdictum eſt, in quibus quidem ipſi controuerſiis operam nauauerunt litigantibus.

Moleſta ratio otii perfruẽdi, atque homine docto indigna, litigioſa vitæ inſtitutio,cui quidem procul inde abeſſe licitum ſit.

Suæ ſponti ſententia iudicis redditus eſt is, qui fraude aduerſarii in captionem & nexum inciderat, quod venia diplomatis factum eſt ſuppliciter impetrati.Hoc eſt,Syngrapha nexus antiquara eſt,qua is obſtructus erat.

Cauſa labans opportune ſuſtentata eſt ſubſidiis impetrationis diplomaticæ, vel adminiculo impetratiuo.

Oblatiua Põtificis maximi beneficia vel diplomata,dici poſſunt,ea quæ Proprio motu collata vocãtur,quæ diſtinguũtur ab impetratiuis. Sicut olim Auguria impetratiua dicebantur, quæ optata obueniebant: Oblatiua, quæ vltro offerebantur è cælo,vt auctor eſt Seruius.

Ruſticanæ iuriſdictiones,& Ruſticana tentoria,vulgo Campeſtria loca dicũtur,in quibus non eſt copia cauſidicorum.

Ancipiti adhuc Marte forenſi inter nos certatum eſt,victoriáque alternante cauſarum.Hoc eſt,Si vna cauſa offendimus,in alia vicimus.

Cum multis mihi res eſt in foro ſociis eiuſdem litis.Sed abvno tantum mihi metuendum eſt ſignifero controuerſiæ, & cuius auſpiciis ſumma cauſæ regitur.

Qui vel errore ducti,vel inconſulta ſcriptione,vel editione, vel enũtiatione temeraria de gradu exciderunt proceſſus iudicialis, codicillorum principalium adminiculo in gradum reponuntur.

Cauſa eo die quanquam ab homine diſerto imprimis, & exercitatiſſimo, tamen ingenti frigore acta.

Cauſa nobilis & ſummæ expectationis, inepta & ieiuna actione cauſidici in magnum frigus incidit.

Prouocatoris cauſa ſcite & commodè acta,expectationem cõſeſſus coronǽque erexerat,non ſine plauſu excepta. Verum defenſoris acre & vehemens patrocinium,fiduciam prouocationis,iudiciíque futuri expectationẽ magnopere refrigerauit, quæ comperendinatorium exitum eo die habuit.

Cauſidicus ea actione mire theatrum commouit,ſanè ſplendida & vehemẽti,& in qua nihil deſiderares.

Aduocatus parum explicatus in cauſa aliquantum perplexa, ſatagere magis quàm agere viſus eſt.

Solertis eſt præſidis, obſcuris (vt euenit) cauſarum actionibus,lumen quoddam admouere interſatiunculis & percunctationibus. Interdũ etiam labantes actiones in tyrocinio togatorũ alleuare molli(vt dicitur) & indulgẽti brachio.

Causarum quidam actores, aut natura acerbiore prædìti, aut gloriæ cupiditate acti, aut causæ supramodum auctorati, litem suam faciunt, clienti sese venditantes. Id quod sæpiuscule euenit in iis causis, in quibus mores aduersarii incessendi sunt, aut existimatio sugillanda. Quare prudētes aduocati, & citra præuaricationem cauti, præmunire acerbam suapte ratione dictionem, veniæ exposcendæ præfatione solent, vt necessitate sibi expressam fidei causæ prættādæ potius quàm gratiæ ab homine ineundæ.

Litem argumēto claram, actione caliginosa cæcare, Causam rectam & expeditam, expositionis ambage lōgius latiusque repetita, sinuosam reddere, aduocati est oratoris potius, quàm viri boni, & (quod vulgo dicitur) materiam dissimulare volentis, hoc est, transformare calumniosa metamorphosi.

Actio causæ, aut iucunda & suauis, & plausibilis tribunali, subselliis, & curiæ podio fuisse dici potest: aut contrà molesta, & putida, & explodenda visa est.

Mauors curialis atq; inermis, non minus priuatim magna vertere videri potest, etymúmque retinere suum, pauperiem in patrimoniis faciendo, quàm ille campestris & agmine armatorum succinctus, qui clades stragésque ingenteis edere solet publicè calamitosas.

Homo litium amantissimus, multis curiæ arestis perculsus, pœnalibus iudiciis confossus, crebris prouocationum mulctis confectus, tamen nondum salu tem dicere foro iudiciali potuit.

Causa quibusdam interlocutionibus saucia, vno & altero præiudicio affecta & profligata, vltimum fatum manet.

Homo diuturno certamine ancipitíque conflictatus, forensi pistrino diu ac permolestè versato, ad extremum iam exanguis victoria clarissima potitus, è manubiis forēsibus lacunam rei familiaris propemodum expleuit. Abstulit enim præter litis summā, omnes rei saluæ accessiones, cum interusurio diuturnæ cōtrouersiæ, núncque opimis spoliis insignis & visendus, oculos omnium circumagit, spatia basilicæ perambulando.

Callidus cautor atque formularius, versutus & solers pragmaticus, vsu & disciplina fori pollens institutorum forensium peritissimus, iuris formularii cōsultissimus. Bonus practicus vulgo dicitur, Ludi forensis magisterio præditus.

Aduocatus antistes oraculi basilicani. Id est, Eorum princeps, qui ad res con sultandas expetuntur.

De litis auspicandæ ratione, euentúque cōtrouersiæ instituendæ aut iam institutæ, consulti frequenti consilio aruspices basilicani, rem tentandam censebant, fortunámque periclitandam, omnia secunda promittentes, bonaq; spe esse iubentes.

Ab oraculo iurisprudentiæ, reíque forensis peritiæ, omnia læta portendebātur: res non somniculosè, non inerter agitata est. sed tamen euentus non modo tantæ fiduciæ non respondit, sed etiam in contrariam partemper diametrum cessit. Ita, quod apud aduocatos auspicium ratum, apud iudices vitium esse visum est. Refert igitur, non quid iurisconsulti homines, assidui consultores de causis existiment, sed quid ii potius censeant quos penes causarum est iudicium. Præstátque longè trium iudicantium puncta ferre, quàm septem de

iure respondentium.

Homo litium alumnus, aliquando fulmine ictus aresti vnius calamitosissimi iam inde & vehementer attonitus, foro excessit.

Hominis litigiosissimi patrimonium lautum & compositum, sensim in foro delicuit.

Litis instrumentum literarum, auctoritatum, testificationum prolatione cumulatum, in indicéque recte atque ordine descriptum, curriculo litis percurso, cum syngrapha clausularia apud acta deponendum est. Túmque demum perurgendus aduersarius, ne liti iudicandæ moram faciat, detrectanda instrumenti sui prolatione.

Inchoata controuersia, ac iam aliquantum formulati curriculo prouecta, repente de spatio deflexit in aliud, aliúdque diuerticulum liticularum è re summa natarum. A quáque (vt dicitur) principis controuersiæ hæsit obiter in obicibus. Incidentes & emergentes quæstiones appellantur.

Conttouersia constitutam & legitimam experiundi iuris, vt in eo genere, formam ceperat. Vulgo dicunt, Processus formam suam ceperat. Hoc est, Lis certa & solenni, suique generis formula instituta, aliquantum erat progressa.

Cum velut velis passis controuersia, inoffensóque ordine actorum ferri cœpisset, ecce tibi remora necopinata consistere eam coegit. Nã quasi vento destituẽte vela forensis cursus reflaccuissent, repente processus inhibitus est. Vel sic, Cum vento forensi obsecundante prono cursu cõtrouersia ferri, mediósq; actus pulchrè promoueri cœpta esset, non modo eam flatus destituit, sed retro etiam egit.

Præfectus prouinciæ vt maior magistratus minori iuridico prouinciæ, qui præpositus dicitur, imperiũ inhibere potest, non vice versa minor maiori. Liu. lib. 7. de bello Maced. Qu. Fabium prætorem flaminẽ Quirinalem, ne in Siciliam proficisceretur, P. Licinius Pontifex maximus tenuit. Et in Senatu, & ad populum magnis contentionibus certatum est. & imperia inhibita vltro citróque, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, prouocatum ad populum est. Religio ad postremum vicit, vt dicto audiens esset flamen pontifici, & mulctæ ex iussu populi remissæ. Idem lib. 3. ab Vrb. cond. de Decemuiris loquens, Tentationem eam fore abolendi sibi magistratus, ni consensu resisterent, imperióque inhibendo acriter in paucos præferocis animi, conatus aliorũ comprimerent. Et rursus in eodem, Decemuiri turbati, alius in aliam partem castrorum, ad sedandos motus discurrit: & leniter agentibus, responsum non redditur. imperium siquis inhiberet, & viros & armatos esse se respondetur. Id est, Siquis exercere in eos vim imperii tentaret. Plaut. in Bacchid. Hoccine hic pacto oportet inhibere imperium magister, si ipsus primus vapulet? Et in Sticho, Vtrum fontali, an Libero inhibere te imperium mauis? Id est, Vtrum præesse aquæ, an vino ministrando, hoc est, imperitare aquam ministrantibus. Inhibere imperium ex eo dictum videtur, quòd vt is qui vel telum vel temũ inhibet, manum suspensam & telum erectum tenet: sic qui imperium inhibet, in minantis habitum cõpositus est, & telum strictũ tenentis. quasi, ἐπανατεινόμενος τὴν ῥάβδον. Vt sit inhibere imperiũ, ἐπανατείνασθαι τὸ κράτος τῆς ἀρχῆς. Sic Cicero

Philip.13, vsus esse videtur, his verbis, Ita sibi conuenisse cum Dolobella, vt ille Trebonium, & si posset, Cassium & Brutū discruciatos necaret, eadémque inhiberet supplicia nobis. Id est, Intenderet & minaretur. Nisi Inhibere pro Adhibere accipiendum putemus. Quid autem sit Inhibere remos, & Nauem inhibere retrò, nos in Cōmentationibus Græcis diximus, in mērione verbi κρύω. Cæterum duo magistratus interdum ob iurisdictionis fines controuersos, aut aliā ob causam, de iurisdictione certantes, inter se inhibendis imperiis, & mulctarum irrogationibus velitantur, & curia appellatur ob mulctas dictas vtrinque, aut ab altero. Dici etiam potest, Iudex in contumacem, aut dicto non audientem, imperii sui vim distrinxit, quantam maximam legibus aut moribus potuit. Et Mulctæ irrogationem distrinxit. Non modo mulctam dixit imperio non parenti, sed etiam comprehensionem corporis inhibuit. Et iudex pontificius spiritalis censuræ imperium inhibuit, Censuræ pontificiæ imperium inhibuit.

Sanciri etiam legum promulgationes solent verbis regiis & edictis, inhibendis imperiis pecuniariis & capitalibus. Et Sanciri auctoritas curiæ mulctis dicendis centenariis aureis & argenteis, & minacibus aliis imperiis inhibendis.

Necessarii & propinqui inter se sæpe dissident non animis, sed ob res controuersas, & in medio positas.

Nō dissidere inter se litē & amicitiā difficile est, etiā si simultas suppressa est.

Curiæ sententia ambigentes de re iudicio nō disceptanda, eo nomine facessere è curia iussi sunt, litémque dirimere pro derelicto habendam. hoc est, Eiusce rei ergô foro & litigio abstinere iussi sunt, & curia procul esse, vel è curia excedere.

Inuito mihi & gementi contingit diu ad cancellos fori adhærescere & oberrare. vel, Intra septa curiæ negotium habere, In nexu litigiorum vitam agere, Molam versare inter competitores audientiæ.

In iure iniuria affici, & E iure iniuriā nasci, genus est atrocis iniuriæ. In iure cum dicebant, apud prætorem significabant, vt alibi diximus.

Litium incendium oblatum ab inimicis, & cōflatum, paulatim extinguere, prudentis est hominis, vel opprimere potius prima quaque occasione.

Iuri ac foro iudiciali familiaritatem renuntiare necessitudinémque statuat homo mentis non obnoxiæ: quæ necessitudo necessitate homines astringit digna indignáque summussim patiendi, ídque ab iis (si diuis placet) qui vnicuiq; suum tribuere se profitentur, cum interim ex aliena sementi messem non inuiti faciant. imò verò qui ex hominum calamitate auctiorem suam aream oculis non ægris videant, inter quos iustitium sæpe iustitia vocatur. Quod non huius aut illius hominis, sed vitæ vitium est, ad ciuilitatem quidem natæ & institutæ, & tamē (ô mores) eo vergentis, vel incūbentis potius omni studio quod dissoluere natum est, ciuilem animorum germanámque societatem, quæ vinculum est ipsa ciuitatū, firmúmq; retinaculū. Valeat igitur forum istud, quod muricibus stratum præacutis, non marmore complanatum oportuit, vt Cato quōdam dixit. Valeat discordiæ ciuilis domicilium, inimicorum hominū contubernium, damni conciliabulum, nundinæ simultatum, angorum seminariū,

homini quidem certè euthymiæ studioso.

Homo animi causa lites ducens, rationē & calculū ponere cum foro supersedeat, quod nunquā pares paginas facit acceptorū & expensorū. Multum enim sortem minuunt intertrimenta, quæ in rationem nō cedunt litis accessionum.

Iurisperitorū iuuenū qui in curia sacramento dixerūt, & nomen in militiā inter tirones dederunt, pauci ad tirociniū faciendum prodeunt. Eorum autem qui ad septū curiæ se applicantes, rationes vitæ ad quæstū honorariū conferre instituerunt, partim ad causas actitandas vehementius incumbunt, partim scriptiones tantum factitant. Alii frequentius dant operam consultoribus, de iure responsitantes. Quanquam aduocati professio tria hæc officia complectitur: & sunt qui præstare, cum opus est, nō grauantur: sed scriptum ægre faciunt, qui aliis partibus inclaruerunt.

Acta & conuenta controuersiæ. Vulgo Appunctamenta vocantur.

Pungere scripto & repūgere inter se aduersarii solent. Id est, Aculeatas scriptiones edere.

Lites longo eremodicio contritæ, & obliuione temporis longissimi sepultæ, diplomate exuscitari non nisi solennibus ex causis debent.

Causam iandiu iacentē excitare. Hoc est, Interpolare vetustā controuersiā.

Literarum auctoritas vltro citróque colliditur, ac in summa argumentorū vtrinque labefactatur.

Causa certa, & æquis iniquis iudicibus perinde probabilis.

In hac causa quæ testificationibus statura est, testiū fides in refutationes vehementes incurrit & probabiles.

Eius causæ cardo & firmamentum in magnam difficultatem probationum incursurum est.

Quod vulgo Curiam regulasse partes dicūt, Latinè sic enuntiari potest, Curia partium disceptationibus altercationibúsque auditis, hac ratione inter eas constituit, vt vtrisque, aut quibusque, si plurium sit partium concertatio, suæ partes agendi aut excipiendi, aut aliter in causam incumbendi, cōstaturæ sint. Vel, Vt vnusquisque eorum qui in iudicium prodeuntes partem faciunt, suam certámque personam sustineat. Id est, Suis partibus iuris experiundi fungatur. Sícque certo ordine causa procedat descriptísque partibus petitorum aut defensorum. Vel sic, Curia interloquendo omnes qui in causam descenderint ad causæ vlterius disceptandæ, litísque exercendæ curriculum, quenque suo numero locóque reposuit.

Moris est curiæ, eas causas, quæ apertis foribus aguntur, è superiore loco audire & disceptare. Quæ autem occlusis foribus aguntur, quod fit interdum aut argumentorum ergô, aut personarum, è subselliis & æquo loco.

Conuenticula hominum quæ sine legibus, sine iudiciis, sine iure sunt, diuturna esse nequeunt. Id est, In quibus iustitiæ nomen non exercetur.

Causæ fiduciam testimoniis nitētem, scriptarum auctoritatum fides vetusta & consignata, & eleuatione maior, magnopere labefactabit.

Aduersarius infirmitatis sui iuris conscius, omnem causæ fiduciam, in iudicibus obsequio complectendis, in ambitu, in allegandis amicis atque necessariis,

in magistratus sui atque auctoritatis patrocinio collocauit.

Non iuris fiducia, non æquitate, non bona fide niti, sed contentione forensi, sed ambitu, sed coitione iudiciali, sed aucupanda quouis pacto gratia, ad victoriam grassari.

Vt communis Mars esse dicitur in armorum certamine, ita in iudiciali communis alea iudiciorum à nonnullis esse censetur. Quam causam excusare probabiliter solent consulti consultoribus, cum euentus iudiciorū prædictionibus eorum planè non respondere mirantur.

Quidam in iudicio iure suo, & tanquā suo Marte vincūt. quidam suo Marte atque auxiliari. Nonnulli, suo non perinde atque auxiliari. Vt ii, qui disceptatoribus iisdem atque consiliariis vtuntur. Cuiusmodi sunt homines in iure gratiosi, & comitate præditi prolixa & benigna.

Propitiis numinibus iudiciorū & præsentibus vti, mire ad victoriam facit: sin minus ad victoriam, certè ad vitandam luculentam offensionē. Vrgere etiam occasionem rei bene gerendæ, litigatoris est prouidentis: & tum in consilium iudices mittere, cū auxiliares adsunt, aut beneficiarii & euocati, & nomina eorum scripta in albo coacti consilii: aut cum ii desiderantur, quorum seueritas metuitur, aut voluntas diuersæ parti iam auctorata.

Ancipiti certamine dirempta est disceptatio, & calculi iudicum adæquauerunt. Ex quo res infecta ad colophonem rediit. Vel, Ita res iudicanda catastrophen colophoniam habuit, cuius anxia & solicita expectatio, litigantium contentionem, ambiendíque necessitatem redintegrauit. Litem partitam vocant.

Cadmeæ victoriæ & pœnitendæ, vt in sole nonnunquam & puluere dimicātibus, ita in vmbratili quoque pugna contingunt, cum ratio expensorum prægrauat, aut æquiparat rem iudicatam, non minúsque tabulis rationum domesticarum decessit litigando, quàm vincendo accessit. Et vt quosdam pœnitet nō incruento Marte discessisse superiores è campo, ita non neminem piguit aliquando, interdúmque puduit, victorem è foro discedere, loculis non inexhaustis.

Paucis constat ratio litis perductæ ad victoriam, propter vsus malignitatem in æstimandis sumptibus.

Nonnullarū controuersiarum tanta est restibilitas, vt vno & altero aresto, & pluribus, quarundam exhauriri nō possit litigii semen in basilicæ solum iactum, litium fœcundissimum. Vt mittam diligentiam & peritiam solū ipsum exercentium.

Obductam causæ iudicatæ cicatricem refricare, cuiusuis est aduocati. Id est, Litem è lite serere, quæ huiusmodi aresto curiæ finita èst, vt nō litis vlcus persanare, sed veluti crusta obducere perfunctoria aut luculenta cicatrice voluisse videatur.

Controuersiam vna & altera altercatione libatam deserere. hoc faciūt ii, qui post vnum aut alterum litis actum aut conuentum ablatum, repente consilescunt, contenti rem in iudicium deduxisse.

Iudex experiens litium disceptator, promptæque iurisdictionis, aut expeditæ

interlocutionis & rei consentaneæ. Vulgo, In practica certus dicitur.

Lis nata cum homine sui iuris statim ab incunabulis suis, in minorem incurrens, orbata defensore est, antequam minor ad annos tutelæ suæ peruenit, aut curatorem sibi vel causæ suæ accepit. Alioqui petitoris aut defensoris iustam personam minor habere non potest.

Lis cũ vidua cœpta, quæ viro postea nupsit, intermortua esse censetur, quoad vir in iudicium eo nomine vocatus, litis se vindicem obtulerit cum vxore. Nupta enim mulier, statim tutelæ suæ esse desiit, nisi marito defensionem vxoris aut actionem repudiante, vxor ipsa veniam iudicialis personæ, ac legitimæ litigatricis impetrauerit.

Lis rediuiua est, quæ diplomatis venia post eremodicium interpolatur. Irrediuiuæ autem lites sunt, quæ longissimi temporis eremodicio cõtracto iam interpolari nequeunt.

Causa exanimis iam, aut exanguis. Hoc est, Omni præsidio iuris defecta, & penè conclamata.

Lites quædam sumptuosæ, victoriæ suæ fructũ deuorant, sed compendii loco habetur plerũque, magno exiguæ rei sententiam abstulisse ad maiora pertinẽtem, aut præiudicio futuram in posterum.

Litium seges seminis interdum plus poscit, quàm messis reddit ura sit. Sed vt sunt mores huius temporis, & vt est vitæ ciuilis ratio constituta, non modo animo suo obsequi, aliquid esse putatur, sed etiam tãti est magno parta victoria, qua censui & patrimonio in posterũ securitas aut præsidium paretur. Moribus enim iniquis comparatum est, vt qui de iure suo decedendo dulcedine tranquillitatis, cespitem suum affodi aut adarari contermino fundo contemptim videre sustineat, versuram tandem ille fœneratitiæ pacis velut inertis animi æquitatis, soluturum se, sed serius quàm oportuit, animaduertat: si tamen in vicinum inciderit paulo ad rem auidiorem, quæ non minima pars est hominum, tot iudiciis constitutis, tot legibus, tot iuris interpretibus. id est, Tam vberi, tam redundante litium calumniarúmque materie & argumento. Sic fit autem, vt qui lites auspicantur, quod sibi serere sperant, cum messis optata redit, non sibi solis metere se, sed consultorum hominum ordini, inferiorique intelligat.

Qui rebus controuersis impendia fœnerari sese sperant, lites diuturnas & sumptuosas exagitando, nomina se facere non sentiunt, primum tarda, deinde ancipitia, postremo inania fortasse, aut pœnitenda futura. Vt mittam dubii Martis aleam, quæ interim miseros ad tabem perducit litigatores, cum eorum fastidio qui patronorum obseruantia colendi sunt, in quorum manibus sæpenumero summa spes litigantium sita est. Sed quid agas, cum aut manus dandæ sunt improbo & insultanti aduersario, aut pistrinum ineundum, sed paulo liberalius?

In puncto occasionis interdum, interdum in copiarum particula non insigni, iudicii causæ cardo secundi vel aduersi vertitur. Vsq; adeò alearis est etiam id genus dimicatio.

Morari iudices iam in cõsilium euntes rei controuersiæ decretorium, libelli

oblatione cum diplomate.

Qui antehac successum causæ vrgebat, & iudicium, repente quasi panicis (quod aiunt) absterritus, cessim ire contendit: siue est loco & gradu pulsus cõtrà quàm expectabat: siue arcana causæ subodorari cœpit, & rumoris omen veretur.

Agitari cœpta quæstio, ad noua capita sensim delapsura est, ad grauiorâque admissa euasura, nisi extincta deprecatione amicorum, aut oppressa cito fuerit.

Receptitia actione, vel iure receptitio cum aliquo experiri. Hoc est, In ius vocare ob fidem nõ præstitam, vel ob id faciendũ aut curandũ quod facturum se recepit aut curaturum. Recipere enim, est Nominatim cauere aut promittere. Est etiam Receptitia actio, quæ vulgo Salua & reseruata dicitur.

Subsidia diplomatica ad causas iam laborantes parare, ad vltimum exemplũ descendere supplicantium. Id est, Veniam æris alieni poscere quinquennio non soluendi. ad nouissimum subsidiũ descendere egentium & addictorũ. Id est, Ad cessionem pignorum.

Siderata repente causa dici potest, quæ aliquo præiudicio grandi pro conclamata haberi cœpta est.

In quibusdam iudiciis Pseudodicapro Iustitia colitur. In cuius comitatu linguæ causidicorum prostibulæ, & cognitorum manus aduncæ, vtræque iuris adulteratrices, dedecus sunt & inuidia fori.

Captare aduersariũ absentiam momentariam, aut rei gerendæ difficultatem.

Angeronæ numen in curia non satis sanctè colitur (vt fama est) tametsi in legem Areopagiticam tirocinii sacramento sigillatim sit adacta. Sed nullo epistomio religionis os Aii locutii satis cõprimi & obsignari potest. Id quod claris exemplis mea memoria compertum est.

Aduocationis triumuiralis nomen multis insontibus formidolosum, à quibusdam religiosè in reatu colitur rerum capitaliũ, vt numine præditum alexicaco, & verò veniarum principalium non modo interpreti benignissimo cũ visum est, sed etiam vicem implente, si impetrari responsa commoda ab oraculis gratiarum nequeant.

Exhodium condictum ad repagulum curiæ. Vulgo Assignatio ad barrã appellatur curia surgente.

Thiasus hilaritatis, & Thiasotæ hilarium, Sodales sunt togati è numero basilicanorum, causidici & curiales, eo nomine & aliqui nobiles.

Traductio criminis damnatorum supplex & tædifera, & tanquam stigmatica, genus pœnæ iam frequens.

Iusta ambitus supplicis implere, cum sacculi litium instructarum ad pluteũ allati sunt, & classici iudices in consilium mittendi sunt, litigatorum est solicitorum animíque pendentium. Tum autem præcipue pragmatici, aliique arcanorum curiæ expiscatores, operam suam industriámque vẽditant. Tunc allegandi deprecatores, atque internuncii, gratiæ aucupatores. Tunc denique omnis lapis mouendus accuratæ & strenuæ vẽditationis sui suorúmque, qua fieri causa possit commendatior.

Transcendendo media, summos imis honores, vel ordinũ gradus cõtinuare, est id ferè, quod aiunt, Per saltus promoueri vel prouehi.

Proficisci ad res primũ quærendas iussi curiæ apparitores, optiones sibi non sumunt, vt maiore fide prædití, quàm vt cooptare subscriptorem debeant.

Codicillis curiæ porrectis, curia ita subscribẽdum decreuit, Qua de re ageretur in ipsis codicillis, quatenus ad se pertineret, hactenus auctorem fuisse futurámque curiam. Cætera ad eos referendum, quorum cognitionis res atque inspectionis esset. Id est, Ad rationum regiarum præfectos, aut vectigaliũ summos iudices.

Extitit ea de re huiusmodi placitum curiæ, qua de re ageretur, verba cum existimatoribus eius generis facienda. Vel, Eam ad rem arbitrandam existimatores huiusmodi rerum callentes adhibendos esse, ab eísque percunctandum quanti ea res esset, aut quem in modum constituenda, curiæque renuntiandũ.

Architectus exercendæ controuersiæ & litis comparandæ ad iudicium, is est qui Processum ordinasse dicitur. Architectari litis iudicandæ rationem, inspector litis dici potest, qui commentarium confecit.

Iudicis vel non sui vel iniqui præscriptio, iustitium causæ facit, vel causæ iudicatum inhibet. Eius autem iudicis qui prouocationi nõ cessit, ea de re præscribentis, iudicium nullum est.

In tricipitis aduocationis magistratu, ita trium est collegium, vt consilium sit vniuersorũ, & penes vnum sint fasces honoris, cuius etiam sunt vnius auspicia. Quippe omnia acta collegii, omnia decreta & postulata, nomen eius præferunt. Ex quo fit vt eorum benefacta, & quæ ab ipsis in Remp. & principis cõsulta, transacta, postulata sunt, illi vni accepta referri hominum opinione solita sint, cuius nomine personato in acta referuntur. Quod idem in alteram partem, in iis quæ secus admissa aut tentata, fallere nequeunt homines trans vultuum tectoria, & per inanes rerum colores perspicientes. Hoc autem magistratu fungentes, simultates sub eius persona exercere, aut amicitiæ officia necessitudinisque pro potestate vsurpare, & quasi pro imperio, hominũ est magistratuum ius decorúmque ignorantium. Quod vtinam tres sensus & mentes ingenio, doctrina, moribus interdum longe dissimiles, in Geryonem coire nefas esse aut indecorum certè ducerent, vt priuato singulorum studio vniuersi asseruirent.

Causæ iã expositæ & disceptari cœptæ iudicatus in remorã incurrit: quæ quũ præsentis explicationis non esset, ampliari rem oportuit plurium opinione.

Causa enarrata, & instrumento litis vtrinque recognito, satis liquere de causa visum est, nec de testium fide eleuata aut reprehensa inquirendum. Vel sic, Et quanquam testes refutati sunt, ea res tamen iudicationi moram nullam afferre visa est.

Ad instrumenti autem sui cumulum reus, quod ab actore prolatum est, addere se testatus est & agnoscere, duntaxat quatenus in rem suam cessurum est, vel è re sua futurum est, vel ad causam suam facere videbitur. Cætera se abnuere & reiicienda ducere, vt absurde exprompta & rei quæ agitur minime consentanea. Verba sunt fere litis instructæ indicem claudentia.

Causam iam inclinatam & ruenti similem fulcire nouarum rerum molitione. Id est, Nouorum thematum editione, codicillis regiis eam ob rem impetratis.

Post causam vltro citróque iterũ actam defensámque, moris est causidicos conticescere suapte sponte, aut eis indici conticiniũ. quandoquidem non licet tertium altercari, etiam cum plurimum licet.

Non vt quisque augere in curia numerum togatorum cœpit, nomenq; solenni iureiurando dedit, ita protinus tirocinium facit causarum agendarum: sed in echemythia verecunda moris est aliquot annos modestiores acquiescere, & spectatores antequam scenicos esse, interim dum frontes adolescunt, & maturæ curiæ & proscenio fiunt.

Homo in causarum iudiciis experiens & facilis, litium etiã inspector diligẽs, disertus etiam, expertúsque enarrator.

In consiliis maioribus censendo refricare callum obductum vetustæ hominum opinioni, receptæque in curiis sententiæ ab iuris interpretum antiqua au ctoritate, quãlibet antiquitatis ignorãtium, frigidũ est acroama scena prima & secũda, & fiduciæ non cuiuslibet indigens. Etsi sensim incalescere potest, secun dioribúsque sensim auribus excipi, siquidem cõmendetur quæsita auctoritate. Huius generis fuit nostra memoria vsurarũ cẽtesimarũ semissiúmq; interpretatio, & quædã similia, nondum absterso archaismi callo parum vendibilia.

Quædam causæ sunt, quarum prima actione omnia iura exhauriri possunt, præsertim si aduocatum nactæ sint causæ magis studentem, temporísque com pendio, quàm facundiæ ostẽtatorem: cuiusmodi quidam causidici, iudicésque frequentius, innumera legum capita, responsorum iuris vim magnam nũcupatis non modo capitibus, sed etiã interpunctis & commatibus distinctam, ciere tinnula disputatione solent, iurisque interpretum nomenclaturam auribus inculcando conterere, iliadásque commentariorum multiplicium.

Cum causa iustis defensionum rationibus vsitatísque defecta est, ad nouissima exempla subsidiorum descendunt, quædámque e periculo petita, ii qui cedere foro imperare sibi nequeunt, herbámque forensem porrigere ante dimicationem vltimam.

Ad nouissimum exemplum litis dirimẽdæ descendere, est Causæ ipsum suæ iudicẽ esse velle, & ad eas conditiones descendere, quas negare aduersarius non possit, si cupiat. Sic ferè, licet inuiti, faciunt in curia ii qui prouocationem renuntiare cõsultorum auctoritate coguntur, aut à causidicis destituuntur certamen pudendum tentare detrectantibus.

Homo periclitator multis dissuadẽtibus, frænũ mordere instituit, & controuersiã grauiter exercere: nec malè res ei cessit præter peritorũ opinionem. Etenim existunt paradoxa quædam aresta contra prædicta oraculi basilicani.

In fidem regiam aut curiæ receptus, vasa, comitésque eius contra minas aduersarii. Liuius, Fecialis interrogat, Facísne me regium nuntium, vasa comitésque meos? Saluum conductum curiæ vocant. In præsidium fidei regiæ receptus imperio inhibito & interminatione mulctæ aut fraudis capitalis. Fidem autem curiæ aut iudicialem implorant, qui ab aduersario minaci se

metuere curiæ aut iudici probauerunt, vt ire & commeare publica fide & regia liceat.

Forma loci cõtrouersi descripta in charta, atque deliniata, inter partes conuenit & confessa est.

Sæpe inter treis aut plureis controuersum est sacerdotiũ, sed alteri cum tertio tacitus intercedit consensus, & societas coitur ad ludibrium litis, & alterius iudicio circunueniendi gratia. Collusio vocatur. Id est, συσκευωρία.

Causa non nuda iudicanda est, sed personis induenda litigantium. Hoc est, Qualitates ascribendæ sunt.

Is à quo fundus vindicatur, in diẽ rem differri iure petit, quo die auctorẽ laudatum sistat, defensorem succidaneum. Consultius tamẽ eum qui à malo auctore atque egenti quæsiuit, ipsum suæ causæ adesse, quàm fidei labantis homini eam credere.

Lis transcriptoria est, qua litigator transcribendam in se actoris aut defensoris personam postulat impetrato diplomate, sufficiendi sui causa in locum demortui, vel qui iuris persecutione cessit.

Actionum curialium diebus, apparitore vociferante, classicum (vt sic dicam) forense ad limen curiæ canitur, ad quod cognitores causarum patroníque illico conueniunt, vtpote quos tanquam in procinctu stare sub horam committendorum certaminum, sanctiones regum iubent. Ita nomina in codicẽ prouocationum relata, recitantur ab Accenso curiæ (siue principem eum Apparitorem vocare placet.) Quorum si vlli desiderantur, eremodicia in eos præconio prius indidem euocatos, à præside pronuntiantur. Cuius iudicii, noxiǽque in summam causæ admissæ, dies inde iam cedere ille quidem cœpit, sed non etiam venisse existimatur, prius quàm dies iusti præterierunt plures aut pauciores moribus constituti, prout loca longius hinc aut propius absunt, vnde prouocationes oriundæ sunt. Vel, Pro eo quantum est interuallum à curia ad vnumquodque forum, vnde curia appellata est. Quibus diebus præteritis, licet iam ab officio eremodiciorum elogia subscripta & consignata auferre: ex iisque rursus vt litem decernentibus, ad iudicatum faciendum in condemnatum agere, vt prouocatione inducta, nec ipsum iam iudicatum morante.

Proferat postulator desideria sua palàm in iudicium. Verba sunt subscripti libelli supplicis.

Moribus Galliæ satisdato litigandi ius in vniuersum abrogatum est, ne egentes homines deteriore essent conditione in iure persequendo. Id quod æquitati satis consentaneum, tamẽ calumniarum patrocinium esse ingens & speciosum vsus fori comperit & docuit.

Ad officium curiæ deferre sacculos instrumentales moris est, indéque singulos conscriptorum accipere fide sua & chirographo, quibus constitutione præsidum attributi sunt domúmque auferre inspiciendos, & vnde commẽtarios conficiant.

Audientiæ caducæ, vel Quæ in causam caducorum euaserunt. Vulgo Amissæ dicuntur.

Audientiarũ congiaria, sunt codices qui Extraordinarii vocãtur. Frequẽtissi-

mum eo die auditorium,& à tribunali, & à ſubſelliis, & à circunfuſa ſepto curiæ turba,fuit propter inſignis vnius cauſæ expectationem.

Vltro citróque tranſcédere cauſidici ſeptum auditorii ſolent, dum cauſas agunt. qui & Cancelli dici poſſunt. Cauſa enim prouocationū auſpicátur è ſuperiore loco & exteriore ſepto . In ſecunda autem actione & in altercationibus ex inferiore loquuntur.Qui autem detrectantes periclitandæ prouocationis aleam,dicere tamen aliquid tentant,quod in rem eſſe videatur eius qui prouocauit,cancellos non ſolent tranſcendere.

Sacerdotia ſodalitia plerunque beneficiaria ſunt epiſcopi, vel beneficii muneríſque epiſcoporum.Id eſt,Ab ipſis conferuntur canonicatus.

Cum ſacerdotium aliquod in curia ambigitur inter duos homines,& lis vindiciarum ad ſequeſtrem manus iniectione deuenit:ſi interim alterutri aliquid acciderit humanitus,is qui ſuperſtes eſt,poſtulare in iudicio palàm ſolet,vt caducorum iure manus iniectio ſoluatur,& res à ſequeſtre abeat.

Cum curionatus & ſacerdotia parœciarū controuerſioſa eſſe cœperunt litis cōteſtatione, in iis ſacerdotiis archidiaconi diæceſeon iura caducaria vēdicare ſibi ſolent,quoad lites diremptæ ſint.

Edere certis ac diſtinctis nominibus,& verbis nuncupare vel rem,vel hominem,& locum & tempus. vulgo dicunt,Tradere per declarationem.

Signa ſtrenue inferre, & pedem conferre cum copiis aduerſarii,ſignificat fidenti animo inſtrumentum litis ſuæ proferre,& manum conſerere.

Equo & pedibus æra merere palatina. Quidam enim mula vehuntur,quidā pedibus eunt. Sic quidam lingua,quidam manu æra merent.hoc eſt,Quidam ſcriptum faciunt,quidam cauſas agunt. Vtriſque autem & aliis permultis vectigalis eſt baſilica,& ſtipendiaria litigantium multitudo. Multi verò ordines ſunt, & dignitate inter ſe longè diſtantes,nationis alumnæ ciuilium diſcordiarum, & veluti ludi altercatorii partim magiſterio, partim diſciplina præditæ, partim aſſeclarum munere comitúmque fungentis, & tanquam reliquias colligentis eorum quæ magiſtris exciderunt,cauſarúmque mancipibus, vel acceſſiones potius iuſtorum ſtipendiorum, nequid decedat ſorti. Hiſce tamen atque huiuſcemodi elementis ſocietas humana charitáſque concreta eſt,quæ ciuitates vocantur. Quarum coagmentum, & tanquam harmonica compages, iuriſdictione vincta eſt: quam Iuſtitiam vocamus, nomine ſanè honeſto , & verò æqui boníque comitatu inſigni & viſendo,quem præ ſe fert ipſa vocis eius nuncupatio.

Cauſa ſummo iure lapſa, & quaſi iacens, diplomatis principalis adminiculo ſubleuata , candoris quoque & ſimplicitatis patrocinio pronis animis conſcriptorum defenſa eſt.Id eſt,Curia iuris ſummi & æquitatis potens,multum fauit homini inſonti ignoratione lapſo.

Puræ parmæ albǽque non pauci titones , ætate tamen maiuſculi , cauſidicorum nomine cenſentur multitudinis opinione:quippe qui inſignia fori geſtantes,profeſſionem quoque ementiantur fallaci ſpecie & perſonata.

Strophæ & antiſtrophæ forēſes,ſophiſmata & antiſophiſmata, mirificos ludos edunt iis qui cauſarum iudices ſunt. Quorum ſi bilem adeo commouerēt

ad animaduersionem, vt splenem exercent ad hilarem vrbanitatem: melius cum rebus ciuilibus ageretur, sed deterius fortasse cum forensibus, & ieiunius. Strategemata autē fori & Antistrategemata ordinis sunt honestioris hominū, qui ad victoriam memorabili solertia animum adiecerunt in causa probabili. Sunt enim vt in campo iura Martis dolis & insidiis pollentis, sic in foro sua iura dolo non degeneri, & legirimæ captioni citra fraudulentiā. Huiusmodi sunt nonnulli vel pattoni causarum vel cognitores, vel litigantes ipsi, non sophistæ, non improbe captantes, cæterum experientes & strategematici.

Orba causa est, cuius vel dominus vel cognitor mortuus est.

Par rectè compositū in spectaculo forensi, vel in altercatura forensi, quasi in vmbratili gladiatura. De duobus aduocatis dici potest inter se altercātibus, vel pari doctrina & facundia, vel de duobus cognitoribus improbitate certātibus.

Cōtrouersiā primo certamine decernere. Hoc est, Citra comperēdinationē. Vulgo, Sine appūctamēto in iure, dicūt. Quarū prouocatiōes, Processus verbales vocātur, hoc est, Nō cōperēdinatæ sentētiæ, sed præsentanei iudicii appellatiōes.

Formulæ litium curialium, in dies longius, longiúsque de more maiorū dēcedunt, ingenti dispendio iure litigantium.

Ecce autem in causa quæ secundis auspiciis ferebatur, repente vitium obuenit, vnde minime metuebatur.

Iustis sponsalitiis solui, & Solennibus sponsaliū solui, est Trium præconiorū, quæ fiunt in fanis, necessitatem redimere.

Verba solennia sese sacris peristyliis deuouentium effari, præeunte hetæriarcha, vel adigente antistite viro vel fœmina, quæ etiam Antistita dicta est. Pro quo etiam dicas, Sacramento sodalitio dicere, Sacramentum sacræ sodalitatis inire, In manum conuenire antistitis, & In mancipio antistitis esse cœpisse. Quæ est ἱεροδουλία. Iusta vero catecheseos implere debent antequā iusto sacramento rogentur, & auctarentur deuotione.

Diris programmatibus per compita confixi, vel dira proscriptione. Vltimis exemplis diræ proscriptionis confixi. Vulgo Aggrauatos appellant.

Domus venit, & quæ domui cedunt. Vulgo Pertinentiæ dicuntur.

In consiliis amplis litigantibus, amici vnius præpotentis auxilium pluris est ad victoriam causæ, quotundam opinione, quàm trium iurisperitorū consiliū.

Curiæ iurisdictionis vltimæ, officinæ quædam iustitiæ sunt, ad amussim illæ quidem exacta iudicia promentes, sed æquitate tamen condita & temperata, vt quidem dignitas earum, præ se ferre videtur. Quarum officinarum mancipes eiusmodi esse debent, qui velut oraculi iustitiæ antistites esse possint doctrina industria, & voluntate.

Quibus res minus sua spe secūdæ, aut perplexæ, aut ancipites, iterū & tertiū è foro nuntiantur, in foro olitorio placide obsonitanteis beatiores esse dictitāt, quàm in foro iudiciali turbidè volitanteis: quippe nundinantes iustitiam ægre & ærumnosè. Sic enim appellāt tanti suum seruare, nedū tanti sæpe perdere. Sed sic sunt mores, ita est vita ciuilis, ea sunt studia hominum, ad rem faciendam contendentia, vel tuendam pertinacius.

Iuris prudentiæ quasi matronæ elegantis & honestæ lenociniū quodāmodo

faciunt,qui non liberaliter aut reuerẽter eam tractant.Quãto igitur capitalius est iustitiæ decus,aut potentiæ aut opulentiæ prostituere?

Paucis vsu venit litigantibus,è foro redire memorabiliter auctis simul æquitate iustitiæ, simul eius officinæ benignitate & comitate. Vt enim ratio iuris vnicuique tribuendi cõstituta est,vt ius admetitur ipsa iuris interpretãdi præses,magno stat in foro ius suũ obtinere, manibus multis vtẽdum, ad intromittendos homines pronis atq; benignis:ad dimittẽdos supinis & flagitatricibus.

Ad curiam prouocatus non modò diem & horam obiit, sed etiam vltrò occurrit,& vrgere prouocantẽ occupauit,cũctantíque institit. Id est,Cũ moram certamini facere videretur,quasi lite deserta,aut illo diem & horã non obeunte,dimitti se flagitauit,& commeatum postulauit.

Dialectos fori primum ediscenda est iis, qui negotiari in eo instituerunt. Alioquin in commerciis forensibus, & ineundis conuentis,in rebus cauendis,in syngraphis concipiendis peregrini fori & hospites videbuntur. Ita interpretũ indigentes,omnia sumptuosius,pleraq; suspiciosius,alienáq; fiducia trãsigẽt.

Versicolores obtẽtus certamẽ forense detrectantium, seculares lites faciũt: qui pascuus est ager circunforaneæ multitudinis, cuius fines in dies proferuntur iurisdictionis conniuentia.

Multorũ facultates in litibus exercendis intabescunt,impares longis,ac magni tractatus cõtrouersiis: partim etiam cedere tandem coguntur aduersariorum opibus & ambitui, non sine sugillatione genii iudiciorum præsidis, cuius fides nequicquam interdum imploratur ab inopibus cõsiliaria manu destitutis & auxiliaria.

Moribus comparatum est, vt nobiliores controuersiæ in curiis iurisdictionis liberæ,obnoxii aut ambitus aut cultus esse existimẽtur & appellentur. Salutationum enim munia obire matutina solenne est cõscriptis curiam ingredientibus,ἑωσπιεια Græce dicta: curiáq; dimissa eadem repetere, quasi exhodia stata & legitima. Quod ita Ineptire vocari potest,vt tamen causas cõmendabiliores faciat:vt certè prætermissum,non perinde gratiosas.

E trioboli litibus grãdes tragœdiæ aliquando excitatæ sunt, inexpiabilésque discordiæ,vt è fomite interdum enatum incendiũ obuia quæque depopulatur.

Cum idem nõ sit omnium ætatum sensus, omniúmque curiæ decuriarum: minimè mirandum est,si eius auctoritatũ varia sunt exempla atque interdum pugnantia.

Exempla extãt hominum capitalium ita præmeditatorum ad quæstionem futuram,sic omnia circunspicientium in maleficiis suscipiẽdis caute & percallide,vt nec locum vllum crimini,nec argumentum delationi reliquerint.

Parum est septum esse ciuem à ciue legibus & iudiciorum fiducia,vt quidem sunt mores hominum, & vt quæstionum exercendarum ratio apud nos comparata est. Nam cum multa sunt impunitatis asyla reis potentibus, aut gratia forensi præditis, aut necessitudinibus hominum nixis in foro præpotentium: tum iudiciorum huiusmodi agitandorum tarditas, pignus est, parsque impunitatis. Accedit vel ludificatio, vel iniquitas eorũ,qui rebus quærendis à curia qualibet vel consilio designati sunt,testibúsque rogandis,iterandis,& cum reis

cõponendis. Hi enim persecutoriũ eorũ impetum frãgunt cunctationibus & fastidiis, qui iniurias sibi illatas suásve vltum ire contendunt. cum interim huic molæ magno sudore algoréque versandæ, accedat cumulus angoris, impendiorum magna vis, ingẽteis sæpe lacunas in patrimoniis efficiẽs, & ad persecutiones deserendas vt deploratas, aut vtcũque decidendas adigens. Quod sæpe consulto fit ab iis, qui iuri suo vnicuique reddẽdo publice præfecti sunt. Tum iure moribus cõstituto, non modo populares, sed etiam (si diuis placet) equestres & patritiæ, penes cognitores regios depositæ sunt. Et animaduersio maleficiorum publicè priuatímque admissorũ, quasi gladius legum, sic in eorum sinu conditus est, vt in vagina regia.

Solon tabularũ legalium auctor illustrissimus, vnde ius ciuile Romanorum ortum est, inter alias multas leges commendabiles, hanc legem ciuilis charitatis condidit, id est, philanthropiæ, quæ societatis humanæ glutinum est tenacissimum, compagésque ciuitatum. Sanxit igitur ille auctor lege memorabili & prædicanda, vt siquis ciuis pulsatus esset à ciue, aut damno ac pauperie affectus, qui sibi satis adesse vel ob inopiã nõ posset, vel ob eius potentiã à quo vapulauerat, aut damno affectus erat, primo vt cuique ciui liceret, eo nomine deferre hominem iniuriæ auctorem, iudicióque persequi. Quod ideo (Plutarchus inquit) ab illo legislatore institutum est, vt ciuis ciui assuesceret condolescere, & vt inter se ciues, veluti corporis vnius membra, alter alterius vicem doleret vt propriam. Huic autem (inquit) instituto consentaneum est eiusdem apophthegma Solonis. Quodam enim quondã ab eo percunctante, quámnã vrbem moribus optimis temperatam esse existimaret, Eam (inquit) potissimũ, in qua facinus iniurium omnes tam vltum ire legibus contenderent, quàm qui iniuriam perpessus esset, aut ad quem facinus pertineret. At instituto nostro hominibus publice iuxtà priuatímque maleficis atque facinorosis, pars est impunitatis gratiam vtcunque vel gratuitam vel repensam iniuisse ab Actore publico. quippe cuius arbitratu temerario, vel libidine potius, iudices admetiri ius & æquum, & cuius voluntate, quasi libra, tametsi inique, inscite, temeréque examinata, iustitia appẽdere iudicia sua debeat, vt eorum bonam veniam emerendam, aut emercandam habeas, si ius tuum obtinere cupias. Quòd nisi iurisdictiones nõ obnoxiæ, eorũ subscriptionibus studii priuati redolẽtibus auscultare perfunctorie instituissent, iisque ad honorariã formulam magis, quàm ad animaduersionum rationem intẽdendam aut remittendam vti, quid iure tum publico, tum priuato, quid legibus, quid deniq; quæstionibus publicis antehac factum esset, aut posthac faciendum, nemo nõ intelligit. Certè in curia centenaria, eiúsque consiliis æmulis, eandem (vt opinor) ob causam iam olim institutum est, moribúsque receptum, vt nemo non censendo, sic cõsiliarius idem cognitórque regius esse videatur, vt olim iidem patres conscriptíque Senatores dicebantur. hodiéque non absurde permulti curialium dici possunt, quibus ætas id non negat.

Deterrimum genus hominum in iudiciis exercendis, proditores veritatis, & iustitiæ simulandi dissimulandíque periti, & patientiæ conniuentis comissimi largitores iustitiæ euersoribus. Mihi autẽ inuisum genus, qui officio officiunt

ſubdolo & ſcenico. Tum qui Lycurgeam ſeueritatẽ præ ſe ferentes,corruptam mentem,venalémque obumbrant cenſuræ ſupercilio: & cum inſontiũ bonorúmque captione perditis hominibus legum ſeueritatem cõdonare non grauantur, ſiquidem fallendi hominum ſpes eſt. Huiuſmodi hominum nationis ſcelus eſt(quo enim nomine alio appellem?)quòd in iudicio,id eſt in iure,iniuriarum eſſe ſeminarium hominum ſermone peruulgatum eſt.

In forenſi palæſtra aduerſarium eluctari vel iure,vel iniuria.

In cauſis opimis vberiſque prouẽtus aduocati meſſem annuam, cognitores vindemiam, pragmatici ſpicilegium & racemationem faciunt: vt nunc omittam honorarium diſceptatorum,& quæ ad incerta litium ſeponenda ſunt. Ita dominis ipſis cauſarũ,ſpes tãtum reliqua eſt in ieiunis & exuctis patrimoniorũ titulis,eáque ambigua, & in euentũ ſuſpenſa certaminis nonnihil temerarii caſus habentis. Sed quid agat homo prudens,ſed non perinde fœlix,cui lites ſæpe obueniunt pro caducis legatis aut hæreditatibus? Seminarium litium, id eſt Calamitas ſegetum & tabes rei familiaris, iuris eſt diſciplinæ inſana cõmutatio in dies excreſcentis, & nonnihil interim euariantis. Cuius diſciplinæ incremento reſpõdere neceſſe eſt litium iliadem. Quæ eouſque iam profecit ingeniorum ſtilíque contentione, vt ea quæ Iuſtitia dicitur,nõ ſuum iam magis vnicuique tribuere, quàm alienum videri poſſit, ſiquidem ad veritatẽ loquendam germanam & limatam. Adde quòd iuris ciuilis ſcopus, atque etiam priſci pontificii,cum litium argumenta acciſa,tum verò tempora circunciſa voluit. Nunc verò nulla cauſa tam fugax eſt ſua natura,quam nõ ætatẽ ferre inſtituta forenſia docuerunt,ordine conniuente iuriſdictionis ſummæ potente.

Multi fronte hilari & ſerena ad lites inſtituendas veniunt, ac fiducia freti rei bene gerendæ, qui nubila tandem & obducta ſalutem foro dicunt. Quorum etiam nonnulli victores dicuntur diſcedere,ſed Cadmea victoria,nec magnopere plaudenda.

Mihi res fuit aliquando in foro celeberrimo cum omnium dierum apparitore,omnium horarum ſalutatore,quorundam etiam iudicum paraſito,& verò anteambulone principũ cõſilii, cum ille ſic ambire me ſciret ad ineundam contrà gratiã,vt Cæſaris candidatum aut principis commendatione fretum.

Quidam curiæ conſcriptorum, & matutini & pomeridiani ſunt in ludum ventitatores: quidam ſæpius alternorum dierum, iíque munia ſucciſiua curiæ non obeunt, quæ capturis attributa ſunt.

Hominum baſilicæ affinium partim eò tanquã ad paſcua ventitãt, quæ maxima eſt multitudo: partim tanquam ad ludum literarium, muníſque magis neceſſariũ quàm iucundum: partim velut ad officinã ſui atque honorarii opificii: multi etiam animi cauſa. Litigantium autem bona pars velut ad nũdinas anxietatum κερκώπιον ἀγορὰν vocitantes. Ipſe diebus vel horis nõ mei muneris, tanquam ad acroaſim porticus antiphiloſophiæ.

Diem obeundi vadimonii teſtato renũtiare, eſt Irritam conditionẽ diei obeundi facere per denũtiationem contrariam. Et Renũtiare prouocationem prouocato,eſt Denuntiare ſe mutaſſe conſilium exercendæ prouocationis.

Prouocatus ſecundum quem ſententia lata eſt, ſi veretur ne iniquè iudica-

tum ſit,& impendiis litis prouocatoriæ mulctandus ſit,conſultius eſt vt ſententiã prouocatori teſtato renuntiet,&quod eam ob cauſam impendit, ſe repenſurum dicat. Quod Sarcire iacturam iniqui iudicii vocant.

Diſceptator à curia nũcupatus,vulgo Cõmiſſarius ad cauſam appellatur. Et Subnuncupatus diſceptatot,eſt qui Subrogatus dicitur.

Aduerſatores ſunt qui vulgo Opponentes ſeſe dicũtur,& qui Se partes facere dicuntur. Et Pars aduerſatrix, quæ vulgo Pars opponẽs dicitur & impediens. Terent. in Heaut. Nullam ego rem in vita mea volui,quin tu in ea re mihi aduerſatrix fueris. Plautus, Nunc aſſentatrix ſcelesta eſt,dudum aduerſatrix erat. Idem in Trinũ. Etſi aduerſator tibi fui. Et Aduerſari verbũ pro ἀντιπαρέρχεσθαι. Et Non aduerſari quominus lege agatur, eſt Cauſam non dicere quin fiat, hoc eſt, Morã rei exequendæ nullam facere. Vt iam non exhibere ſe aduerſatorem auctionis faciendæ, Iam non morari auctionem.

Interceſſor vel aduerſator omni iure caſſus,abſiſtere incœpto coactus eſt, & infectam interceſſionem facere.

Veniam impetrare litis intermortuæ, vulgo Interruptio dicitur. Cauſam interpellatam ſarcire.

Controuerſiæ longiſſimo tempore emortuæ venia iure impettabilis nõ eſt.

Cauſæ tarde procedenti gradum addere,eſt Cauſam vrgere.

Lites duas agglutinare, vulgo Iungere dicitur.

Lites duas mutuis argumentis inter ſe complexas, eadem ſententia dirimere & abſoluere. Id eſt,quarũ ſingularũ iudicium, cõmune futurũ eſt ambarum.

Vincere rem iudicio, & Auferre iudicio , eſt quod Euincere dicunt. Cicero pro Quintio, Mihi ſiquid deberetur, peterem , atque iampridem iudicio abſtuliſſem.

Qui cauſas prouocatorias agunt in curia, poſt expoſitionem litis,& prouocationis cauſas explicatas, epilogum nuncupare coguntur, aleámque iacere. Quod Concludere vocant ad male iudicatum. Et ſimul epodion addere,quod omnibus in cauſis hæret & ſcribendo & actitando. Hoc eſt, Petere impendia, damna,& quod intereſt.

Permiſſum eſt actori iniuriam illatam aut vim factam perſequenti,teſtimonium denuntiare teſtibus repetendis,& cum reo committendis,ſi ita curiæ viſum fuetit.

Vadimonium iniuriarum aut vis illatæ alicui impingere ad curiã, vel ad iuridicum,vel ad præfectum. Hoc eſt,Vadari hominem ad ſe ſiſtẽdum, iudicíque percũctaturo præſto futurũ. Sic dici poteſt,vt Impingere dicam iniuriarum à Terentio dictũ eſt Græcorũ more,qui ἐπάγειν δίκην, ἢ αἰτίαν dicunt.

Primæ litis acceſſiones,ſunt ſumptus:ſecundæ,ſunt fructus rei petitæ:tertiæ ſunt æſtimatio eius quod actoris vel rei interfuit rem in controuerſiam deductam non fuiſſe.

Inuadere in arcem cauſæ aduerſarii, eſt Firmamentum cauſæ oppugnare.

Venditor fundi ſartam ac tectam eius in iudicio auctoritatem emptori præſtare debet, non etiam vis inferendæ ſecuritatem,aut iniuriam illatam.

Amicus ab amico rem iudicatam exigere non ſuſtinuit. Id eſt, Sententiæ à

causa sua latæ executionem petere.

Forum iudiciale rectè atque ordine constitutũ, castellum esse debet iustitiæ, perfugium, asylúmque non eorum tantum qui vi & armis spoliantur, sed qui compilantur forensi grassatura.

Acta causarum isagogica, vulgo Præsentationes in curia dicuntur: è quibus actis volumina causarum cõficiuntur, & catalogi nominum quæ in auditorio maiore citanda sunt diebus oratoriis.

Introuocantur actores causarũ & cognitores, cum nomina inclamãtur prouocatorũ ab Accẽso curiæ, qui est princeps apparitor, vel decurio apparitorũ.

Codex vel volumen causarũ nomenclaturæ, Rotulus vulgo dicitur, à forma membranæ aliquando conuolutæ.

Non pauca sunt nomina quæ extra ordinem recitantur, cum causarũ domini introdant sese, & libello præsidi porrecto citari causam suã postulant. Quod si eis cõceditur, & altera pars detrectat præsentaneum certamen, causa iterum & tertium comperẽdinatur, & deinde quarta eius inclamatio pro voluminari cedit, iustáque omnia eremodicii iura habere solet.

Scriba causarum in curiam inductarum, vel introductarũ, id est, Isagogicus, is est, qui volumina conficere solet, & catalogos causarum agendarũ in magno auditorio, statis diebus cuiusq; præfecturæ & anni cuiusque. Habet enim causas prouocationũ in conditorio & regestis muneris sui perscriptas, die & consule designatas. Ipsæ autẽ causæ ita in numeros voluminares referri ab ipso solitæ sunt, vt constare possit, prouocator an prouocans referendam curarit.

Siquando autem, cum causarum nomina citantur in curia, verborũ conceptio in controuersiam vocetur, præses interfari solet, vt personarum appellationúmque ratio ex renũtiatione viatoris constituatur, cuius ministerio causa ipsa ad curiã trãscripta est. Qualitates corrigere appellant secundũ explemẽta.

Fundamenta iurisdicendi iacienda in auspicanda causa.

Huius causæ cognitio in curiã illapsa est prouocationis cuiusdã occasione: quæ, vt sæpe vsu venit, in ordinanda lite à iuridico contigit vnde curia appellata est. Cuius iurisdictio eam ob rem constitit, quoad appellatio concertata & disceptata fuerit.

Dies & mẽses & annos defensor eximere petitori in dies alios atq; alios pergit, fugitando, prolatando, tergiuersando.

Intercalare causarũ expositiones & iudicia, sanctionibus vetitum est. Id est, Cum curiæ vna classis de causa quapiam in cõsilium missa est, quoad iudicium absolutum fuerit, leges vetant causam causæ superinducere.

Cum curiæ consilium alicui controuersiæ ita auctoratum est, vt iam expositum eius argumentum sit, improbi est artificii intercalando alius causæ tractatu, diem illis eximere, quorũ causa agitari cœpta erat, vel quorũ sors exierat.

Coitione res iudicata, decuriatísque iudicibus qui æquiores alteri parti erãt.

Cum duo essent eiusdem sacerdotii petitores, alter appositus esse præuaricator visus est in captionem alterius. Id est, Colludere cum defensore, vt sententiam defensor obtineret interim & possideret.

Antelucana supplicatione id actum esse alter conquerebatur, paucis corro-

gatis iudicibus,conſcriptíſque decuriatis ante præſidis aduentum.

Ad conditionẽ quamlibet deſcendere,hominis eſt inconſulti,aut cauſæ diffidentis vt conclamatæ.

Areſta quædam curiæ nobilia & inſignis memoriæ, auctoritatíſq; exemplaris in curia ſæpe laudantur vt oracula quondam Delphica.

Cauſa in curia inclamata eſt intercalari audientia & beneficiaria. Id eſt, Per ſcedulam vocata.

Quidam audientiæ aucupes cæteris operam curiæ præripiunt.

Imminere occaſioni curiæ in conſilium de cauſa ſua mittendæ.

Aucupari diem litis in medium expromendæ.

Audienriæ quædam facile exemptiles,& quædam ægre.

Cauſa miro artificio imminẽti fato exempta, & in aliud tempus reiecta ope amicorum inteſtinorum,quoquo pacto decidetur.

Homo in cataſtam forenſem compactus,ſæpius erũpere fruſtra conatus,vota nequicquam nuncupat ſurdis numinibus curiæ.vel,Intra ſepta curiæ cõcluſus.Id eſt, Qui audientiã ambit nulla aut exili ſpe. Quod de curia dicimus,non magis de centumuirali,quàm de eius æmula dictũ volumus,quæ eſt pars principis comitatus,cuiúſque par eſt in iuriſdictione auctoritas & poteſtas,& Conſilii magni appellatione illuſtrata eſt. In qua collegiũ magiſterii noſtri, ſententiæ dicendæ ius habet antiquiſſimo loco ſecundum Cancellarium.

Cauſa vix tirone digna primũ ſe proferente, ac ſpecimen ſui dante,vel quolibet aduocato.Contrà, Cauſa cauſidico veteratore digna, & rerum forenſium callentiſſimo.

Qui fide regii cognitoris vt in cauſam incubituri freti ſunt, licentius in iudicio graſſari aduerſus quencũque poſſunt. Subſcriptio enim incauſam etiam calumniæ ſubmanifeſtam,tamen titulum regii patrocinii præferẽs, tectorium eſt ſpecioſum oris duri litigantium.

Simul atque iuſtitiæ geniũ non puduerit ſupparaſitari genio inſolentis impotẽtiæ fortunatricis hominum,protinus aderit maieſtatis eius internicio,ordiníſque ius dicentis reuerentia hominum ſermone proculcabitur.

Iuſtitia pro tribunali ſedens, decus eſt vitæ ciuilis: cui prouinciatim munere ſuo fungenti,lucernas non dubie præferũt curiæ iuriſdictionis ſummæ.Lucernis autem ſenſim magis ac magis exuccis oleum is inſtillare debet, legúmque exercendarum rationẽ illuſtrare, qui oraculi regii antiſtitio præfectus eſt, vnde ſanciendi iuris, æquitatíſque temperandæ reſponſa manant & auctoritas. Eſt enim ita vel natura vel moribus cõparatum, iuris vt officinæ vitium contrahant iniuriæ proximum,niſi certis interuallis reconcinnentur, non in ſpeciem tantum,ſed ad verum & bona fide.

Reipublicæ ac principis ſummopere intereſt iuſtitiam in aperto templo coli, neminíque inacceſſo, potius quàm in adyto. Sic enim fit, vt iuſtitia ipſa aperte ſeſe proferens,non inane ſimulachrũ eius,colatur. Iudices autem ipſi ne grauentur interdum aurẽ accõmodare iuris ſui ſtudioſis ius æquúmque poſtulantibus. ne aſſeclæ ſint menſarum extructiorum. ne operam ſuam venditare ſuſtineant iis qui rerum potiuntur.ne gratiæ(vt ita dicam)rependendæ nomina

contrahere videantur, quæ dissolui sine sugillatione nequeunt ordinis hominum honestissimi.

Pseudurbanæ iurisdictiones dici possunt, quæ nō oppidorum magnitudine, sed cōuentuū iudicialium frequētia celebres sunt, vnde protinus in curiā prouocationum causas litigātes resortiuntur. Resortiri autē verbum à more Græcorum tractum, qui λαγχάνειν δίκην dicūt pro Iudicium dictare. Resortiri tamen proprie παλινδικεῖν esse videtur. & παλινδικία resortitio. Id est, Rei iam iudicatæ cōtrouersiam referre.

Auspicio liquido & secundis auibus, atque è sententia cōsultorum, iudicium dictare, vel propulsare. Hoc est, Certa spe vincendæ litis. Qui autem inconsulte id faciunt, vel dissuadentibus peritis rerum forensium, inauspicato, aui auersa vel aduersis auspiciis id facere dici possunt. Vel Ambiguis auspiciis, & Dubiis auibus, vel parum lætis.

Fiduciariis curatoribus fundus controuersus sententia vel aresto permissus est. Id est, Cōmissariis sub manu regis regendus est datus. Et Auctoritas fiduciæ iudicialis, vel Curationis fiduciariæ obsignatio, vel Elogium subscriptū & cōsignatum. Vulgo Commissariorum stabilitio nuncupatur.

A vi & iniuria hominē prohibere verbis curiæ, Est quod Saluum cōductum curiæ denuntiare vocant.

Sartum ac tectū hominem cum familia sua ab inimico minaci, regio imperio tueri, vel diplomate regio. Diplomatis regii denuntiatione in fidem regiam sese conferre ii solent, & asciscere, qui à minaci inimico metuunt.

Quibusdam diebus fastis profestísque ac iustitiæ colendæ dicatis, tamen iustitii instar est aut species, in foro vel in curia, cum strenua & accurata litium disceptatio desideratur propter infrequentiam iudicum ventitantium, aut aliam ob causam.

Dies quidam curiæ fasti sunt & ἔνδικοι, iidem officinis festi: vt quidam curiæ festi ac nefasti, hoc est μὴ δικάσιμοι, qui opificiis profesti sunt, id est ἐργάσιμοι.

Vt oracula quædam olim Delphica, flexiloqua exriterunt & ambigua, ideóque hominum expectarionem frustrantia: sic aut sententiæ, aut aresta perplexa, aut parum explicata, non tam lites dirimunt, quàm litem lite resoluunt, vel verius litibus.

Texere plagas litigiōrū, hominésque minime malos omni occasione captare, quadruplatorii est ingenii, id est, δικορράφου, καὶ ἐν ταῖς δίκαις ἐργολαβοῦντος.

Donatiua eremodiciorum curiæ ab auditorio non pridem ad scribarum officium reiecta sunt. Vtilius enim & commodius futurū id curiæ, eremodiciorúmque petitoribus visum est, magnúmque compendium temporis allaturum, contrà verò fugitiuis, fugæ tēpora minuturum. Donatiuorum autem dies ex propinquitate locorum, & longinquitate constituti sunt.

Iure iniquo, tempore aduerso, consessu non secundo litigare, incōmoda sunt fori. Iure autem iniquo, significat Iniqua conditione.

Omnia quæ iuris summi sunt auferre velle, hominis est nimium de iure suo meriti & nihil æquirati tribuentis.

Vtinam curiæ sensus incumbere pergat, ad compēdia litium, & fugitiuorum

reprehensionem acrem & pœnariam.

Nummariæ ſacerdotiorum collationes aut ceſſiones, nundinariáque commercia, Simoniæ vocantur.

Damnati rerũ capiralium, interdum à curia in ergaſtula nautica relegãtur.

Multi cauſidicorum actionum moleſtiam pertæſi, è proſcenio curiæ diſcedunt, & intra ſcenam non ſegnius operam danr foro & cauſis inſtruendis.

AEtas præſulatus potens vel cuiuſcunque muneris ſacerdotalis, eſt ætas legibus canonicis definita ad obtinendum id munus. Tranſlatitium tamen eſſe cœpit iandiu interpretatione iuris Mercurialis, eos qui nõdum tutelæ ſuorum bonorum facti ſunt, immo verò qui necdum in ſuam tutelam venerũt, ad annos veniſſe fingi tutelæ animarum, annalium legum ſolutione.

Omnes numeros implere fungendi ſui muneris, is dici poteſt, à quo nihil deſideratur.

Omnes numeros nonnunquam vacationum obtinent ſacrarum legũ conniuentia, aut earum certe interpretum & cõditorum, qui munerum permultorum perſonis inanibus quidem illi, ſed viſendis ornati ſunt, & verò æmulandis primi & ſecundi ordinis hominum opinione.

Inter cauſidicos agere homo doctus atque facundus deſiit, nõ etiam ſcriptitare lirigantibus, & de rebus forenſibus reſponſitare conſulentibus.

Iudex iuris & vſus fori conſultiſſimus, & præterea cordatus, circunſpectus & induſtrius.

Rerum in numeroſis conſiliis iudicatarum gratiã ſæpe ſuam faciunt iudices quidã improbæ comitatis, alioquin inertes in ſui muneris functione, nec tam cauſarum iudices, quàm arbitri & ſpectatores, numerum tantum augẽtes. cuiuſmodi ludificatio propria eſt nationis chreſtologiæ ſtudentis.

Sectores magiſtratuũ vel ſacerdotum in reatu exiſtentiũ, ii ſunt qui damnationi reorum inhiant, vt prædæ iam deſponſæ, licet præproperè impetratæ.

Repetere rem iudicio, vi vel clam, & fraude vel precario ablatam, eſt Ad reſtitutionem agere.

Cõſtitutiua cauſæ clauſula iterum interdum & tertium repetita, indicis inſtrumẽti finis eſt ſæpiſſime, ſed capitis cardiniſq; loco numeróq; habetur, vt ſine qua iudiciũ nullũ ſit. Appũctamẽtũ ad ius audiẽdũ vnũ & alterũ appellãt.

Inſtauratiua inquirendi decreta, Renouatæ commiſſiones dicuntur.

Vnius aut alterius mẽſis inſtauratitia curiæ ſeſſio, vacationũ menſibus. Parlamentum continuatum. Inſtaurata curiæ ſeſſio menſem vnum. Princeps edicto ſtatuit, vt ſolennes curiæ vacationes hoc anno ne valerẽt. vel, Vt anniuerſarium curiæ iuſtitium hoc anno ne eſſet, edicto regis cõſtitutum eſt, vel edicto ſolutum eſt.

Anniuerſarii iuſtitii tempore moris eſt decuriã tholenſem quotidie ſedere è delectis conflatã, cuſtodiiſq; producẽdis & carceri exhauriendo munus facere.

Vacationum menſibus moris eſt ſingulis conſcriptis hoc poſcẽtibus, pẽſum ſuũ attribuere peregre abſoluendũ. Cõmiſſiones vocãt. Iis autẽ qui peregrinas huiuſmodi prouincias obire grauantur, ſuburbanæ, & velut animi cauſa, intra viceſimũ aut triceſimũ lapidem deſtinãtur. Quidã prædia ſua longinqua, aut

gentiles & propinquos visendi causa, quasi liberas prouincias obiter obeundas sibi impetrant, ita vt Martinalibus ad munia curialia conueniant.

Reus ad aliquot dies intra pomœria custodiæ suæ satisdato cõmissus. Id est, Per vrbem vadimonii nexu solutus.

Iudices rerũ iudicialium consulti, & iudicii officii scientes, & legis actionum callentes. Id est, Periti executores.

Moris est curiæ, pridie insignium festorum custodias recognoscere, causásque reatuum & elogia percunctari, qui quidem ob causas nõ atroces in carcerẽ cõpacti fuerint. Et siquæ causæ præsentis disceptationis esse videãtur, misericordiæ patrocinio, & veluti die deprecatore, calamitosos missos facere.

Causas iudicatas recognoscere. Vulgo Reuisionem facere dicunt. Quod Cicero Verri in actione 3. criminose obiicit.

Iusta litis inspectæ & expositæ æstimare, est Taxare sportulas iudicũ, Honorariorum iudicialium rationem inire, Dicasticorum modum constituere.

Quidam cõscriptorum, curiæ antiquitatis periti, curialium ceremoniarum antistites dici possunt, qui nouerũt & meminerunt maiorum instituta ad decorem tuendum ordinis amplissimi pertinẽtia, vt cũ res quædam memorabilis nata est in curia cõsultanda, vel siquod officium instet à curia cõspicue obeundum, cuius ratio modúsque ab exemplis repetenda sint.

Sacris iustitiæ æquitatísq; operari, Est quod dicimus vernaculo sermone, Facere iustitiam. Cuius autem, cum bono & firmo iure in curia litigans niteretur, superior etiam causa fuit ad extremum, is Iustitiæ curiali litauisse dici potest, & præsenti vsus esse numine iustitiæ ius dicentis.

Pro re iudicata hominẽ pignerari, vel pro mulcta iudiciali, est Manum iniicere pecuniæ iudicato. Quod ferè euenit maleficio damnatis, aut iis ex causis ob quas nexum inire necesse est non satisfacientibus.

Ad basilicam vt ad emporium quoddam conuenarum multi ventitant, curialium bona pars, vt ad honorariæ functionis conuentum: aduocati, cognitores, & curiæ comitatus in vniuersum, vt ad almam suam nutricem: tirones, vt ad palæstram lucripetarũ, ludúmque opificii rei familiaris. nõnulli, vt ad nundinas litium, quæ messis est vberrima togatæ nationis, in segete multiplici reliquorum ordinum.

In curiæ iudiciis nonnunquam, tanquam in culinis opiparis & liberalioribus, iura multa miscentur & confunduntur, ciuilia, põtificia, diuina, regia, formularia, vnde sententiarum quidam & placitorum cinni iudiciales fiunt, modicè quidem illi plerunque sciteque temperati, cæterum æqui boni longe plus, quàm iuris summi resipientes.

In quibusdam controuersiis acie instructa pugnatur, id est, Instrumento litis prolato: in quibusdam non acie, sed agmine decertatur, certamine rei summæ decretorio, vt in quibus ex tẽpore iudiciũ repræsentatur. Id est, Citra iuridicialem causæ constitutionem.

Controuersia scriptitandi vicissitudine altercandíque concertata & agitata. deinde testimoniis, auctoritatibus perscriptis, literísque multifariam instructa. tum testes vltro citróque refutati, testimoniorum fides auctoritatúmque scri-

ptarum eleuata, rursúsque diluta vtrinque argumenta fidem testiũ literarúmque infirmantia, testimoniisque refutantibus ex aduerso obiecta. Sunt vicissim testimonia refutantia, omnibúsque numeris instruendarum causarum cõtrouersia ipsa cumulata est, consiliúmque manet iudicum.

Iura causæ agnata, sunt Iura cessa, vulgo Confortantia vel Ampliantia dicta, vel præter ius anterius siquod aliud hæreditate obuenit.

Causæ fescenninæ & hilarienses, sunt Causæ lasciuiores, & dignæ quæ Hilaribus agantur. Hoc est, Pridie Cineralium.

Controuersia ad calcem à carceribus curriculum suum impleuit. Vulgo dicunt, Processus cursum suum accepit, & ad finem perductus est. Dici etiam potest, Spatium litis decursum est vsque ad rei iudicatæ fructum.

Quidam rei iudicatæ executores sunt tantum, vt viatores. quidam etiã interpretes esse possunt, vt cõscripti curiæ, vel iuridici, & iudices prouinciarum, quibus executio arestorum mandata est. Viatores autem administri sunt tantummodo, & iudicati transactores, non etiam disceptatores.

Homo stigmate rei iudicatæ inustus, testis esse nõ potest. Id est, Famoso iudicio intestabilis factus. Quidam tamen interdum ita iniuriarũ damnãtur, aut alius iudicii ignominia suapte natura notantis, vt indulgẽtiore sententia stigmate subleuentur. quod Notæ stigmaticæ eximere Latinè dici potest. vel, Notæ ab ignominiosa actione inurẽdæ. &, Gratiam facere ignominiæ affectæ iudicii inflammantis.

Accensus curiæ qui decurio est apparitorum, cum catalogũ causarum è volumine canora voce recitat, hortamẽta facit causidicis in procinctu actionum existẽtibus, quasi celeustes quidam & hortator inter nautas aut alios artifices.

Controuersiæ quædam sunt intractabiles, atque argumenti sinuosi, perplexi & inexhausti. Id est, Quæ ad finem perduci non possunt nisi egerrime.

Præcipitis curriculi controuersiam suũ mox fatum excepturum est, nisi primo quoque tempore decidatur.

Simulatque prouocator prouocationẽ prouocato iudicíque denũtiauit die ad curiã dicta, causa curiæ ita auctorata est, vt iam ab alio iudice cognosci causa, aut eius lis dirimi, quàm ab ipsa curia, aut aliter quàm eius auctoritate nequeat.

Rei rerum capitalium interdum ita sospites euadunt, vt in orbe numellato medio foro venalium sito, vel in foro cetariorum (quas Hallas hîc appellant) ter circumacti ignominiosissime, insuper liliato stigmate inurãtur. quæ pœna esse solet falsariorum.

In ludo forensi calculum prior ille promouit non satis auspicato & inconsultè, quod sero nũc intelligit, cum ad incitos redactus est. Translatio est à ludo scruporum, in quo refert, vter collusorũ promouere auspicatus sit, vt in interdicto retinendæ possessionis vter litem lacessiuerit.

Togati quidam in curia ad podium humerali pelliculato cõspicui, adhuc tamen puræ parmæ tirones sunt, id est, agendarum causarum tirocinium nondum fecerunt, & adhuc sunt intra tẽpus echemythiæ: aditúque interim cãcelli non arcentur. Cætera multitudo sacramẽto iam adactorum ponè septum curiæ spectat, partim etiam auscultat, qui ob id Auscultatores dici possunt, id est,

ἀκουστικοὶ,& catechesim curialem facientes,ideo non intromissi,quòd tesseram professionis non gestant,hoc est humerale gestamen. Malunt enim adhuc inter mystas,quàm inter epoptas conspici.

Causarum actiones Acroamaticæ dici possunt,quæ foribus clausis curiæ auditæ sunt,vt fit interdum in gratiam litigatorum,nonnunquam aliam ob causam,& extra ordinem.

Multarum palmarum nobiliúmque litigator , vel causidicus dici potest, qui lites nobiles,multásque vicit.

Actiones quædā aduocatorū, & altercationes officiosæ atque oratoriæ sunt, quædam rabulares atque proteruæ.

Penes secundū præsidem curiæ fasces sunt,cū primus aut abest,aut demortuus est:& apud tertium,cum primus secundúsque aut causarii sunt,aut excusarunt,aut aliàs desiderantur.

Sic moribus comparatum est nostris,cum causæ exponi cognoscíque cœptæ sunt in consiliis maioribus, & quasi calculi iam esse videntur in manibus iudicum,vt ii quorum res agitur, tāquam inter sacrum saxúmque stanteis obnoxias factitare quotidie salutationes soleant ac debeāt. Id adeò,vt propemodum deserti obsequii rei esse videantur multorum opinione, quos puduerit hoc facere aut piguerit: nimirum quasi obire grauentur munia in iure concertantium. Videre est quosdam hac opinione imbutos, alioqui non sui contemptores,tamen obnoxiè se venditanteis litium inspectoribus,aliísque quorum manu rerum iudicandarum cardines verti putant, & penè mediastinorū loco numeróque præsto se exhibenteis. Dignos profectò litigatores,qui in iudices incidant inani censuræ supercilio graues,istorúmque supplici comitatu gaudentes vsque ad fastidium insolentiæ.

Causa in controuersi iuris primum formulam, deinde in facti cōstituta est. Id est, Postea partes in controuersiam factorum euaserunt.

Causa rectū cursum tenere inoffensúmq; nō potuit,sed per omnes mæādros forēses peruagata,ad extremum hæsit in vado, vnde erui nonnisi ægrè poterit.

Instrumenti phalange valida & composita,inconditum agmen copiarū aduersarii fundere ac disiicere.

Iurisdictionis summæ lenociniū quodā modo faciunt atriensis auræ captatores,siqui sunt,qui rerum potientibus supparasitari dignitatem personæ non grauētur,ius suū singulis & vniuersis tribuere profitētis & nomine præferētis.

Legati ad regē missi cum auctoritate curiæ. Id est,Cum literis & mandatis.

Proscribi solēt eremodicia,& statis dieb⁹ pēdēre. Id est,In albo exposita esse.

Vadimonium compendiarium in triduum ter repetitum, præconio insuper edictum & programmate. Et Vadari reum requirendū adnotatū, tridui tergemini compendio inclamato & proscripto.

Nouationē veteris nominis exigere,vel Veteris auctoritatis nouationē exigere à fundi vectigalis domino. Nouum titulum vocāt. vel Ad ineundam obligationem agere cum domino hypothecæ. vel, Iudicium dictare agnoscendi vectigalis gratia cum domino prædii,vel agnoscendæ pensionis annuæ.

Alumna gens basilicæ huius vrbis, almam suam colit magistram , obser-

uátque officiose ac diligenter, quippe quæ se & commodis & honoribus & existimatione augeri ab ipsa atque ornari sentiat. Ad nostram autem ætatem eadem ipsa basilica cõuentus tantum togati diuersorium, nundinæ iurisprudentiæ, officina magistratuum fuit, cùm interim orchestrã musarum rusticarum & vastiorum eam fuisse norimus, inaccessámque musis politis & elegantibus. Nunc autem hospitalis illis mire facta est, in diésque magis ac magis cum illis sociabilis.

In consessu summarum iurisdictionũ nullus conspici debet, nisi liberi & ingenui spiritus, & verò noxis (vt aiunt) furtísque planè solutus. Sic enim futurum est in posterum, ne exempla citari possint iudiciorum ac placitorum obnoxiæ conditionis.

AEquitatis iuridicæ promptuariũ apertũ esse debet supplici innocentiæ atq; simplicitati. Verum temporum cõuersione, & hominum ambitione factum, vt quod promptuarium erat iustitiæ vnicuique suum tribuentis, conditorium esse penetralius cœperit, aditúsque angustioris & stipatioris, quàm vt destitutæ simplicitati eò penetrare facile sit & expeditum. Et admissionibus præest ambitus, institor gratiæ forẽsis, simplicitati parum familiaris, affinísque versutiæ.

Rei iudicatæ peractor, Executor dici potest. Qui si magistratu iuridico præditus est, rei peragendæ etiam cognitor esse potest. Huiusmodi autẽ magistratibus arestorum executio ita mandata videtur, aut decretorum curiæ, vt si res quæpiam nata sit quæ vim imperii, id est, imperiosam iurisdictionem postulet, nec intercessioni cedant, nec prouocationi cuicunque, nedum translatitiæ. Id quod tamen se facere meminerint & testentur sine captione prouocantiũ, nec se quicquam præiudicare in prouocationis certamen.

Sententiæ & iudicati transactor, ita datus, vt siquid inter partes discrepet, etiam disceptator sit & arbiter.

Episcopatus in Frãcia plerique quidem hoc iure sunt: Qui episcopi designati sunt, non antè fruendorum sacerdotiorũ potentes Regaliorũ lege existimantur esse, quàm fidem supplicẽ sacerdotio ascriptam in manibus regiis agnouerunt solenni iureiurando. Sic enim moribus antiquis ita proditum est, vt minora sacerdotia episcopatus cuiusuis beneficiaria, regii beneficii interim esse cẽseantur, quoad huiusmodi sacramẽto adacti sint episcopi. Quod genus beneficentiæ à principe collatæ, Regaliorum ius vocatur, omnibus numeris præditum iuris optimi. Quod ita suum ius esse regum censetur, & receptum est, vt fatale ius, & benefica vis inde manans, non sua magis Parcarum esse possit, ne cum Ioue quidem ipsa communis, poetarum sententia.

Latitãteis reos aut extorres patria, denũtiationibus vadatoriis edictísq; classico & proscriptione peruulgatis euocare. Est autem Edicere, Programmate promulgare. Liuius, Ipse comitia in quem diem primum potuit, edixit. Cicero Philip. 6, Tumultum decerni, iustitium edici censeo.

Controuersiæ speciem cum suis circunstantiis & cõplexibus exponere, quæ Accidentia causæ etiam vocantur. Est autem Complexus, περίστασις. Quintil. in 5, Præsertim cum plurimæ probationes in ipso causarum complexu reperiantur, ita vt sint cũ alia litenulla cõmunes. Et in tertio, Negotialem vocat cau-

ſam,in qua de rebus ipſis quæritur remoto perſonarum cõplexu. Dici etiã hoc modo poteſt,Controuerſia ab inſpectore in conſilio exponenda eſt cũ adiunctis cauſæ & circunſtantibus, omniq́ue cauſæ complexu in medium exponẽda eſt dilucide & explanate.Nunc dicunt,Caſus litis ponendus eſt.

Cauſam nudam exponere,& abſolutã. Hoc eſt, Nec propriis perſonis indutam,nec temporibus,nec adiunctis definitam.

Exemplum rei iudicatæ citare vel proferre in codẽ genere cauſæ, iiſdem adiunctis, iiſdem accidentibus, prorſus eodem cauſæ complexu vel indiſcreta ſimilitudine.Nunc dicunt In indiuiduo.

Omnia munera aduocati implere,eſt Cauſas actitare atque defenſitare,ſcriptitare,reſponſitare.

Aliud eſt cauſa cadere,aliud Præcipitare, aliud etiam Appendice litis cadere, aliud,Summa quæſtione.

Iudicatus ære partus, & iure ciuili,& regum ſanctionibus improbatus, ſententia abrogãdus eſt: quemadmodum & magiſtratus omnes ære parti, quibus iudicatus adiunctus eſt.

Togatorum quidam natura ac diſciplina conſulti:quidam non ſcripta diſciplina literariáque,ſed pragmatica conſulti.quidam & ingenio & cõmuni tantum ſenſus pædagogia cõſulti,& vſus litigandi magiſterio.Quidam æqui & boni,quidam iuris magis quàm æquitatis cõſulti,qui nihil non tribuunt ſcriptorum auctoritati.

Lites diobolares & dipondiales,acceſſiones trahunt ſæpe non centuſſes modo,ſed etiam talentarias.

Quorundam conſcriptorum in iudiciis cenſentium tanta eſt auctoritas, vt pedarias pediſequáſque multas trahant.Rurſus quorundã vox audita inter primos cenſentium, inſtar eſt auium in auſpicando, quæ nec præpetes nec oſcines augurium faciunt.Nam vt illæ ad rerum futurarum augurium,ſic horum nec ſententia nec auctoritas ad ſummam rei iudicandæ pertinere exiſtimatur, aut non magnopere facere.Quidam etiam olim capita erant ſuarum decuriarum,qui poſtea exoletæ auctoritatis,& numerus tãtum fuerunt.Quidam functionis iam emeritæ conſcripti,liberam habent,cum libet,vacationem:& rurſus,cum libuit,augendi ſententiarum numeri poteſtatem.

Cauſidicus frontis panegyricæ,id eſt, Summa fiducia præditus. Sic conſiliarius fiduciæ in curia comitialis. Id eſt,Qui omnibus curiis coeũtibus intrepide ſententiam dicat vt in ſua decuria.

Cauſa tam ciuili iure quàm honorario nixa. Id eſt,Cuius actio vel defenſio non modo iuſta ſit, ſed etiam honeſta. Contrà, Cauſam agere ſummo magis iure,quàm honorario nitentem. Vel,Iure quidem ſcripto cauſam tueri, nõ etiam moribus recepto bonorum & grauium,vel paulo honeſtiorum.

Hærere veſtigiis fugacis litigatoris, & cauſæ iudiciũ vrgere per omnes numeros formulæ iudicialis.Hoc eſt,Nihil laxamẽti indulgere ad litẽ inſtruendam.

Homo vſus forenſis peritus,& in exercendis controuerſiis ſolers, & verſabilis inuentionis.

Litis ſuæ inſpectorem admonitum ire ſalutabunde,diligentis eſt litigatoris:

flagitatum autem, molesti & odiosi.

Proditores arcanorum curiæ perfidiosi, omnibus inuisi sunt: vlterius pœnas non pendunt, ne mitemur aliquos semper esse.

Occludere iustitiæ auditorium, & Fores aperire curialis audiẽtiæ, inter seopposita sunt.

Iustitiæ facies quamlibet formosa visendáque, coloris tamen fere longe plus, quàm succi sanguinísque habuit veri & incorrupti.

Reus sibi & vadibus plenum commeatum absolutúmque abstulit.

Qui fideicommissam causæ persecutionẽ habet, Pragmaticus vocari potest.

Vt causæ in ordinem redactæ sunt numerorũ apud officium exhibitionum, ita in volumine perscribuntur causarum agendarum, deincépsque earum nomina citantur in magno auditorio, nisi aliquid extra ordinem præses de quibusdam statuerit. id quod sæpe fit. Vt cum causæ gratiosorum aut commendationis primæ numeris exemptæ, peculiari volumini attribuuntur.

Si ab vno quoque eorum, quibus causarum commẽtationes attributæ sunt, moris esset pensum suum exigere constitutis temporibus, melius cum iis litigatoribus ageretur, qui non satis curiæ commendati sunt.

Secundis auribus decuriæ audientiam adipisci, nõnihil facit ad stomachum censentium.

A curia & consiliis cognitionis summæ ad principem nõ prouocatur, cuius vnius cognitio maior est omnium & superior. Sed & iure & sanctionibus proditum est institutum appellationis supplicis: quam tamen mores sanctionésque appellationis vocabulo ideo non dignati sunt, quòd ad idem ipsum iudicium fit prouocatio, vnde sententia nata est, nec alia curia appellatur, aut aliud tribunal. Quare & sua quadam certáque lege ac peculiari concipienda est huiusmodi appellatio, & exercenda. Errorem causari vocant. Id fere est verecundè cũ curia ipsa apud ipsam expostulare ob causam neglectim, aut aliud agendo cognitam: sic tamen, vt non iniquitatem iudicii expostulent, sed quasi hallucinatricem animaduersionem excusent, iniuriámque erroris deprecentur, qui non iuris imperitia, sed aut aduersæ partis culpa, aut vitio humanitatis obrepsit. Proinde eius intẽtionis clausula supplex eo pertinet summáque, vt curia ipsa ne grauetur causam quam ad lucernam erroris (vt sunt humana) se cognouisse intelliget, eandem ipsam ad illustriorem lucernam, quasique recti iudicii recognoscere. Sic enim futurum, vt iniuria in ius vertat, & sua constet fides religióque curiæ aut consilio. Hæc spes vt victis contrà quàm opinabantur, solatium est, ita si temerè tentetur, præter omnem offensionis iudiciariæ calamitatem, mulcta duplex quàm quanta est temerè prouocantium, temerarium supplicatorem manet.

Reiectiones conscriptorum in curia non ægre admittuntur, si causæ curiæ approbentur: eorum etiam facilius qui lites inspexerũt. Sed nõ ratissime euenit, vt qui vel disceptatorem datum reiecerit, vel causæ suæ inspectorem, postquam alius in reiecti locum substitutus est, creditorem verius vertisse se sentiat non optima conditione, quàm rem bene gessisse. Sic res iudiciariæ, earúmque consilia ancipitis sunt euentus.

Tranſactum iudicio deciſúmque negotium eſſe cenſetur, non tantum ſi lite iam adulta id factũ ſit, vel præcipiti, ſed ſi adhuc ineunte vel appetente tantũ.

Controuerſiam procurrentem & penè iam præcipitantem qui decidere in præſenti non poteſt, ſuſtentare ſolet aliquo ſufflamine diplomatico, interímq; inhibere quoad conditionem tentarit.

Candidatos baſilicanos & gratiæ curialis competitores obſeruare pars eſt viſendi ſpectaculi, aut iudices præhenſanteis cum cauſæ iudicantur, aut audientiam petẽtes, quibus vtriſque nomenclatore ſæpe opus eſt ad ſingulos ambitioſe ſalutandos & ſuppliciter, aut nomenclaturã ediſcere. Atque eo amplius ſonora ſuſcitabula quaſi lucubraturos habere ad ſalutationes diluculares, tametſi antè matutino veterno aſſuefactos.

Lites longæ & diſpendioſæ fructus ſæpe rerum deuorant, de quibus poſſeſſores ambigunt: ad extremúmque nonnunquam res ipſas iudicio ablatas hauſiſſe cõperiuntur, præter laboris contentioniſq; iacturã, atq; ætatis detrimentũ.

Multæ aliquando in curia lacunæ, aut in claſſibus, iudiciis cauſarum moram afferunt. Fiunt autem lacunæ aut morte, aut abſentia. Vidimus autẽ aliquando non vnam aut alteram, ſed multas paucis diebus ſuppleri. Abſunt autem aliqui abſentia iuſta & cauſaria, quorum partim ad cauſas recuperatorias delegati ſunt, aliqui qualibet abſentia & vtcunque probabili, nonnulli quaſi libera, & tanquam codicillares ſint tantum conſcripti atque honorarii, quod ſanctionibus vetitum eſt. Eſt enim furtum ſui facere curiæ. Quidam fortaſſe quamproxime abſentes cauſariorum loco ſunt & numero oculorum curiæ conniuentia, ita locum lacunarũ occupantes, vt tamen non impleant. Quanquam quibuſdam licet munifices eſſe cenſeríque, ſi numerum tantum in ſpeciem ſuppleant ventitando.

Eſt inſtituti veteris, vt expoſitor litis, & qui primus ſentẽtiam rogatur, & ab actore & à reo multa verba faciat, ancipitémque expectarionem ſui iudicii diu faciat. quippe qui vtroque verſus pro modo doctrinæ & facundiæ differat (ſiquidem cauſa ambiguæ diſceptationis eſſe videatur) æquali aliquandiu libramento ſuæ prærogatiuæ. Ad extremum autem cum ſatis addubitanter verba feciſſe ſibi viſus eſt, quaſi ab æquilibrio ſenſim in alteram lancem vergere opinionem ſuam non diſſimulet, in qua lance momenta argumentorũ ſita, præponderare videntur ea quæ in altera lance collocata ſunt. Is inter iudices ſic primas partes obtinet differẽdi, vt coryphæus inter ſymphoniacos incitamentum voces emodulandi, quaſíque partes præcentorias. ἐνδόσιμον Græci vocant. Hoc eſt, τὰ πρῶτα τῆς χοροστασίας. Venit enim meditatus, & tanquam extorum cauſæ inſpector, facile omnia in medium proferre poteſt, ſi doctrina & oratione non defectus eſt.

Ad cauſarũ maiorũ conflictũ quibuſdam in foris ac conſiliis cõmittendum & moderandũ, non tantũ Themin deam conſultã, nõ tantũ Pitho facundam aſciſcere, ſed etiã Charitas moribus receptũ eſt, quarũ in omni ferè parte vitæ ciuilis late patet auctoritas, & vehemẽter pollet. Sed Gratiarũ non vna eſt natura, æquáque omnium facultas ad fomenta cauſarum laborantium. In Gratiis gratuitis & ieiunæ comitatis vel effœtæ non magna ſpes collocanda eſt. Gratiæ

prægnantes, & vt(inquit Plautus) grauidæ, magnam vim commẽdationis habent apud iustitiam sibi quoque ius dicentem.

Nos in alto litigii multum ac diu iactati concertationum fluctibus, in portu iam nauigamus. Quare in vtranque iam aurem nobis dormiendum est. Vel, Res nostra scopulos fori ægre prætervecta, in vado iam spei esse cœpit.

Ex alto litium referre me omni ope cõnitor: sed æstus me non sinit, identidem nauigium retro inhibens iacturis luculentis non leuatũ, sed exhaustum.

Philysecho cuidam, in patrimonio auito acquiescẽti, litiũ imprimis fugitãti, & metuenti, negotiũ primum aspernabile, deinde alias res agenti, & tanquam paruæ rei securo, multiplex repẽte esse cœpit & pene capitale cum sesculysse vicino aduẽtitio, qui ius ex iniuria facere instituisset augendi hæredioli sui gratia, cum supplantatore simplicitatis, cũ palæstrico forensi, cum plano basilicano, cũ philotherşite aduersario, cum gratiæ iudicialis aucupe mirifico, homine affabrefacto ad circunscriptiones scite & eleganter factitandas. Neutri res cessit è sententia. Ille ex casu incommodo animi ægritudinem cõtraxit. Hic dum augere rem suam quacunque ratione contendit, lautioremque larem suum familiarem, vtraque ad tabem perduxit. Mihi atque amicis vtriusq; casum procul abesse velim, si humana prouidentia hac ætate hoc sibi præstare posset.

Agitandarum litium exercendarúmque & tractandarum methodum aduocatos & cognitores perdidicisse oportet, quemadmodum disceptãdarum dirimendarúmque iudices, vrgendarum pragmaticos.

Arbitri & æstimatores impendiorum litium, Taxatores dicũtur, rationẽ per capita ineuntes, & deinde colligentes in summam.

Expensorum capita disceptata, & tandem definita adhibitis cognitoribus. Et Expensorum capita controuersa & prænotata. Hoc est, Cruciata.

In hac causa, actor lõge plureis habet iudices in partibus, & velut auxiliareis. id est, Plures ab eo sentiunt.

Primus, secundus actus argumenti controuersiæ, & deinceps dici possunt, & catastrophe itidem, quasi fabulæ, dici potest pro fine litis. Huiusmodi enim argumenta, iudicibus & aduocatis, aliisque fori asseclis, ludorum scenicorum vicem præbent, & materiam loquendi cauillandíque in circulis & conuiuiis, & ambulationibus basilicanis. Quintus autem actus est, cum litis instrumentum profertur à partibus. Causæ igitur in mediis actibus hærẽt. interdum in primo, id est, ante litis contestationem. Hoc est, In ipsa quasi prolusione.

Curia causas euocare potest à quocunque iudice obnoxio, pro iure maioris imperii, imperiúmque inhibere cuicunque, duntaxat intra fines ditionis suæ summæ.

Causa hæc nõ modo magna est, sed etiam expassis omnibus velis, cursus eius mouetur. Vel, Velis, remis, omníque organo fori mouetur. Hoc est, Testibus, literis, testium refutamentis, contradictionibus, scriptionibus, rescriptionibúsque vtrinque instructa est.

Lites quædam ductim tractímque exercentur, quædam raptim procurrunt. Causæ quædam firmo iure solidóque nituntur, quædam iure cassæ sunt, inanes & ieiunæ: litésque potius, quàm causæ.

Obire diem hotámque sententiæ pronuntiandæ.

Causa splendido iure nixa, scite, consulte, assidue curata, nulla parte instrumenti defecta, tamen expectationem litigatotis consultorúmque fefellit.

Farcturæ & complementa instrumenti prægtandis. Vulgo Frusta vocantur parum ad rem pertinentia.

Delumbare firmamentum causæ aduersarii auctoritate irrefutabili. Id est, Infirmare & frangere eius defensionem.

Causa prudenter & copiose instructa, quasi acies firma ad prælium accincta spem facit victoriæ.

In consiliis magnis quidam sunt suæ sentētiæ iudices. Quidam alienæ potius quàm suæ sententiæ. Id est, Doctiorum auctoritati facile se dedentes. Quidam non suæ magis quàm alienæ, religioni officii præcipue seruiunt. quod genus imprimis commendabile.

In iudiciis vrbanitas causas commēdantium, aut comitas sese ad obsequium rependendum tacite auctorantium, nonnihil momenti affert ad sententias in rebus ambiguis alternantes, alteram in partem inclinandas.

Sunt qui ad primos actus litium sic hilares ingrediuntur in iudicium, quasi Beneuentum venerint, qui in litium catastrophis quasi Maleuenti negotiati, tristes & vultuosi domum redeunt. Spes enim rerum iudicio cōttouersarum benigna pollicitatrix, maligne plerunque dependit quod promisit, etiam si repromissores dederit homines vsus forensis peritissimos. Vt enim in summam victor abeas, tamen multum sortis decoquunt alimenta controuersiæ, & (vt ita dicam) versura multiplex in foro facienda, iis maximè qui in multo ære suo sunt.

Apud officium actorum curiæ & scribarum, litium sacculi primum è præfecturis, suppræfecturisque afferuntur. Deinde certis temporibus classium curiæ præsides inter se comparant, quæ causæ quibus classibus contribuantur. deinde quibus consiliariis cuiusque classis inspectio mandetur, Præsidum est arbitratus, qui bini sunt in singulis inquisitionum classibus. Formidolosus autem hic articulus esse solet causatum curatoribus & pragmaticis. quandoquidem sæpe securis & aliud agentibus iis, quorum res agitur, noxa cæca & abdita in summā causæ capitur, si litis inspector designetur alteri parti æquior, aut alteri iniquior, aut ea necessitudine coniunctus, quæ eiurando iudici idonea sit. Siquidem litis inspector & commentatot, ad causæ iura examinanda easdē ferè partes obtinet, quàm zygostates in vasis aureis argenteisque expendendis & æstimandis. Qui nisi oculis custodum altrinsecus sedentium obseruaretur diligentet, vel dolo vel incuria, vel inertia vel inscitia magnopere incommodare causæ alioqui superiori posset. Quanquam rursus metuendum ab obnunciatoribus est, redemptis & allegatis ad suspectos eos faciendos, à quibus nihil reuera metuendum est, aut ad eos deposcendos inspectores, vt causæ studiosos, qui à causa animo auersi sunt. Sed difficilis est cautio ab hominibus largiloquis, vēdibilē comitatem ac benignitatem præferētibus, causarum (vt ita dicam) sicariis, impune grassantibus sub integumento vrbanitatis facundæ & capitalis.

Consiliarii curiæ disceptatores dati, cōuentorum testes atque arbitri. Id est,

Coram quibus inter partes hoc conuenit,& à quibus cõuenta subscripta sunt.

Iudex quispiam volens ac propitius adesse alteri litigatori videtur, ac præ se fert,cum ab altero stet occultè animo propensissimo.

Cum lis in consilium missa,& sacculi super pluteum excussi, cum vtriusque partis copiæ in procinctu sunt, & iudicii alea intra alueum iacta est, iam animante tuba galeatum sero duelli pœnitet. Iudicium est enim,non deliberatio. Et serũ est veniam promere codicillarem manus vltro dandi aduersario ad deprecandam prouocationis mulctã,aut copias supplendi post commissum certamen rei summæ decretorium.

Inire rationem expensorũ in litem. Id est, Calculos singulos æstimare,quorum quidem ratio habenda est: superuacaneos prætereundósque expungere, confessos in ordinem redigere,concertatos ac disceptatos æstimare, adhuc cõtrouersos illustri signo solenníque prænotare: tum qui iurato æstimati sunt, addito elogio subscribere. Hoc est, habito iureiurando. Extremus autem calculus honorario eorũ destinatus est qui rationem subductam subsignauerunt.

In quæstionibus extra ordinem agitãdis, Cognitor regius,aut verbis eius regius Causidicus, mulctam in re præsenti reo verbis, vel si absit,aut tum nolit, postea scripto irrogat,vel corpore pendẽdam,vel pecunia luendam, vel vtroq; modo pœnam æstimandam maleficii postulat libello subsignato.

Saluis auspiciis res iudicata vel transacta. Id est,Nihil contra sanctiones regũ factum. E contrario autem,Cõtra auspicia factum dici potest,quod sine infractione constitutionis vel principũ vel curiæ fieri nõ potuit. Sic Saluis auspiciis leges latas Cicero Philip. 5. dixit, Easdem leges de integro,vt populum teneant, saluis auspiciis ferri placet. Et Cõtra auspicia latas, in oratione de Arusp. resp. & Magistratum aduersus auspicia gerere, Tranquil.

Nulla lex vnquam tam fixa fuit in Francorum animis,quàm illa Sallica dicta de fœminis ad regni hæreditatem non admittendis.

Reo delato dies dicta est, ob cædis suspicionem, ipseque lege Cornelia eam ob causam interrogatus est. Cic. in Diuinatione, Scimus Decimo Syllano Cn. Decium diem dixisse propter vnius hominis paterni hospitis iniuriam. Idem alibi, Quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis diem dixit? Nunc dicunt, Nunquam reprehensus fuit apud iustitiam. Id est,Nũquam rei criminosæ insimulatus est.

Curia mulctam grãdem interminata est homini, si aduersus arestum quippiam ausus esset,vel Mulctam dixit. Hoc est, Interdixit sub pœna mulctæ grauis. Cic. in Philipp. Pontifex Maximus mulctam dixit flamini, si à sacris discessisset.

Reus probrosi in Deum diuósque maledicti insimulatus,vel cõuictus. Nunc Blasphemiam verbo Græco dicunt. Reus impii maledicti delatus.

Fuit homo,vel extitit potius in Francia,quem ætas nostra vel vidit,vel meminit,summæ quidem ille rerum curæ & potitus & potens,sed cupiditatis insolentioris impotens,quem homines periti dicebant ad euertendam Francicã libertatem non modo sobrium & prudentem venisse, sed inita(vt dicitur) subductáque ratione, ad pessundãdam summarum curiarum auctoritatem, in or-

dinémque redigendam pedestrem & obnoxium. Certe quidem eam laudẽ tulit improbitatis, vt iustitiæ genium capite minutũ se auctore magnopere cupierit,& voti tã proterui viuus vidénsque reus mox factus & dãnatus sit.Quippe ingenio Alcibiadis præditus ad audendum inusitata,Archimedis ad excogitandum machinamenta ausis consentanea.Aiunt eius tempore expressa quædã esse curiis summis decreta,circunuento principe ab huiusmodi institutis natura abhorrente. Eáque ita in acta relata, intelligi vt olim possit aduersus auspicia ea fuisse facta, miniméque secundis voluntatibus. Notas enim habent non curiæ consultorum, sed necessitatis temporísque placitorum. Is homo ingenii sui memoriam in omni parte Reip.impressam relinquere incisámque voluit,sed parum fœlici faustáque commemoratione.Tanti illi fuit nomen suum vtcunque memoriæ mandari,nõ etiam cõmendari visus est expetiuisse. Verum iam olim subinuisum ferè fuit semper nomen curiæ iis, qui legum indignãtur vincula. Quippe cuius auctoritas & regũ voluntate semper, & omnium ordinum opinione sic fuerit constituta,in sensúsque communis reuerentia consecrata,sedem vt præcipuam habere iustitia ius dicens in curia centenaria, in eáque tanquam in sinu nutritio maiestatem ipsa suam ac dignitatem depósuisse videatur.Qua arce iustitiæ disturbanda,decus opimum vir Syllana fœlicitate memorabilis affectasse creditur.

Bonis moribus non conuenit,in certamine forensi punctim vt cæsim aduersarios inter se petere , stilo & voce quorundam causidicorum , qui clientium suorum sensui seruire non recusant, vel blandiri potius, quod alimentum est litium,operæque eorum commendatio. Sic sunt eorum ingenia, quibus cordi sunt ea quæ si nihil ad causam,tamen ad stomachum faciunt & suũ & cliẽtium.Ita se(credo)amicos veros ostendunt, qui etiam habere communes non nolint simultates,dum modo sibi tantum mercedem communitatis.

Causa hæret in salebra,quando aliquo obice cursus eius sistitur.

Litigii sinuosi,multiplici radice intra ambitũ basilicæ confibrati,difficile est stirpitus reliquias elidere,quæ post vnam alterámque,& multas sententias,arestáque curiæ,pullulos sæpe emittunt,nodosámque sobolem.

Litem ducere interdum ac trahere conducibile est:interdum vrgere,ac præcipitem agere, si occasio se dederit.

Huius diei disceptationem,litis cardinem esse duco,qui rei summam huc illúcve decernet.&,Huius diei acta litis erunt decretoria. vel, Huius diei edictũ iudicis, vt omen agnoui in causæ summam. Quod curia hodie interfata est, omen in euentum litis esse arbitratus sum. Id est, Spem mihi fecit in summam causæ.

Palæstra aduocatorum,vsúsque iudicialis peritorum,Basilica Parisiensis.

Præsides curia excedentes suæ dignitatis fascibus, & anteambulonum officio ambulantium turbam per basilicam summouent.

Litem vetustam & cariosam diplomatis mangonio interpolare.

Diplomatica venia edere articulose antea nec scripta,nec in medium allata, Articulare noua facta vocant.

Nata mihi erat controuersia & agitata maleuolente fori numine. Aduersis

auſpiciis forenſibus ius experiri mihi contigit. Verum ſibi res ſuas habeat forenſe cõmerciũ,nuntiũ illi remiſi. Nihil iam mihi cũ foro,eiúſque comitatu.

Inquiſitores in cauſis priuatis ſubinquiſitoris indigent. In quæſtionibus autem apparitores curiæ, & alii quidam ſine cuſtode inquirere primum ſolent, antequàm dies reis delatis dicta ſit. Ad teſtes autem rogandos cauſarum priuatarum, ſocium aut comitẽ prouinciæ inquirendi adoptari neceſſe eſt ab eo cui mandata eſt inquiſitio. Vir virum autem legere debet partibus non ingratum, altera parte reclamante.

Cauſa multæ expectationis,dignáque Roſcio cauſidicorum.

Quæſtor ærarius curiæ mulctas in tabulas actorũ relatas, iure nexus exigit. Id eſt, Corporis comprehenſione. Iudicati etiam pecuniæ ob vim illatam, aut aliud maleficium,nexum inire tenentur quoad iudicato paruerint. AErarii igitur facti cuſtodiarum numerũ augent,vt inopes, qui pœnas pendunt prouocationum temere inſtitutarum. Fiunt etiam interdum quæſturæ veterũ ærariorum,quorum domicilia longius abſunt à curia.

Sunt qui dicant è Repub. futurũ ſi reorum palatinorũ acta diligentius obſeruarentur,quæſturáque veterum reorũ vni aut pluribus cuſtodibus mandaretur à principe, cuiuſmodi Græci ἀντιγραφέας appellãt. Sic enim fieret,vt nõnulli rerũ capitaliũ inſimulati, qui neceſſariorũ ambitu aut factione vadibus datis quibuſlibet gratioſè ampliati ſunt, aut alia ratione è nexu curiæ erepſerũt,multorũ annorũ ſilentio nõ ſeruarẽtur, vt qui ex antigrapho cuſtodũ requiſiti repeterentur,aut reprehẽderentur vt fugitiui. Nunc gratioſa & comis publici Actoris obliuio,vel incuria Reip. eiúſque conſcripti ſilentium eblanditum aut ſpõtaneũ, cui quæſtionis inſpectio attributa eſt, inſtar eſt veniæ principis etiam in iis criminibus quæ maiora ſunt venia. Niſi verò quis tam procul abſit ab vrbe, à curia, à baſilica, vt huiuſmodi ignoret ludibria fungendorum magiſtratuum.

Det operam prouinciæ Præſes,cui exequendũ curiæ decretum mandatũ eſt, vt imperiũ curiæ,maieſtatiſque regiæ auctoritas atque reuerentia ſtrenuè conſeruentur. In curia & vulgo dicunt, Faciat executor, vt rex & iuſtitia ſint validiores. Agmen autem cogi,& ad arma vocari inconſulto principe non ſolet,etiam ſi vis tentetur aduerſus edicta aut placita curiæ.

Sæpe euenit,vt cauſarum cognitiones inter duas curias iuriſdictionis ſummæ,controuerſæ ſint,vtriſque cõtendentibus ſuarũ eſſe finium lites,quas propter controuerſias curia Cõſiliaris appellari ſolet ab iis litigatoribus qui ab ſuis finibus abſtrahi ſe grauantur. Curia magni conſilii vulgo vocatur, quæ comitatus regii ſummam habet cognitionem, ſi à prætoriano iudice prouocetur, præter alia multa cauſarum maiorum genera legibus principum illi mandata. Moris eſt autem in ſupradicta ſpecie controuerſiæ inter duas curias ortæ,cauſam quamprimum auocare vtrinque,iuſtitii tantum temporarii gratia, quoad forum ſuum cauſæ conſtitutum ſit. De hoc enim tantum ſuo iure ac pro imperio ſuo ſententiã dicere poteſt,non de re controuerſa,id eſt, Vtrius curiæ iuſta ac legitima ſit cognitio. Ad fines remittendi cauſas euocare appellant. Eſt & aliud genus cauſarum auocandarum ad curiam comitatus,id eſt, Conſiliariã

principis & prætorianam. ſed ea iuſſu tantum principis ipſius fieri poteſt. id eſt, auctoritate codicillari. Fit id plerunque ad cohibendas hominum præpotentium, vel in curia quapiam nimium gratioſorum factiones, & in necem aduerſariorum coitiones, qui illic pares eſſe non poſſent ſtudio & ambitui potentiorum, aut gratiæ eorum quos commendat multitudo propinquorum & amicorum. Res ferè inuiſa curiis, & nomine ipſo inuidioſa, nec tamen perinde ab æquitate abhorrens. Multas enim cauſas iure inferiores, gratia & ſuffragiis ſuperiores, in ordinem redegit iuriſdictionis ſeueræ & legitimæ. Idque è Rep. & ſingulorum eſſe, atque exiſtimatione iuſtitiæ ius ſuum cuique tribuentis, claris inclaruit exemplis. Huícque inſtituto hominum cupidorum improbitas, iudicúmque apertè iis ſtudentium impudentia cōperta, magnos patronos aſciuit. Sed vſus immodicus, & cauſarum ludibria pro iuſtis cauſis cedentia, rem inuiſiorem facere in dies pergunt. Princeps etiam interdum quaſdam cauſas è curiis ita auocat pro imperio regio & legibus ſuperiore, vt cognitionis regiæ faciat.

Cognitiones quædā cauſarū & lites vernaculæ ſunt & indigenæ, quales ſunt ordinariæ: & quædam peregrinæ & exteræ. Et litigant homines apud iudices ſuos & vernaculos, ſeu municipes: quidam apud exteros, vt qui codicillis euocātur ad recuperatores baſilicanos. Cauſæ etiam ipſæ vel municipales ſunt ciuiléſque, vel externæ & aduentitiæ, peregrinæ & aduenæ.

Tabulæ iudicialis ſimulachrum perfundere animos iudicū iudicādi religione, ſimillimum veri eſt, ſi tam ſæpe in animos, quàm in oculos incurrat.

Qui interdictum intendit retinendæ poſſeſſionis, in ea verba querelam rerū nouarū concipit, quòd interpellatā contendat ſuā, certam, pacatámque poſſeſſionem. Non plus autem annum, aut certè annum & diem eſſe contendat, cū ipſe acquieſcēs in ſuo iure interpellatus eſt. Iudicium autem dictare interpellatori debet, non ei cuius commodo ceſſit obturbatio.

A reo ſtatim in alienum forū vocato, omnia in eam ſententiam dicta ſunt, quare ad ſuū forum transferenda lis eſſet. Quod cum ei pernegatū eſſet, appellauit curiam. Ea res iudicis cognitionem diremit. Vel, Prouocatio diſceptandi finem fecit. Iudex enim intelligebat abrogatam ſibi interim iuriſdictionē eſſe qua de re agebatur.

Recognoſcere bona hæreditatis, eſt Inuentariū facere. Curtius, Poſtridie ſupellectilem Darii & omnem pecuniam recognouit. Index autem bonorū, eſt Inuentarium. Quem indicem is qui faciendum curauit, ſi eo vti velit, iureiurando agnoſcere debet moribus, eíque coronidem addere, clauſulámque ſolēnem. Iurata coronide cludere indicem abſolutum, dici poteſt.

In iudicium vt hæres vocatus, deliberaturum ſe reſpondit intra dies conſtitutos, quid conſilii caperet, vel quid ſui eſſet officii. Iuſtis autem diebus elapſis, ſeſe eiuraſſe teſtatus eſt ius cernendæ hæreditatis, vel abnuiſſe hæreditatem.

Cognitor ſubdititius, eſt adulterini mādati cognitor, hoc eſt, Falſus procurator ad cauſam. &, Exceptione adulterini mandati ſummotus ab actione. vel, Mandati renuntiati exceptione repulſus.

Infectum mandatum cognitori facere, & Mandatum renuntiare, eſt Ab eo

agenda in posterum abnuere.

Producere diem condictũ in crastinũ vel perendinum diem, Continuare assignationẽ vocant. Liuius, Ita producta die concilium populi extra portam Flumentanam indictum est.

Diem diffundere, est In crastinum reiicere.

Hac de re instauratum triduum classium curiæ concilium, vel Instaurata triduum curiæ comitia. Hoc est, Tribus diebus curia coacta est propter huius rei iudicium, vel decretum.

Recuperatores à rege in ea verba dati, Quicquid pronũtiarent, id ius ratúmque perinde futurum atque si arestum curiæ esset. vel, Eiusce rei causa iudicandæ arbitri à curia in hæc verba dati, Quicquid ea de re arbitrati essent, id instar iusti aresti esset, nec ab eo prouocari ius esset. Liuius, Vt perinde ius ratúmque sit, acsi in Panætolico concilio dictum esset.

Quod cognitor absente litis domino, sine mandato eiusce rei ergò nuncupato, duntaxat curia non auctore egerit, fecerit, agendum faciendum mandarit, id nec ius, nec ratum esto. Id perinde sit, ac si nec actum, nec factum foret.

Ad hanc rem transigendam nõ Titius cognitor causæ, sed Seius pro cognitore affuit. Id est, Vt substitutus procuratoris.

Siquis è conscriptis curiæ capitalis fraudis crimine delatus sit, hunc damnari vel absolui pro vniuerso curiæ concilio moribus proditum est. vel, Pro vniuersæ curiæ sententia. vel, De vniuersæ curiæ sententia.

Reus rei capitalis, etsi crimen non inficietur, tamen coram arguendus est. Id est, Testes cum eo componendi.

Arguere literas atq; auctoritates ab aduersario prolatas, Cõtradicere vocant. Et quæ Contradicta vocamus, Argumẽta refellentia dici possunt. Cic. pro Cecinna, Alter testis non modo Ebutium, sed etiam seipsum arguit. Liuius, Primo eleuabatur index indiciúmque, deinde vt coràm arguebantur, falsi omnes atque in dominos seruósque animaduersum est. Et, Argumentis refellẽtibus auctoritates, vel maledictis testes infamantibus & eleuantibus rescribere, est quod Saluationes tradere dicunt, Argumentis probrosis rescribere, Maledicta probrosa scripto diluere, Calcatam testium obtritámque fidem subleuare, Cũ argumẽtosa testificatione auctoritatúmque eleuatione parja facere, Nec chartæ parcere, nec dispendio causæ chartæ compendium facere.

Litigatores octonis diebus scribere vicissim rescribereque iussi. Id est, Scribẽdi rescribendíque vicissitudine octonaria certare. Octonis diebus testium fidẽ labefactare, totidémque confirmare.

In causam aliquem deducere, In causam trahere, Subscriptorẽ asciscere, Eadẽ lite implicare. Liu. Petebant, ne se temere in causam deducerent expositos aduersus Italiam pro omni Græcia, & primos Romanorum impetus excepturos.

Aduocatus frequens septi forensis stipator, ab ineunte ætate assiduus actionum curialium altercationúmque discipulus. Institutis curialibus formulisque à tirocinio suo imbutus. Ab incunabulis curriculi forensis alumnus curiæ perpetuus.

Ea res vt minime memorabilis, tacito cuiæ decreto memoriæ exẽpta tabu-

larũ publicarum, vel actorum curiæ. Id est, Vt è regestis curiæ eximeretur. vel, Decretum, vt memoriæ tantum hominum, nõ tabularum memoriæ scriptæq; mandaretur. Retentum curiæ vulgo vocant. Curiæ eiusce rei obliuionem esse placuit. Rex eiusce rei amnestiam esse iussit in perpetuum.

Implorare leges, instituta maiorum, curiæ fidem, Iustitiæ nomen identidem ciere, hominis est iniuriã aut vim passi ab aliquo præpotente, aut gratia flagrante apud eos qui iurisdictioni præfecti sunt.

Id ab eo ius cum post x. x x. x x x. x x x x annos, & post hominũ denique memoriã, tum verò post annum semper vsurpatum esse contendit, Verba sunt intentionis scriptæ in interdicto retinendæ possessionis.

Affuit causæ auctor laudatus, assertorémque rei vindicatæ obtulit. Id est, Emptorem non destituit.

Auctor in iudicium vadimonio accitus, auctoritatis defensionem prodidit quam promiserat.

Liu. lib. 2. de bel. Maced. Imperia inhibita vltro citróque, & mulctæ dictæ, pignoráque capta, appellatíque tribuni. Simile est propemodum quod fit hodie inter duos iudices ex æquo rei controuersæ iurisdictionem vsurpantes occupationis iure. vnde sæpe curia appellatur. vel si id inter duas curias summæ iurisdictionis contingat, Cõsilium Prætorianum appellatur, vel Regii comitatus, vel Curia regis viatoria.

Disceptatio partium iuridiciali formula constituta, perplexam causæ iudicationem faciet. Id est, Difficilis erit iudicatu.

Ephemerides curiæ, sunt acta cuiusque diei in tabulas relata.

Postulare auctoritatem curiæ ad inquirendũ, Commissionem vulgo vocãt.

Priuatorum criminum quæstiones interdũ in ciuiles disceptationes exeunt, & nouam formam accipiunt, ex æquóque vtrinque partes disceptant, siquidẽ reus ad causam dicendam per patronũ admittitur, & ad inquirendum diluendi criminis depellendíque causa.

In interdicto retinendæ possessionis, quæ Possessiones baptizatæ in foro vocantur, Consectaria capita iuris vsurpati dici possunt, ab vtraque parte edita. In iis enim series vsurpati iuris & possessionum consecutio exposita est, ordine possidendi consentaneo & congruenti. In quibus consectariis concipiendis animaduersione non oscitanti opus est, quando iis ius stat interdicto experiũdi vincendíque.

Cum ad locum & diem inquirendi ventum est, is qui testibus testimonium denũtiandum mandauit, edere debet aduersario suo testiũ nomina, eorúmque conditionem, vt inquirere ille in eos possit, eósque refellere, si sibi ita visum sit.

Eripere legibus & pœnæ reum vel ambitu, vel factione, vel exorato principe deprecabunde, aut alioqui eripere aut subducere iure magistratus & imperii possit. Id cũ muneris honorarii loco poscitur, Exposcere dicitur, & Græcè ἐξαιτῆσϑαι, & Deposcere. Valer. lib. 9. de Pompeio loquens, Ille verò non etiam in foro erubuit, P. Scipionem socerum suum, legibus noxium quas ipse tulerat, muneris loco à iudicibus deposcere. Cic. pro Flacco, Deprecari dixit, Siquẽ infimo loco natum, nullo splendore vitæ defenderem, tamẽ ciuem à ciuibus hu-

manitatis iute deprecarer, ἐξαιτοίμην ἄν. Expoſcere verò & Depoſcere reũ ad iudicium vel ad pœnam, eſt quod nunc dicunt Remittendum quærere. Quod facere ſolent ii qui contendunt ſuã eſſe admiſſi maleficii cognitionẽ. Liu.lib.8. de bel. Maced. Legati ad expoſcẽdos violatores fœderis extemplo Lacedæmonẽ miſſi ſunt. Idem alibi, Res ex fœdere repetũtur, publica fraus abſit. Auctorẽ culpæ & reũ criminis depoſcũt. Alibi, Ad ſuppliciũ depopoſcêre me ducẽ, ἐξητήσατο & ἐξῄτησε. Expetere pœnas ſignificat, quod Petere iuſtitiam ob maleficiũ dicunt. Cic. de Nat. deor. Vt ſiquis morte pœnam ſceleris effugerit, expetãtur hæ pœnæ à libetis, à nepotibus, à poſteris. Liuius, In omne nomen Albanũ expetiturum pœnas ob impiũ bellum dictitans. hoc eſt vltimum. Cic. in quadam otatione, Dii ob delicta pœnas expetiuerunt.

Interim dum iudiciũ reiectaneum agitur, conticiniũ eſſe debet à iudice reiecto: alioquin ſententia nulla erit iudicis qui non ceſſit reiectioni. Et ſi eam ob rem curia appellata ſit, cauſæ cognitio ad alium tranſcribetur.

Quando actor & reus ſcripta reſcriptáque ſua inter ſe comparare iuſſi ſunt decreto iudicis, aut extra iudicium inter eos conuenit intra quotum diem ſcriptiones ipſas inter ſe compoſitas conſtituerent, ſiquæ capita reiectanea eſſe videantur in alterutrius ſcriptis, ſuper eo diſceptandum eſt, à iudicéque pronuntiandum.

Facere ſui controuerſiam iudici, ſignificat Remittendum ſe ad ſuum forum poſtulare. hoc eſt, Allegare incompetentiam. Sic Fidei clientelaris conttouerſiam facit is, qui ſe beneficiarium alicuius eſſe negat.

Interceſſor interceſſionem, & prouocationem prouocator remittit, quando eam renuntiat iudici executorive, & ſuo aduerſario, & moram ſe facere negat lege agenti, aut cognoſcere pergenti.

Viatori non licet moribus iudicis partes præſumere, & iudicis perſonam induere, Pro poteſtate cauſæ cognoſcere, Arrogare ſibi iudicium, & diſceptatorem agete.

Inſtrumentũ litis. Quintil. lib. 12, Adeóq; opus eſt intueri omne litis inſtrumentũ, quod videre non eſt ſatis, perlegendum erit. Litem igitur copioſe inſtructam dicere poſſis, vel ieiune & anguſte. Et rurſus, Breuiter, ſed commode, compoſite, probabiliter. Et Litem non modo large inſtructam ampléque, ſed etiam otnatam. Erit & cauſa inermis vel ſemiermis, & quædam armata ſuo inſtrumento, quaſi cataphractis copiis, id eſt irrefutatis. hoc eſt, Cui timẽdum non eſt, vt ad victoriam certam paratæ.

Nullum nõ eruendæ veritatis aditum tentare, Omnes tenebras illuminare, Ptobationum receſſus quamlibet ſinuoſos penetrare indagando, omnibúſque veſtigiis veritatem rei quærere.

Quidam rogati ſententiam, omnes iuris anfractus obire, longiſſiméque excurrere cenſendo ſolent, leges ciuiles, pontificias, reſponſáque prudentum ac iuris enarratorum fundere: deinde frigidum epilogum vagæ diſputationi addere. nempe quaſi memoriæ ſpecimen edatur, non cauſæ iudicium æquitáſque agatur.

Cauſa probationibus deſtituta, ieiunis auctoritatibus prædita, cauſa nulla fi-

de,nulla auctoritate vendibilis. Probatio editis factis impar.

Litem & controuerſiam vi & armis, non iuris ac iudicii diſceptatione exercere. In armis ius experiri,quod vincere diſceptatione non poſſis.

Litem longo interuallo repetere diplomatis venia. Cauſam longo ſitu obductam excutere,refricare,retractare.

Lites principum non in iure, ſed in campo diſceptabiles. Cauſa parum certa ſed tamen diſceptabilis.

Cauſæ quædam probabilis ſunt argumēti, quædam diſceptabilis, quædam vtriuſque participes. Id eſt, Quarum iudicium partim teſtificationibus ſtat, partim iuris diſceptatione. Hoc eſt, Parrim inficiali formula conſtitutæ, partim iuridiciali. Quarundam litium probatio decretoria, quarundam iuris diſceptatio.

Primarii iudices dici poſſunt Prouinciarum præfecti, à quibus protinus ad curiam prouocatur. Secundarii, à quibus deinceps prouocatur : à quibus tertius aut quartus curiæ eſt iudicatus. quales ſunt caſtellani, pagani, & qui non ſunt regales.

Quæſtionem illatæ vis vel iniuriæ libello poſtulare,eſt Petere veniam inquirendi, vt bona venia curiæ liceat inquirere,& Curiæ renunciare. Curia autem Decemere dicitur. Hoc eſt, Libello ſubſcribendum iubere, auctoritatémque inquirendi curiæ verbis dandam. Liuius lib.2. ab Vrbe, Quæſtionem poſtulantibus iis qui pulſati fuerant,decemēte ferociſſimo quoque,non ſententiis magis quàm clamore.

Quæſtionem exercere,eſt Proceſſum rei extra ordinem facere,vt loquimur in foro. Cic. in Finibus, Qui cum Prætor quæſtionē exercuiſſet inter ſicarios, aperte pecuniam cepit.

Quærere crimen teſtibus,tormentis,vel per tormenta,omniq; ratione quæſtionis agitandæ,comperiendǽque veritatis.

Præſcriptione non prolati intra diem inſtrumenti excluſus. Forcluſus vulgo dicitur.

Hic eſt cardo cauſæ meæ, Hæc ſumma mihi quæſtio, Hoc eſt quo ego maximè nitor, In eo ego fiduciam iuris experiundi poſui.

Conferre pedem non recuſo. Id eſt, Tergiuerſari nolo. Cic. Non poſſum magis conferre pedem,aut propius accedere. Recta pedem confert,vulgo dicunt, Liberè ad punctum venir.

Pedem cauſa efferre,eſt A lite digredi, Exire ex argumēto in iudicium deducto. quod fit ab iis qui vltimi diſcriminis dimicationem refugiunt.

Per me licet vt in hoc quod cōtendis & ponis,ſummā controuerſiæ cōſtituamus: vt id ſit litis decretorium. Id eſt, Ius accipere ex eo paratus ſum.

Eodem in veſtigio intentioni actoris reſpōdere. Id eſt, In re præſenti, illico, ex tempore,dilationem non petere.

Iudicem curiam,vel alium iudicem non recuſo. Depoſco etiā curiā diſceptatricem,ſi curiæ placeat cauſam è municipio auocare. Cic. Pop. Romani diſceptationem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. Recuſare aliquando eſt Inficiari quod factum dicitur. Idem in Partition. Deinde ſubiiciat rationem

recusationis suæ, id est, Depulsionis. Loquitur enim de reo inficiante. Recusare etiam est Excusando detrectare, vel Iniquum esse dicere quod petitur. Quintil. Iusiurandum recusant cum ab ipsis exigitur. Cic. pro Cecinna, Quoniam satis recusaui, venio quò vocas. Id est, Quoniam satis docui iniquum esse quod postulas.

Recuperatores nonnunquã extra ordinem certo numero à principe dantur, ad iudicandas quasdam causas à curia prius auocatas. Huiusmodi ferè erant διαιτηταὶ apud Græcos. Idque iudicium recuperatorium princeps iubet semel rei decretorium esse. Hoc est, Instar esse aresti. Sunt etiam Recuperatores in curia qui vulgo Commissarii dicũtur. Et Causæ certi cuiusdam generis sunt, quæ in recuperatorium modum iudicandæ sunt. Id est, Quæ vniuersæ iudicari non possunt, sed partibus iudicandæ sunt.

In hac lite dipondius tuus agitur, in quam tu acriter incubuisti, magis vt mihi negotium exhibeas, quàm vt rem tuam serues. Idque vel odio mei facis, vel aduersarii mei studio. Id est, Hæc nihil ad te pertinet reuera. vel, Perparui tua interest, quod inter me & aduersarium meum agitur.

Res diu concertata, tandem in disceptabilem modum constituta est, ex vltro citróque dictis in syngrapham à partibus cõflandam referendis. Vulgo vocant Actum à partibus accordatum.

Coram disceptatore dato nõ tam disceptatio quàm dimicatio fuit: nec tam Litigium, quàm Iurgium vocari ea concertatio debet.

Causa quæ in procinctu superior esse videbatur, in ipso iudicatu conspicuè inferior apparuit. vsque adeò res iudiciaria in cõtrarium vertit ad extremum, quàm præ se ferre videbatur.

In exercenda lite aut instruenda falsi se alligare.

Suscipere in se litem auctor debet, euentúmque præstare.

In rem præsentem venire, ibíque vindicare, id est, Digito demonstrare rem petitam.

Contradicere instrumento litis, Contradictáque dissoluere, & Contradictorum dissolutio, Saluationes vulgo dicuntur. Quintil. Cic. 2. de Orat. Quia neque reprehendi quæ contradicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas. Contradicere aliquando est ἀπολογεῖσθαι, & recusare. Idem pro Plancio, Quod in hac causa contradicendum est, in qua hominum ipsorum videtur esse facienda contentio. Et ad Qu. fratrem, Gabiniũ de ambitu reum fecit P. Sylla, contradixit L. Torquatus: omnibúsque libentibus non obtinuit.

Prouinciæ à curia vel in curiã prouocatione ius petentes, sunt quas Resortiri dicimus, id est, Iterum de eadem causa ius experiri. Plin. Hi in Beticã iura petere iussi sunt. Curtius, Hunc exitum habuit regia totius orientis, vnde tot gentes iura petebant.

Rei damnati qui curiam appellauerunt, ad curiam cum elogiis suis, & cum quæstione perscripta aduehendi sunt.

Quæstio criminosissima dici potest, & Testimonia criminosissima, quæ reũ valde premunt. Conscii & affines criminis, ad quos aliquantum crimen vel

quæſtio pertinet.

Reus ſemper inficiator confidentiſſimus, teſtibus aut indicibus cõpoſitis exanimatus eſt,& ad infantiam redactus. Expreſſa eſt tacita ab eo confeſſio, cum deprehenſus inficiari non perſeueraret niſi labante fiducia: & velut coràm ab iudicibus iugulatus animum deſpondere cœpit.

Vniuerſim teſtes rogantur ad conſuetudinẽ probandam, vel Decuriatim teſtificantur. Res vniuerſim vel decuriatim teſtata. Cic. in Verrem, Vniuerſi decreuerunt. Id eſt, ὁμοθυμαδὸν, vnà omnes iudicauerunt.

Deferre nomen alicuius vt malefici, eſt ferè quod Denũtiatorem eſſe dicũt, non iuſtum accuſatorem.

Iudicis ſentẽtia in bona poſſeſſum miſſus, ex Liuio lib. 8. bel. Maced. Sic nũc dicas, In bona publice poſſeſſum mittere, eos qui Commiſſarii dicũtur. Id eſt, Sequeſtres pignoris prætorii, vel rei interdicto controuerſæ.

Fero tibi iudicem, ni vi bona poſſeſſum ieris. Id eſt, Cõtendo, & Iudicium tibi dicto ob bona vi rapta, vel ob poſſeſſionem vi captam.

Adumbrare in cauſa ſibi aduerſarium. Hoc eſt, Apponere præuaricatorẽ. Et Adumbrare perſonam petitoris in cauſa. Hoc eſt, Vtẽdum nomen rogare alicuius ad concinnandam calumniam & inſtruendam.

Reuocata teſtimonia ſunt repetita, quæ Recolamẽta vulgo dicũtur. Et Reuocati teſtes, qui iterum teſtificantur. Ex Cicerone & Valerio.

Redhibitoria actione iure gentilitio nata, emptor fundi conuentus ab agnato vel cognato, remãcipare tanti coactus eſt ipſum fundum, quanti mancipio acceperat, cum iuſtis pretii corollariis, & acceſſionibus.

Iudicium dictare remancipationis pactitiæ. Hoc eſt, Redhibitionis conuentionalis.

Amittere è manibus, vel de manibus (ex Cicerone) cogũtur prædia ſacerdotio quocũque titulo quæſita ſacerdotes, niſi codicillos emortuæ manus impetrauerint. Hoc eſt, Remancipationis veniam.

Cauſa ſæpe retractata & commentata, necdum tamen abſoluta eſt.

Cunctationem deliberandi præcidere vel eximere. Id eſt, Cogere ad extemporalem defenſionem.

Præcidere capita ſententiæ, ob quæ curiã appellauit, appellator cogitur. Hoc eſt, Præciſe edere. Ex Cicerone.

Reo eremodicii iudicato præciſa eſt intentionis recuſatio, duntaxat ſalua inficiatione. Hoc eſt, Cum eo tamen, vt ſaluum ſit ius inficiandi quod petitur.

Eremodicium diplomate vel cõuento remiſſum, reúſque ad eam cauſæ partem vnde ceciderat, reſtitutus eſt ab integro, cum eo quidem, vt damnum eremodicii ſumptúſque actori penderet.

Prouocatio diplomate vel conuento inducta cum ſententia vel legis actione, quam propter curia appellata fuerat: vel cum eo vnde nata prouocatio. vel Eremodicium infectum factum eſt cum eo quod inde natum erat.

Inducere litis cognitionem, eſt Litem expromere, & in conſilium mittere. Quod inſpectores facere ſolent, cum occupandi loci dieique occaſio eſt. Plin. ii.

nius, Postero die causæ cognitio variis sermonibus agitata est. εἰσαγωγιμὸν δίκη. Vnde causa οὔπω εἰσαγώγιμος, nondum in consilium mittenda, nondum inductioni matura, nondum inducenda. Actuariorum autem officium est in præfecturis, instructas causas promere iudicibus & introducere. Inductiones autem causarum muneris sunt præsidum in curia.

Comperendinatum reum intra pomœria circunscribere, & Reus intra pomœria comperendinatus, & Reus comperendinatus ad viam ad curiam, vel ad aliud iudicium ineundam, vel ad diem vadimonii obeundum. Et Reus ad curiæ prætorianæ comitatum suæ fidei creditus. Ad comitatum consilii relaxatum dicunt.

Dies legitimi ordinis iudicialis, vel curriculi causarum, Dilationes vocantur.

Curia actori tunc actione submoto, iuris experiũdi potestatem eadem de re saluam fore cauit, duntaxat cum eo quícum, apud quenque lege agi ius esse æquúmque videbitur.

Curia liberam iurisdictionem habere doctorum opinione existimatur, sola quidem certè religione fidéque iudicandi obstrictam. Cæteri iudices obnoxio & legitimo iudicatu funguntur, vinculis legum moréque maiorũ astricto. Id est, Non ex animi sententia conscientiáque sua iudicare possunt.

Hæc causa disceptatione concertata, diiudicata, confecta est. Ex Cicerone in Partit. Illa verò non iudiciali disceptatione, sed conuento transacta.

Dies inquirendi postulata & impetrata exiit. Id est, Dilatio præteriit, non vna, sed altera & tertia.

Tumultuariæ cognitionis res est & compendiariæ. Vulgo Summariæ dicũt.

Legem in se sciscere testes non refellendi, vulgo Ligare se dicitur.

Reiicere reum ad leges suas, Cic. in Verrem. pro Ad suum forum remittere.

Reiicere causam difficilis iudicii ad aliud cõsilium amplius. Cic. ad Qu. frat. Reiectæ legationes ad Idus Febr. ἀναβέβλην).

Postulatum est ab aduocato, vt de ea altercatione ad consessum tribunalitiũ referret. Ex Cicerone ad Atticum. vulgo, Interrogaret curiam dicunt.

Cum de admittendis aut reiiciendis testimoniis altercatio orta esset, alterius aduocatus vehementer contendit, inquisitionis aduersarii rationem habendã nullam esse, esséque è litis instrumento reiiciendam, & vt improbandam.

Appellare, est Iudicium dictare. Quintilianus lib. 5, Eras pauper, & hæres, & appellabaris magna pecunia à creditoribus. Vbi magnæ pecuniæ lego. Sic enim Appellatus pecuniæ dicitur, vt Arcessitus, & Dãnatus, & Iudicatus. Modestinus de nautico fœnore, Si nemo sit qui à parte promissoris interpellari traiectitiæ pecuniæ possit. Columel. Nec rursus in totũ colonis ius est remittendum. Quin vel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixisse fertur. Id est, Locupletissimi debitores decoctores fiunt, si diutius non interpellentur, in iudiciúmque vocentur.

Retractare causam situ & carie obsitam. Id est, Eius exercitationem interpolare, & tanquam situ excusso sacculos exenterare. Veterem litem, & obliuione sepultam denuò in manus sumere, Impetrata venia litem derelictam persequi, veteráque vestigia repetere, ab iisque nouã persecutionem instituere. Re-

tractare causam finitam iudicatámque,vel alio modo diremptam,est ipsam litem diplomatis venia iterum tractare & agitare.id enim Retractare significat. Plin.Capitoni,Interim cum tot egi magnas & graues causas (etiam si mihi tenuis ex iis spes est) destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc quod reliquum est, studii addidero,mecum pariter intercidat. Id est, Nisi emendauero exceptas à scribis actiones meas. Sic hodie aduocati altercatrices suas actiones retractant, quas exceptor actuarius inter agendum in tumultuariis actis exceptat. Exceptores enim sunt qui notis scribunt,& manu, linguæ celeritatem æquant. Tranquil. in Tito, E pluribus comperi, notis quoque excipere solitum velocissime. Id memoria sua inuentum esse Seneca dicit lib.14. Epist. Quid verborum (inquit) notas quibus quanuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? Opus autem retractatum pro Emendato & Limato dicitur. Cic. ad Atticum,Sed tamen idem σύνταγμα misi ad te retractatius. Irretractata igitur altercatio est,quod lingua vernacula vocant Placitum non correctum. Retractare causam etiam est denuo agere & defendere. Idem pro Murena, Tertius est ille locus relictus de ambitu, perpurgatus ab iis qui ante me dixerunt,à me(quoniam ita voluit Murena)retractandus.Id est,Iterum explicandus.

Moris est curiæ aduentu matutino vacare recitandis libellis postulatorum, iisque subscriptione respõsitare,χρηματίζειν τοῖς τῶν ἱκετῶν γραμματιδίοις,vel ταῖς ἱκετείαις τῶν δικαζομένων.

Instaurare litis ordinem cursúmque eremodiciali sententia iudicatæ. Et Lis instauratiua huiusmodi dici potest,quæ eremodiciis & sententia rescissis ab integro instauratur. Rescindere enim verbum hoc significat. Cic.in Verrem,Fecerat enim hæc egregie primo aduentu Metellus,vt omnes istius iniurias,quas modo posset,rescinderet. Id est,Iniqua decreta & iudicia irrita faceret. Lucret. Nec validas valeant æui rescindere leges. Instaurare iterum & tertiũ inquirendi diem,Renouare dilationem.

Vtenti & fruenti patientiam accommodare. Hoc est,Sinere eum frui.

Precabunde deferre summæ rei cognitionẽ curiæ. Supplicare curiæ,vt principalem causam auocet inter iudicãdum prouocationis litem. Deposcere curiam iudicem summæ rei.

Iugulum causæ petere,& cardinem causæ labefactare.

Eremodicialem sententiam inducere vel circunscribere venia codicillari, & causæ ab integro defendendæ litigatorem restituere.

Curia actorem id postulantẽ,testésque accitos saluos fore recepit, domũque tuto reduces. Id est,In fidem suam recepit.Tutum illis commeatum à reo esse iussit pro imperio.

Consiliarius primæ sententiæ & exemplaris, in causis maioribus aut deliberationibus rerum magnarum sententiæ prærogatiuæ.

Centũuiralis curiæ duæ sunt decuriæ maiores.Vna coniugatorũ,altera cœlibũ.Hæc est enim diuisio summa curiæ.Hæ in quatuor cõsilia diuisæ sunt,quæ & Classes dici possunt, & Decuriæ promiscuæ. Classici autẽ propriè dicẽtur ii qui sunt primæ classis, vt olim apud Romanos Classici propriè dicebantur οἱ ἐν τῷ

πρώτῳ τιμήματι. Licet etiam πάντες οἱ ἰσοτελεῖς, οἱ ἐν τῷ τιμήματι. & Claſſicos eſſe factos, vel Ad claſſicos tranſiſſe dici poſſunt ii,quibus in magno auditorio ſedere iure ſuo licet. Cæteri infra claſſem quodammodo eſſe videntur. Vicenaria claſſis,quæ memoria noſtra conſcripta eſt,Nouæ claſſis nomen aliquandiu obtinuit, diutule etiam infra claſſem eſſe proprie exiſtimata eſt(vt antiqui loquebantur) quaſi aſcriptitiorum,& ſuperuacanea.Quæ nota hominúmque opinio vt memoriæ eximeretur, pars eorum in alias claſſes contributi ſunt, & par numerus aliarum claſſium in illam intercalatus eſt in ſupplementũ. Vnde factum,vt inter hos intercalares quaſ ique minorũ gentium, & antiquos quaſique maiorum gentiũ conſiliarios nihil iam intereſſe videatur. Vt olim Patres & Conſcripti permiſcuè appellati ſunt.Nomen tantum Nouæ claſſis loco hæret.In hominibus autem id demũ referri videri poteſt,quòd maiorum quidam gentium Conſcripti dici poſſunt,in quibus dignitas, doctrina,grauitas,atque exiſtimatio priſcos mores refert. In aliis omnia penè contraria, diſcrimen luculentũ faciunt inter magiſtratus eorundã auſpiciorũ. Præſidum autem curiæ appellatio abſoluta apud eos qui religionis antiquæ obſeruãtes ſunt, ſolum eſt quatuor primorum, quibus in magno auditorio præſidere ius eſt. Sex autem alii qui claſſes ducunt, non Præſides abſolute, ſed Inquiſitionum præſides appellantur. Permagni autem referre cenſent Præſidem eſſe curiæ, & in claſſe ſua quenque ductorem eſſe. Quod luculentius diſcernitur in comitiis curiæ,cum in ordinem rediguntur omnes præter quatuor. Curiatis autem comitiis adoptari vnumquenque conſcriptorum moris eſt, qui codicillos regios porrexerunt curiæ mandati ſibi honoris, quos & ipſos oportet doctrinæ ſuæ ſpecimen ſub certis iudicibus facere, quibus ea prouincia à curia data eſt. Ad quod non antè admittuntur, quàm integræ perſonæ eſſe comperti ſunt, & poſt alia quædam diſceptata atque ad diſquiſitionem curiæ vocata, quæ adoptandis obſtare ſolent. Ex renuntiatione autem percunctatorum,qui explorare eorum doctrinam iuſſi ſunt, vel admittuntur illi, vel repulſam patiuntur, quod raro accidit. Ante triduum autem aut quatriduum in magnum auditorium prodire ſupplicabunde ſoliti ſunt,ad legem exploratoriam accipiendam ab eo qui tũc habet auſpicia curiæ. Id quod eſt quaſi Quæſtionem in cõuentu poſcere,vt Cicero in 2.de Finibus locutus eſt.cæterum non ex tempore agitandam & exercendam,vt ille Leontinus faciebat.

Curia facta infecta fecit,& cauſæ ab integro defenſitandæ prouocatorem reſtituit, impendiis prouocatoriæ litis mulctatum, & centuſſe vel gemino aut tergemino,prout prouocationis cauſa aut hornotina, aut bima,trimáve comperta eſt.

Reo ampliato permiſſum vt cauſam diceret, & teſtimonium quibus vellet denuntiaret.Id Recipi ad ſe iuſtificandum dicunt.

Imperium iudicis detrectare & abnuere,eſt quod Obedientiam recuſare dicunt.& Homo imperii inhibiti detrectator.

Litigatori quamlibet frugi vix vnquam ratio ſumptuũ iudicialium conſtat.

Ea quæ litem decernunt,cognitorio munere maiora ſunt,niſi mandatum in hoc verbis cõceptis datum habeat. Quæ autem ordinandæ liti inſtituendæque

sunt,cognitor pro potestate transigit.

Omnia causæ acta curia cum prouocatione circunscribenda censuit. Id est, Irrita fecit.

Vix est vt vir bonus iudex,muneris sui priuatique facere sustineat quod muneris est publici atque necessarii iurisdictione fungentium. Neque enim candidi est animi,innocentisque viri,id munificentiæ atque obsequio acceptum referri velle,quod iuri ac legibus debere se intelligit.

Quidam iudices per detrectationē fungendi officii remoras alias super alias comminiscuntur,ita gratiam ineuntes ab vna parte,vt alteram tædio,sumptu, & molestia enecent,auocamenta captantes captatoria atque impudentia. Sícque se posse de multis impunè bene aut secus mereri,stipendiorum suorū corollaria esse censent commoda & luculenta.

Litis iam in medium positæ,atque formidolosi exitus,consilium & iudicatū abrumpere,sub velamento supplendi instrumenti,subsidiariarúmque copiarū quæ nuper accesserint.

Expugnatū decretū concertatione multa. Id est,Post multam altercationē.

Aduersarii duo in foro rectè & aptè cōmissi,lanistis cognitoribus improbis, vel aduocatis potius,ne dicam iudicibus vicem eorum non dolentibus. Vulgo dicunt,Par bene compositum,vt illud Horatii in 1.Serm.

-Rupili & Persi par pugnat,vti non
Compositus melius cum Bitho Bacchius,in ius
Acres concurrunt, magnum spectaculum vterque.

Soluere consuetudine vel sanctione,legéque,solus princeps potest.

Veniam legis dare, Gratiam sanctionis facere. Tranquil. Edicti gratiā fecit.

Vi imperii ad obsequium redigere,pro Imperio coercere.

Capite & fortunis cauere, ex Plinio, Nexum corporis syngraphæ pacto inire,Nexu corporis & fortunarum sese alligare, Fortunas personámque pignori cautionis opponere, Hominem pignoráque obstringere, Possessorē possessionésque obligare, τὸ κεκτημένον τὲ καὶ τὰ κτήματα ὑποτιθέναι. Capite cauere significat, non modo vitæ,sed etiam famæ discrimine. Cic. pro Quintio,Nā quid iniquius Aquili,quàm me,qui caput alterius,fortunas,famámque defendam,priore loco dicere? Et in Verrem,Diligenter caueret, nequid esset in literis sociorum,quod contra suum caput atque existimationem valere posset. Persona autem Latinè in hoc significatu dici potest. Idem Philip.12,Quòd si habenda cum Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen persona ad istam pacem conciliādam minime fuit deligenda. Et in Prætura vrbana, Sed ego defensorem in mea persona,non accusatorem maxime laudari velim. Et Philip.6,Non alienū fuit personas quasdam à vobis recognosci, vt quibuscum bellum gereretis,possetis taciti cogitare.de Antoniis & Trebellio loquens. Et pro Cluentio,Qui supposita persona falsum testamentum obsignandum curarit.

Exemplaris memoria antiqui moris ex tabulario repeti solet, cum quippiā vsu venit agendum aut curiæ consulto decernendum. Insignia enim quædam vel acta extant, vel placita curiæ,quibus quasi canonibus in mediū prolatis formulæ concipiuntur eorum quæ decernenda sunt vel constituenda.

Aduocati quidam quo iure quáque iniuria clientibus suis morigerátes, litem alienam, suam sæpe faciunt, litigatorum animo non causidicorum causas agẽtes, aut scriptum facientes.

Controuersia de iuris aut litis transcriptione. Id est, Super surrogatione.

De medio excessit vel reus delatus, vel decoctor.

Homo forensi infortunio mactatus, iudiciali offensione calamitosus.

Scitis curiæ tenentur omnes qui in curiam prouocationis iura petunt, qui in curiam resortitione cõueniunt. Scita autem curiæ, sanctionũ regiarum instar habent, quoad iisdem de rebus sanctiones promulgatæ sint.

Quæstio scite, solerter, experiẽterque tractata & ordinata. Id est, Rectè atque ordine comparata ad iudicium criminis.

Appellationem sine fraude circunducendam curia existimauit, ad suúmque forum litigatores reiecti.

Prouocatore diem causæ non obeunte, si is in iure citetur, & nullus eum aut defendit, aut quippiam eius verbis excusat, commeatum prouocatus post inclamatoris renuntiationem postulat, & ibidem impetrat, nec tamen stàtim aufert. Expectantur enim dies inducendi commeatus, si intra illos forte eiusce rei causa affuerit.

Lis inter amicos agitata, non iudicio, non arbitrio, sed arbitratu dirempta est.

Satisdaturum se ptomisit arbitratu eius ad quem res pertinebit, aut iudicis.

Ad petitoris postulata defensorem, quæ visa fuerint, ad octauum diem respõdere iussit.

. Tuas res tibi habeto agitóque, conditione tua iam non vtar. Verba sunt antiqui iuris, quæ apta esse possunt in dissoluenda societate, vel in bonorum communione inter virum & vxorem dirimenda.

Edictum regis huiusmodi verbis sanctũ, Qui hoc contra quippiam ausi fuerint, fraudi capitali futurum. Vulgo dicunt, Suspendii pœna luituros. Capitalem fraudem edicere, Capitali pœna sancire, Fraudem capitalem sanctione interminari, siquis hoc contempserit.

Curiæ legatis, quæ præsentis disceptationis erunt, qua de re tunc agetur, libera mandata curia danda decreuit. Ex Liuio. Id est, Auctoritates seu commissiones curiæ subsignandas ad libere disceptandum de iis quæ inter partes in re præsenti non conuenient.

Additum & cautum in decreto curiæ, vel in sententia curiæ, quas auctoritates ad inquirendum litigatores iam ab officio scribarum abstulissent, earum vt auctoritatum vi, inquisitores dati imperium exercerent, vel inquirerent. Vulgo, Per commissiones iam sublatas dicunt.

Quibus testibus denũtiatum testimonium esset, ex eorum vt numero, quot per legem liceret, inquisitor interrogaret.

Eius sententiæ auctores fuerunt grauissimus quisque conscriptorum atque existimatissimus.

Reus potentiæ patrocinio, crimini & pœnæ exemptus, nõ etiam inuidiæ atque ignominiæ.

Agitandæ litis cõsulta & instruendæ. Id est, Consultationes. Curtius, Ibi singula animi consulta pensando, noctem vigiliis extraxit.

Nomina litis impensarum edere in codicillo, Dare declarationem vocant.

Liti expensam ferre immodicam pecuniæ summam, vicissim autem certare imminuẽda impẽdiorũ summa, inducẽdisq; nominibus multis & expungẽdis.

Inter expensa litis ferenda, procedunt aduocationum consulta.

Exequi rem iudicatam iussus. Id est, Executor.

Exequi mandata curiæ iussus, strenuè officio functus est.

Iudex iurisdictionis impos vel impotẽs, cui Compos opponitur. Id est, Suus partium iudex.

Diem à prouocatore indictũ die breuiore occupare, est Prouocatori die inuicem indicta anteuertere. Prouocatori die cõtractiore anteuertere, vel temporis compendio.

In causis quæ in recuperatorium modum in curia iudicantur, suum est operæpretium iudicibus. In causis extra ordinem per certos decuriatos iudicandis iudices operæpretium capiunt. Sunt autẽ illæ causæ certi cuiusdã generis.

Prouocare aduersarium suum in curiã iudicio prouocatorio, Intimare vulgo dicunt.

Frater fratrem arbitrio prouocauit, ni ius æquúmque postularet, iudicésque tulit notos homines amicósque cõmunes viros experientes. Et qui prouocatus erat, nõ inuitus fecit vt restipularetur. Id est, Compromissum pœnale inire non renuit. Vel sic, Amicus de re apud iudicem ambigenda, compromissoria sponsione quingentorum aureorum amicum prouocauit ad amicos communes, pignúsque sponsionis vtrinque stipulatum.

Sponsione ad arbitros legitimos facta, stipulationéq; scripto inita, quod arbitri iudicarint, ita ratũ est, si ab iis damnatus non prouocarit. Nec aliter fraudi erit prouocasse ab arbitro ad iudicem sui fori, quàm si constiterit perperam prouocatum, & rectè iudicatum. Tum demum enim cõmissa spõsio esse censetur, etiam si rursus appellari summa iurisdictio potest.

Mihi ad sexagenariam mulctam res rediit, si lite diplomatica cecidero.

Diplomate prouocator impetrauerat, sibi fraudi ne esset curia appellata, appellationem intra diem constitutum non exercitam pro derelicto habuisse videri, si appareret, sontico morbo detẽtum diem non obseruasse. Sed cum impetrati diplomatis causam curiæ nõ probauisset, cum venia impetrata cecidit, tum sexagenaria fraude sese alligasse visus est. Prouocato enim licet, intra nonaginta dies prouocatione non exercita, statim prouocatori diem eremodicii dicere. Id est, Prouocationis pro derelicto habitæ. Quod & Denuntiare eremodiciũ prouocationis dici potest, & Vadari vt desertorẽ. In quo tẽporis articulo nisi prouocatus prouocatori anteuerterit, nõ negatur aditus æquitatis officinæ, veniam suppliciter petẽti prouocationis serius exuscitatæ, si appareat interim prouocatũ nõ occupasse. Post vocẽ autẽ curiã appellantis emissam, tres mẽses quasi cõsopiri appellatio potest. quibus elapsis, si prouocatus occasioni imminens incautum exceperit prouocationis reum, cõmissum est illico prouocato eremodicium, & cognitori regio mulcta. Sin prouocato abscissa sit ansa ante-

uertendi, & ipse prouocationis reus exercēdæ appellationis diem longinquum denuntiarit, secunda spes est codicillare compendium prouocationis impetrare, & conflictum causæ vrgere, & quasi repræsentare: quod Anticipare vocant.

Prudētes aduocati nihil nō è re causæ, imperiti nōnulla ab re dicūt scribūtq;.

In articulo causæ aduersarium opprimere.

Per oppressionem sententiam vel decretum auferre. Terent. Hóccine incipere AEschinū, vt per oppressionem hanc mihi eripere postulet? Est enim opprimere, Anteuertere, & Astutia aduersarium eluctari. Cic. in Diuin. Nūquam opprimet ille me consilio, nunquam vllo artificio peruertet, nunquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur. Et in Catone, Quoties illū lux, noctu aliquid describere ingressum: quoties nox oppressit, cum mane cœpisset? Id est, Quoties lux ei anteuertit, & eum præuenit, ἐπέχε, κατέχε, deprehendit. Vulgo Superprendere dicūt. Sic Oppressa coniuratio, & rerū nouarum molitio dicitur, cum immatura deprehēditur. Brutus ad Ciceronē, Cum ab eo qui tyranni nomē asciuit sibi vindices atq; oppressores dominationis salui sint. Cic. Philip. 5, Omne malum nascens facile opprimitur, inueteratum fit plerunque robustius.

Omnes articulos temporum forensium tenere. Id est, Occasionum iudicialium oppressionum callentissimus.

Ad hoc res iudiciaria rediit, Ad hoc iurisdictionis forma redacta est, vt vincēdi ratio non iure solum, sed iniuria etiam constet.

Liceat mihi hoc bona curiæ venia postulare & exorare, vel Hoc modo ius experiri. Sit hoc placitum curiæ vulgo dicunt.

Fugaces litigatores iusta disceptationum tempora extrahēdo, & diem è die eximendo, sæpe non animaduertunt versuram se facere dura cōditione, & fœneraro litis moras impetrare. Sed tanti est litium amantibus negotiū exhibere aduersariis.

Doctorum est bonorúmque iudicum assentiri interdum, nec semper cēsere velle. Hoc est, Non suæ semper sententiæ auctorem esse velle, temporis dispendio, auriúmque iam plenarum fastidio.

Protinus in curiam ius petere licet, id est ἀμέσως, damnatis rerū capitalium. In causis autem priuatis non licet intercedente alio iudicio de prouocatione ius dicente.

Dispungere rationes, est Cōpotum (quod aiunt) examinare. Expungere autem & subscribere, est quod Claudere dicunt & finire.

Commeatus causarum, quæ in ordinem voluminis curialis incurrētes iudicatæ sunt, plerunque venia carent.

Causæ post litem contestatā annos XL ferunt, licet à trimatu statim earum institutio iure summo interire censeatur.

Actum agere iterum & tertiū in iure sæpe euenit, cum syngrapha iuridicialiter transacta iisdem verbis, non iisdem tamen temporū interuallis repetitur. Vulgo Ad audiendum ius vt antè vocant.

Syngrapha cognitorum chirographo, vel disceptatoris repagularis subscripta. Id est, Iudicis ad repagulum curiæ.

Interfationes iudicum,& Interfari, Interloqui. Ex Liuio & Quintiliano.

Residuæ lites & causæ, sunt quæ penes litium inspectores non modò nō iudicatæ resident, sed etiam intactæ, & tanquam sacrosanctæ vel depositæ. Residuarúmque litium & plebiscitis & prudentum responsis rei sunt ii, ad quos earum rerum cura pertinet, cum post multos irritósque libellos eam ob causam porrectos situ & carie in priuatis ædibus tot annos obductæ vel iacent, vel pendent, vt pro derelicto habitæ, nequicquam miseris & spoliatis, Diuæ quæ obsurduit, opem implorantibus.

Commeatus remeatúsq; liber extorri datus codicillis regiis, auctoritate curiæ comprobatus. Exul lari familiari penatibúsve restitutus.

Qui codicillos veniales impetrauerunt, eos ipsi porrigere supplicum habitu, aut curiæ aut iudici regio debent, ad quē criminis cognitio pertinet, eique impetratorum rationem causámque approbare.

Prouinciæ inquisitoriæ, & disceptationes peregrinæ iustitio curiæ maxima ex parte delegatæ sunt. Id est, Feriis curiæ, quæ Vacationes dicuntur.

Hoc curia faciens, gratiam ab ipso Iustitiæ genio, numinéque iurisdictionis inibit. In hanc sententiam ferè supplices libelli maiores desinunt.

Breuiarium litis instructæ ab inspectore litis in curia fieri solet. quod & Cōfectarium, & Breue, & Commentarius dici potest.

Opertanea pars instrumenti, Testificationes sunt in curia.

Non minus mēte quàm oculis instructā litē lustrare, inspectoris est diligētis.

Qui ad se recepit quod aliū agere faceréve oportebat, euentū rei præstabit.

Vertumni numen non in foro tātum Mercuriali, sed etiam Iustitiæ, præsens & propitium, multum ad rem bene gerendam facit. Suum enim Vertumnum lites habent, ne dicam Mercurium. Idémque mercaturæ in foro Vertumnus, & in iure disceptationi præesse videri potest. Et lites male vertunt aut ab imperitia, aut ab incuria, aut ab iniquitate, vel inspectorum, vel iudicum, vel cognitorum, vel litis curatorum. Ad summam vndique metuendum, Quoniam fors omnia versat, in foro quoque tum hoc, tum illo.

Vt captus est causæ, ita causidicus vel primi nominis vel secundi, vel quintæ classis adhibēdus est, ei quidem qui delectum habere possit, cum eo quoque, vt antiquissima sit cura fidei & religionis spectandæ in eo quem tutorē & patronum causæ tuæ adoptes.

Curia tibi operam tridui aut quatridui dedit. Id est, Causæ tuæ vacauit.

Si tam liberalem darent operā benignámque iudices, dum Iustitiæ sacris operantur, quàm Iunoni & Gratiis litare prolixe plerique adnituntur, melius ageretur cum natione eorum, quibus satis est ius suū obtinere. Sed valeat iam forum & iudicia (aiunt quibus res malè cessit) quandoquidem tātum pollet in iure gratia & potentia.

Quorundam vel non imperitorum iudicum hæc culpa est, vel vitiū potius, vt sententiam rogati, copiose verba fundere possint, non etiam sententiam dicere. quos Resolutos parum esse dicūt. Ego soluendo magis esse eos homines, quàm resoluendo dixerim. Si enim debitum reposcātur muneris sui officium, habent statim quod soluant, huc illúcque libris citandis expatiando, nō etiam

quo ambiguam quæstionẽ resoluant. Aliqui igitur aliquando in cẽsendo priores partes tulerunt gratiæ curialis atque opinionis, & aliqui longè posteriores, qui tamẽ alteri alteris cedere doctrina, aut præstare non magnopere videbantur. Tantum refert iudicium, & explicata disserendi ratio.

Causa ad consilium frequens delata est, omnibus numeris coagmentatũ doctrinæ, prudentiæ, acrimoniæ & probitatis. Quare vndique confidendum est.

Homo iurisperitus, omneísque numeros callens formularum vsúsque iudicialis. vel, Qui omneis artis canones perdidicerit, iurísque nodos soluere & ænigmata possit.

Quorundam ita comparata est ratio, vt in loculis forensibus conditam potissimam partem patrimonii sui habeant. Id est, Vt in sacculis forensibus subsidium vitæ repositum habeant, & de ea in iudicio ambigant. Facile est autem aliquid è loculis huiusmodi aut casu intercidere, aut furto sublegi, aut loculos ipsos cum omnibus copiis suppilari. Quod cum euenit, ad incitos litigatores redigũtur. Noui quendam è numero conscriptorũ, saccu lariam in primis exercentium, quem non pudebat eo nomine insignem esse, sermonéq; omnium celebrari, quòd spes hominum apud se depositas, nusquam non & domi, & in fori subselliis expositas esse & neglectas ab eo, nemo nõ nosset, eorum quidem maxime, quibus ille colendus erat, & obseruandus. Nouerat enim nullam esse actionem proditam in huiuscemodi genere depositi, quæ quidem certe nõ inanis esset & ridicula. Miseram (si vnus & alter eadem esse impudentia pergant) per inquam miseram litigantium conditionẽ! Itáne verò tu optima conscientia, & consultorum opinione, & pragmaticorum fide fretus, in vtranque (vt dicitur) aurem dormias, cum noris instrumentum tuæ litis, ad caput interdũ fortunásque pertinentis, inter manus ancillæ focariæ, & famuli mediastini versari, vel in aduersarii tui fortasse, & ne sic quidem aut postulare, aut expostulare audeas? Melius ista norunt, qui didicerunt experimento, qui eiusmodi è periculo incolumes sese euasisse mirantur. Mitto quòd in sacculis quidam saccula rũ veritas artes exercẽt, præstigiásque capitales faciũt: à quibus artificibus, causis metuendum est.

Audientiæ tesserales dici possunt, quæ extra ordinẽ voluminis dantur in magno curiæ auditorio. vulgo Per iniunctiones dicuntur, & Per placet.

In exequendis curiæ decretis vel arestis operam nauare strenuam & efficacẽ.

Causarum dedititiarum aresta, sunt Quæ cedentę liti parte data sunt.

Qui deditioni imminent, tamen cunctando cõditiones cedendi tentant. qui Deditionem circunspicere dici possunt.

Expromissorẽ dare qui se in formulam vadis ac prædis alliget, Qui sese nexu bonorum sectoris astringat, Qui se conceptis verbis obliget, vt sequestrem prætorium atque iudicialem. Vulgo Depositarium iustitiæ vocant.

Frustratorum iudicum ludificatio, & iudicãdarum causarum prolatatio iustitiæ ludibrium est, cum quotidie domum iudicis ventitãtes anxii litigatores, domóque prodeunti adhærescentes, spe desperationéque alternantibus animo sæpe linquuntur, dum littus arare sese sentiunt, nec tamen idem semper agere desinunt, reticulúmque inflare. aut certe lupum auribus tenent, quibuscũ hu-

iusmodi ludificatoribus res est.

Trahere hominem in causam, Perlicere ad aleæ forensis cōsortium, Subscriptorem causæ asciscere, Iuris experiundi societate illigare. Curtius, Trahere in casum tot animas.

Rerum iudicatarum detrectatores, & rerum in iure transactarū retrectatores, vt Virgilius, -nihil est quòd dicta retractent

Ignaui AEneadæ, nec quæ pepigere, recusent.

Eremodicium secundum prouocatū datum cōtra prouocatorem actionem causæ detrectantem. Id est, Commeatus datus.

Reus in omni litis parte detrectator. Id est, Restitator, & Tergiuersator.

Ancipiti concertatione discessum è iudicio, decerniq; altercatio nō potuit. Ancipiti aduocatorum consulto discessimus è basilica. Id est, Partim aduocatorum litem ingrediendam censebant, partim dissuadebant.

Postulationem aduocationis regiæ excepit curiæ arestū in eadem verba conceptum. Id est, Aduocato regis conclusiones suæ adiudicatæ.

In interdicto retinendæ possessionis, vterque litigatorum themata è diametro opposita articulose exequi scripto plerūque solet. Id est, Facta inter se cōtraria ponere. deinde per assensionem atque dissensionem sigillatim cum iureiurando respondere. Per credit vel non, respondere appellant.

Causæ labanti subsidium ab æquitatis officina, an iniquitatis, mutuari moris est. Id est, Diplomate subuenire.

Interrogatus in iure suspensa & ambigua respondit, & vtroque flexibilia.

Omnia exempla cladium forēsium in calumniatorem, aut detrectatorē deprehensum edere, quod sæpe curia solet. Hoc est, Temerariæ litis damnatū, insuper ære mulctatitio plectere.

Ad magnas insignésque causas agendas, causidici luculenta aduocatione in speciem succincti, prodire plerunque solent.

Emptor ab auctore suo in iure destitutus, vel reus quicunque ab eo nō defensus qui in causam incumbere & subscribere debuit, palàm testificatus est suam in ea re captionem magnam fore. Quare quantam noxam eiusce rei ergò capturus sit, tanti se apud iudicem iustum litem destitutori ad extremum æstimaturum. Nunc dicunt, Protestatus est de damnis suis & interesse.

Eximiæ species criminum sunt, quarum iudicandarum impos esse pontificia censetur iurisdictio, vel iudices alii quàm regales. Vulgo, Casus priuilegiati dicuntur, & regii. Translatitiæ autem species criminū sunt, quæ Delicta communia vocantur.

Quemadmodum reos suos ad pœnam expetit pontificia iurisdictio, vtpote sanctionum ciuilium pœnis exemptos iurium canonicorum prærogatiua: sic genera delictorum eximia & animaduersionis regiæ, sacrosancta sunt moribus iurisdictioni pontificiæ. & vt in criminibus translatitiis iurisdictio regalis, non modo religiose, sed comiter etiam conseruat sanctitatem iuris pontificii: ita vicissim canonū auctoritas in Francia æquo animo cedit, aut cedere videtur maiestati cognitionis regiæ, duntaxat in iis generibus in quibus regia iurisdictio imperii sui vindex esse consueuit. Quod vtinam non tanta religio curiam hanc

nostram obstrictam, reliquásque curias regni teneret, quorum animis incessit non cãdor animi, & simplicitas in suo cuique tribuendo, sed quædam per manus tradita à maioribus superstitio longe magis imburis canonicarũ sanctionum minaciúmque terrore, quàm vera ac germana priscorum canõnũ reuerentia, seculis melioribus conditorum æqualibus iustitiæ Christianæ,

-cum furem nemo rimeret
Caulibus aur pomis, & aperto viueret horto.

De Patribus illis loquor & Conscripris Senatus Christianissimi, æmulis fidei aquis inambulantis. Melius omnino commodius & sanctius cum vita ciuili ageretur, & verò cum canonica. Stultam profectò & insulsam Francia formidolosi iuris ac terribilis obseruantiam venditat, quasi specimen religionis. Quasi verò religiosum sit, asylum patefacere hominũ perditorum colluuioni ab aris diuersissimæ & abhorrenti, sola tessera sanctæ iurisdictionis pontificiæ, cæterũ nullo ministerio, nullo auctoramento aris obstrictæ. Nam quid (per sacra nominis Christiani) quid aliud est (inquam) libari nouacula verticis elogiũ trium versuũ circunferre (quod solenne est hominibus facinorosissimis) quàm amulerum seuerioris iustitiæ in sinu semper fouere? quàm impunitatis tesseram & legum contemptionis, seueritati impingere iudicum Cassianorum? Cum interim hic vmbo contra legum ac iustitiæ tela excogitatus, nulli non volenti parabilis sit paucis nostris assibus. Tanti est apud homines canonicæ (vt vocãt) censuræ opinio, vt sarta tecta reorũ capitaliũ agmina, asylo impunitatis reddita, grassari deinde cũ summa viræ pernicie sinamus, legúmq; ludibrio. Quod contra canonum ipsorum mentem in mores receptum esse nõ dubium est, si sententiæ potius quàm verba perpenderentur: & contra antiquorum auctoritatem, qui maiorum (vt aiunt) gentiũ interpretes canonici iuris fuerunt consensu mortalium. Sic tulir hactenus ratio iurisdictionis nostræ, proauorũ abauorúmque memoriæ, & aliquantum altius repetendæ, quæ alioquin etiam antiquitatis ignoratione multa laborauit. Iandiu etiam Iustitiæ simulachrũ pro Idea illud quidem Iustitiæ colitur in omni pene parte vitæ, sed personata facie atque histrionica assimulatum, vtpote scenæ & populo seruiens.

Ferentarius aduersarius in foro non minus timendus, quàm grauis armaturæ, apud iudices quidem culinarii iuris consultos & actes interpretes.

Quod princeps codicillis iusserit, vetuerit, & iure eximio indulserit, curiam auctorem fieri oportet, siquidem in ius id transiturum est, in seculáq; iturum.

Iactare in causa agenda aut defendenda auctoritatem curiæ qua de re agitur decretoriam. Allegare arestum in indiuiduo dicunt.

Iacturam vltro alicuius prolatæ auctoritatis facere, aut inquisitionis, est Testari se nolle id instrumento litis cedere: vt si timeatur ne falsi insimuletur quod prolatum est. Iacturam contradicendi aut refutandi sponte facere, est De iure suo hactenus decedere, vt cum liceat nobis refellere, vel testimonia vel literas, tamen id nolle facere dicamus.

Fallere quod syngrapha conuenrũ erat, est Non stare eo quod scientes prudentésque egimus.

Est vbi habere in partibus iudicum numerum ingẽtem ad victoriam præ-

ſtet,quàm iurium vim magnam.Cauſæ enim interdum & quibuſdam in iudiciis,à gratia ſæpius,quàm à iure laborant.

Elementa litis à iure exili anguſtóque nata, paulatim excreuerunt in robur cauſæ alia atque alia iuris acceſſione.

Curriculi cauſæ diuerticula conſectari,& per auia longius expatiari,hominis eſt litis aleam detrectantis, qui foréſe bellum habere magis quàm gerere inſtituit,& litem ducere traheréque,non decernere. Vniuerſi enim certaminis offenſionem metuit cauſæ inferioris conſcius.

Multi qui ſemel iterúmque in eadem cauſa victores fuerunt, in tertio certamine offendunt,cum ad curiam venerunt.

Quidam poſt cladem acceptam reliquias litis recolligẽtes, diplomatis adminiculo rem perditam reſtituunt.

Aduocati offenſatores in curia,quamlibet facundi, tamen patrociniũ auctoritate minuuntur,quaſi aleatores.

Ad interceſſionem edicti codicillaris in curia promulgãdi,multi nomina dederunt. Vel, Cum edictũ in curia promulgaretur,interceſſores multi certatim conſurrexerunt.

Triumuiri rerum fiſcalium actionúmque populariũ, altercatoriis diebus in ſubſellio ſuo ſedentes in curia,auſcultationes factitant, ad extemporales interceſſiones actionéſve accincti, ſimul vt quippiã natũ eſt,quod ſuarum partiũ orationem poſtulare videatur,aut deſcenſionem in cauſam. Dici etiam poſſunt Triumuiri aduocationis regiæ ac publicæ.

Ita placitum eſt curiæ. Id eſt, Areſto curiæ decretum eſt,aut pronuntiatum.

Refellere teſtẽ vt ſceleratũ,vt auribus mutilũ,vt maſtigiã, vt inteſtabilem.

Trahere in crimẽ,vt Trahere in cauſam.Tacitus,Opperiebatur Nero,vt Veſtinus quoque conſul in crimen traheretur. Id eſt,Vt indices eum nominarẽt.

Forenſem verſuram faciunt in dies grauiorem temerarii litigatores,qualibet de cauſa curiam appellantes,vt lites extrahant. Gliſcit enim in dies damnum,& quaſi fœnus,pro vſura temporis.

Controuerſiam vnã in duas ſcindere,Duáſque in vnam conglutinare, Duas controuerſias vna lite complecti.

Litigator quamlibet animoſus, tamen impar cauſæ magnitudini fuit. Id eſt, Sufficere non potuit.

Iudicum iniquitas interdũ ſpecie ſeueritatis imponit hominibus,aut rurſus ſpecie clementiæ.

Acris & perurgentis perſecutionis mucronem reus fugax excipit vmbone procraſtinationis,& ſæpe impetus actoris interim reflacceſcit.

Eſt cum reis in foro gratioſis , aut amicis gratioſorum, circundatis indagine quæſtionis plagæ clàm ſubmittuntur vel iudicum beneficio, vel cognitoris regii,vel vtriſque conniuentibus. Refert enim ad criminum animaduerſionem, quàm molli brachio aduocario regia petitiones ſuas aduerſus reos intẽdat,aut quàm atroci & gladiatorio,apud iudices quidem non iniquiſſimos reo cõperto criminis & conuicto.

Decernere alicui rei iudicandæ vel diſceptãdæ poteſtatem, eſt Facere vel da-

re commissarium.

Secunda curia causam egit aduocatus, & plaudente corona togatorũ, sic dici potest, vt Secundo populo olim dicebanr.

Inoffensum litis cursum ad sententiam perducere. Id est, Nulla in parte hærentem, neutra partium restitante. Sunt & lites crebris offensiunculis agitatæ & exercitæ, cum intercedunt ea quæ vocantur Incidentia, quæ summæ rei iudicium morantur. Sunt enim offensiunculæ, cum in his diuerticulis alter litigatorum vincitur, & impendiis mulctatur.

Ordinare litem, & Litis personas recte ordinéque constituere, Vulgo Regulare partes appellant. Constituere cuiusque partes, vicésque ad litem agitandam.

In ordinem cogere appellationum nomina. Cui opponitur, Extra ordinem recitare aliqua nomina.

Luxatas litis partes & loco motas, in artus suos reponere. Hoc est, Litẽ præpostere actam perplexéque in ordinem restituere.

Lis instrumenti alterius, vel partis copiarum suppressione iudicata. Hoc est, Eorum quæ prolata erãt, subductiõe. Quod nõ rarissime euenit. Quæ autem inter iudicandum à iudicibus consultò reiiciuntur, Præterita dici possunt, quia eorum ratio non habita est.

Libello supplici ab altera parte porrecto, vt litis moratorio, subscriptũ est, Condatur in sacculum.

Instrumenti prolati additamenta, Nouæ productiones dicũtur. Id est, Copiæ recens editæ, & cum libello supplice promptæ. Huiusmodi autem libellis interdum ita subscribi solet. His peculiaris sacculus destinetur, vt in iudicãda lite eorum ratio hactenus habeatur, quatenus visum fuerit. vel, Vt eorum ratio vtcunque habeatur.

Canonici iuris auctoritas vel verius pontificiũ, dirarũ imprecationibus quasi Gorgonis facie succincta, stupore mũdum affecit, ac torpore: legum ciuilium armatique iuris terrorem procul à præsidiis summouet, intra quæ asylum aperuit omnibus extrema exempla suppliciorum meritis, assentiente hominũ iudicantium ordine, quibus legum tutela publice credita est. Quod institutum in Francia inualuit, nõ tam Euangelicæ maiestatis reuerẽtia (si ingenue loqui licet) quàm minarum canonicarũ formidine, superstitiosis magis, quàm religiosis incessente. A caluo enim ad caluũ (quod dicitur) æquo loco numeróque cu stodiarum habere, non religionis est priscæ, sed ætatũ instituti aperte iam degenerantium à moribus ac ritibus regni Christi seruatoris, & ad vitæ in medio positæ disciplinam remigrantiũ, quæ plus habet iuris humani gẽtiũmq; quàm diuini è cæloque oriundi. Hoc ius certe multorum opinione nõ insipientium, post diluuium natum est antiquissimæ germanæque Christianismi prudentiæ, vt iuris canonici prærogatiua homines facinorosissimi, summo vertice tãtum sancti, cætera intus extráque spurcissimi, maiestati regum populíque legibus sacrosancti sint. Quæ interpretandi iuris ratio, etsi iam obsoleuit inter homines paulo elegãtius literis & doctrina institutos, & scite natos ad iudicandum: tamen multitudine vincitur plerunque archaismi mordicus retinẽte, auitæque auctoritati plus tribuente, quàm veritati in dies apertius se promenti,

publicæque vtilitati & decori ordinis ſacroſancti,qui verticum ſanctitati fauere vehementius ac ſtudere,quàm mentium,vulgò exiſtimatur.

In iuriſdictionis finibus omnia auſpiciis iuſtitiæ palàm fiunt, multa verò aguntur ductu & miniſterio cupiditatis,& arbitratu priuatæ vtilitatis.

In agitandis quæſtionibus,ſeu publica ſint ſeu priuata iudicia,ſoli Cognitori regio licet & ſtipulatori publico, reis pœnã iure ſuo ſuppliciúmque irrogare libello:quod & Mulctam dicere appellabant antiqui. Græci τίμημα ἐπιγράφαι dicunt. Priuatis autem hominibus iniuriam ſibi factam, aut vim illatam perſequentibus, litis tãtum æſtimatio libera eſt, ciuiliter cõcepta,& ſuæ rei ſeruatrix, non animaduerſionis & vindictæ poſtulatrix, niſi in ea ſpecie quæ honorariam pœnæ irrogationem admittit,quæ ad priuatã ipſa cauſam magis, quàm publicam pertinet. Actori enim publico more maiorum, vt mandatæ in vniuerſum à principe populóque eæ videntur actiones, quæ ſuũ populi ius principíſque tuentur : ſic ſecus admiſſa publico regióque nomine iudicio pœnali perſequenda, vt publicæ libertatis ſecuritatíſque vindici. Quapropter quandiu eius magiſtratus interregnum eſſe contingit, nullodum ſuffecto in locum fato functi, aut (quod non magnopere intereſt) cum in eo cui mandatus eſt hic magiſtratus,pectus(vt ita dicam) deſideratur ſacroſancta poteſtate dignum,ac ſpiritus tribunitii : Reſpub. principíſque iudiciali patrono orba eſſe cenſenda eſt,quæ legum eſt internicio.Is magiſtratus in foris regiis cauſidicum ſuum habet,cuius & conſilio & voce vti debet. In ſumma autem curia duos habet & cauſidicos & aſtipulatores,quorum aduocatione & conſilio vtitur,muneri ſuo aſcriptitiis & auctoratis : tum demum quidem certe, cum magiſtratuum ratio recte atque ordine,& more priſco, conſtituta eſt. Is vnus eſt Cognitor regius in finibus ditionis curiæ,proprie loquentibus.Nam qui in præfecturis regiis funguntur hoc magiſtratu,nõ Cognitores regii,ſed Procognitoribus ſunt, vel Subcognitores. Quare eorũ acta cum ad curiã vocantur, quatenus ab aduocatione regia agnoſcũtur aut abnuuntur,ita ferè aut rata aut irrita euadũt. Non parui autem refert & Cognitores ipſos & Subcognitores,& Fiſcales cauſidicos,atque Subcauſidicos,quod magiſterium eſt cauſarum popularium:magiſtratus ſuos regis tãtum conſcientiæ debere,& famæ publicæ ſuffragatui: delatúmque ipſis eſſe potius & iniunctum, quàm donatum aut repenſum. Eius magiſterii Triumuiri in curia, ita in æqui loci ſubſellio ſedent agẽdarum cauſarum diebus, vt tamen quaſi è ſuperiore loco verba faciant, & audiãtur. Cum enim vel deſtinato,vel obiter in cauſam quampiam incumbũt, eorum poſtulatio plerunque prærogatiuæ ſententiæ loco numeróque propemodum habetur:niſi ſiquãdo perſonam ſuam deponere,publicámq; priuato ſtudio videantur,in cauſámve aliquã ambitioſè deſcendere, aut rurſus obnoxie munere ſuo defungi.quod obſcurum eſſe non poteſt in tanto talique cœtu. Eorum in baſilica conclaue, veſtibulum iuſtitiæ, aditúſque ad curiã eſſe debet quæſtionem poſtulantibus,& fidem implorantibus iuriſdictionis ſummæ, aduerſus iniurias præpotentium,contemptúmque iuriſdictionis tranſlatitiæ. Extitit nõ ita pridem vir inſignis memoriæ Ioannes Sanctromanus, qui ob eum magiſtratum difficili tempore Catonis animo geſtum (vt literis proditum eſt) nominis ſui

memoriam, vel desiderium potius virtutis tribunitiæ, in ore hominum cõsecrauit. Vsqueadeò admiratio virtutis ætatem adhuc perfert, siue ob testimonium famæ aliquantum prolixius, atque liberalius, siue ob exemplare facinus Palladii seruati,contra minas impotẽtiæ,quod æmulis caruit. Vnus enim fuisse existimatur in eo magistratu,vel in prætextu potius,post hominum memoriam,qui priuato periculo in commune consultum nõ noluerit. Eorum verò quos translatitie vel ambitiose perfungi & obnoxie eo munere non pudet, actiones ferè & postulationes scriptæ sic audiuntur, vt solennia acroamata, & moris vsurpandi tantum gratia. Nauata enim studiis & necessitudinibus opera, & Reip. charitati atque magistratui, luculenter discrepant.

Velamenta reorum rerum capitalium, infulæ sunt initiati verticis,vel nouacula tantum aut forfice perstricti, quæ plurimos præsenti fato eripiunt. Sensus autem curiæ maiorum auctoritate adductus nimium semper incubuit in eorum velamentorum reuerentiam, quarundámque canonicarum constitutionum interpretationem supra modum benignam, cum pernicie Reip.

Ius & arbitrium temporis atque ordinis rerum iudicãdarum in curia, penes præsides est & ductores classium.

Decus, dignitas, & maiestas curiæ apud vniuersos est: ius ac potestas rerũ decernendarum penes paucos est.

Mandata suprema hominum, Dispositiones vltimarum voluntatũ dicũtur.

Interdum causæ ampliatio omen est in summam causæ, aut ominis loco accipi potest.

Vocare in ius,& Vocatores in ius, sunt Apparitores.

Citra pulueris forẽsis tactum vincere, Citra pulueris tactum manus aduersario dare. Id est ἀκονιτί. Sine sudore & puluere victoriam ferre, ἀμαχῶς. Hoc fit, cum prouocatores tentare certamen non audent, & in procinctu se nolle periclitari dicunt.

Multo sudore puluereque fori vincere. Id est, Post acrem & multam concertationem.

In procinctu causidici & cognitores stare debent, certaminíque imminere, cum nomina voluminis recitantur, promptásque copias suas habere & explicatas, ne ab aduersariis in trepidatione ac tumultu deprehendantur & opprimantur.

Aduocationis regiæ subscriptionem causæ infirmæ ac labanti implorare.

Exarmare causam aduersarii, Est instrumentum eius subducendum curare, vel ita refellere eius auctoritates atque testimonia, vt tueri intentionem suam aut exceptionem nequeat. Vulgo Elidere probationem vocant. Inermis etiam causa est, quæ documẽta non habet. Semiermis, quæ exilia & infirma habet testimonia, vel vnius tantum testis. quam Semiplenam probationem vocant.

Vrgere litem, & Inhibere litis cursum, opposita sunt.

In salebra causæ hærere, In scopulũ causæ impingere, In luto litigii cõflictari.

Inconsultus impetus dictandi iudicii & persequendi cito elanguit.

Cum secundis iudicibus litẽ instituisses, repente aura forensis transire cœpit ad partem aduersariam.

Cedenti primum,quàm pedē inferenti aduerſarius propior videbatur.Nunc quaſi ſubſidiis recentibus fretus,ferociter pedē confert, interdúmque impreſſionem in copias tuas facit.

Ius necis vitæq; in dominatu ſuo habere,vel in vico.Id eſt,Merum imperiū.

Homo nec vetandi nec iubendi pro imperio potens,Id eſt,Qui nec merum, nec mixtum imperium habet.

Iudex iuris reddendi partibus impotens. Id eſt, Incompetens, non ſuus iudex partium.

Conſiliū ſtudia in duas partes diducta, in ſententiis adæquauerunt. Id eſt,Ad colophonem rem deduxerunt.

Dolo ambitu,oppreſſione graſſari in iudicio cauſæ inferioris.

Syngrapha iudicialis in verba concepta ſtatus inficialis, Appunctamentum contrarietatis vulgo dicitur.

Areſta curiæ regis nomen præferunt,quaſi curiæ centenariæ principis.Nam & illic vacat prima & angularis ſedes in tribunali.

Poſtridie Martinalium anniuerſario poſtliminio redit curiæ ſuum ius,ſuum imperium,ſua iuriſdicendi auctoritas,dignitáſque.

Prima claſſis curiæ, Auditoriū patēs & comitiale dici poteſt,& Palæſtra cauſidicæ facundiæ.Cæteræ,Secretaria dici poſſunt,& Penetralia curiæ.

Stati dies curiæ dici poſſunt iuſtíque,qui Ordinarii vocantur. quibus diebus curia bis ſedet in omnibus claſſibus.

Sunt etiam dies quidem audiētiarii ſiue oratorū, quidam ſilentiarii & conſiliarii.Vel,Dies tribunalitii, & Dies ſubſelliares.

Fuit in hominum opinione iam olim fixum, prudētiæ iuridicæ ſacrarium in curiæ comitio eſſe ſitum,æquíque ac boni prompruarium,& tanquam penum iuris vnicuique reddendi.Ferè etiā illic ſemper ara fuit Iuſtitiæ,proceribus,ducibus,regibus denique ſacroſancta. Et pignus imperii noſtri eſſe ſemper putata eſt iuſtitiæ reuerentia.

Curia Pariſienſis,id eſt Cētenaria,matrix eſt curiarum, vt tāquam ab ea decerprarum & primum oriundarum:certè quidem archetypos eſt aliarum.

Primani,Secūdani, Tertianíque dici poſſunt primæ claſſis,& deinceps conſcripti conſiliarii. Conſcripti enim,centumuiri ſunt,& conſiliarii principis. Et Cōſcribere verbum eſt καταλέγειν, hoc eſt,In catalogum aſcribere. Aliud eſt tamē cōſcriptū eſſe curiæ,& conſiliariū. Quidā enim antiſtites ſentētiæ dicendæ in curia ius habent,qui loco ſunt,non etiā numero conſcriptorū. Conſcripti inter ſe ſic curiales ſunt,& appellare inter ſe poſſunt,vt Municeps municipē,& Ciuis ciuē appellat ſuū. Sic Curialis meus eſt,qui eiuſdē curiæ mecum eſt,quaſi collega. Et Decuriales inter ſe ſunt qui eiuſdem decuriæ ſunt & claſſis.

Magnū eſt momentū in prærogatiua iudicio præſidētis, & ſentētias rogātis, etiam ſi vnici puncti numerū tantū obtinet: etſi quidā cōſcripti ſui iuris ſunt in cenſendo,nec facile deducuntur ab eo quod ſemel ipſis viſum eſt.

Superuacaneæ operæ functiones,interrogatio teſtiū,& repetitio eorundem atque cum reis compoſitio, inire rationes expenſorum in lites,& ſimilia, quæ corollaria ſunt ſtipendiorum.

Agere & exercere ſtrenue & ingenue præſidem, vel litis diſceptatorem: cui opponitur, Agere obnoxie præſidem, Non præſtare iuſtum præſidem.

Lauta quorundam conſcriptorum ac ſplendida vitæ ratio munerіſque fungendi, quorundam pene ſordida, & capturis inhians.

Succiſiuæ horæ curiæ poſt decimã & poſt quintam. Et Seſſiones ſucciſiuæ, Id eſt, Proceſſus qui Commiſſariorum vocantur.

Cauſarum exarmatarum calamitas culpa inſpectorum eueniẽs, parum gratioſam in curia expoſtulationem habere ſolet: raróque feriatas aureis curiæ inueniunt, qui querulos libellos eam ob rem porrigunt.

Ephemerides litium ſunt Regeſta cognitorũ, in quibus ſeries cauſarum cõtinetur. Continent enim & diurna cauſarum acta, & calendaria, & anniuerſaria in longis litibus ac luſtralibus. Litis autem ſilentium maius trimo, eremodicium cauſæ facit, id eſt, Cauſam pro derelicto habitã, niſi diplomate lis hiulca ſarciatur.

Carina cauſæ & fundamentum, eſt Libellus petitionis.

Cauſa prima manu informata eſt, poſt conſtitutionem cauſæ iuridicialiter vel inficialiter conceptam. &, Prima cauſæ conſtitutio, eſt quod dicũt, Proceſſum formam ſuam accepiſſe.

Oſſa & nerui cauſæ, ea pars eſt inſtrumenti, quæ auctoritates literáſque cardinales, vel teſtimonia complectitur. Quæ pars ſi intercidat, cauſa iam delumbata eſt.

Quædam pars inſtrumenti propior eſt ornamẽto, quàm inſtrumẽto, quæ ad ornandam commẽdandámque cauſam magis quàm inſtruendã cõparata eſt.

Copioſum litis inſtrumentum in ſpeciem congeſtum, impedimenta magis ſunt, quàm copiæ ad victoriam ſpectantes.

In inſtrumento copiæ quædam ſunt cẽturiatæ, quaſi in acie inſtructa: quædam ſuccenturiatæ, & in ſubſidiis collocandæ, vt ſi res ad triarios redierit, vſui eſſe poſſint.

Armamẽta cauſæ ſunt quæ vulgo Fruſta, id eſt, Petiæ proceſſus appellantur. vel Acta cauſæ ſeriem litis cõtinentia, ſine quibus cauſæ cõſtitutio nulla eſſet. Vt enim & machina & nauis armamentis ſuis vacua, vtilis eſſe non poteſt: ſic controuerſia ſine his inſtructa eſſe nequit. Et ſi fragmẽtum cauſæ neceſſarium intercideriт, quouis modo inſtrumentum ſarciendum eſt.

Loricã cauſæ lacerare dici poteſt is, qui firmiſſimas inſtrumenti auctoritates, documenta & teſtimonia cauſæ decretoria refellit efficacibus refutamentis: fidémque eorum ſic labefactat, vt cauſa iam inermis eſſe videatur. Quod & Diloricare litis inſtrumentum dici poteſt.

Cauſa ab actore plene inſtructa, à reo inermis iudicata eſt, quia excluſus inſtruendæ litis tempore nihil protulit.

Compages inſtrumenti malè coagmentata. Id eſt, Inſtrumentum litis nullo ordine digeſtũ, vel cuius partes eodem non pertinent, vel inter ſe colliduntur.

Actio vel controuerſia iure multiplici, varióq; coagmentata. Id eſt, Ex multis titulis conflata.

In mediterraneis patrimonii naufragium multi faciunt, quorum è numero

sunt ii,qui fortunis euertuntur in basilica.

In causa nobili tirociniũ facere nõnulli iuuenes audent, qui iusto echemythiæ tẽpore cancellis curiæ adhærescẽtes,ingenua fiducia ingeniũ imbuerunt.

Huic homini multum in causa spei,sed nõ perinde in æquitate iudicis. Contrà, Aduersario nihil ferme in causa fiduciæ,nisi gratia forensi fretus esset.

Lis lite pensatur, quãdo vnius liticulæ impendia cum alterius compẽsantur.

Non modo in rem controuersam offendere, sed etiam in omnes litis accessiones. Principale, & Fructus cum impendiis vocant.

Causa non modo damnata,sed etiam omniũ voce lacerata. id est, Cum conuitio damnata.

Causa nullo iure nixa statim concidit: stare enim diu æquis iudicibus non poterat.

Peruicaces litigantes sunt,qui semel vinci nequeunt, rebellante semper vitio φιλοδικίας,id est, naturæ controuersæ.

Restibilis controuersiæ soboles multa renata est.

Restibilis cõtrouersiæ arestum est, ex cuius executione aliæ atque aliæ controuersiæ renascuntur, vt sæpe euenit.

Prouocationum colluuionem circunfluentem curia non pridem mulctarum prædictione,exemplisq; seueritatis exhaurire instituit:nec male cedit inceptum. Tametsi censura curiæ districta, quæ pudori est terroríque pudentibus & famæ studiosis,contẽptui esse cœpit peruicacibus,vt in vagina nonnunquam indulgentiæ condita.

Reus causæ suæ diffidens,affectat iter ad litẽ extrahendam quàm longissime.

Lis iam affecta, & pene præceps,trepidationẽ in partibus excitat. id est, Iamiam in consilium mittenda.

Orsus telam acriter magnæ ac sinuosæ controuersiæ, non eadẽ detexuit cõtentione.

Litibus liteis attexere alias super alias.

Hic litem ita orsus est,vt Penelopes telam texturus videatur. Hoc est, Nunquam litem cœptam ad finem persecuturus.

Qui cum minore annis litẽ sine curatoris ministerio instituit, retexere postea cogitur quæ pulchre pertexta videbantur.

Ludibria litium (id est eremodiciorum iudicia, & exclusiones cõtumacium) in quibus acriores litigatores magna spe, sed inani messem facere solent, iurisdictionis auctoritatẽ, imperiúmque impune ludificantur:cũ interim natio forensium lucripetarũ,messem non aspernãdam in siliquis fallacibus faciãt,sine molestia animorũ. Huiusmodi enim ludificationũ veniã fugitiui litigãtes, vel ab officina diplomatica,vel cognitorũ commercio nundinantur,cupide & hilariter versuras huiusmodi facientes, animis suis obsequendo,quarũ nullus interim penè sensus est, tametsi noxa non leuis.

Controuersiæ quædam iudicio iam maturæ, repente recrudescũt. Quædam causæ longa tabe pereunt. Quædam vnius aut alterius impetu actionis scriptionísve opprimuntur.

Cæcam causæ vomicã perscrutari, & ad suppurationẽ perducere, vel scalpro

pertũdere, eſt Falſi crimẽ occultiſſime ab aduerſario in cauſa perpetratum, ad cardinẽ cauſæ pertinẽs deprehendere,& reum peragere,damnaréque, vel quippiam ſecus admiſſum,quod penitus latebat,in lucem adducere.

Cauſa peruagata in curiis aliis atque aliis,dici poteſt de cauſa ſæpius auocata.

Eſt etiam ſuum litibus poſtliminium. Poſtliminio enim lites redeunt in forum aut in curiam,quando poſt iudicium iterũ cognoſcuntur,impetratis codicillis: ſiue id principis placito ſoluto legibus fiat, quod perquàm rarum eſt: ſiue id ius & æquum ſuadeat,vt ſi ex falſis auctoritatibus iudicatũ ſit,vel aliam ob cauſam idoneam.

Sæpe poſtliminium eſt ſummæ cauſæ,quod non valet ad impendia litis.

Vrgere ſummæ rei diſcrimen , & Summæ quæſtioni inſtare,Aleam ſummæ controuerſiæ iacere.Vel,Leuia certamina,liticuloſáq; tentare & laceſſere:*vniuerſæ* controuerſiæ diſcrimine abſtinere.

Eſt cũ ſummæ rei diſcrimẽ in diſceptatiuncula vertitur,& liticulæ iudicium præiudicium eſt vniuerſæ cõtrouerſiæ. Nec ab re eſt,quòd Aleam iudiciorum dicunt,vt Aleam præliorum. Adeò nõ multo minus eſt aleæ in foro,quàm in ſphæriſterio.Vt enim in ludicro plurimũ poſſit artificium,& in foro ius ſuperius, iuriſq; experiũdi ratio: tamẽ vt illic ſphæræ antitypia nõ reſpõdens quodam loco minime refractario, ſphæriſten ſuſpenſa manu ſtupentẽ deſtituit:ſic euẽtus in foro nõnunquã nec iuri,nec induſtriæ,nec cõſultis peritorũ cõgruit. Adde quòd ſtudia quorundam iudicantiũ formidoloſiorẽ aleam ipſam faciũt.

Vltro citróque curia appellata, vt vtrique fuit conſentaneum. Id eſt, Partes reſpectiue appellauerunt.

Vltro citróque conditiones latæ ſunt. Vltro citróque certatum conditionibus ferendis & referendis.

Cauſa fato ſuo ſemel functa eſt,vel,Diem ſuũ quidem illa obiit, ſed non extremum. ſupereſt enim prouocationis certamen. vel, Diem ſuum ſummum obiit,hoc eſt,Areſto iudicata eſt.

Hiulcum litis contextum farcire,Veniam eſt diplomaticam interruptæ cauſæ impetrare.

Farrago litis ſaccularia,Copiæ ſunt inſtrumenti in ſacculis conditi.

Litis farrago varia & copioſa,in qua interdum calamitas accipitur, longè latéque pauperiem in controuerſiis faciens,& in hominum patrimoniis, ſiquid interciderit litium decretorium.

Annonæ iudiciales eorum diligentiam , induſtriámque intendunt, qui inſpectiones in curia,& alibi faciunt.Id eſt,Sportulæ.

Annonã intẽdere,& Annonã imminuere pro cauſarũ magnitudine atq; exiguitate oportet,atque etiã facilitate & difficultate commentarios conficiendi.

In quibuſdam autem foris in dies ingraueſcit annona, creſcente iudicum auiditate,quos Annonarios appellãt . Quidam rurſus laboris ſui ſecũ rationem duram malignámque ineuntes,ſubſidium vitæ in ſtipendiis ſuis collocant.

Annonariæ cauſæ, vel Iudicia annonaria ſũt,id eſt,Sportularia,quæ Cõmiſſariorum cauſæ vocantur. Has annonipetæ conſectantur.

Litium commentationes facere,eſt quod aiunt, Multum eſſe in extrahendis

processibus. Hoc est, In commẽtandis causis instructis. Et Commentarii, Cõmentatáque eorum scripta dici possunt, qui lites commẽtantur, summam argumenti causarum instrumentique commentario complectentes.

Conflare litem alicui duo aut tres dici possunt, qui collusitantes in eius perniciem diuersi in speciẽ eum aggrediuntur, sed eodem tamen spectantes. quod Cicero Cõflare alicui negotiũ vocat. & Conflata coitione sentẽtia Latine dici potest, quæ dolo vel cõsensu duorum aut plurium συγκεκουργημένων, vel συνῳ-δηκότων, secundum aliquem lata est.

Aduocati viri boni officiũ est, consultorẽ se præbere litigantibus, non etiam litium calumniarúmque conflatorem.

Sacculorum interanea inspicere, eorúmque commentarium facere.

Causarum sacculos exẽterare, exta inspicere, ex iísque augurari & prædicere euentum & iudicium, aduocati solent responsa factitantes in basilica, morbis etiam causarum, vitiísque medicamenta quærere. Extispices autẽ causarum, ipsi sunt Commentatores. & Extispicium causæ, ipsa Commẽtatio dici potest.

E sacculis grandis ac grauis cõtrouersiæ exenteratis vitalia causæ auferre, instar est homicidii.

Causæ quædã recẽtes, quædã conditaneæ. Id est, Quæ diu pependerũt in exhedris cõmentatorũ. Quæ tandẽ sic ad iudiciũ, vt ad vsum forẽsem promũtur ẽ penu saccularia. Promptuariũ autẽ litiũ & sacculorũ, Exhedra est scribarũ.

Lites quædam in æuum reconditæ.

Sarcinulæ aduocatorum basilicanæ, Sacculi sunt fartiles.

Explosam actionem causámque iterũ in scenam reducere, impetrato diplomate. Id est, Actionem vnde quis depulsus est in iudicio.

Dispũgere rationes expensorũ in litem, est Taxare sumptus litium. Et Dispũctor, est AEstimator eorũ. & Expũcta nomina, & Calculi expũcti in ratione ineũda, id est, Obliterati, reiecti, pro nihilo habiti, præteriti, nota nihili prænotati. Ratio autem ipsa putata subductáque dicitur, cũ summa collecta est, vnde nomen obsignatur, auctoritásque exigendi.

Adnotare in rationibus nomina disceptãda & cõtrouersa. Id est, Cruce prænotare. Non controuersa autem nomina, vel disceptata exigere, & expugnata.

Ex indice recensere intestinas copias sacculorum vel interanea sacculorum percensere atque recognoscere sub oculis actuarii, vel apparitorũ cuiuspiam. Facere collationem sacculorum appellant, vel intestinorum saccularium. Intestina enim sunt atque interanea sacculorum, quas Petias vulgo vocãt. Et Intestinum vnum aut alterum desideratũ Latine dixeris, quod Petiam vnã aut duas perditas dicunt.

Loculi etiam causarum, vt Sacculi, dici possunt: quorum quidam capaciores sunt & grandiores, quidam minutiores. & Excutere loculos situ & carie obductos, vel Forulos iam cariosos, dicere possis, Sacculos iandiu intactos inspicere. Fortasse autem Foruli lintei dici debent.

Homo litigiosus, vel de maxima parte patrimonii sui litigãs, in loculis habet conditum patrimonium, & in forulis forensibus reconditum & asseruatum.

Lis facultatibus lapsa est, cuius copiæ desiderantur.

Prouocationũ causæ, quædam Extẽporales, quas Lirium verbaliũ appellant: & in magno auditorio ex tẽpore plerũque dirimũtur. Aliæ Iuridiciales sunt, quæ Litiũ scriptarum dicuntur: hæque disceptationis sunt classium inquisitoriarum. hoc est, Secũdanæ, Tertianæ, Quartanæque: illúcque reüci solenne est. Quanquã interdum prouocationes iuridiciales disceptationis fiunt Primanorum, duntaxat si ex tempore liquere de iis possit.

Controuersiæ sequester in curia dici potest is, cui liris inspectio commentatióque attributa est. Hic, si vir bonus est, vtrique ambigẽtium æquus iniquúsque esse debet, neutrámque in partem propensus. Disputationis autem suæ libram, cum ad iudicium causæ ventum est, ita censendo suspẽdere ius, vt suum vtrique in vtraque lance tribuat optima fide, vtriusque causæ momẽta expendendo: sic tamen, vt ad extremum, prægrauantia suis põderibus æstimet, cum interim habeat in consilio iuris, æquitatis, morum, exemplorum auctoritates.

Cernere adiréque hæreditatem litium, vel eam aperte repudiare ii coguntur, qui in ius locúmque litigãtium demortuorũ successisse dicũtur. Id est, Litibus cedere, vel Litibus se obiicere: si tamen eo nomine in iudicium vocẽtur.

Competitores audientiæ ambiunt in curia, & salutationes candidatorias factitant. Hi sunt, qui causas instructas, & iudicationi accinctas habentes, in consilium mitti iudices suppliciter postulant, qui cogi sibi classem ac suæ causæ petunt, qui sibi consilium dare operam petunt, qui causæ suæ iudicatum assiduitate flagitant.

Inchoatam causæ expositionem dirimere, excussósque loculos iterũ obligare, Intestina causæ in pluteum effusa in sacculos refundere. Tollere è burello expositum processum, hoc appellant.

Qui prouocationis periclitandæ adire discrimen nolunt, ad deprecationem inclamaris nominibus suis confugiunt, palàm manus tollentes, centusséq; defungũtur in anniculas causas, in bimas trimásq; cẽtusse geminato tergeminóq;.

Iis qui naufragium in foro fecerunt, subsidium calamitatis est naufragii tabulas vtcũque datur, recolligere. Id est, E causa profligata id quod possunt, seruare, vel ab auctore suo, vel ab alio, in quẽ iuris eam ob causam experiundi facultas reliqua est. Nam ἀπὸ κατακλυσμένης ὅ, τι ἂν λάβῃς, κέρδος.

Officium beneficii loco numerare non est probi iudicis, qui ea imputat quæ muneri suo debet. Aut, Qui limen suum teri libens videt ab iis qui officiũ eius causæ suæ suppliciter flagitant. Id est enim non ius reddere vnicuique, sed magno iurisdictionem vendere.

Sunt iudices, quos sic litigãtes colunt, vt diuos quosdam maleficos contemptoribus homines causarii, à quibus non tam auxilium aut adiumentum precari, quàm noxam deprecari moris est.

Causã languentẽ focillare & recreare subsidio & quasi fomẽto diplomatico.

Ad seram prouocationem admitti venia diplomatis, & ad exclusam instrumenti proferendi facultatem.

Rei diu detenti missionem temporariam flagitant, vel absolutam.

Reus vadibus auctoratus & spõsoribus, exauctorari se postulat, vadimoniúmque remitti.

Adhuc salua res est. Id est, Causa adhuc integra.

Postridie Martinalium moris est curiæ è loco superiore solenne iusiurandū causidicis & causarum cognitoribus consessum tribunalis prætereunribus, ore Præsidētis præire in sanctiones regias. Quarū sanctionum recitatio, omnibus iam è curia summotis, & foribus occlusis, ipsum iusiurandum excipit eodē die, aut sequenti in conuentu comitiali.

Curia arestorum suorum verba concipere nō nudis nominationibus, sed titulosis solet, ita tamen, vt actoris reíque titulos, etsi qui alii appellandi sunt, citra verborū honorem nuncupet: quoniam ipsa aresta in verba principis concepta sunt, non quidem pro tribunali ius dicentis ore curiæ, sed à curia ius dictum pronuntiantis.

Quædam secus intus admissa, non nisi summussim foras exeunt.

Lites in curiam inductæ, nonnisi auctore curia conuento partium dirimūtur. Id quod fit venia diplomatis impetrati litis dirimendæ gratia, lite nōdum in consilium missa.

Impetrantur & ab officina diplomatum codicilli ad interpellādum litigii silentium, quod post trimatum instar est litis pro derelicto habitæ, & in actis circunducendæ.

Viatores peregrini & equestres, vadimonia in vrbe non denuntiant. Vrbani autem apparitores & pedestres, intra primū lapidem tantum in ius vocare possunt, aut aliud quippiam pro officio agere.

Iudex sui arbitrii, ac se vno censente contentus, in multorum offensionem incidat necesse est. Quod vitiū non mediocre est in præside cuiuscunque cōsilii, aut curiæ præside. Neque enim qui agmen cogit, semper funem ducere sensus suæ classis, sed interdum sequi debet, atque etiam sæpenumero, præsertim in Senatusconsultis. Vnius enim aut alterius in cōsilio sententia, in multorum incurrens ex aduerso,

Torrum digna sequi potius, quàm ducere funem est.

Si litis spectator cunctatur officio suo fungi, vt fit sæpe ambitiose, cūctationem Præses præcidere ei debet.

Præcipitem prouocationē renuntiare prouocato impunè post octauum diē tantum licet.

Auaritia, simultas, studium, & gratiæ aucupium grassantur in iudiciis & foro perniciosius, quàm pestis in triuiis & in populo.

Reorum quidam profugi, quidam emansores, quidam certaminis detrectatores, quidam planè desertores litis iam adultæ, atque etiam vergentis, id est, ἐρημοδίκαι. Actores etiam interdum malè sibi conscii emansores fiunt. Emansisse etiam interdum reus pronuntiatur, eremodiciúmque secundum defensorem datur, vt secundum petitorem emansitante reo. Deserit etiam petitor interdū vadimonium suum, quando diem à se condictum non obit. Et profugia p[illegible]itorum sunt, vt defensorum.

Lis per detrectationem iudicata, & Ex eremodicio. Per forclusionem vocāt. Sententia eremodicialis.

Eremodicium secundum præsentem datum, sed in primum quenque diem

ſuſpenſum. Id eſt, Saluo die primo. Cui opponitur, Eremodicium iuſtum atque præſentaneum.

Vitam ſimul & litem ducere, eſt Liti non ſupereſſe, Vitā ducere lites ducēdo.

Ducere animū litem ducendo. Id eſt, Oblectare ſe in extrahenda lite, & quaſi ſpiritum in litigando alere. Cic. pro lege Manil. Cum eos portus, quibus vitā & ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis. Virgil. 4. AEneidos, Me ſi fata meis paterentur ducere vitam Auſpiciis.

Cauſæ diſceptationē à capite ducere, eſt Cauſæ expoſitionē ab origine ordiri.

Ductim tractímque litē exercere, eſt Lente & tarde litigare. Contrà, Raptim litem agere, eſt Aduerſario inſtare, & Litem vrgere.

Prudentis eſt litigatoris mature & tempeſtiue iudices in conſilium cauſæ ſuæ mittere, aliud prima quaque die aleam iudicialem poſcere.

Friuola decreta vel iudicia ſunt, quæ nulla ſunt, aut nulla irritáque pronuntiantur. &, Friuolum litis curriculum, qui Proceſſus nullus dicitur, & pro non ſcripto habendus.

Niſi in ius vocatio domum denuntiata fuerit, aut præſenti aut audienti ipſi in ius vocato facta, pro non ſcripta habenda eſt, & quæ poſt huiuſmodi friuolā in ius vocationem in iure contra abſentem decernuntur, fruſtra futura ſunt.

Vt exilii cauſa ſolū vertere dicebant, ſic Profugii cauſa ſolum iudiciale vel forenſe vertere eum dicas, qui iudicio ad diem non adeſt, & vades ſuos aut repromiſſores deſtituit ac prodit. Et is Cedere foro iudiciali dici poteſt, qui nec præſto eſt ipſe, nec per cognitorem congreditur.

Cauſam meam conſulti baſilicani fauſtis ac lætis ominibus proſecuti ſunt. Id eſt, Auctores mihi fuerunt litis proſequendæ, & ſuperiorem eam futurā augurantur & certo coniiciunt.

Cauſa alioquin iure ſuperior, afflicta eſt falſis teſtimoniis.

Reus antè integri ſemper nominis in crimen nunc primum adductus eſt. Id eſt, Primum accuſatus.

Rei eſt hoc primum facinus, Reus in hoc maleficio rudimentum ſecus quid audendi poſuit.

Tirocinium litigandi in hac cauſa feci. Id eſt, Nunquam antè litigaueram. Et Tirones litigatores & nouitii: quibus Veterani & Veteratores oppoſiti ſunt.

Cauſa tua funere elata eſt. Ideſt, Perdita & damnata. Cauſa à funere relata dici poteſt, cuius lis inſtauratur diplomate impetrato, vel alia reſtitutione.

Homo forenſibus intemperiis exagitatus apud ſeſe eſſe non poteſt, nec tranquillam vitam agere & fœlicem.

E cuſtodia cauſam rei dicunt, qui interim dū quæſtiones exercentur, in carcere detinentur.

Cognitores quidam adeò rapaces ſunt, vt non litigantium cauſas procurare, ſed in foro graſſari impune videantur. Multum igitur intereſt inter Cauſarum cognitores, & Fori graſſatores.

Contumelioſæ altercationes, aut vehementius ſcommaticæ, viris bonis non conueniunt, niſi cauſa flagitet, & figurarum lepos excuſet.

Aliud eſt, Ius ſuum vnicuique tribuere, quod munus eſt iudicandi: aliud In

alieno iure ſub tectorio perſonæ in tribunali ſedētis, partem ſibi præmordere. quod eſt non iuriſdicendi munere fungi, ſed prædandi ius coloremque quærere,ac ſibi aſciſcere perſonæ velamento. Sic enim fit,vt iuriſdictio ſæpe ſit alieni iuris captio. quæ ſpecies iniuriæ longè latéque in iure hac ætate quibuſdam in locis conſpicua eſt, ſi famæ teſtimonio credendum eſſe ducimus.

Iura quondam aureæ ætatis æqualia, liberalia fuiſſe memoriæ proditum eſt, antequam Aſtræa iuris auctor in cælum remigrauit. At nūc & iandiu iura ferrea facta (vt Maro appellauit) tamen aurifera eſſe dicuntur, duntaxat eorum tutoribus, miniſtris, & cultoribus.

Cauſa reciduo eremodicio iudicata. Id eſt, Iterum contra deſertorem iudicii iudicata.

Comminus, eminus, cæſim, punctímque rem gerere. Id eſt, Omni ope certare & iudicio contendere, etiam non ſine conuitiis.

E litibus lites ſerere, vt E bellis bella ſerere, & nullam inde meſſem, niſi laborum, moleſtiarum, diſpendiorum facere, hominis eſt natura controuerſi, & litium cupidiſſimi.

In foro quidam arant & ſerunt, vt litigantes: quidam tantum metunt, vt natio pragmaticorum.

Quidam lites laceſſunt: nec tamen, niſi coacti, exercent.

Quæ in proluſoria lite dicta ſūt ſcriptáque, in ſumma quæſtione dicta ſunto ſcriptáque, vel in ſummam quæſtionem valeant. Vulgo dicunt, Impleo.

Id in rem, vel E re futurum eſt, ſi rectè atque ordine factum fuerit. Vulgo dicunt, Bene ſeruiet proceſſui.

Inter ſe partes intra diem tertium comparēt, quem inquiſitorem potiſſimū eligant, aut quibus inſpectoribus ad eam rem vtantur inſpiciendam & arbitrandam. Quod ſi triduo inter eos non conuenerit, curia continuò inquiſitorem nominauerit.

Defenſor porro progredi iuſſus & præcidere. Id eſt, Nominatim declarare.

Inexplorato iudiciū ingredi, & ius experiri. Hoc eſt, Inconſultè litē incipere.

E luto forenſi emergere pedibus ſemilotis.

Mutuum iudicium intendere, viciſſim iudicium dictare. Vulgo Reconuenire dicitur.

Victoria potiri haud incruēta rei familiari. Id eſt, Quæ loculos exāgues reddidit. Victoria Cadmea, quæ haud è re familiari admodū fuit. Litis enim ſumptus victoriæ fructum deuorauerunt.

Stare nuper cœpit in iudiciis hæc ſententia ob curiæ auctoritatem, cuius areſtum exemplare haud pridem inclaruit.

Quibuſdam de rebus non eadem ſtant ſententia omnes curiæ claſſes. Id eſt, Non ſemper idem omnes de eodem ſentiunt.

De prouocatione cōcertatio fuit. Prouocatoris aduocatus extemporalis diſceptationis eſſe dicebat, atque in re præſenti dirimendam. Prouocati patronus reclamās, diſquiſitionis inquiſitoriæ eam eſſe cauſam cōtendebat, eóque delegandam. Id eſt, Ad claſſes inquiſitorias ex formula reiiciendam.

Statariæ quædam functiones ſunt curiæ cōſcriptorum. Id eſt, Vrbanæ & do-

mesticæ. Quædam verò motoriæ, atque viatoriæ, quæ Commissiones vocantur.

Annuæ diei conticinium in quibusdam causis eremodicium facit, vt in redhibitionis gentilitiæ iudicio. In cæteris ferè trimæ diei conticinio cursus litis interpellatur ac dirimitur.

Præscriptio conticinii trimi in causa sacerdotii cõtrouersi, à possessore obiecta, litis internicionem facit etiam in omnem cõtrouersiam. cuius exceptionis hæc verba esse possunt, in antiquum quidem morẽ concepta, Si non triennio continuo citra cõtrouersiã possedisse me appareat. vel, Exrra quam si triẽnium continuum possedisse me sine negotio, doceo.

Statiui menses eo anno solennium feriarum fuerũt edicto principali, Perennis fuit eo anno curiæ consessus, Princeps edicto vetuit eo anno vacationes esse curiæ.

In arbitrium trium hominum res collata, adiectúmque pœnã fore quingentorum aureorum, qui eo non stetisset quod arbitrati forent.

Causæ inuidiosæ actio, vt auribus curiæ putida, diu stare nõ potuit, cõfestímque exacta est, & propè exibilata.

Vltimam vim ambitus parat aduersarius tuus, à qua tibi metuo.

Ad vltimamdimicationem diuturnæ controuersiæ ventum est, iámque calculi in manibus sunt consilii. Iam velis remísque vtendum ambitus non improbati moribus. In eo articulo videas homines alioquin insolentes, ad supplicum speciem tantisper se componẽteis: quosdam etiam honorum fortunæq; fastigia non summittenteis modo, sed etiam demittenteis nõ sine indignitate.

Litigator nondum imbutus forensibus artificiis, Nondum callens formulas exercendarum litium, Adhuc insciens actiter agendi quod agitur.

Qui nondum vti foro iudiciali didicit, sæpe cum dispendio è nundinis illis abit, in quibus non ius tantum, sed etiam iniuria magno nonnunquam redimẽda est qui suum seruare velit.

Homo meticulosus, ac detestatione ærumnarum forensium imbutus, controuersiam decidere quouis modo maluit, quàm iure disceptare cum improbo & confidenti aduersario. nimirum non satis gnarus id esse calumniarũ irritamentum, sic cupidè foro cedere. Qui enim litium natura fugitans sit, hũc vltro interdum occurrere litem intẽdentibus oportet, quasíque certamen lacessere, duntaxat in speciem. Certè quidem ita cessim ire consultius est, vt non foro excedere, sed litem propulsare videatur, non abiecto aut posito, sed reiecto tantum scuto.

Pedem cõferre, certandi potestatem facere, dilationum formulas minuere.

Subitarias copias causæ labanti conscribere, est Noua documenta proferre diplomatis venia.

Locis opportunis causæ subsidia disponere.

Delectum copiarum facere & conscribere, est Indicem instrumenti facere.

Copias suas recolligere, & Copias suas ex officio scribarum recipere, Sacculos suos retrahere appellant. Quod est quasi vasa forensia colligere.

Iudicialis indulgentiæ culpa calumniandi ius in foro vsucaptum.

Sacculosæ controuersiæ atque instrumẽtosæ, argumentiq; sinuosi, insignio-

ribus cauſarum inſpectoribus atque expoſitoribus attribui debent, niſi ætatem litigatorum pendere eas velint qui litium fata regunt.

Curia cenſuit, Quod præfectus Pariſienſis mandatum diplomaticum exequendo lege in reum egit pecuniæ iudicatū, rectè eum ordinéque feciſſe, ipſum autem iudicatum temere prouocaſſe, mulctámque eo nomine cōmiſſam eſſe.

Curia, & foro, & lite eximere, Forēſi nexu eximere. Noſtri Extra curiā & proceſſum ponere dicunt. Iudiciali obſidioni eximere.

Infamiæ eximere iniuriarum damnatos curia ſæpe ſolet, clauſula veniali areſta ſua cludens. Quod tamē iudices iuriſdictionis obnoxiæ vſurpare non verentur, cum viſum eſt, legúmque vim moderari.

Furtis noxíſq; reus planè ſolutus, Nūc Ad purū plenúmq; abſolutus dicitur.

Reus noxa crimineque ſolutus, inſuper quanti ſua interfuit, à delatore aut actore abſtulit.

Tempus lege agendi cunctando eximere, & defenſione procraſtinanda, fugacis eſt rei.

Prolatando detrectare ſubnotationem cōuenti iudicialis, tranſacta iudicialia, & quæ in iure conuenerunt fruſtrari prolatādo. Id eſt, Nolle ſignare appūctamentum, & differre.

Forenſem fallaciam procudere, Forenſem dolum comminiſci.

Decē aut viginti libris mulctare curia improbos litigatores ſolet ob multos menſes rei diſceptandæ, vel prouocationi certandæ exemptos. Nec decem modo & viginti ac pluſculis, ſed etiam denis viceníſque tum regi, tum aduerſario pendendis. Iuriſdictionis enim ludibria alia atque alia in dies eximendo tempori excogitantur.

Areſta defunctoria lites laceſſunt ſæpius quàm dirimunt, & expectationem fruſtrantur eorum quorū intereſt iudicia ſummarum quæſtionū repræſentari.

Die diſceptationis per detrectationem abeſſe.

Litis ordinem curſúmque inoffenſum ſeruare, & iuſtis iudicialibus peractis, rem inſtructam in cōſiliū primo quoque tempore mittere, ſummæ eſt æquitatis litigatorum, rectáque conſcientia præditorum: ſed rari eſt exempli.

Cognitores quidam in curia fruſtratores, & reſtitatores, eóque nomine nobiles notíque.

Pragmatici dici poſſunt hodie, qui Cauſarū ſolicitatores vocantur, qui πράγματα παρέχειν litigantibus minime verſutis ſolent. Vel, οἱ τὰ τῶν δικαζομένων πολυπραγμονοῦντες. omnéſque vno nomine οἱ περὶ τὰς δίκας πραγματευόμενοι. quales fuerunt apud Græcos.

Sunt prouocationum cauſæ quæ protinus, id eſt, ἀμέσως, ad curiam tranſeūt. Sūt quæ tertia, ſunt & quæ quarta demum reſortitione aut vlteriore euadāt ad ſummæ iuriſdictionis curias. Sunt & curiæ quædā temporariæ, qui Magni dies vocantur: qui certo quodam annorum circuitu cogūtur, eǽque duorum generum. Eæ autem demum, quæ regiis auſpiciis edictóque peregrè indicuntur, & è numero curiæ ſummæ conſcriptorum conſtantur: iure ſummæ & vltimæ cognitionis iudicant, duntaxat cauſas moduli edicto definiti, & cauſas præfecturarum quas edictum complectitur. Quod genus cōparatum eſt ad exhaurien-

dam prouocationũ colluuionem in curia circunfluentem. Eorum autem cõuentuũ qui auſpiciis procerũ regni cogũtur, iure à regibus indulto, ſententiæ, infra auctoritatem ſunt areſtorum, & plerunque obnoxiæ conditionis: quod tamen ipſi magnopere grauantur. Cæterum eiuſmodi prouocationum gradatio & ſcanſilis iuriſdicendi ratio, à maioribus ob id recepta, quòd vectigal pendere poſſeſſionum dominis iuriſdicendi poteſtatem cenſuerunt, calumniarum eſt alimentum, & verò palæſtra quædam (vt ſic dicam) inficiatorum hominum & improborum. Siquidem huiuſmodi homines iuuat aliis ſuper alia negotiis aduerſariis ſuis exhibendis aut faceſſendis, tot manus eluctari iudicum, identidem prouocãdo ad ſuperius tribunal, nec antè manus dare victoribus ipſos toties victos, quàm ad vltimam & ſummam dimicationem ventum eſt, vt improbitatis ipſam vltricem & calumniæ, ſic victoriam victoribus ſæpenumero Cadmeam parituram. quippe quibus interim tot manus inuolatrices pragmaticorum periclitandæ ſint, tot exantlandæ ærumnæ certaminum forenſium. Adeò dura eſt eorum conditio, quibus cum foro negotium eſt animali voraciſſimo. Huiuſmodíque pœnas iis pendere neceſſe eſt, qui ſuum ſeruare iudicio, iuréque obtinere inſiſtunt. Id verò mirari deſinent ii, qui animaduerterint ſic moribus res eſſe in Francia comparatas, tertia vt pars hominum qui aliquo ſunt numero, rationes vitæ aut conſtitutas, aut magnopere implicatas habeat in cõmercio fori iudicialis. Certè quidem decus vrbium præſtantiorum circũforaneam vitam agit. quo nomine iuriſprudentia vehementer inclaruit.

Libello ſupplici porrecto in hæc verba reſponſum eſt, Si in ſacculo ſeorſum condatur quod ſero prolatum eſt, curæ fore conſilio, vt eius ratio in re iudicanda hactenus habeatur, quatenus ius æquúmque poſcere videbitur.

In re ſubita ac trepida aliquandiu tumultuatum, donec libello ſupplice curiæ porrecto laxamentum datum eſt ſubſidii comparandi rei iam prope conclamatæ.

Cauſa à curia eo reiecta, vnde erat oriunda. Id eſt, Relegata ad ſuum iudicem cauſa.

Cauſa ſemianimis, atque etiã iam agens animam, diplomate impetrato paululum recreata eſt.

Quæſtio rei capitalis forenſi factione oppreſſa, demitigato Cognitore regio.

Exequendæ rei iudicatæ diſceptator, vehementiorem partium concertationem, integram ad curiam reiecit, ac renuntiatione ſua detulit.

Cum executor lege agere pergeret, nec interceſſioni, nec prouocationi cedens, ſæpius ad curiam prouocatum, vt prouocationem ter aut ſæpius geminaſſe, non ter aut ſæpius prouocaſſe videri vellet. Nunc, Adhærendo prouocare dicunt.

Præſes de libellari poſtulato iuſſit curiam inire confuſam ſentẽtiam. Id eſt, Vniuerſos cenſere, quoniã ſententiarũ diſquiſitionẽ res poſcere non videbatur.

Præſes cum ad diſquiſitionem rem vocare cœpiſſet, vel cum diſquiſitionem tentaret, patres confuſa voce poſtulata repudiarunt.

Aurei ſportulares, vel Aureæ ſtipes, dies immunes munifices ſæpe faciunt, & dies faſtos qui nefaſti ſunt.

Auctoritatem prærogatiuæ multi deinceps secuti sunt. &, Expositoris præro gatiuam paucissimi secuti.

Ascripti sententiæ dici possunt, qui vulgo Comprehensi in sententia vocantur. Et Ascripta nomina, quæ Comprehensa dicuntur.

Multæ in ea controuersia vltro citróq; clades editæ, vel Vtroqueuersus editæ.

Iudicium curiæ secũdum aduersúmque vltro citróque fuit, atque vterque vtrique damnatus & absolutus congruenter personæ intendentis & depellentis. Id Respectiuè damnari & absolui vocant.

Lite & controuersia excedere, est Litigio se explicare.

Omnium causarum in curia iustitiũ iustum ad eum diem fuit, vel ad aliquot dies fuit. Hoc est, Curia cessauit.

Iactum partis instrumenti sui facere, est Testari nolle se ea parte vti. Iactum aliquarum literarum sponte facere, ne pars aduersa causam litis procrastinandæ habeat.

Nec rectè nec ordine rei iudicatæ executorem fecisse pronuntiatum, meritóque prouocatum. Nec ex formula fecisse, nec ex aresti sententia, quòd victorẽ in possessionem deduxit rei aresto non ascriptæ. vel, Vltra fines ascriptos.

Quòd cognitor à cognitore sæpius appellatus de trãsigendis iudicialibus cõuentis, per detractationem diu distulit, curia mulctam commisisse pronũtiauit à sanctione indictam.

Causæ alienæ laboranti subsidia mittere, id est, Documenta commodare, & vtendas dare aliquas auctoritates quæ vsui futuræ sint.

Viatoris acta edere, Eorum quæ lege acta sunt, exemplum edere. Quæ vulgo Expleta dicuntur.

Quæ inter partes conueniunt, probatione non egent. Quæ autem discrepant, probanda sunt ab eo qui in medium ea attulit.

Supplendæ sunt copiæ, si ieiunæ videntur. Id est, Noua productio faciẽda. &, Supplementum copiarum, & Instrumenti subsidiariæ copiæ.

Recuperatores vel disceptatores à curia in hæc verba dati, De re controuersa cognoscerent, & rem instructam ad curiam referrent. Quòd siquid in lite instruenda nouæ controuersiæ oriretur, agerent, facerent, vt è re commodius iudicanda futurum esse ducerent. Id est, Cum potestate disceptatoria dati sunt.

Eius causæ iudicatus auspicia, non primi, sed secundi erant præsidis. vel, Eius rei iudicandæ, vel in cõsilium mittẽdæ auspicium, apud alterum erat præsidẽ. Id est, Eius erat audientiam dare, quia iudicio præerat.

Imperium iudicis vt nõ sui abnuere, iudicis imperium, iurisdictionémque aspernari, vt nihil ad se pertinentia. Id est, Eum incompetentem dicere.

Aliud est omnia reip. causa in persona publici actus facere, aliud publica personam in speciem amictum esse. Tot enim partibus hæc differunt, quot amorem Reip. & charitatem ciuilem in sinu circunferre noctu & interdiu, & inane simulachrum eius virtutis ore & fronte gestúque affingere. Sed ætate scenica & theatrica, satis esse creditur honores gerere vt ornamenta hominum, nõ etiam magistratu fungi, laborésque & molestias suscipere, odiáque malorum præsertim potentium. Refert enim huius temporis sensu, non quid fiat optima fide,

ſed quid optimè ſimuletur & ſpecioſiſſime. Honores igitur gerere, non etiam magiſtratus volumus, cultum atque obſeruantiam hominum nobis poſcimus, quaſi ſtipendiorũ coloraria, fructúmque honoris potiundi: labores & hominum offenſiones grauamur, in quas impingere neceſſe eſt, qui antiquum in morem actu publico fungi velit, & ſpiritu tribunitio. Hui (inquiunt Pſeudocatones) quaſi verò in theatro res ad verum agendæ ſint, aut quaſi ſuccidaneam victimam pro Repub. quiſquam iam mentis compos rem ſuam priuatam ſubditurus ſit. Non ii iam ſunt mores, non ea communis iam prudẽtia. Pereant ſibi reíque publicæ leges, ſanctiones, inſtitutáque maiorũ, & verò decus ipſum regni, Iuſtitiæ numen, potius quàm honoris noſtri iactu fortunæque ſeruentur. Quod enim agas Reip. ſi rectè cedit, à nullo rependitur, cũ ab vniuerſis debeatur. ſi male, à ſingulis cũ cõuitio reprehenditur, quòd vniuerſis incõmodè factum eſt. Sedere cœpit hæc ſententia, cum in primis rerum actibus, & ad fata noſtra ſumma pertinentibus, tum verò in forenſibus, & adminiſtris actionum popularium, quæ nuſquam non tutores habenres, vbique ferè iuſto orbæ ſunt patrocinio. At horum ſunt tantum iudicia parentalia, & actiones iuſtitiæ ſugillatæ vindices, legúmque vim paſſarum. Atqui in quem omnis ſuas actiones princeps, populus, vniuerſi tranſcripſerũt, is cunctorum & ſingulorum vicem dolere pro ſua debet, cum pro poteſtate ſuſcipiendum habeat. Quid autem ſibi ſpecioſe timeat, qui nouit ſacroſanctum ſe magiſtratum gerere, eiúſq; perſonam quaſi paludamẽtum eſſe ſciat caduceatoriũ inter acies armatas & prælianteis? Profectò tantum Reip. depoſitum cuſtodis indigebat, officiíque exactoris. Maléque id olim conſtitutum eſt moribus, quòd huiuſmodi tutores, ſibi lõgè magis quàm tutelæ negotianteis, ſuſpectos nemo datus eſt qui poſtularet, vel ſuſpecti cõuictos & manifeſtos. Vt autẽ muneris huius functio pleriſq; in locis conſtituta eſt, inane nomẽ magiſtratus citatur in omni parte quæſtionum exercendarum, formularia magis obſeruatione atque defunctoria, quàm ad legum tutelam, facinoroſorum criminum animaduerſionem, & præſidium inermis multitudinis, quæ tutelæ ſuæ eſſe non poteſt.

Quædam cauſæ non tam ſuapte vi ſuperiores ſunt, nec ſuo iure nixæ, copioſóque apparatu inſtructæ, quàm commendatione hominũ potentia aut gratia forenſi pollentium.

Cauſa ſuo & natiuo iure nitens, & iure aduentitio auxiliaríque confirmata.

Cauſa ſola iuſtitiæ & æquitatis commendatione gratioſa, potenti aduerſario par eſſe non niſi ægrè poteſt.

Inter audientiæ competitores veri candidati Cæſaris plerunque prærogatiuas ferunt.

Inſtitoriam operam nauare litigantibus, ſignificare poteſt id quod dicunt, Solicitare proceſſum.

Iacta eſt alea cauſæ tuæ in alueo parum tibi commodo & opportuno. Id eſt, Cauſa tua iudicatur in claſſe, in qua aduerſarius tuus longè te plures habet æquos iudices.

Adhuc Marte cauſæ communi conſilium diremptum eſt. Id eſt, Neutrã adhuc in partem propenſior eſt ſententiarum numerus.

Est causa aliquando,quæ Marte suo inferior, auxiliis ferētariis superior euadit,si tempestiue accedant.

Sunt qui copiis suis diffidentes,arte strategematica vicerunt, aut Marte auxiliari.

Interdum causa,quæ in procinctu multo infirmior videbatur,Marte necopinatò verso,ad extremum victrix euasit. Sors etiam iudiciorum ad auram quādam fori nonnunquam versabilis est, vnde minime aut metuendum aut sperandum esse putares.

Cognitor publicus sic cum suo Theseo, aut suis cum Theseis sic à Rege denominatum se Regium meminisse debet,vt tamē princeps non minus illi populi iura,id est,publica,quàm regia fiscíque cōmendata voluerit. Præsertim cū quicquid populariū est, sit etiam principis: opésque regiæ inexhaustæ & restibiles,non in ærariis sanctioribus,sed in singulorū loculis conditæ sint, in Frācia quidem,vt si vsquam gentium.

Præsenti numine iustitiæ afflati tum iudices curiæ, vnde ius stabat æquitate conditū,ab eo sententiam dixerunt, ambigētium personas in iudiciis amussim albam in alba structura esse debere ducentes.

Qui conuentus agunt peregrè iuridicos auspiciis regiis,intra fines diésq; præstitutos tantum & cognitionis modulos,pro potestate iudicant.

Asylum legum,Arx iustitiæ,Innocētiæ aut vim passæ, aut iudicio circunuentæ propugnaculum, dici potest Exhedra, vel Cōclaue patens aduocationis regiæ. Liceat enim tales vel fingere, vel votis exposcere, quales esse cupimus intercessores rerum malarum,suasores rerum bonarum,præsentis semper animi actores & defensores de sententia iuris & æquitatis.

Cognitor regius populíque in curia, quasi machina quædam iustitiæ in cōmune consulentis, duobus velut organis illis automatis mouetur,regiis causidicis. quos magistratus sui collegas sic habet à consiliis & causarum actionibus,vt tamen penes eum sint auspicia Triumuiratus, quasi apud choragū, si iure suo vti velit. Hi tres in mediis priuatarum causarum actionibus interim sic consurgunt, cum res ita nata est,vt quōdam in Græcia chorus in theatris inter duos actus fabularum in mediū prodire solitus erat. Illud igitur summopere obseruandum obiter consurgētibus, hic vt iustitiæ partes chorus officiúmque virile defendat, neu quid medios intercinat actus, quod non proposito conducat,& hæreat apte.

Decora in curia parta causidicos claros faciunt. Id euenit in prosperis actionibus causarum insignium.

Redemptor quidem litium, cinnum calumniosæ litis ex colluuione iurium futilium concretum,in iudicium deduxit,negotiúmque improuisum diuturno possessori nunc facessere pergit.

Huius liticulæ disceptatio summam causæ decernet. Id est, Præiudicium erit.

Liticulæ obiter enatæ,sunt Quæstiones emergētes. Lites summā causæ præcurrentes,& summæ liti præuertendæ,sunt Incidentia.

Impetrati diplomatis in mediū deductio omnib⁹ sentētiis antiquata est. Idest,

p.i.

Diplomatis repulſam tulit.

Poſtulatio iudicialis pronis auribus exaudita eſt.

Sacculos exenterare,eorũ extiſpicium facere, vitale viſcus cauſæ furtim ſubducere. Id eſt, Cardinalem auctoritatem.

Recuperatoribus iuriſdictionem liberam princeps, & ſine curiæ ſuíque appellatione conceſſit.

Hirudines forenſes, exangues loculos litigantium tandem reddunt. Id eſt, Turba fori alumna,& natio pragmaticorum.

In aliqua claſſe curiæ cum ſententias ita adæquare contigit, vt ad aliam claſſem anceps alea denuo deferenda ſit: delecti duo mittuntur rei expoſitores, patroníque ſuæ vterque ſententiæ,qui diuerſi rem exponant. Diuiſores appellant,vel Diremptores potius. quaſi dicas, Alternantis adhuc aleæ decretores.

Cognitores cauſarum eo iure ſunt,ſi aut actoris cognitor, aut rei, quippiam agat in lite exercenda,aduerſus quod inter eos conuenerit, ſupplice libello aut diplomate ad diſceptationem curiæ vocandus eſt.

Hac de re partes dixerunt ſe futuros in auctoritate curiæ, ſiquid conſtituere vellet.

Refutationes teſtium partim derogant teſtimoniis, quædam planè abrogāt, quædā pro non ſcriptis habentur. In curia Bonas vocant,& Simpliciter aut magnopere notandas,& Prætereundas.

Curiæ ſententia fides auctoritati arrogata eſt. Id eſt, Dictum eſt, fidem illi habendam eſſe.

Libello ſupplici diſceptator partibus datus hic aut ille cõſcriptus. Loquatur, in curia id appellatur.

Quàm maximè gradum in iure actor infert, tam maxime pedem refert reus tergiuerſabundus.

Ea de re nihil temere decerni tum placuit,ad frequentiorémque curiam res dilata.

Copiæ litis anteſignanæ. Id eſt, Pars præcipua inſtrumenti.

Poſtulatori abſciſſa ſpes impetrandi. Id eſt, Pernegata poſtulatio. &, Reſponſum eſt, vltra ne poſtulet.

Indicere litem alicui,& Lite non indicta iudicium dictare. Id eſt, In iudicium vocare non antè appellatum de agnoſcenda fide bona.

Iudicum æquitatem experiri noluit. Id eſt, Litem decidit.

Cognitor abſentis,cum defendere cauſam detrectaret,cum iureiurando à curia interrogatus,negauit ſe quicquam commentariorum habere,vnde cauſam abſentis tueretur.

Ex conuento, vel è ſyngrapha iudiciali, vel è condicto ad diem adeſſe in re præſenti. Id eſt, Per aſſignationem vel decretum iudicis.

Si vi aperta res procedere non poteſt, cuniculis agere oportet, vel Cuniculis res tentanda.

Fucatam litem mouere, Iure fucoſo cum aliquo experiri. Id eſt, Colore tituli quæſito.

Cauſa frontis perfrictæ, vel frontis calumnioſæ, prima ſtatim actione exploſa

eſt damnatáque. Id eſt, Quæ exordium impudentiæ plenum habebat. Contra verò Cauſa ingenuæ frontis & candidæ, ſecũdo cõſeſſu excepta eſt. Id eſt, Quæ præ ſe ferebat candorem animi & ingenuum propoſitum.

Hic annus fœturam litium miram attulit: &, Baſilica iam non capit multitudinem litigantium. Indulgentia enim iudicum fouet litium materiam.

Calumnioſæ litis ſocietatem coire, Fœdus occultum & colluſorium inire ad circunueniendum iudicio tertium litigatorem.

Patronus cauſam inuidioſam acturus, hominúmq; opinione damnatã, præoccupatarum aurium præiudicium ſic oratorie deprecatus eſt, vt ſibi iam æquam attẽtionem fecerit, cauſǽque inuidiam magnopere minuerit, antequam ad narrationem veniret.

Infractus iam litigator & ſummiſſus deciſionem litis circunſpectat.

Intentione iudiciali prædium clientelare, vt commiſſum, depoſcere.

Intendere iudicium commiſſæ clientelæ.

In iudicio iniuriarum expoſcere reum ad pœnam pendendam ſupplicem atque honorariam temerariique maledicti indicem atque deprecatricem.

Fides pacta indici, & ab eo accepta, rem ſibi noxiæ non futurã, duntaxat per curiam, curǽque curiæ futurum vt impunè quoque ſit à principe, qui ſolus id præſtare poteſt.

Fides curiæ data haud futurũ indicium noxæ, quãtum quidem præſtare curia poteſt.

Cauſarum cognitores à lite cõteſtata domini eſſe cẽſentur, vt procuratores, quibus iure experiundi cura mandata eſt. Cæterum cognitorum mãdata precaria eſſe cenſentur, ſi pœnitenda videantur litigantibus.

Ea demum eſt iuſtitiæ officina, in qua ex æquo vtrique diſceptare licet, loquendíque viciſſitudo & poſtulandi æqualiter libera.

Interponere querelam interturbatæ poſſeſſionis, vel violati iuris. Liuius, Interpoſuerat querelam de iniquitate decretorum. Interpoſitum iudicis decretum, eſt Interlocutio decretoria. Et interpoſita ſententia diſceptationis ad repagulum curiæ.

Lites maturæ, & quæ conſilium manere videbantur, ſæpenumero recrudeſcunt rerum nouarum molitione, & venia diplomatica litem redordiendi.

Rei poſt annos triginta iudicatæ, actio ſemper ſalua eſt.

In iure gradum bona fide conferre, non ſimulate, & cauſabunde, atque alias ex aliis moras fingere impudenter, & comminiſci, vt cognitores ſolent, eo nomine vendibiles improbis litigantibus, conniuentibus ſcitis curiæ quamlibet minacibus.

Sæpe temporis breuitas neceſſitatem exprimit quædã inconſulte tranſigendi, quæ rei ſummæ captioſa ſunt. Et alioqui quædam exiſtunt in iure, in quibus conſilium è re præſenti capiendum eſt.

Pro imperio cauſam transferre viatores ſolent, quibus hoc diplomate mandatum eſt, ſi iudex cunctetur id facere.

Quandiu translatio causæ disceptatur, iudex iustus esse causæ ipsius non potest. Id est, Quandiu incompetens iudex esse dicitur.

Translatiua causæ præscriptio cognitionem ita moratur, tantisper iudex non sit.

Litem inclinatam ruentémque sustentare aut libello aut diplomate.

Interdum quæstiones in lites vertũt, & criminum iudicia in ciuiles controuersias transcribuntur, & ex æquo disceptatio reo aduersus actorem constituitur. In processum ordinarium admitti dicunt.

Turbine iudiciali vel curiali ictus, ac fulmine perculsus dici potest, qui omnibus exemplis iudicii calamitosi mulctatus est, & aresto fulmineo omnibus fortunis euersus.

Disceptator peregrè iturus, vel litis inspector, cognitione vel inspectione se abdicare debet, in officióque scribatus chirographum suum inducendum curare. Exauctorare etiam id dici potest. Auctoritati enim sunt causis inspiciendis curiæ conscripti, qui sacculos ab officio, vt sequestres, accipiunt, & chirographo in ephemeride curiæ ascripto habere se tot numero sacculos fatentur. Ex qua ephemeride è demortuorum domibus frequenter litium instrumenta ab actuariis recipiuntur.

Exauctoratæ litium auctoritates & copiæ dici possunt, quarum ii qui protulerunt, prolationem renuntiant, testantes se nolle iis vti, earúmque vsum abnuere. Quod fit interdum, cum falsi insimulantur ab eo quem contra prolatæ sunt. Exauctorata sunt etiam testimonia & inquisitiones, quarum curia rationem non habituram se in re iudicanda, vel non habuisse pronuntiauit.

Litis inspector, id est, Sequester & commentator, litis inspectione, aut expositione abdicare se iussus est sententia curiæ, vt suspecti accusatus libello supplice ab altero litigatorum. Quod Abstinere à relatu vulgo dicunt. Interdum vbi suspecti accusatio parum est verisimilis aut speciosa, abdicare se expositione causæ dicitur, non etiam è consessu consilióque facessere.

Ampliata tertiùm disceptatio, corollarium etiam vnum aut alterum dilationum additum. Id est, Dilationum additamenta improbitate tergiuersantis expressa.

Exceptum in aresto, ne quippiam principis quæstionis in curia actũ esse videatur, & præiudicatum. Id est, Ne de capite controuersiæ quicquam in iudiciũ venisse videatur.

Subdisceptator, est Surrogatus in locum commissarii à curia dati.

Subcognitor, Substitutus procuratoris.

Sub diem rei in consilium mittendæ data visceratio liberaliter. vel, In gratiã rei iudicatæ visceratio data. Id est, Ferina caro distributa.

Quanquam hominem litigantem sui iuris non pœnitet, nec copiarum quibus causa instructa est, prudentis tamen est hominis mediocris lucri gratia cõditionem commodam nõ respuere. Communis enim est Mars fori, ad vltimã vsque catastrophes clausulam.

Signa certaminis forensis nec loco promota sunt ad hunc diem, nec

rurſus retro recepta. & neuter impreſſionem fecit in copias alterius. vterque in ſuo gradu obnixus ſtare videtur. Id eſt, Vterque magna ſpe fretus eſſe videtur, & communis eſt adhuc Mars belli, & neutro propenſior.

Cauſa iam fato ſuo perfuncta eſt, etſi nondum euentus innotuit partibus.

Inſpector litis iuſta commẽtationis enarrationiſque impleuit, omnibus numeris officii expoſitoris vſus eſt: quare iuſtis ſportulariis fraudandus non eſt.

Auctoritates prolatæ è monumentis curiæ repetitæ.

Addere gradum litibus tarde procedentibus. Id eſt, Vrgere cauſas, & cunctantibus aduerſariis inſtare.

Res teſtibus inquiſita, & Res tormentis quæſita.

Teſtificationes rectè atque ordine perſcriptæ & conſignatæ viſæ ſunt. Id eſt, Inquæſta bene & debite facta, vt vulgo loquuntur.

Ea quæ facti erant controuerſi, teſtibus inquiſita, & ad iudicium relata, vel prolata. Id eſt, Inquæſtæ reportatæ ſunt.

Vnica diſceptatione controuerſia decreta eſt, Prima altercatione expugnata poſtulatio.

Impreſſio fit in cauſam, vt in aciem inſtructam, quando alter litigantiũ cedere inſtitit quaſi certamini impar.

Res per impreſſionẽ iudicata eſt, quando iudex alteri parti æquior iuſto, imperio & terrore in alteram vtitur, & iuriſdictione violenta, aut ſi teſtes interrogando territat.

Fecialia iura fori violare dici poteſt, qui contra rem tranſactam ac deciſam rurſus litem perſequitur, vel contra arbitrium conſcriptum.

Contra prouocationem facta, irrita pronuntiata ſunt. vel, Poſt prouocationem acta, pro nihilo ducenda ſunt.

Sanctio pontificia de pacatis poſſeſſoribus ſacerdotiorum, euerriculum eſt omnium litis argumentorum.

Lis ſurſum deorſum agitata, vel rurſum prorſum ordinata. Id eſt, Præpoſtere inſtituta & exercita. ἄνω κάτω τὴν δίκην διαζεῦξ.

Pacem forenſem in leges omnes ſuas cõficere, Eſt ita cauſam decidere, vt ſibi ius dicere videatur, qui hoc ab aduerſario exprimit.

Litem habere præcordia fodicantem. & Curæ quædam forenſes pectus litigantis fodicant. Vulgo Tangere cor dicuntur.

Homo clade forenſi alia ſuper aliam non ſolum mulctatus, ſed etiam mactatus vſque ad egeſtatem.

Forum litigioſum, id eſt, Litibus frequens. Homo litigioſus, φιλόδικος & πολύδικος.

Hac de re ius tecum experiri certum eſt, quandoquidem tu fidem bonam agnoſcere niſi coactus nequis.

Actum agere minori annis licet, qui ſine curatore iudicium intendit aut depulit.

Lites quædam bene & commodè procedunt, & quædam præpoſterè: nonnullæ nõ tã procedere quàm retrocedere dici poſſunt, vt Arua neque Auſoniæ ſemper cedentia retro. Sic Lis interdum à proceſſu ad retroceſſum vertit, aut

auersis vestigiis procedit.

Succedit res forensis alicui sub manu, quando apposite ei procedit.

In re subita ea potius vtendum defensione, quæ ad manum venit, quàm nulla. Id est, Quæ ex tempore subit. Vt, Telum iaculari, quod obuium est inermi.

Rectas & simplices manus (vt dicitur) aduersarii excipere aduocatus quilibet experiens animique præsentis, potest. Tectas autem & auersas propulsare, raræ est solertiæ atque vigilantiæ. Hoc est, Astute figuratéque dictis apposite respondere. Translatio est à gladiatoribus. Ex Quintiliano.

Fucum curiæ facere, vulgo Abuti curia dicunt.

Expensarum remissionem vel gratiam depacisci, & sic liti cedere.

Quiduis depacisci non recuso, quod cum incolumitate causæ fiat.

E forensi naufragio tabula arrepta emergere. &, Seruare è lite perdita quod potest seruari. &, Re perdita defungi quàm leuissimè fieri potest.

Ipsa si cupiat Salus, quosdam seruare non potest, quasi noxæ deuotos calamitosæ.

Animo præsenti causam agere. Id est, Non perturbari: Animo præsenti testificari, Animo præsenti interrogatum respondere.

Intendere fallaciam vel captionem forensem aduersario. Hoc est, Captare, & imminere occasioni hominis circunueniendi aut opprimendi.

Inspectores litium summa veneratione coluntur ab iis qui audientiæ candidati sunt. Ii sunt præcipuè, quibus omnia (vt dicitur) dolia, omnes feriæ relinẽdæ sunt, si huiusmodi obsequia non grauantur.

Homo luculenter auctus forensibus victoriis.

Homo plenus litium, inanis & vacuus fortunarũ. In foro negotia, alibi versuras faciens.

Meliore loco causa est, & peiore interdum loco. Hoc est, Prospere cedit. Vulgo, Casus bene procedit. &, Lis malè nobis succedit. Virgilius,
Quo res summa loco Panthu. Terent. in Phormione,
Loquere obsecro quo in loco sunt res & fortunæ meæ. Sic Cæsar, Cum ex calo num fuga cognouisset, quo in loco res esset.

Possessio memoriam excedens, Possessio memoria antiquior. Immemorialẽ vulgo vocant.

Iurisdictionis corruptelæ, Vulgo Abusus dicuntur.

Ab hasta minoris curator non summouetur. Id est, Ad auctionem inter licitatores admittendus est.

Litigandi tirocinium magna mercede feci. Rerum forensium rudimentum magno dispendio posui. Vulgo dicunt, Carè emi litigandi experimentum.

Qui interdicto ius experiri velit, intra annũ agat quàm vis facta est, aut possessio interpellata.

De capite & fortunis ambigere, Capiti ac fortunis consulere.

Liticula liti agnata, Incidens vulgo dicitur.

Cum litigator iudicio prolusorio cecidit, fit tanquam caducum auspiciũ in summam litis. &, Sententia aduersa omen est ad summam quæstionem.

Prolusorium iudicium moribus nostris exerceri potest in eum, qui domum reuocandi ius habet, aut iudicii transferendi. Vt siquis hospes inuentus in hac vrbe, ad præfectũ in ius vocetur, vt chirographum suum cognoscat, & detrectet id facere, quòd dicat nõ suum hic forum esse. Manu enim in vasa eius viatoria, atque in equos iniecta, cogitur agnoscere aut abnuere. Ita fert ius municipum & ciuile huius vrbis, & aliarum multarum.

Prolusorium in reos infulatos iudicium, id est, προάγων, Regium præiudicium est. vulgo Casus priuilegiarius dicitur. Et Prolusiones animaduersionũ in reos fori Pontificii fiunt à iuridicis regiis, & à curia vsque ad exiliũ. Animaduersio enim prolusoria præcurrit animaduersionem pontificiam. Sunt autem certæ species huiusmodi criminum, quæ animaduersionẽ regiam & prolusoriam postulant: vt siquis magistratus regius in munere suo fungendo crimen admisit concussionis, aut repetundarum, aut falsi.

Causa conflata è symbolis consultorum basilicæ. Id est, Multorum aduocatorum commentatione & consilio causa instituta est & conformata.

Cinnus litis è iuribus multis controuersis in vnum cõfusis confectus. Id est, E iure multiplici à pluribus cesso.

Actionis vehementis mucronem retundere firma ac solida defensione.

Huius intentionis mucro, alioqui validus, in scutũ incurrit longissimæ præscriptionis.

Conscripti quidam curiæ diligentes sacculos de manibus non ponere existimantur. Id est, Assidui esse in causarum instructarum commentatione, aut enarratione. Vulgo, Magni extractores vocantur.

Homo frugi aut literarum amans, cum negotium habet cum foro, mus est in pice aut resina conflictans.

Liticulæ velitates, & Velitatiunculæ forenses, sunt Concertationes litis contestationem percurrentes.

Iurium forenses inuolatores, sunt quasi quidam prædones fori. vulgo Volatores vocantur.

Habent controuersiæ suos actus in foro, vt olim fabulæ in comœdiis. Quorum secundus est litis contestatio, vltimus est catastrophe, id est, Sententia, aut alius litis diremptæ finis. Sunt autem interdum placidi motus & statarii, interdum motorii & turbulenti, solicitantes vehementer mentes litigantium.

Litem & quæ liti cedunt, vincere, Id est, Principalem litem, & eius accessiones sumptúsque auferre.

Cedere liti & iis quæ liti cedũt, est Simpliciter lite excedere, Nulla pacta cõditione chartam (quod aiunt) puram aduersario porrigere laturo conditiones legésque quas libuerit.

Causa siderata dici potest, quæ inter consultos conclamata est. Sed Sideratio, repentinus est causæ morbus, qui aliquo casu præter expectationem euenit, quasi à vento aliquo fori noxio.

Vltima iudiciorum experiri statuit, qui conditiones fori non tentat, vel respuit oblatas.

Rem ad curiam delatam præsidi aut præsidibus, illi ordine consulere non li-

cuit,tumultuariique decreti simile consultum fuit.

Causa in consilio exprompta & enucleari cœpta, nescio quo casu de medio summota est. Processus(aiunt) è burello retractus.

Executio decreti mandata circuncisa cunctatione,sublata prouocatione.

Spero curiam primo quoque die operam mihi daturam. Id est,Audientiam me habiturum,& causam meam in consilium missum iri.

Exacti iam mẽses annique curriculi forensis videbantur, cum causa iudicationi matura retro inhibita est.

AEtatis iam exactæ controuersia in curia senescit.

Nunquam exacta sunt tempora causis, quæ post solennem prouocationum clausulam in curia inter iudicandas admissæ sunt. Senium enim non sentiunt, nec eremodicii quamlibet longi cariem causæ quæ in curia ad iudicatum admissæ sunt.

In causis captatoriis & morosis semper aduigilandũ,qualis est causa redhibitionis gentilitiæ, in qua casus formularis, causæ est internicio,cũ eo quòd anniculum eremodicium etiam litem ad tabem perducit.

Circularis sacerdotiorũ collatio vel nominatio,Est quæ in orbem recurrit. Vulgo,In turnum conferre dicunt.

Horæ libellariæ curiæ sunt,quæ destinatæ sunt recitandis & iudicãdis libellis supplicibus. In quibus tamẽ causæ iudicii translatitii interdum iudicantur,antequam consessus classium coierit.

Interdum euenit vt in causa trioboli,talentum impendatur.

Vitiosa lis vel controuersia dici potest, quæ vitio instituta est & contestata vt Vitiosus consul, qui vitio creatus erat, dicebatur, & abdicare se magistratu cogebatur.

Stipatio basilicana est multitudo miscellanea,& ita frequens,vt basilica peruia facile non sit.

Scribarũ cõmentarii intercisi aliquando reperti sunt. Id est,In quibus chartæ quædam desideratæ sunt.

Hic calculus imprimis ponendus in causa iudicanda. Id est,Hoc punctũ maximè animaduertendum.

Impetrare veniam noua documenta promendi.

Causæ quædam prima intentione magna flagrãt inuidia, sed in processu inuidia extinguitur,& in fauorem vertit.

Hæc fors forensis viderit, quæ multũ in causis potest,ita vt gubernacula interdum aleæ iudicialis tenere videatur.

Per me quidem duæ aut plures controuersiæ, quæ natura sociæ & cognatæ videntur, vnà quoque copulentur: cum eo tamen, ne mora alterutri fiat iudicandæ.

Subsidia causæ ad omnes casus parare,prouidi est litigatoris.

Vide,nequid incommodè de causa communi consulas.

Homo causa magna naufragus, qui causa magna cecidit. Homo ære alieno mersus ob naufragium causæ grandis.

Procrastinante reo obrepsit dies eremodiciorum.

Cauſa retinendæ poſſeſſionis vno & altero membro iam capta. Id eſt, Quādo ſequeſtri primum res permiſſa, deinde vindiciæ ſecundum petitorem iudicatæ ſunt. Quod cum factū eſt, cauſa altero iam præiudicio ſauciata eſt. Cui ſi acceſſerit poſſeſſionis ab eodem abiudicatio, & petitorium iudicium intēdatur, cauſa tum trahere quodam modo caudam videtur.

Coorta in hominem decuria petitorum, de eo dici poteſt In quem multi iudicium dictauerunt.

Sunt ſtructores litium, ſunt & architecti. Aduocati & iuriſcōſulti cauſas architectantur: ſed ſtructura magis eſt cognitorum, architectura fit in conuenticulis conſultorum.

Quarundam litium incunabula exigua ſunt & obſcura, ſed ſenſim euadunt in controuerſias illuſtres.

Vlcus cauſæ vel Vulnus iam obductum lōgo interuallo refricare. Id eſt, Vitium cauſæ latens, & iamdiu contractū obiicere, quod nullus animaduerterat.

Vulnus cauſæ in tempore non obiectum, cicatricem duxiſſe videtur, cū iam obiici non poteſt. quod Coopertū eſſe in foro dicunt. hoc eſt, Acto aliquo ſequenti obliteratum & quaſi condonatum.

Prouocator præſidens prouocati ſpiritus gerit, Prouocati frontem habet & vultum.

Aduocatus in cauſa ancipiti velis fiduciæ vectus eſt ad extremum: euentúſque reſpondit fiduciæ.

Actoris aduocatus in ſecūda ſua actione, quicquid rei cauſidicus exceptionis apprehenderat, de manibus eius extorſit, ſicque inopem defenſionis vacuúmque reliquit. Vulgo dicunt, Eliſit omnia eius media defenſionum.

Per poſticum obuiam procedere, eſt quod vulgo dicunt, A poſteriore parte obuiam venire. Quod etiam dicere potes, Tranſuerſo tramite occurrere. Vt ſi dicas, Qui recta obuiam progredi, vel Qui recta pedem conferre non audet, tranſuerſo tramite occurrit.

Cauſa multis præiudiciis ſauciata, tandem iugulata eſt extremo certamine.

Cauſa iam tabe longa confecta, per æqua, per iniqua decidenda eſt.

Suppreſſiones copiarum ſaccularĭarum litigantem ad incitos redigunt. Eſt enim Supprimere, de medio tollere, clàm interuertere, vt apud Ciceronē pro Cluentio, Capit conſilium, vt pecuniam quibuſdam iudicibus polliceatur, deinde repēte ſupprimat. Et Suppreſſio pecuniæ pro Interuerſione. & Suppreſſores ſimiles ſunt plagiariis, in tract. Ad legem Fauiam.

Plani palatini ſunt quos Corbinatores vocāt. Sic Plani quidam forenſes ſunt vbique fere.

Actore regio poſtulante res in medium vocari cœpta, & curia inquirendum decreuit.

Res atrox primum viſa atque animaduertenda: Sed cum in medium vocari cœpta eſſet, factione ſuppreſſa eſt.

Multæ cauſæ eodem pertinentes in medio relictæ ſunt, nec curia quicquam adhuc areſto conſtituit. Difficilis enim earū eſt diſceptatio, & præiudicia curiæ formidoloſa vidētur. Quare vt ſimiles cauſæ in medium adducuntur, in ordinē

cum aliis rediguntur ſolenni in hac ſpecie verborum cõceptione. Reiiciuntur enim in diem incertum, vel verius in ferias curiæ nunquam venturas. quod tamen ſine captione fit litigantium. Ita enim cauſæ ampliantur cum aliis, vt interim ius reddatur ambigentibus citra præiudicium.

Iura cauſæ & Cõmoda à Cicerone vocantur, quæ Græci δικαιώματα καὶ δικαιολογήματα dicunt. vulgo Media cauſæ dicuntur.

Cauſa in ſummas anguſtias adducta, & litigator in articulo tẽporis oppreſſus & aſtrictus ab vrgente aduerſario, ac nihil remittente. Homo enim deprehenſus rimam reperire non potuit in anguſtiis.

Hæc mihi cauſæ labes fuit, Hanc vnicam ob culpam cauſa cadere mihi contigit tametſi ſuo Marte vndique ſuperiore.

Hac noxa accepta nerui cauſæ inciſi ſunt vel executi. Id eſt, Hac negligentia vel culpa, vel ignorantia, cauſa magnopere debilitata eſt.

Homo cauſarum inſpiciẽdarum cupidus, Litium in conſiliis exponẽdarum appetens & flagitator, Qui libens cauſas enarrandas commentatur.

Qua de re iure certari oportet, armis non contendere. Cicero.

Aſtipulator cauſæ, Inſtitor litis, Cuſtos cognitoris, & Exactor operis, Pragmaticus cui cauſæ procuratio commẽdata & inſtructio. Solicitator vulgo dicitur.

Eiuſdem cauſæ iudicem & aſtipulatorem virum bonum eſſe non decet.

Poſt manus regiæ iniectionem in prædium clientelare, manũ patroni corroborantem, ſacroſanctus eſt clienti fructus eius.

Litigatores quidam male ſibi conſcii, nihilominus de calumnia iurare non verentur.

Cauſa offenſatrix & identidem reſtitans & interſiſtens, ad extremum actum perduci vix poteſt. Id eſt, Quæ progredi in curſu forenſi non niſi ægre poteſt.

Hæc dicis, cauſæ tuæ, non etiam veritati ſeruiens.

Cauſa quæ per ſe ſtare non poteſt, indiget adminiculi, id eſt, Subſcriptoris.

Homo moroſus nec cedere vult, nec contendere poteſt, nec pedem inferre in cauſam nec referre. Vulgo dicunt, Nec litigare vult nec ſoluere.

Quædam ſunt de quibus pronuntiari in vniuerſum non poteſt. Id eſt, Quorum regula generalis conſtitui non poteſt.

Cautio non in perſonam modò cauentis, ſed in rem etiã ipſam ſcripta ſimpliciter & cõcepta. Id eſt, Non de facto ſuo tantum promiſit, ſed de omnium. Vlpia. in tract. de vſufr.

Reo criminis manifeſto quorundam iudicũ miſericordia calculos atros æquauit. Quod ſaluti fuit homini.

Homo cõſiliarium hactenus & iudicem egit: hinc iam amicũ magis, quàm iudicem exhibuit, aut inimicum.

Literarum exempla deſcripta, & coram aduerſario apud officiũ ſcribatus recognita, integram fidem obtinent.

Funeris curatores, qui & Funeratores vocantur, annum totum lugubrẽ moribus noſtris mancipio poſſident bona mobilia defuncti.

Duobus ſpatiis in baſilica horis baſilicanis confectis, plenus rerum nouarum ſæpe vaniſſimarum, ad prandium abibis, aut ad cœnam.

Ipsum hæredémve eius, eúmve ad quem res tum pertinebit. Id est, Causam ab ipso habentem.

Longæ litis exitus superstes litigatori fuit, vel Superfuit litigatori. Fabulæ forensis catastrophe, superstes ei fuit qui in scenam eam induxerat.

Hic litis exordium, progressum, & instrumentum machinatus est. Id est, Litis ordinator fuit & machinator.

Causa nō modo præclare instructa, sed splendide armata, atque etiā ornata. Id est, omnibus numeris instruendæ litis cumulata.

Controuersia argumentosa, id est, Crassus processus. Et Lis argumentosè copiosèque enarrata & exposita ab inspectore.

Litigator omni iure lege agēdi defectus, iudicium dictare sustinuit. &, Reus omni defensione cassus tamen defendere pergit.

Sinuosi processus controuersia exitum non habens.

Iudex vel executor paulum pleniore officio functus, quàm æquū fuit aut iustum. Id est, Qui vlterius progressus est, vt vulgo dicunt. Contrà, Executor meticulosus, vel paulo religiosior, ieiune officio executoris functus.

Certa manus petitoris, & Intentio dici potest, cum actor non aberrat à scopo litis institutæ, & id vicit iudicio quod intentione sua prosecutus est.

Interdictorum retinendæ possessionis cognitio, inter iudices regios in sua præfectura, & iudices priuatos in suo foro, ambigua & communis, propria fit occupantium.

Constituere pignorum captorum curatorem, & pignorū distrahendorum. Stabilire commissarium vocant.

Proferendi instrumēti facultate exclusus, Instruendæ causæ facultate exclusus, copiarúmque proferendarū. Forclusus vulgo dicitur, qui cecidit instruendæ litis facultate.

Defensor vel reus omni causæ tuendæ copia & facultate mulctatus. vel Omnibus defensitandi sui facultatibus lapsus.

Translatiua causæ præscriptione exclusus ob eremodicium. Id est, Repulsus à fine declinatoria.

Iudicatus pecuniæ & addictus, vel Iudicatus mulctæ & addictus.

Eremodicium coràm pronuntiatum. Id est, In præsentia.

Ad hæc deliberaturum se cum consilio respondit, quid sui esset officii, quæ suæ essent partes. Nunc dicunt, Sibi curæ fore ne secus quidpiam admitteret.

Qui facere sui controuersiam iudici institit, interim eius iurisdictionis non est, quoad pronuntiatum sit.

Iuridici regii prouinciarum suo iure iudicant & libero iudicatu: eorū enim sententiarū vindex est & patrona Aduocatio regia. Cæteri iudices obnoxio iure iudicant: & si perperam iudicauerint, in fraudem constitutam incidunt.

Intercessionem remittere, & Prouocationem renunriare.

Prouocationem intercessione mutare, & Prouocationem in intercessionem transcribere diplomatis venia.

Litem intermissam longo interuallo repetere.

Criminosissima in reum allata elogia, eúmque iugulantia.

Cauſa tam erat dilucida, vt vniuerſi magis quàm ſinguli ſentētiam dixerint.
Cauſa argumentoſa & prægnans,& lites è litibus parturiens.
Non rectà hominem rei capitalis poſtulare,ſed nomen eius citra accuſationis ſolennia deferre ad regium actorem. Per viam denuntiationis,dicunt.
Bona publice poſſeſſa,ſunt quæ ſub manu regia adminiſtrantur.
In bona poſſeſſum publicè mittere. Liu.lib.38. Stabilire cōmiſſarios dicūt.
Sponſionem facere in ſummam cauſæ non recuſo,ni aduerſarius ſine titulo poſſideat. Nunc dicunt, In pœnam cauſæ perditæ. Antiqua eſt formula.
Litigator in cauſa adumbratus, Eſt qui nomē ſuum abutendum ad litigium commodat.
Amittere rem de manibus, Manus vacuare appellant.
Teſtimonium iterum pro imperio denuntiare, cum mulctæ indictione, ni denuntianti pareatur.
Moleſtum eſt auido petitori aut egēti, omnia litis præludia exhaurire. Id eſt, Formulares dilationes expectare.
Dilationum additamenta. Id eſt, Dilationes extraordinariæ.
Eremodicium pronuntiatum, ſed ad dies veniales ſuſpenſum. Id eſt, Saluis diebus x v, vel x x x, vel pluribus.
Eremodiciorum & commeatuum dies ſtatim cedit, vt pronuntiati ſunt: ſed tum demum venit, cum legitimi dies certíque præterierunt, qui iudiciali formula atq; exceptione conſtituti ſunt. Sunt enim Exceptiones formulares aut ſeſquimeſtres, aut quinumdenûm, aut vicenûm dierum. quibus ſpatiis elapſis auferre licet ex officio ſcribatus eremodiciorū cōmeatuúmque auctoritates.
Litem inſtructam inducere in mediū, eſt Cauſam in conſilium iudicū mittere, quaſi aleam in alueum iacere. &, Inductam cauſam è medio reducere vel ſubducere, eſt E burello retrahere.
Iuridici dies curiæ dici poſſunt Dies altercatorii.
Euocari vadimonio criminali, eſt Diem dicere iudicio per ſe ſiſtēdi, nō per cauſæ cognitorem.
Obſignari conclauia domus defuncti ante aditam hæreditatem, ſæpenumero euenit.
Arceſſere hominem iniuriarum, & Poſtulare de vi armata, aut cæde parentis aut filii germaniv́e, aut propinqui. Priuatis autem eatenus licet crimina in iudicium deducere, quatenus iniuriæ aut vis animaduerſio, ciuilis eſt: vt tanti lis æſtimetur ei cuius nomen delatum eſt, quātum eſt quod priuatæ rei deferentis intereſt. Niſi ſi iniuria illata, aut aliud admiſſum maleficium, eiuſmodi ſit, vt honoris ergô ſarciendi pœnam honorariam poſcere videatur, aut parentalem, manibúſque debitam eius qui necatus eſt, vt ſunt anniuerſalia parētalia, & iuſta funebria.
Damnatorii calculi & abſolutorii, vt Sententiæ abſolutoriæ.
Cauſa prædamnata præiudicio litis coniunctæ aut affinis.
Inquiſitionem poſtulare in aliquem delatū. Plin. in Epiſt. Betici ſocios claſſici & miniſtros detulerunt, inquiſitionémque in eos nominatim poſtularūt.
Abſentem inauditúmque damnare trinundinali vadimonio proſcriptionē-

que euocatum.

Reus obtinuit, vt sibi defensionis causa euocare testes liceret. Plinius iunior idem, An placeret in futurum ad eam legem adiici, vt sicuti accusatoribus inquirendi testibúsque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoq; fieret.

Impetrare auctoritatem à curia testibus repetendis nominatim denuntiandi, cum reóque componendis.

Carpere ac labefactare fidem testium literarúmque auctoritatem.

Scriptas disceptationes cõstituere. Ex Cicerone in Parti. Accordare appellãt.

Constituere causæ statum aut iuridicialem in modum, aut in cõiecturalem, vt constet inter partes, iuris an facti præcipue sit concertatio.

Tumultuaria causæ cognitio, Summaria vulgo dicitur.

Proscripti rei, & præconio euocati, trinundiníque compendio.

Retractare causam quasi pro derelicto habitam, litísque situm & cariem excutere codicillari venia.

Cariosam controuersiã & longo situ obductã in manus ab integro sumere.

Lis instauratiua dicitur, quando acta iudicialia eremodiciali iure exacta, pro infectis habentur, & nulla pronuntiantur. Aut cum minore restituto aduersus iudicium, omnia retexuntur, quæ transacta fuerant.

Dies etiam nõnunquam instauratiua datur ad inquirendum, inquirendíque auctoritas instauratur.

Auocamenta causarum à principe vel à curia fiunt, quando ab vno foro ad aliud transferuntur: quas Euocationes appellant. Nulla enim tam fixa est causarum cognitio, quin principis diplomate reuellatur.

Curia inter disceptandum prouocationem frustratoriam, causæ summæ cognitionem sibi asciuit, & eodem aresto cum prouocatoria lite diremit.

Post prouocationem iudici aduersarióque denuntiatã, rei disceptatio ad curiam transiit. Vulgo dicunt, Curiam esse sæsitam.

Rei disceptatio funditus à curia migrauit, cũ nullæ iam reliquiæ litis in curia sunt. Vel, E curia transcripta esse censetur.

Inspectori litis successorem subscribere, ipsámque inspectionem in alium transcribere.

Luculenta conditio tibi fertur: quam, si sapis, arripies magis quàm accipies, ne latorem pœniteat, si spatium dederis.

Informi capitum editione rationem inire impendiorũ. Vel, Informi breuiculo sumptuum litis editionem facere. Id est, Breui declaratiuncula.

Negotium mihi cum minore fuit, qui personã iudicialem nõ habet, nisi curatore præeunte. Quare mihi de integro ratio controuersiæ redordienda post decursum litis spatium, pistrinúmque forense denuo versandum est.

Digna omnino causa quæ in disquisitionem curiæ veniat, Idonea hæc causa quamobrẽ alea mulctæ sexagenariæ iaciatur. Tanti mihi sit empta curiæ sententia de causa memorabili, ne pigeat in posterum aleam non tentasse.

Ius à capite ducere sic dici potest, vt Aquam à capite ducere. Significat hominem è stirpe generis natum, vt dicitur, & suo iure petere, non iure cesso.

Causa in stadium forense ingressa, & aliquandiu prono cursu progressa, in

flexu hæsit.

Quod sanari nõ potest,exulcerare imprudentis est.Id est,Præstat paucis verbis attingere, & diu non immorari in ea parte causæ defendenda, quæ recte & plene defendi non potest. Diu enim attrectando, vlcus exulceratur cum maiore dolore. Non est ergo hærẽdum in eo,quasi neglectim prætereundum sit, vt ad rem parum pertinens.

Non tam armis vti quàm palæstra ad causam expugnãdam,aduocati est gloriæ studiosi magis,quàm victoriæ.

Causa ab vna classe ad aliam interdum immigrat,vt ad suum domicilium. Id est, Quãdo eius cognitio propria esse videtur eius classis,vt inde originẽ ducẽs.

In iudicio causæ meæ consiliarius quidam vir doctus ac probus & perspicax non modo mihi absuit,sed etiam defuit. mea enim magnopere referebat eum adesse. Plures etiam interdum in iudiciis causarũ grandiũ desiderantur, quàm quot sunt qui expetantur & flagitentur.

Adiumenta causæ,præsidia ac subsidia, diligenter percensenda, cum ad procinctum ventum est.

Iudicii vel aresti atrocioris procellam hodie euasisti horæ celerioris beneficio. Quare paucorum dierum laxamento causæ ruenti censeo vt cõsulas quàm diligentissime.

E sinu suo aut amicorum præuaricatorem sibi apponere ad sentẽtiam absolutoriam vtcunque auferendam.

Non tam impressis in causa vestigiis, quàm odore quodam fallaciæ latentis, suspicari primum, deinde aperte deprehendere imminentem captionem mihi contigit.

In iudicium discrimenque rem vocare ad hominem territandum.

Res ad existimationẽ hominũ pertinens, indigna esse præsidi visa est disceptatione in medium proferenda altercationum die. Quare intus res acta est occlusis curiæ foribus.

Litigator imprudens aut negligens,in articulo,causæ suæ defuit.

Cedere legibus,Cedere iustitiæ fascibus,Esse in auctoritate pro imperio ius dicentis,significat Obedientem se præbere iurisdictionis auctoritati.

Hic possessor iure incerto nititur & obscuro, & quod sine capite manat. Nõ apparet quo titulo possideat.

Absentis rei in iudicio criminali defensionis cognitoriæ ratio non habetur, siquidẽ vadimonio obstrictus est, aut euocatus vt iudicio sistat. Datur tamen interim venia sonticum morbum excusanti per nuntium cũ mandato destinatum,aut causam absentiæ idoneam adumbranti,cum eo vt ius sit cognitori regio vel aduersario in casus excusatos interim inquirendi.

Causæ vulnus obductum refricare non licet, ei quidem qui in tempore non intercessit,aut contradicere neglexit. Id est,Id erratum quod silentio coopertum,postea oppugnare. Simile est,Inductam litis cicatricem exulcerare.

Causa nõ antè curiæ ditionis fines ingressa videtur, quàm prouocatione denũtiata,& die dicta iudici & prouocato. Id est,Nõ antè curia sæsita esse cẽsetur.

Pignorum non proscriptorum auctio fieri non debet, duntaxat prædiorum.

In nominibus recitandis in curia prosopopœiarū controuersiæ sæpenumero existunt. Id est, Qualitates controuersæ sunt.

Orba causa à patrono fuit. Id est, Nullum aduocatum inuenit.

Multæ causæ iudicatæ in iudiciū referuntur eo nomine, quòd orbæ fuisse dicuntur aut tutore, aut defensore iusto, cum in iudicium deductæ sunt.

Funestæ causæ sunt, quarum altera pars fato suo functa est. Et cum eremodicia contra absentes pronuntiantur, cognitores causarum excusare solent litem funestam esse, aut funestatā, ne cognitorium munus agnoscere cogantur, aut eremodicii plagam accipere.

In causis funestis sententia lata nō valet, arestum valet: si tamē iusta omnia litis instruendæ peracta sunt.

Dispūctis & subductis rationibus, & à disceptatore subscriptis, interim is qui reliquari compertus est, ad solutionem cogendus est, etiam si curiam appellauerit: si tamen expromissores dare petitor paratus sit.

Expuncta expensorum capita vel nomina, Articuli sunt improbati & erasi.

Dare commentarium in litem expensorum, Declarationem vulgo vocant.

Pleno iure fundum tradere, significat, quod aiunt, Ad purum & plenum deliberare. hoc est, Cum vsufructu.

Fūdus tanti sit tibi emptus, quod pretium pleno iure dari volo. Id est, Quos nummos liberos esse volo, vt vulgo loquimur. Vel ex Cicerone, Quod pretium eo iure dabis, quo qui optimo.

Actor intra triduum constituere poterit, an latam cōditionem accipere sua intersit.

Clienti interdum dies datur in iudicio iniectæ manus, intra quem diem constituat, vtrum iniectorem manus agnoscat, an abnuat. Alterum enim facere cogitur, si vindex clientelæ vrgeat. quæ conditio interdum fundi possessorē inter sacrum saxúmque constituit, commissi legem timentem.

Aduocatione numerosa ac primaria ad hanc litem instituendam aut suscipiendam vsus sum, nec ideo tamen in vtranque (quod aiunt) dormire sustineo, vsqueadeò formidolosa sunt commercia fori iudicialis.

Sunt iudices, sunt litium inspectores, quos appellari ambitiose atque efflagitari iuuat, nequid amplius dicam. Sunt qui grauantur has ineptias, obseruantiásque temporarias & histrionicas floccifaciunt.

Per absentiam in eremodicium incidere, & eremodiciis damnari, Per defectus vulgo dicitur. Per detrectationem litis exercendæ eremodicio mulctari, & deinde per omnes litis actus excludi, & ad extremum causa cadere, est Per cōtumacias & forclusiones condemnari. Aliud est igitur Absentem ad diem non occurrentem causa cadere, aliud Præsentem, & certamen detrectantem damnari. Absens damnatus si eremodiciorum pœnas pēdere paratus sit, ab integro audiri solet impetrato diplomate. Detrectator autem si prouocauerit, non nisi ad tribunal appellatum audiendus est, si recte atque ordine iurisdictio constituta sit. Quod tamen iure magis & moribus, quàm æquo comparatū est. Inde enim euenit, vt ludificatorum melior sit conditio, imperiíque contemptorum, quàm inopia fortasse aut morbo laborātium. Versuram enim in iudicio

longe leuiorem faciunt interim non soluentes. qui si statim dependere cogerentur in iudicio damnati, iis auctionẽ forsitan facere eueniret aut prædia oppignerare annua pensitatura, longe grauiore conditione.

Qui in iudicium vocantur, inde citandi sunt, vbi larem habent familiarem, nisi coràm citentur.

Supplicator sua postulatione exclusus. &, Supplicis postulatoris exclusa petitio. Ex Cicerone.

Qui secus quippiam in magistratu admisit, si compertus maleficii commissorii fuerit: aut ad aliquod tẽpus vetatur quippiam agere pro potestate & magistratu suo: aut ordine planè mouetur, cum eo quoque, vt postea aliud quippiam gerere pro publico munere regióque prohibeatur: vel, Cum eo, vt fungendi muneris publici facultate ei interdictum sit: vt gerendi honoris impotentia mulctatus sit.

Curia graui pœna sanxit, & magistratus abrogatione annua, si quis iuridicus cõtra eius interdictum in posterum fecisset. Qui contrà fecisset, magistratu in biennium abdicandum. Qui iterum in eandem fraudem incidisset, abrogandũ ei magistratum in perpetuum.

Causa nostra laborat à præscriptione longissimi temporis.

Id acri & vehementi concertatione expugnatum est.

Non ius, non æquum, sed iniuriam iniquitatémque deprecamur. Id est, Non petimus vt quicquam nobis summi iuris condonetur, sed vt seuere res aut ex bono & æquo iudicetur, id petimus.

Quæ contra prouocationem interpositam designata sunt, à curia antiquata sunt. Attentata vulgo dicuntur.

Sic ius prouocationũ constitutũ est, vt nõ minus prouocator, quàm prouocatus designare videatur, si quid à prouocatione denũtiata tẽtandũ esse duxerit.

Curia huius liticulæ disceptatores hũc & illum designauit. Id est, Ad audiendũ partes cõmisit. Sic Designatus inquisitor, Designatus aresti executor, quod etiam Constituere dicitur.

Cum auctio hypothecarum fit, id est Prædiorum pignori datorũ: vel Cum possessionum obnoxiarum addictio curiæ decreto facienda est, ipsarum hypothecarum proscriptio atque inclamatio, ad mores & instituta earũ præfecturarum exigenda est & approbanda, atque etiam eorum locorum formulam in quibus locis ipsæ hypothecæ sitæ sunt. ídque rite ac moribus factum esse, renũtiatum ad curiam oportet, antequam addictio licitantibus fiat. Cic. 13. Epist. Philothetes Alabaudensis hypothecas Cluuio dedit. hæ commissæ sunt. Cures velim, vt de hypothecis decedat, & procuratoribus Cluuii reddat, aut pecuniã soluat. Commissæ sunt (inquit) hypothecæ, id est, Lege commissoria Cluuii factæ sunt possessiones pignori oppositæ.

Hoc iure sunt auctiones quæ publicæ fiunt, id est, Imperio iudicum cuiusuis præfecturæ. Quæ hypothecæ ob pecuniã non solutam addicendæ sunt, earum hypothecarum præconia & programmata, ad formulam & consuetudinẽ eorum iudiciorũ exacta esse oportet, in quibus aut prædes possessiones, aut quælibet de causa obnoxiæ sitæ sunt. Alioquin nec recte nec ordine addictæ esse cẽ-

ſentur. Nec verò certa in poſterũ auctoritas licẽtibus futura eſt earum mãcipio poſſidẽdi: quanquã ipſa auctionãte(vt dicitur)iuſtitia hæ væniſſe videãtur. niſi ſi vſu longi temporis captæ ſint,aut lõgiſſimi. Catalogũ etiam hypothecarum complecti primo præconio oportet,eáque quæ cedunt hypothecis.

Auctionis inſtitor dici poteſt,qui vulgo Proſecutor dicitur. Ad haſtã autem certatim occurrere creditorum examẽ ſere ſolet, qui Intereeſſores vocãtur. Id eſt,Auctioni morã interceſſione facientes.Interceſſione autẽ ſummoti ii,quorum interceſſio non admiſſa eſt . Deinceps autem ſuo loco numeróque vnuſquiſque interceſſorũ admittitur,vt ex manubiis dimittatur ab eo qui diuidendis manubiis deſignatus eſt,creditoribúſque abſoluendis.

Cum ad haſtam licitatores inuitandi ſunt programmate, dies neceſſario dicendus eſt ei,cuius in mancipio prædia ſunt,nominatímq; & coràm ipſe euocandus eſt,vt diem auctionis obeat.

De ſcripto conditiones editæ.Id eſt, Articuli ſcripto dati.

Denuntianti viatori reſpondit, viſurum ſe,& curaturum, nequid perperam admiſiſſe videatur.vel,Quid ſui ſit muneris & officii,ex Liuio.

In diſceptatiunculas alias aliáſque rei controuerſæ ſummam carpere, nec in vniuerſæ rei certamen pedem velle conferre.Incidentia multa facere dicunt.

Inſtruendæ litis curſum vltima ſyngrapha iudiciali claudere, Litis exercẽdæ clauſula iudices in conſilium mittere. Negare ſe quicquam vltra proferre velle,Iudices iam non morari,quominus in conſilium eant.

Sententia conſenſu partium conflata.

E foro tuo manu conſertũ in forũ meũ inuitũ te attrahã iure diplomatico.

In ſcena eſt cauſidicorum Roſcius. vel Cauſidicorũ Roſcii eras in ſcena futuri ſunt.quare tribunal curiæ erit ſtipatiſſimum.

Digreſſiuneulæ à ſumma quæſtione annoſas lites faciunt. Id eſt, Incidentia parua.

Controuerſia longo interuallo repetita. Lis annos poſt x x repetita, atque interpolata.

Implorare ius aſyli rei ſolent qui in ſanctis locis comprehẽſi ſunt, & aſyliæ reſtitui ſæpe ſolent ſententia curiæ.

Implorare iura verticis initiati, vel inſigniti, & Teſſerã verticis initiati proferre rei rerum capitalium ſolent.

In laqueos improuiſos ſeſe ſuámque cauſam litigator induit. Id eſt,Male & incommode ſua de lite conſuluit.

Hic ſententiam ad extremum abſtulit, omni acceſſione iudiciali exaggeratam.Sunt autẽ acceſſiones,Fructus,Impendia, & Quod intereſt eius ſecũdum quem iudicatum eſt.

Ille cauſa cecidit, caſu graui,atq; omni genere cumulato forẽſis offenſionis.

Omnia propugnacula deturbare aduerſarii defenſionum.

Agmine quadrato in poſſeſſionem inuadere. Id eſt,Armorum vi.

Homo lucris forẽſibus paucis annis luculenter auctus, qui præclare rem in foro litigiorum geſſit.

In lite inter parentem & liberos dirimenda, curia auctoritatem ſuam inter-

ponere libentius, quàm iudicium solet.

Sensum communem fori prudentiámque discere quibusdā magno cōtigit.

Protei quidam forenses in omnes se facies vertere solent, intercedentiū, prouocantium, cedentium vicissim & pedem inferentium, conditiones ferentium & rursus respuentium. Quorum parti longe maximæ aduerso Vertumno id facere contingit.

Homines prouocationū amātissimi, versurā se fori facere fœnerato nō intelligunt, labantibus causis & iure cassis subsidia mutuantes à calumnia, dura tandē futura exactrice vsuræ dilationū, quas gratuito largiri ab ipsis existimatur.

Mihi spero breui curiā datū iri. Id est, Curiā causæ meæ vacaturā. Dare enim curiam sic dicitur, vt Dare senatum, & Dare concilium apud priscos legimus.

In sortitione causarum Secundanorū classis mihi obtigit. Secūdani autem sunt Secundæ classis cōscripti, & Tertiani tertiæ, & Quartani vltimæ, quæ Noua camera nuncupatur. Sortitio autem causarum dici potest, quam vocant Distributionem processuum, etiam si sortito non fiat à classium ductoribus.

Luere pœnam litis temere institutæ, Dare pœnas pignorum temere captorum, id est Executionis realis, vt vocant: Pœnas pēdere appellationis inconsultè interpositæ.

Plerique iudicū, à sordibus puri, non item ab ambitione, & gratiæ aucupandæ studio insontes sunt.

Instrumentū causæ exotericū, vtrinque est inspectabile, vt aperte refutabile. Acroamaticum vtrique arcanum, in curia quidem & quibus in iudiciis ea quæ inquisita sunt testibus, ante iudicium mutuò edere non moris est.

Iudicādis causis in curia, vnus est actor causæ, & tanquā acroama, qui litis est enucleator & enarrator: cæteri spectatores sunt & auscultatores, quoad ille causa satis disceptata sententiam suam rogatus sit.

Causæ nihil dico, quin tibi hoc liceat agere. Causam haud dico, quin secundū te hactenus pronūtietur. Id est, Nihil moror. quod, Nō impedio, vulgo dicunt.

Cognitor causæ etsi à lite statim cōtestata dominus ipsius esse existimatur, ipsiúsque suo arbitrio agitandæ potens & exercendæ, non eousque tamen pollet eius arbitratus, vt in omnia abs se acta eum cuia res est obliget. Neq; enim is agnoscere cogitur vt à se factum, quod cognitor transegerit, assenserit, deciderit summæ quæstionis decretorium, aut eò magnopere pertinens.

Homines adiuuandi cupidi forenses artifices, resipiscere vix possunt ante noxam acceptam.

Deditiius litigator qui dat vltro manus ante iudicis officium. & Causa dedititia. quod sæpe in prouocatoriis litibus vsu venit.

Liberum fundum omníque noxa solutū qui vendidit, stellionatus arcessi potest, si hypothecam vendidisse reperiatur pensitationis annuæ.

Errones forēses & emāsores dici possunt, quos Ob cōtumaciā exclusos dicūt.

Ad nomen autem non respondentes sunt qui nunquam præsto fuerunt, qui vadimonium deseruerunt. Certa autem & plena est cōtumacia eius, qui imperium iudicis repetitum aspernatur.

Qui ne ad quartum quidem edictum respondit, damnari pecuniæ petitæ po-

teſt,aut rei alterius.

Qui rei venditæ traditione prior eſt,iure potior eſt,etiam ſi titulo poſterior eſt. Rei enim traditio mancipatum efficit. Id eſt, Dominii translationē,& traditionem rei ſequitur è veſtigio mancipium.

Donator fundi, vſumfructum eius ſibi recipiendo,fundi mācipium,nexúmque transfert.Exceptio enim vſuſfructus,inſtar eſt emancipatus fundi.

Syngrapha nexum inire corporis & fortunarū. Vel,Auctoritate ſcripta nexu ſe obſtringere ſui ſuorúmque pignorum.

Iuſſus eſt abſtinere honoris ſui functione vel magiſtratus. Hoc eſt, Abrogatus eſt ei magiſtratus.

Cauſa mea pluteum curiæ occupauit.Super burellum eſſe dicunt.

Decuriatim teſtificari.Id eſt,Denos teſtimoniū dicere, quod In turba appellāt.Et Decuriare teſtes,eſt Denos interrogare ad cōſuetudinem probandam.

Epiſtalma curiæ, vulgo Commiſſio dicitur : Auctoritas mandati ſubſignata dici poteſt.

Reus iniuſſu curiæ abire reatus tempore non debet.

Reus abiit bona curiæ venia, duntaxat ſatiſdato curiæ edicto rediturum, iudicióque ſtaturum cum curiæ viſum fuerit.

Executor ſine auctoritate nihil agere lege poteſt.Id eſt,Sine epiſtalmate.

Quæſtor ærarius curiæ,Mulctarū eſt exactor & coactor,id eſt, ἀργυρολόγος.

Inter ærarios relati in curia,ſunt qui mulctam ſoluere à curia damnati ſunt. Et AErarii facti temerarii prouocatores,id eſt,Sexagenas dependere iuſſi.

Latrunculatorū fori ſunt,homines malefici,vagi, ſine lare familiari, ſine domicilio certo viuentes.

Producere diem,eſt Rem diſceptandam in alium diem reiicere.

Exaugurare ſacerdotem,& ciuili iuri dedere,Degradare vocant.

A magna matre abdicatus,eſt Degradatus,aut Curiæ ſeculari traditus.

Temerari9 prouocator in os dānat9,& fraude ſexagenaria impēdiiſq; mactat9.

Qui interdicto retinendæ poſſeſſionis queribundè experitur,cōtendit ſe poſt annū & diem in ſuo iure & poſſeſſione iniuria interpellatū. Háncq; querelam iuris nuper interpellati vocant. Experiri autem cum interpellatore oportet, queréláque eò ſpectat,vt interpellamentum eximatur.

Cognitor ſuſpectus eiurare cogēdus eſt cognitionē cauſæ,mādatūq; reddere.

Hæc erat cauſæ lorica, hoc ſcutum defenſionis,hic erat mucro intētionis.

Ex formula curiæ teſtimonia nō proferūtur. Et Teſtificata prolata dicūtur, quæ Publicata vocantur.

Litigator tempore excluſus cecidiſſe dicitur inquirendi facultate, aut inquiſita proferendi.hoc eſt,Referendi inquæſtam.

Ementita retrorſum dies opponitur Ementitæ porrouerſus diei.

Litis deſertores ſunt,qui litem conteſtatam deſeruerūt. Emanſores ſunt, qui tarditate excluſi ſunt.

Funeſtam litem,vel hæreditariam hæredi denuntiare.

Diem hæredi dicere adeundæ litis vel repudiandæ.

In ius hæredem vocare agnoſcendæ litis cauſa vel abnuendæ.

Procaces petitores impendiis litigiorum mulctantur.

Causa rei persecutoria, vel Vis illatæ vindex & iniuriæ.

In vadis litis hærere, In scopulos impingere, E vado causæ emergere.

Ad diem sistere vadimonium, est quod Comparere dicunt.

Causæ quædam iuris inopia ac subsidii intereũt, quædam pragmaticorũ culpa aut perfidia, quædam suo quodam fato occidũt, quasi aduersis auspiciis cœptæ & exercitæ.

Dictare iudiciũ iniuriarũ ob cõuitiũ vel maledictũ. Verbales iniurias vocãt.

Cum recitarentur nomina prouocationũ in curia, prouocator ipse desideratus, vadimonii deserti formula damnatus est, & commeatus secundum prouocatum iudicatus. Inter desideratos inclamatus est.

Tirones iureiurando adacti isagogicon dependere iubentur.

In album desideratorum relati, qui diem appellationis suæ non obierunt.

Inclamare nomina desiderata eorũ qui prouocatores & qui prouocati erãt. hoc est, Commeatus & defectus. Inclamare nomina desiderata actorũ, & nomina reorum desiderata.

Copias aduersarii refutando carpere, id est Sigillatim instrumenti fidẽ pondúsque eleuando, quasi agmen carpere copiarũ, contradicendo, hoc est instrumentum obtrectando aduersarii.

Eremodicium non ante contractum & commissum est, quàm absolutũ datum est. Id est, Quàm simpliciter datum.

Aliud est Diẽ eremodicii aut cõmeatus cessisse, & aliud Venisse. Intra diẽ *enim* cedentẽ inducitur eremodiciũ, si præsto fuerit ad iudiciũ is, quẽ cõtra datũ est.

Contumaciæ damnantur, qui vadimonia nõ obeunt. Eremodicii damnãtur, qui litem cœptã deseruerunt. Petitor eremodicii apud iudicem damnat reum & defensorẽ, quãdo prolato suo instrumẽto sententiã aufert cõdemnatoriam.

Condemnatio late patens. Hoc est, Fructus rei petitæ cũ re petita & impendiis complectens.

Edicta curiæ sunt quæ Ordinationes vocantur. & Edixit curia, ne cognitores inter se dolo malo opprimant. Id est, edicto vetuit.

E verbis ambiguis sẽtẽtiæ aut ieiunis ansam arripere nouæ litis sæpe euenit.

Litigator de certo statu exercẽdæ litis dimotus. Vel, De statu experiundi iuris deiectus. Vel, De gradu pristino defendendæ causæ depulsus. Vulgo dicunt, Nunc nescit vbi sit.

Extat in actis de hac re curiæ consultum, nondum tamen editum & exprõptum. Vulgo dicunt, Sed arestum nondum leuatum.

Liberali & probabili contumacia iudici non obtemperat is, qui ad suum iudicem, ad suum forum relegari postulat.

Intendere periculum capitis alicui, aut fortunarum, est Deferre hominẽ criminis & contra eum quæstionẽ postulare, inquirendíque auctoritatem ob cædem oblatam, aut vim capitalem admissam.

Causam suis personis induere quæ inter partes non discrepent. Accordare qualitates appellant.

Mandari possunt sponsalia, etiam præsentanea. Id est, Per procuratorẽ con-

trahi poſſunt.

In ius vocare,vnáque intentionis ſuæ ſummã primis lineis deſignare, eſt Citare vadimonio libellato,vt vocant. In ius vocare,ſimúlque iudicium per viatorem dictare.

Agri controuerſi linearis informatio vel deſcriptio inter partes cõuenit, in rem præſentem iudices perductura. Figura accordata vulgo dicitur.

Cauſa adhuc prima manu tractata in conſilio, mox de medio ſubducta eſt. Vulgo dicũt, Caſum tantũ eſſe poſitũ,& ſtatim de burello proceſſum ſublatũ.

Præſcriptio quæ iugulum cauſæ petit, à cognitore remitti nõ poteſt,nec diplomate.

Ad verſipellem cauſam nouum cõſilium capiendum. Petitionẽ cauſæ prorſus mutatam dicunt. Et Verſipellis litigator nouis armis adoriundus, vel aliis telis petendus,qui aliam perſonam induit.

Non intermiſſa tantum litis perſecutio,ſed abrupta & penè antiquata.

Appellatorũ patroni ſæpe in abruptam neceſſitatẽ adducti, cum ad clauſulam aleatoriam ventum eſt,perplexe primũ & reſtitanter, deinde planè & ſolennibus verbis cedere liti cogũtur. Præſenti enim animo opus eſt in hac ſpecie, & cum re præſenti deliberandum. Quippe præſide(vt moris eſt)eximente cũctationem,decidendǽque rei in iudicio commercium præcidente. Sic enim fere loquuntur.

In cauſa comica,& planipede fabula, mouere tragœdiam ineptũ eſſe aiunt. Hoc eſt,Cauſam placidi argumenti aut trioboli grandi actione vehementíque agere.

Aduocatus in hac re vt atroci exponenda,theatrum commouiſſe magnopere viſus eſt. Id eſt,Et tribunal & ſubſellia cancellóſque mouiſſe.

Cauſam per omneis numeros acriter inſpectã, eadem diligẽtia fidéque optima explanare,ad iudicium cauſæ plurimum confert. Sed non cuiuſuis eſt iudicis & enarratoris. Et fœlicitatis eſt litigatoris bona cõſcientia freti,cauſam per omneis numeros non obſcure eſſe cognitam.

Interdum litis perſequendæ ſtudio in altum longius quidam ablati, expanſa fiduciæ vela cõtrahere cogũtur,inhiberéque remos,cum aurã aliquam ſibi aduerſam excitatam eſſe ſenſerunt. Cientur enim interim & procellæ in cõſiliis.

Eſt ars etiam ſua ſtrategematica in foro rem gerentibus,vt in campo:& forẽſis diſciplinæ alumni arma ſua teláq;. id eſt, Copias cauſæ decretorias,intempeſtiue & praepropere oſtentare non ſolent. Id quod ſi fiat, aduerſarius vtique meditatior occurrit & inſtructior. Tela igitur aduerſariam cauſam altius ſauciatura,quàm fieri poteſt obſcuriſſime diſtringẽda ſunt,vt improuiſa accidant.

Cauſa maioribus velis prouecta,Omni organo inſtructa, dici poteſt in qua & teſtimonia prolata non modo copioſa,ſed etiam multiplicia. Vt ſi bipartita aut tripartita ſit cõtrouerſia,& in ſingula membra inquiſitum ſit, & literis atque auctoritatibus variis ac multis inſtrumentum litis cumulatum ſit,ac ſcriptitandi viciſſitudine argumentoſa, variis etiam multíſque ſpiritibus, auris fauoris,flatibus ſecũdis aut aduerſis impellitur & agitatur. Id eſt,Hominum ſtudiis vtrinque feruentibus. Contrà verò cauſa minoribus velis agitata dicetur

quæ exiguis constat actibus,& nullo penè instrumento.

Suas copias in procinctu prouidens litigator semper habeto.

Cui negotia multa sunt cum assiduo fori comite,& propemodum alumno, Appianæ peruicaciæ litigatore, Fimbrianæ improbitatis aduersario, qui conditiones nec ferre nec accipere obstinauit, nisi in suas leges prorsus: is si litigādi tædium ferre molestiámq; non possit,aut sedibus cedat necesse est , ære mutatis primo quoque tempore,aut animum despōdeat,aut fortunam suam deploret, & se traducendum gaudio triumphanti aduersario præbeat. Heu miseram vitæ sortem , iis præsertim qui quietis ac tranquillitatis amantes indigentésque, antipathiam esse sciunt philosophiæ cum fori obseruātia, duram atque acerbam ! Quid si intra orbem litium conclusus, erumpere inde sine iactura magna, age mitto iacturam facultatū : quid si sine sugillatione nequeas? Quid verò rursus, si cum hydra sophistria negotium habere pergas (quod inquit Plato in Euthydemo)nec Iolaum habeas adiutorem?

Si ad calculos voces litem secundum te planè iudicatam,nunquam constabit ratio acceptorum & expensorum. Et sic quoque cum foro in gratiam homines sæpe redeunt, iniuria & petulantia vicinorum subacti, tametsi valere forum semel iterúmque cum iureiurando iusserint . Scilicet ea est natura rerum forensium.

Lis è lite oritur, & litium series sic nectitur, quasi restis quædā è molestiis & angoribus apta atque conserta.

Ascititia causæ persona, quæ nō ingenita sed ascita est. Id est, Noua qualitas. Sic Persona causæ agnata, nō cognata, id est ἐπιγινομένη dicitur & aduētitia. Vt siquis nomine suo, & ex persona sua tantū petebat:nunc etiā iure hæredis petat.Id est,vt hæres litis consortis:vel suo & tutorio nomine.

In hac vna causa omneis forēseis ærumnas exantlare mihi contigit, omneis molestias deuorare lites persequentium.

In litium multiplici semente lucra metunt & pabulantur forenses artifices, qui omnia præcepta tenent actionum ciuilium,formulas cautionum,persecutionúmque iudicialium conceptiones.

Copiæ causariæ & fidei iam affectæ, Petiæ suspectæ vocātur,& infirmæ probationis.

Lis velis passis & sinuosis procedens,nusquam in vadis hærens,secundo vento vtens, εὐφόρως ὀχουμένη, δίκη εὖ φερομένη.

Dictatum iudicium vrgere,& acri cōtentione persequi,nihil remittere,nusquam cessare. Persecutionum autē iudicialium longum est curriculum, & diuerticulis plenum.

Litis finitæ fibras omneis persequi & elidere,ne subnascātur stolones stirpem litis facturi . Sunt enim in foro non tantum causarum laborantium,languentium Asclepiadæ,sed cōclamatarum etiam AEsculapii, atque emortuarum. Id est Exuscitatores iugulatarum.

Homines litigantes male sibi conscū,non statim iudiciū quasi mare ingressi velificari solēt,sed diu remigare,in prolusionibúsq; immorari,& præscriptionibus moratoriis, litémque trahentibus . Contrà verò ii qui iuris certi fiducia

nituntur,statim vela pandere litis,in altúmque progredi cupiunt.

Causa multa iurisdictionis gradatione cõfossa ac prædamnata,ad curiã delata est,sub vltima tandẽ manu iustitiæ occasura,fatóq; suo functura grauissimo.

Reus præiudicio quodam damnatus à curia, ad iudicem suũ non tam ad iudicium quàm ad supplicium reiectus est.

Prouocatorem perperã prouocasse pronuntiatũ est, cum irrogatione mulctæ.Irrogat autem pœnam curia. Irrogat etiã mulctam,suppliciumque Actor publicus & regius.

Est homo egregiè litigiosus, atque eo nomine præcipue & nobilis & notus, qui rationem suam œconomicã ad scopulos summæ iurisdictionis sæpius impactam , sensim infregit.nec tamen spiritus philodicos ponere adhuc potuit, ne submittere quidem vel tantulum, fretus familiarium quorundam cõsilio præpostere amicorum. Hunc homines mirabundi spectãt in omni parte fori naufragiorum reliquias ægre colligentẽ,arrepta naufragii tabula, nõ in portum aliquem,sed in altũ rursus velis,remis,inani spe se agẽtem & referentem quam potest enixissime. Homo alioqui forensibus præstigiis clarus,& mira ethologia visendus, non modo iudicibus, sed etiam aduersariis imponente, quibus facultatibus præcipuè nititur,& ad victoriã grassatur, quam sibi aliquãdo cessuram persuasit,omnia refusuram quorum iacturam fecit.

Quod nostrum est,vsurpamus. Id est,Iure nostro vtimur. Liuius.

Idem rursus exercendæ litis orbis voluendus. Id est, Ab integro lis finita inchoanda est.

Et corpus & pignora nexili pacto obstricta,quare pecunia præsenti opus est ad soluendum nexum corporis & pignorum.

Diurna acta curiæ, & annales in basilica asseruantur.

Litem currentem & præcipitem loco lubrico sustinere.

Homo aresti fulmine perculsus,Atrocis sententiæ procella prostratus.

Si harum duarum auctoritatum fidem refutando labefactare potueris, cornua copiarum aduersarii disieceris.

Hæc plaga potius accipienda,quàm tota causa prodenda. Id est, Præstat liticulæ iacturã facere,quàm vniuersa cõtrouersia periclitari. Hoc est,Paruo dispẽdio redimenda causæ summæ iactura, vel Causa summa in gradum reponẽda.

Addictorum nexum inire,Pignorum & hominis nexum subire.

Ἐχέγγυος is qui nexu plus quàm ciuili obligatus est.

Enunciata scripto edita. Id est, Articuli positi. Enũtiata noua,sunt quæ Facta noua dicuntur. Theseis,& Themata,Axiomatáque dici possunt.

Thematib᷒ aduersariis iureiurãdo respõdere singula cõcedentẽ vel inficiãtẽ.

Antaxiomata scriptitando edere, vel enuntiata è diametro opposita. Id est, Facta contraria ponere.

Enuntiata sigillatim edita scripto prosequi & percensere.

Enũtiata consectaria, Themata inter se apta, Articuli sunt inter se cõserti, & scribendi serie connexi.quos Inuicem dependentes appellant.

Constituere conueniat,quid discrepet inter scriptionum enuntiata.

Sanciendæ fidei ciuilis gratia,nexus corporis vnà pignorúmq; receptus est.

Præsidio canonum reus seruatus,& perfugio maleficorum. Id est Tonsura.

Multi in forum certa causæ fiducia descenderunt, qui repulsorum vultibus vltimum redierunt.

Hac de re iudices vt in cõsilium eant,per me licet. Nihil iam moror iudices quod ad hoc quidem pertinet.

Iudex qui tribunal conscendit,descendere iam nõ debet,vt amici personam induat,& ex iudice fiat arbiter.

Descendere nõ est ausus ad auctoritatẽ prolatam falsi insimulandam,etiam si falsam esse dicebat.

Descendere ad iniquas conditiones, litigandi tædio.

Descendere ad omnia iudicialis fori commercia paratus.

Qui diu cõtendere sustinuerat insigni peruicacia, ad extremum Diomedea (vt aiunt)necessitate compulsus,nullam conditionem respuit.

Iugulum causæ petere,&Vitalia controuersiæ,significat Ad firmamenta aduersaria infringenda incumbere.

De curriculo causæ summæ digredi,& Cõsectari diuerticula deuia, hominis est iudicium causæ fugitantis.

Die iudicii diffusa,aut Iudicio comperendinato, curia interim aditum principi supplicãdi,partibus sua sententia præclusit. Vulgo dicũt, Absque eo vt interim quicquam impetretur.

Aduocati & Cognitores,Quadruplatores dici possunt,qui litiũ redemptores sunt,quas tuendas suscipiunt & procurãdas. Et Quadruplaturæ reus aduocatus is,cuius fit mentio in l. Siqui aduocatorum. in tract. De postuland. in Cod. Iustiniani. Quos Liuius Interceptores litium alienarum appellat.

Parerga causarum aut litium, sunt Cognitiones criminum in ciuiles incurrentes cognitiones,& liticulæ,quæ Emergentes quæstiones dicuntur.

Causæ cõiunctæ commissura ad vnguem respõdente. Id est, Quæ diuidi nequeunt. Vt cum rei defensio in eiusdem petitionem incurrit,& vice versa. tũc enim per eius actionis relationem, quam Reconuentionẽ vocant,id est, mutuam petitionem, depulsio in intentionem vertitur & cõcipitur, ita vt eadem sit defensio & petitio.

Iudicatum iudicato rependere,& Nomen nomine expũgere,quæ quidem in eadem causa sint,& quatenus adæquant summæ. Vel sic, Debitum ratum rato debito compensare pro portione. Liquidum liquido compensare dicunt.

Sententiam rei petitæ abstuli,sed sine solenni corollario. Id est, Sine expensis in litem.

Aresta quædam caudam trahunt. Id est,Aliis arestis egẽt quasi interpretibus, aut litem non confectam,sed affectam, prorsus absoluturis.

Controuersia longe latéq; patens, & sinuosæ explicationis & penè inexhaustæ. Crassum processum vocant.

Lis pusilla & circuncisa, Processus curtus vocatur.

Prouocationum causæ in ordinem redactæ, id est Voluminares: aliæ Numero ordinéque exemptæ, quæ Scedulares dicũtur: quæ etiam Extra ordinem exeuntes dici possunt.

Aleam emere cõtrouerſiæ, eſt Litigioſam rem emere. Quidam autem ita aleam emunt, vt ſi alea aduerſa fuerit, nõ magna ſit offenſionis noxa, vt ſi paruo lis ſit empta. Sin alea in Venerem ceciderit, luculenta ſit fœlicitas.

Vnum vadem trium millium æris obligarunt. Liuius.

Vadati rei, Vadimonio aut vadibus obſtricti ſunt. Paſſiue apud Plautum.

A ſarcinis forenſibus conſcripti quidã curiæ ſæpe conſpicui ſunt curiam introeuntes.

Interdum in areſtis iudiciorum infamantium adimitur ignominiæ nota, additamento clauſulæ receptitiæ, ignominiam ita delentis, vt tamen maneat litura conſpicua.

Homo ſexcentis litibus implicatus. Id eſt, Infinitis.

Res mihi eſt in meo foro, vbi ẽ ſẽtẽtia res procedit. Id eſt, Vbi optabã, litigo.

Hæret aqua in hac cauſa. Id eſt, Lis non procedit.

Circũuentorem iudicio circunuenire. &, Sycophantæ ſycophantari. Plaut. in Trinum. Quanquam hoc me ætatis ſycophantari pudet. Idem, Ego huic ſycophãtæ ſycophantari volo, Si hũc poſſum illis mille nummis philippeis circunducere. Simile eſt alibi, Acſi ſis nugator, nugari nugatori poſtules. πρὸς κλέπτα κλέπτειν, πρὸς χρῆστα χρηστίζειν.

Scita cauſæ enarratio, & Scitus litis enarrator & enucleator.

A calce ad carceres ſæpe lites reuocãtur diplomate. ἐκ τοῦ τέρματος ἐπὶ τὴν βαλβῖδα αἱ διαδικασίαι μετακαλοῦνται.

Qui ſe in vado fori verſari exiſtimabat, ſenſim in gurgitem raptus eſt.

Cauſa perplexa, mæandriſque aliarum ſuper alias digreſſionum ambagioſa, ne Carneadei quidem ingenii facultati explicabilis, dignáq; quam propter cõmentandam enarrator elleborum ſumeret.

Areopagiticum iudicium latrunculatorio auctori æquipatare.

Si reus ternis dierum breuiatiis euocatus, deſertum vadimonium circũducendum non curauerit, nihil iam cauſæ erit, quin bona eius adnotata publicè poſſideantur.

Litem plus quàm quadruplatoriam homini intendere rerum forenſium inſolenti.

Litigatori fugitiuo iudicium comperẽdinatum pro extremo corollario dilationum. Id eſt, Datum eſt ei vnum ſaluum tridui; vt in foro loquuntur.

Duæ controuerſiæ erant adeò ſociabiles, iudicãdique ratione affines & propinquæ, vt eadem opera (vt dicitur) eodémque oleo cognoſci, percenſeríque deberent.

A Equis iuxta iniquíſque iudicibus cauſa probabilis, reiectione iudicum vel ſubſortitione non eget.

Sanctione Philippina in gratiam municipum huius vrbis cõdita, domus ſemirutæ, & inquilinis vacuæ, areæ inanes aut rudetoſæ, ædificia collapſa, vnde nõ inquilini modo (vt aiunt,) ſed etiam mures migrarũt, priuilegio municipali inclamari proſcribíque debent, ſub haſtáque vænire, intra tempus eadem lege conſtitutum.

Ex commẽtariis interpretum ſcripta proferre vel citare, Ad auctorum iuris

commentarios ius ambiguum vocare, vel De iure ambigentes vocare, est Doctores & interpretes iuris allegare.

Ad fraudem & fucum in causis inferioribus faciẽdum, interdum adumbratum non obscurè nomen fisci, sermones circunforaneos excitat cum cauillis ac salibus hominum non imperitissimorum. Huic autem iustitiæ ludibrio è diametro propemodum respõdet eorum impudentia qui sub eadem persona, obnoxiè ad causas descendunt atque defunctorie, fidem fisci implorantes & deposcentes, non regi modo debitam, sed etiam Reip. deuotam & obstrictam.

Cancellaria.

Conditioni suæ, nataliúmque gentilitio iuri diplomate restituũtur homines genere nobiles, qui ob census tenuitatem stemma natalitium inquinauerunt, instituto vitæ sordido nobilitatíque indecoro.

A Themidis consultricis oraculo ad Themin alleuatricem transeundum. Id est, A consultatione aduocatorum ad Cancellariam eũdum. Ibi solœcorum forensium gratia fit, nisi sint solœcismi venia translatitia maiores.

Supplicibus causariis quibuslibet venia casus grandioris non indulgenda.

Omnium magistratuum codicilli in precariorum verba concepti sunt, quãquam perpetui sint magistratus, nec successores mitti moris sit in Frãcia honore fungentibus, nisi sponte magistratu sese abdicarint, aut secus quid admiserint.

Nihil tam trabali clauo fixũ, quin vi diplomatica cõuelli possit, aut certè labefactari, si vanitate & mendacio grassari litigatores diplomatarii sustinuerint, quod plerique faciunt.

Opportuno diplomate nutantem causam aut titubantẽ in gradũ reponere.

Cancellaria antistes est æquitatis, interpres placitorum principis. nam regis verbis responsa facit suppliciter adeuntibus.

Quædam placita sunt principis, quædam non tam placita, quàm libita, quæ iure & legibus absoluta dicuntur: cuiusmodi quædam temporum difficultate expressa sunt, legibus conniuentibus. Quædam iniquitatis speciem præferentia, non principis, sed eorum qui rerum actui præfecti sunt.

Cancellaria iuris est prudentia regalis, cuius auspicia prima sunt penes Nomophylacem regni, qui Cancellarius vocatur. Secundorum autẽ fascium auspicia habet collegium Octouirorum libellis supplicibus prætorii præfectorũ, quorum numerus ad Duodecimuiros auctus est post me eo honore donatum, ascriptitiorum additamẽto. Is numerus præterquam quòd sententiæ honorato loco dicendæ in curiis omnibus consiliisque ius habet, officinæ codicillaris præfectura fungitur in basilica, censuráque eius ministerii varii ac numerosi. Hæc tãquam cella quædam est promptuaria principis rescriptorũ, officina codicillorum regis nomen præferentium, quæ condimenta quædam sunt iurisdictionis seuerioris, interdũ etiam hortamenta atque suscitabula religioni legum obstrictæ, & hæsitantis: alleuatrix etiam eorum officiosa seduláque, qui causa ceciderunt aut errore, aut tempore, aut formularum iure. Sic autem cu-

riæ summæ propemodum hæc officina assecla est necessaria, vt medicinæ medicamentaria. Inde enim causarum laborantium fomenta sumuntur,tanquam è pharmacopolio. Quapropter contubernalis est curiæ,curiarúmque omniũ, ambitúque regiæ clauditur,in qua curia sita est,in quam summa Iustitiæ iuridicæ sedes suas ac tabulas contulisse dici potest.

Cancellaria,Conuentus supplicum postulatorum.

Adeunda officina diplomatica.

Officium diplomatum subscribendorum & obsignandorũ, Cancellariæ vocabulo significatur.

Cancellaria etiam officina est litium informatrix, & aditum aperiẽs iudicii, imperium iudicibus tribuens,& iurisdictionem causarum non sui fori: veniarum principis & gratiarum moderatrix atque arbitra: veniarum ciuilium capitaliúmque promptuarium.

Promptuarium iustitiæ gratiarum,Cancellaria.

Officina gratiarũ in iustitiæ cõtubernio,quæ etiã pœnæ & notæ reos eximit.

Penus iuris benignioris atque clementioris.

Iurisdictio summi iuris emendatrix ex boni æquíque sententia.

Indulgentiæ regiæ promptuarium & iuris honorarii, cuius potentes sunt, & quasi promi condi libellorum Magistri.

Iustitia non tam suum vnicuique iure tribuens, quàm quod iure seueritatis ablatum est,æquitatis manu refundens.

Iustitia non tam è tribunali ius dicens quàm è solio gratiæ.

Iurisdictio è tribunali seueritatis cum imperio descendens in consiliũ æquitatis & gratiarum.

Honoraria arbitra pro potestate cõtentionis disceptãs inter ius & æquitatẽ, censura summi iuris & formularis fungens.

Interpres legum formularúmque de æqui boníque sententia.

Forensis calamitatis subsidium & perfugium, præsidium & castellum simplicitatis.

Iurisdictio subleuatrix eorum,qui iure & causa ceciderunt nullo suo crimine,sed culpa aut sua aut aliena.

Iustitia suum cuique reddens conniuente seueritate, & patientiam accommodare iussa ab eo qui legibus imperium dat.

Oraculum æquitatis,cuius antistes,vnus Nomophylaciæ præfectus: Subantistes,& Proantistite,supplicum libellorum Magistri apud principem regiis auspiciis verbísque oraculum adeuntibus responsitantes,quo augustiora sint responsa,plenioráque auctoritatis imperiosæ. Vnde responsa feruntur læta ab impetratoribus,tristia ab iis qui repulsam tulerũt,ambigua ab iis quibus spes non præcisa est,sed expectatione suspẽsa. Ad quod oraculum frequentes conueniũt quos iuris & formulæ subsidia defecerunt.

Prouocatori temerario prouocationis circunscribendæ venia non denegatur,nisi prouocatus occupauerit in prouocationis eremodicio. Id est, Nisi desertæ prouocationis ab ipso arcessitus sit. Id quod nisi factum sit, causari supplicibus moris est, diem obrepsisse se peregrè agentibus,aut sontico morbo la-

borantibus, & quiduis coloris quærere ad impetrandam veniam.

Diplomate litem quotannis interpolare, ne carie intereat & ſitu.

Reſcriptorum officina, legum ac iuris magiſterium obtinens, pro poteſtate & imperio iuriſdictionem tribunalium temperans, formulis ac iuri ſummo imperium abrogans.

In ea officina ſæpiſſimè id agitur, vt actũ quod eſt, agatur, & vt pertexta quæ ſunt, retexantur.

In ea officina cauſæ vermiculantes & obliuionis carie exeſæ, diplomaticis mã goniis interpolantur. Multa etiam alia huiuſmodi fiunt clemẽtia auctore non reorum modo periclitantium, ſed cauſarum etiam afflictarum deprecatrice. Quæ negari non poſſunt iure iam vſu recepto, è conſultorum commentis potius fortaſſe, quàm ex antiquæ iuriſprudentiæ commentariis.

Iuſtitia æqui & boni magis, quàm iuris prudens atque conſulta, ignominioſis notas, reis ſordes, damnatis ſupplicia adimẽs, commune præſidium omniũ iure defectorũ, non etiam æquitate: & qui aliqua iuris experiundi facultate ceciderunt, aut minuti ſunt formularum præſcripto, aut imperitiæ noxia, aut inertiæ culpa.

A tribunalis ſeueritate repulſi, ad aram æquitatis & clementiæ confugiunt.

Huius iuſtitiæ mirificũ numen, & miſeris alexicacum, exanimes cauſas exuſcitat, actiones emortuas recreat, reos è faucibus fati eripit, antiſtitum ſuorum iudicio & arbitratu. Cuius acta, decreta, mandata, beneficia ab amanuenſibus regiis ſubſcripta, effigie quoque regia obſignata, per omnia tribunalia infima, ſumma, obnoxia, liberáque, ſuo iure imperium ſibi vendicant.

Ei qui cauſa caſu formulari, aut errore veniali cecidit, ſubſidium ab officina æquitatis, cauſarum caducarum alleuatricis mutuandũ eſt: quæ etiam reos ſupplices & afflictos ſubleuare ſolita ſit, de ſententia clementiæ affini ſeueritatis. Cuius rei modificandæ atque conſtituẽdæ penes collegium noſtrum ſecundũ Nomophylacem ius eſt & arbitrium.

Vbi iuris præſidia deſiderãtur, poſtquam nihil opis in officio iudicis eſſe viſum eſt, tum adeundum eſt ad oraculum Themidis non iuriſcõſultæ, ſed æquitatis reſponſa dantis, antiſtite gratia, iuris ſeuerioris neſcia.

Ad conſilium æqui boni, gratiarum & indulgentiæ cauſam ſuam deferre, iure ac formula laborantem.

Ad officinã æquitatis cauſam ſuam deferre vanitatis fuco oblitã & mẽdacii.

Si vitium obuenit in lite auſpicanda, diplomatis venia diſcutiendum.

Adminicula cauſarum quæ formula ceciderunt intentionis aut exceptionis (vulgo Releuamẽta vocantur) in officina petẽda iuriſdictionis diplomaticæ. In qua etiam officina iuris perſecutiones carie vetuſtatis obſitæ ſæpenumero interpolantur, aut ætatulæ tirocinio, aut ruſticitatis commendabiles, aut ignorationis cauſariæ patrocinio.

Poſtliminiũ perſonæ, famæ, ciuitatis, bonorúmque iis diplomate datur, qui veniam criminum impetrauerunt.

Ius forenſiũ codicillorũ, Ius fori eximium, vulgo Committimus appellatur.

Diplomate iudici præire quid de cauſa iudicare debeat, ſi ipſi argumentum

diplomatis impetrator probauerit.

Officinæ gratiarum ſupplices ſunt, quibus diplomatibus opus eſt ad ius ſuum perſequendum tuendúmve. Officinæ autem veniarum ſupplices ſunt, qui veniales codicillos ſuppliciter flagitant.

Inter ſupplicandi autem & impetrandi argumenta frequẽtiſſima ſunt παλινδικίαι, id eſt, Lites inſtauratiuæ, quæ iis indulgentur qui cauſa ceciderunt ob eremodicia. Quarum formula huiuſmodi eſt, vt eodẽ diplomate ſe prouocaſſe dicant, & eadem prouocatione inducta cum eo quod pronuntiatum eſt, ab integro admittendos ſe ad cauſam agendam tuendámve poſtulent.

Octouiratus auctoritas & magiſtratus, qui nũc eſt Duodecimuirorum, præter arenæ noſtræ functionem ordinariam, duobus cenſetur muneris primarii honeſtamẽtis. Nam cum Duodecimuiris ius eſt in curiis omnibus ſummis ſedendi, loco ſecũdum principes curiæ honoratiſſimo, ſentẽtiámque dicere niſi adſint fortè aliqui Patriciorum, in quibuſdam etiam præſidendi cum libet & otium eſt, tum principi è cubiculo prodeunti, matutinum officium exhibent, ita vt proximi omnium anteambulonum ab eo abſint, & cum eo verba faciant de libellis ſupplicantiũ obiter ipſi porrectis. Quo fit, vt in oculis eius auribúſque habitent, verſentur, & agant: cum interim horum munerum obeundi rara ſit neceſſitas, & quotidiana libertas.

Curia.

Centuria curiæ quatuor decuriis cõſtat, ac XII Primis qui & Patricii Frãciæ dici poſſunt, præter eos qui honorarii ſunt conſiliarii curiæ, qui dicendæ ſententiæ ius habent loco ſecundum curiæ principes antiquiſſimo, vt Pontifex Pariſienſis à pontificatu eum honorem habens.

Primores patrum conſcriptorum in principe claſſe ſtationem ſuam habent, qui ob id Primani dici poſſunt. In qua claſſe oraculum quoddã curiæ eſſe mihi videtur. Vt enim res quæpiã nata eſt inter Secundanos, Tertianos, & Quartanos, quam propter, conſilium foras peti oporteat: continuò delecti duo mittuntur tanquam ad reſponſa petenda ac referenda, quæ auctoritatem habent τῶν πυθοχρήστων, Delphíſque reſponſorũ. Ibidem magni conuentus aguntur, quæ Curiata comitia dici poſſunt, cum quippiam vſu venit decernendum, cuius auctorem fieri curiam vniuerſam neceſſe ſit. Cuiuſmodi decreta Curiata dici poſſunt, quaſi Senatuſconſulta: & Leges conſtitutionéſque curiatæ ſunt, quæ vel à curia cuncta latæ ſunt, vel comprobatæ & promulgatæ. In ea ſummus Curio cum collegis tribus proprium habet ſubſellium.

Vt Curiales inter ſe ſunt conſiliarii curiæ, ſic Decuriales qui eiuſdem ſunt claſſis & decuriæ.

Centumuiralis conſeſſus in quatuor conſilia ſic tributus eſt, vt Romæ centumuiri in quatuor haſtas tributi erant: quod iudicium longè auctoritate cedet, ſi cum curia noſtra componatur. Claſſes autem, Cameræ vocatæ ſunt, à locis olim concameratis.

Magna vis, magnũ quaſi iuſtitiæ numen, idem ſentientis cunctæ curiæ, ſem-

per est existimatum. Curia verò æquabili iurisdictione per omneis classeis, nō vsque adeò astricta est, vt idem eadem de re omnibus classibus censere necesse sit. Id quod nonnunquam exemplorū varietatem efficit. Est enim paucissimis de rebus suus cuiusque classis sensus, etiam perpetuus. Refértque in iis speciebus plurimum ad iudicii euentum, qua quidque in classe iudicetur.

In curia, vt in aliis cōsiliis, collegæ quidem sunt omnes, paríque honore prædidi: sed paucorum longe maiora sunt auspicia, quorū fasces eminent, cū multorum submissi sint, quorundam etiam penè iacentes. Plures etiam hodie cōscripti, quàm parres sunt.

Primanorum classis interdum de loco superiore sententias profert, quæ Aresta verbo Græco quasi Placita vocantur. Interdum è subselliis, eodem tamē imperio, ac potestate pari sententiarum atque auctoritate.

Luminaria curiæ, οἱ πρόεδροι, id est, Quatuoruiri, quibus extinctis aut magnopere obscuratis (si quando id futurum est) tenebricosus vt euadat curiæ splendor necesse est, decúsque ipsum iustitiæ cæcetur.

Huius curiæ splendor vna aut altera insigni macula nostra memoria infuscatus est. Sed illustria animaduersionum exempla maculas absterserunt.

Tholi sunt duo consessus ob quæstiones instituti, æstiuus & hibernus, qui ex omnibus coguntur decuriis. Tornellam vulgo vocant.

In magnis consultationibus, & in tumultuariis conuentibus more maiorum nemini abesse licet nō causario: sed causæ quælibet in excusationem sæpe cedunt, & multis licet minus valere cum libet. Quod qui faciunt, dignitati suæ deesse se non sentiunt, & in quibusdam obsolescunt insignia virtutis & dignitatis.

Anniuersarium curiæ iustitium, Vacationes vocantur, quo tempore silentiū est in curia ab altercationibus, & quoddam conticinium facundiæ causidicæ.

Curiæ consulta ab Arestis & Sententiis differūt. In his enim non causarū disceptatio agitatur, sed de republica aut principis deliberatio cōstituitur. Romani in Senatusconsultis faciendis hoc verbo PLACERE vtebantur. quasi aresta, id est Placita curiæ appellātur. Vsus est Cicero Philip. 5. verbis Senatus loquēs. & Philip. 9. Seneca lib. 10. Epist. ad Lucilliū, Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci vocāt Dogmata, nobis Decreta licet appellare, vel Scita, vel Placita. Plin. lib. vndetricesimo, Eadē ætas Neronis principatu ad Thessalum transsiliuit delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Et ἀρεστὸν Græcè placitum & gratū significat. Plutarchus libros quatuor scripsit περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Id est, vt nos olim verrimus, De placitis philosophorum, hoc est de dogmatibus.

Curia summam & vltimam causarum disceptationem habet: &, si iure suo vti velit, habet tanquam liberam, iuris etiam prodendi potentem & exemplarem. Plerunque tamen legitima vtitur & vsitata.

In eius obseruantiā, cultum, & tanquam in acta Præfecti prouinciarū iuridicíque adiguntur, quorum quidem codicillos in curia promulgari moris est.

Quatuor curiæ Amanuenses, qui & quatuor A secretis dicuntur, apparituras curiæ faciunt, sed liberas & honestiores. Apparitorū autem decuria, qui & via-

tores ſunt curiæ,ita conſtitutas apparendi vices habet,vt bini in orbem neceſſarias appaririones faciant, certis ſpatiis temporum inter ſe comparatas: cum interim capturis faciundis diligenter incūbanr quod illi amanuenſes non niſi raro & ingenuè faciunt. Apparitorū decurio,Accenſus curiæ dici poteſt, cuius munus eſt cauſarum exiturarum volumina recitare inclamabunde.

Mercurius quæſtorius,quem Græci κερδῶον dicūt, iiſdem pene ſacris cum illa diua præſide iudiciorum paſſim in foris colirur,nec minore à multis religione, vt annonæ præſentis prolixus ſuppeditator.

Rectæ & probæ iuriſdictionis genius,quam Iuſtitiam vocamus,in curiæ ſummæ conuentu perfugium ſanctum habuiſſe ſemper viſus eſt, (aſylum Græci vocāt)ſicubi numinis ſui maieſtatem læſam eſſe exiſtimauit.Quo nomine curiæ appellario,vt oppreſſorum præſidium, árxque ſeueritatis iudicialis, in opinione hominum religioſiſſimè iam olim conſecrata eſt. Nam ius appellandæ curiæ inſtar plenum poteſtatis tribunitiæ, auxiliiq; ſacroſancti,iis temporibus ſemper habuit habebítque,quibus fuit fururáque eſt iuris reddendi ratio aucto ritáſq; florentiſſima.Quòd ſi quando(quod ominari nolim)huius noſtræ curiæ auctoritas ac dignitas labeſcere cum virtute & conſtantia viſa ſit,iuſtitiæ quoque protinus implorandæ ſpes & fiducia occiderit & iacuerit.

Certus numerus conſcriptorum curiæ muneri pomeridiano cōtributus eſt, diebus quidem extraordinariis,quorum nomina citari matutino ad conſeſſum poſtmeridianum ſolita ſunt quintodecimo quoque die.

Curiæ minus Licurgeæ eſſe accidit aliquando per iniquitatem temporū,rarò aurem contingir ſatis eſſe Areopagiricæ,Aii loquētis ſcelere aut vitio,per rimulas erumpentis vel ſanctiſſimo iureiurando obſtructas.

Curia vt iuridicæ ſeueritatis maieſtatem, cōſeſſus ſpecie,ac decretorum grauitate ſuſtinet:ita decus columénque iuſtitiæ ſedentis in foro eſſe debet.

Decuriales inter ſe neceſſitudine arctiore coniuncti ſunt,& decuriæ ſocietate. Latius autem patet curialis neceſſitudo,quæ inter omneis ſingulóſque collegas intercedit, quaſi ius municipale inter municipes,qui vinculo ſolū ciuilitatis coniuncti ſunt.

Seſſiones quædam curiæ antelucanæ hyeme,quædam matutinæ,aliæ poſtmeridianæ & crepuſculares.

In auditorio autē curiæ Tribunalitii quidam dies ſunt,& quidam Subſelliares,quos Conſiliares vocant.

Quatuor principum curiæ,id eſt Præſidum,auctoritas,cardinem actorū curiæ & conſultorum verſare vulgo exiſtimatut. quod quatenus intelligendum ſit,non cuiuſuis eſt conſtituere.

Cum in rebus iudicandis in vna claſſe, duæ cōſilium ita diſtinent ſententiæ, vt vel planè adæquare vtranque, vel vno minus puncto alterutram contigerit, moris eſt colophone dirimi controuerſiā.In aliam enim claſſem diiudicatione tranſlata ſentētiarum adæquantium, allegantur duo ſententiarum ipſarum auctores,ſuæ vterque partis vindex aſſertórque ſententiæ,argumentorum ſummam ac firmamentorum expoſituri in vtranque partem diſputatorum.

Curia in areſtis ſuis faciendis ſe ipſam in poſterum onerat, vt iudices obno-

xios exemplis & quasi præscriptis astringit.

In curia summa Cognitor est vnus regius proprie & absolute dictus. In præfecturarũ foris nõ Cognitores regii, sed Procognitores sunt vel Subcognitores. Horum permulti obaudiunt, cũ libet (vt fama est) & benigne conniuent. Quod si fieri sine luculenta præuaricatione non potest, quasi per transennam vident quæ otiose intuenda sunt & animaduertenda: tum quidem certè, cum oculis auribúsque morigerari priuatæ rei suæ interest, aut cum necessitudinibus suis seruiunt. Ex quo euenit nõ rarissime, vt quod ad animaduersionum suscitabulum institutum est, euadat in asylum impunitatis. Nam hæc quónam modo silẽtio transmitti possunt, quæ pueris, quæ asseclis mularum decantata sunt? Is magistratus iura regia populíque imminuit aut amplificat pro potestate, atq; in iis inire gratiam à potẽtibus potest, quæ necessitatis, non gratiæ sunt. Verum illa personarum artifex simulatio, quàm Prosopopœiam Græci vocant, & morũ effictrix Ethologia, vt in omni penè parte vitæ, sic in iudiciis circũscriptiones factitant etiam populariter.

Moris est in curia, cum lites exponũtur, expositori duos custodes apponere altrinsecus assidentes, nequid iudices prætereat, quod ad rem pertineat.

Curia, militia est vrbana: & stipendia in vrbe faciũt, qui assidui in curia sunt. Curiæ enim summæ conscriptis velut cohorte quadam lectissima hominum iurisdicendi peritia prudentium, succincta videtur esse Iustitia, qua rex auctore & magistra vtitur ad populum primoresque legibus coercẽdos. Quocirca eorum stipendia, si rei summæ actus rectè atque ordine constitutus sit, ex argento puro puto (vt prisco verbo loquar) & verò ex ære primipilari persolui, ad nummúmque debeant. Centenarii autem senatus tanta fuit olim auctoritas in Gallia, & quocunque fama eius peruenit, quãta quondam in Græcia Areopagitici, cuius ne Mars quidem & Neptunus dii antiquorum selecti, iudicio parere grauati sunt, vt auctor est Demosthenes. In quo sic dii XII ad iudicium Eumenidum & Orestis disceptandum sederunt, vt XII Primi Franciæ cum Rege sedentes insignia sunt Senatus nostri, cum lectisternium (quod vocant) Iustitiæ agitur & cogitur. Cuius aliquando formam vidimus, sed adumbratam magis, quàm expressam & eminentem.

Δώδεκα θεῶν sententia damnati vel absoluti quodam modo dici possunt, qui à Rege & XII Patriciis & curia iudicati sunt. Quod Demosthenes de Orestis iudicio dixit, diceres AEacorum, Rhadamanthorum, Minoum consilium, si priscam maiestatem attenderes.

Corpus curiæ & ipsa velut cõpages senatus Centumuiralis, è conuentu regiæ personæ constat, & XII Primis patriciisque, non mortalibus, sed personis mortaliũ, quæ senis pontificatibus & potentatibus adiunctæ sunt, vtrinque regi assidẽtibus, cum lectisternium iustitiæ indictum & stratum est. Reliquus autẽ curiæ numerus pridem Octouiratus collegio constabat, qui à libellis supplicibus regiæ appellatus est, & patrum conscriptorum. Sed & Octouirorum numerus & conscriptorum, nuper auctus est. In comitatu curiæ, & verò quasi contubernio, est Triumuiratus causarum fiscalium, actionúmque popularium. Sunt & Scribæ curiæ, quorum numerosum est officiũ, qui etiam Ab actis curiæ dici

possunt. His accedunt quatuor viri, à secretis curiæ appellationem habentes, munere fungentes cum scribis communi, vel potius vicem implente, cum scribæ desideranrur. Hic Senatus principis, statarius est vrbanúsque. Alter est autem Senatus principis peregrinus, vel prætorianus potius, & assecla Nomophylacis, qui comes est perpetuus principis, omnia penè secum trahēs munia reip. legibus, institutis, edictisque constituendæ regiis sub auspiciis. Qui etiam ius in curia summa sedendi, vt in omni iudicio, secundum regem primum habet, sententiámque dicendi loco antiquissimo.

Curiæ prima classis decuriáque, cuius consessus est in comitio curiæ auditorióque laqueato, sic mihi Curia curiæ dici posse videtur, vt Græcia Græciæ vrbs Atheniensium à Pindaro appellata est. Et quemadmodū Museon Græciæ eadē ipsæ Athenæ ab Athenæo dictæ sunt, sic non dubitarim curiam nostram summam, Themidis quoddam delubrum in Francia, & Iustitiæ sanctius domicilium appellare: siquidem maiestatem conditæ primum curiæ, omnibúsque suis partibus coagmentatæ, æstimare velimus, augustámque faciem priscæ iurisdictionis & exemplaris. Neque enim omnium temporum est ætatumque Lycurgea curia, & nihil fugientius catorthomatica cōstitutione ordinum muniúmque publicorum. Solenne certè & perpetuum est in vita, & penè semper fuit, vt nepotum ætas deterior auorum ætate fuisse videretur, & prisca virtus omni memoria requireretur.

Curia, Senatus est Franciæ. quāquam nō magis Senatus est regalis ipsa curia, quàm armariū est principis regaliūmq; placitorum, & quoddam quasi conditorium Iustitiæ oraculorum. Si tamen opinionem adhuc asseruat maiorū merito, in curiæ huius vrbis vocabulo consecratam inustámque. Olim cōuentus erat quotannis instauratiuus, cui legum, morum, iurisdictionísque regimen reges semper dederunt quasi fiduciarium.

Regii Senatus principes quatuor viri, quos Præsides vocamus, vt huius quasi theatri Iustitiæ insignia sunt, ita tales creari debent & doctrina & grauitate & prudentia, & persona numeris omnibus integra, vt ab eis regi tantus talísque numerus hominum nō indignetur, ac penes eos esse fasces (vt ita dicam) curiæ.

Apud curiam summæ iurisdictionis auspicia sunt, & exempla ius dicēdi prodentis, secundum quidem monarchiæ genium, à quo veluti fonte regali & iurulento, perennis manat iurisdictionis amnis quoquouersus profluens. Quædam autem aresta eius imprimis exemplaria, in iudicandis causis citantur vt canones iuris dicendi. Quædam autem temporum fuerunt, nec iam imitanda esse censentur. Quædam etiam in ordinem redacta sunt, nec inter exempla numeranda & quasi curiæ catorthomata. Sicut Senatusconsulta necessitate, aut temporum iniquitate expressa: quæ si exemplum prodidisse, iúsque statuisse hæc ætas aut posteræ arbitrarentur, iniuria iuris nomen, vicémque obtineret.

Curia interpres est iuris & æquitatis, edictorum & placitorum principum, bona eorum venia moderatrix & arbitra, duntaxat quæ in curia promulgari cum cognitione debent. Cum enim in sanctiones regias iurata sit, siquid placita à principe eblandita, aut obreptione ablata, à sanctionibus aut æquitate discrepent, iudicium suum interponere more maiorum solet.

Stat ius in curia noſtra non minus moribus quàm legibus, niſi in earũ cauſarum iudiciis quæ ſcripto iure cenſentur. Nam & Francia propriè dicta, moribus ius habet conſtitutum maxime, eóque nomine Conſuetudinaria vocatur. At verò prouinciæ quæ à iure ſcripto nomen habent, ita iuriſdictionem iuridicam exercere dicuntur, vt tamen eorum iudicia eam ipſam ob cauſam non minus nonnunquam iniuriæ, quàm iuris dicere, id eſt æqui & boni videantur. Eſt enim ius aliquod iniuſtum, id eſt δίκαιόν τι ἄδικον: & ius iniurium, τὸ ἀκριβοδίκαιον. Sicut ἡ ἀκριβολογία vitio vertitur ab Ariſtotele in 4. Moralium. Prouinciæ autem à conſuetudine nuncupatæ, quaſi auſpiciis conſuetudinis potius quàm iuris ſcripti adminiſtratæ, non tam iuris pediſſequæ ſunt quàm Iuſtitiæ: quippe quæ iudicandi rationem vſúmque fori à iure Romanorum, non vt imperia ſanctionum accipiat, ſed tanquam conſilia & reſponſa prudẽtum: conſiliariæ ſunt Iuſtitiæ, non legiſlatricis atque imperioſæ, ſed æquitatis potius auctoris & magiſtræ. At huiuſmodi Iuſtitiæ, quaſi matronæ boni & æqui conſultæ, vis afferri mihi videtur, cum iuris interpretatione ſubtiliori & arguta ius dicitur & redditur, præſertim ex commentariorum congerie, vel verius controuerſi iuris iliade, quibus iuris prudentia excæcata eſt. Nam qui explanationum iuris facibus prælucere debebant iudicibus, hi tenebras offuderunt Cimmerias, caliginémque iudiciis in dies atriorem.

In curiæ ludo & comitatu, quaſi in lautiore officina Promethei atque exactiore, homines finguntur non quilibet & vſus tranſlatitii, ſed ad magiſtratus atque honores gerẽdos idonei & perpoliti, & præſertim iuridicos. Quare & in baſilica ſeminarium quoddam eſt magiſtratuum.

Aliud eſt Iuſtitiam exercere, & aliud Vexare iuſtitiam, varieque agitare: quod Indulgere eſt iuri formulario contra æqui boni dictamentum. Neque enim forenſis Iuſtitia ius ſuum vnicuique tribuit, ſed adimit potius, quæ ius in iniuriam vertit iniqua religione iuris interpretandi. Vnde autem examen calumniarum forenſium enatum, niſi è ſolennibus formulis iuris experiundi, aut vtcunque lege agendi? At hæ captiones ſunt non modo ſimplicium litigatorum, ſed hominum etiam peritorum, qui pendere pœnas coguntur, aut inertium cognitorum, aut apparitorum vel ſui muneris imperitorum, vel improbe negligentiũ: cum interim & cognitoribus ipſis & apparitoribus, tametſi in verba adactis ſolennis iuriſiurandi, impune ſit à iudicibus, à popularium actionum curatoribus. Multi ſunt huiuſmodi ſolœciſmi in vita ciuili moribus recepti, in noxam captionémque ſingulorum, conniuente cura publica. Profectò Iuſtitia nomine ſuo digna, iandiu foro ceſſit, vt rerum vænalium, ſic etiam iudiciorum, quãquam inania eius auſpicia in ſermone hominum remanſerint circunforaneorum, & perſona ipſius hiſtrionica, nominiſque vſurpatio auditu tantum vendibilis & veneranda, & verò nonnuſquam ſic quoque vænalis ac ſeſe litigantibus imputans.

Olim & ferme ſemper in Curiæ vocabulo tanta fuit ſpes præſidii, vt quibus adempta eſſet aut pernegata facultas curiam appellandi, ademptum ius certũ putaretur ius ſuum obtinendi, Iuſtitiæque implorandæ fiduciam eſſe præciſam.

In consiliis celebribus censentium & pro sententia dicentium, quidam ita verba faciunt vt cordati iudices, ac causæ semper instantes sibíque, eorum quæ causa complectitur existimatores prudentes. Quidam quasi legis cuiusdam ciuilis pro iure doctoræ è loco superiore enarratores: cæterum qua de re tunc agitur, non magnopere perpendentes. nempe quasi theseos sententiam rogati sint, & non hypotheseos potius: aut quasi quæstio in medio, non causa posita sit, & locus communis oratione explicandus sit. Quidam sententiose disserũt, non etiam copiose aut eloquenter. Alii quasi argutatores, & pro suggestu prælegentes. Alii verba fundentes inania, eò amplius identidem se reuocant, eandem sentẽtiam sæpius ingeminantes. Alios pudet dicere quod alius occupauerit. Alii non verentur, quod alii dixerint, vt sibi præreptũ pro suo dicere, in eóque immorari, quasi homines inopes, nonnisi rarissimè in suo ære existentes, sicque se in ordinem cogere vrgẽtes. Verum qui in causa hærentes, semetipsos vrgere non desinunt, hos Commodos iudices vocant, & eius quod agitur intelligentes. Improbabilis est eorũ consuetudo, qui diu ancipiti disputatione sententiam dicunt, nec in alterutram partem satis certò vergunt, quasi academicè censendum sit in iudiciis. Sunt qui ementitis legum canonúmque auctoritatibus, iurísque interpretum elogiis commentitiis sententias suas impudenter sanciunt, quasi auditoribus aliud agentibus. Quorundam vibranti & sonora oratione, sed non perinde sententiosa, aures personant audientium. Sunt qui iuris responsa sanctionésque ita laudant, quasi sententiæ suæ auctores, vt eas adnumerandas putent. Sunt alii qui appendant potius iuris auctoritates statera prudentiæ.

Pro imperio curiæ quippiam denũtiare aut exequi, hoc est, Iussu & mandato curiæ dicere se id agere.

Pro curiæ sententia dicere, est Per arestum.

Curia natalem habet actionum causarum atque altercationum, postridie Martinalium.

In albo curiæ nomina sunt Patrum Cõscriptorum, & ex eo citantur, cũ curiæ comitia habentur, vt postridie Martinalium, & diebus celebrium conuentuum & consultationum.

Antiqua indoles curiæ an ad nostram vsque ætatem peruenerit, vix ausim pronuntiare. Stat tamen hodie sua curiæ dignitas & auctoritas, ob maiorum memoriam meritáque in hominum opinione consecrata, vel ob temporum forsan conditionem. Virtus enim prisca, decúsque & maiestas iurisdictionis summæ, non tam fuit hominum, quàm disciplinæ temporum, quemadmodum & in Senatu Romano quondam fuisse notum est. Quin & omnium officiorum, consultorum, decretorum, tum vetustorum, tum nostræ fortasse auorúmque memoriæ auctoritates commemorandæ, & quasi catorthomata, aut iis rursus dissona, & memoriæ hominum eximenda: siquo pacto fieri posset, temporibus accepta magis referuntur, temporúmque auctoribus & potentibus, quàm viris temporũ æqualibus. Tametsi nulla fuit tam infœlix ætas, quæ nõ Catonẽ aliquẽ, aut certè Thraseas, Heluidiósque tulerit. Verũ vt vna (quod aiunt) hirundo, sic nec vnius aut alterius similis iã dictorũ virtus & sententia,

Senatus & curiæ cõsulta. Haud ita pridẽ homo fuit, curiæ aliquandiu alumnus, è ſinu eius progreſſus ad faſtigium honorũ, potentiámque inuſitatã, ſatis iam aduerſis nationi mortalium virtuti ſtudentium. Is poſt multa exempla ſummæ ac inauditæ improbitatis edita, vt ſpecimẽ impotẽtis inſolentiæ faceret, iuridicã iuſtitiam exarmare concupiuit, curiæ ſummæ auctoritatem, noménque peſſundando & obterendo. Id quod non dubie perfeciſſet (qua erat audacia) niſi eius impotẽtiæ ingenium principis obfuiſſet, Iuſtitiæ maieſtatem tãtopere minuere recuſantis, vt pignus imperii Francici. Hunc fatum opportunum ſuſtulit, hac ratione graſſantem ad ius, bonum, æquum, honeſtum de medio tollendum, ſuperſtitem (vt eſt hominum opinio) tantæ potentiæ futurum, niſi repente arreptus eſſet. Nec tamen antè arreptus, quàm omneis reip. partes veſtigiis luculentis impreſſit impotentis animi, audaciǽque antea inauditæ. Quibus monumentis memoriam ſui nominis præcipuè poſteritati mandandam, non etiã commendandam putauit.

Interdum per iuſtitiæ exactoris ſpeciem colorémque, iuſtitium vnius cauſæ aut plurium ſtatuitur. Id quod euenit nimium indulgendo certamen iandiu inſtans & in procinctu exiſtẽs detrectantibus, aut litibus ſæpius ampliandis quæ præſentanei ſunt iudicii.

Miniſterium ſcribarum, vel ſcriptum curiæ facientium, ſunt ii qui Clerici vocantur actorum officii.

Semeſtria agere in auditorio magno, & ſemeſtria in Tholo quæſitorio Primani curiæ ſolent, vbi munia ſubintelliguntur. Sic etiã ſemeſtria ſua agũt Cõſcripti curiæ comitatus aſſeclæ.

Bimeſtribus abeſſe, & peregre agere, id eſt, Vacationũ tempore, qui quaſi dies ſunt curiæ halcyonii.

Auguſtam curiam habere princeps dici poteſt, quando lectiſternium iuſtitiæ indictum, à principe cogitur.

Solennes quædam cauſæ ſunt, quæ in curia primum inſtituuntur, vt Regaliorum & Patriciatuum, & aliæ quædam. Aliæ autem curia demum appellata, iuris fiunt curiæ. Aliquæ etiam in curiam ſtatim arceſſuntur à principe, aut ante ſententiam aſciſcuntur, ab aliis iudiciis auocatæ.

Solennis cenſura curiæ ſingulis menſibus agitatur, Mercurialis dicta.

A quinto Idus Septembris ad poſtridie Martinalium anniuerſarium eſt curiæ iuſtitium in omnibus cõclauibus, etiamſi in Tholo quæſitorio delectorum numerus ſedet præcipue ad cuſtodias exhauriendas.

Exoletæ vetuſtatis decreta curiæ areſtáque, nunc placere non poſſunt.

Conſtituendæ iuriſdictionis arbitrium curiæ eſt intra fines ditionis ſuæ in iis quidem quorum nulla extat ſanctio.

Quatuor principum curiæ munus eſt, cum aliquot delectis Conſcriptorum cenſuram gerere omnium curiæ partium, omniúmque officiorum curiæ ſubſignanorum. Cenſorum autem erat olim, ſarta tecta tuenda templorum baſilicarúmque locare, & exigere. Sartam igitur ac tectam tueri curiæ dignitatem & maieſtatem præſides ipſi debent: vt ipſa viciſſim curia Iuſtitiæ impe-

rium fidémque & præsidium, sarta tectáque tueri debet, qua patent eius fines. Siquidem curia eo nomine censetur, quasi fanum quoddam Iustitiæ, asylúmque vi oppressorum. Et verò Deus numénque Iustitiæ præses aram habere in curia semper visum est. Tandiu autem curia curiam agere exercerèque videbitur, quandiu pro dignitate curiæ agere, ac veterem curiæ dignitatem tueri asserereque perget.

Conuentui basilicano hominum nostrorũ magna pars qui aliquo sunt numero locóque stipendiaria facta est, quasi que ob noxam data cõtrouersæ vitæ, atque peruicaciæ iuris experiundi, cum ipse conuentus togatorum immunitate fruatur, & plus quàm iure Latii.

Iam pares non sumus antiquæ iurisdicendi seueritati, temporum (vt opinor) inclinatione. Eo enim mores iandiu vergunt, vt sibi quisque imprimis consultum velit, in medium ferè consulant homines male aut frigide de laribus suis meriti.

In quibusdam iudicibus haud ita multum est iuris scientiæ, est tamẽ satis ingenii, iudicii, prudentiæ, & orationis ad obtinendam personã magistratus, speciémque tuendam hominis non inconsulti.

Non omni tempore seueritas perinde vendibilis est, priscǽque notæ integritas. Hæ enim iam à multis ad crudiora secula relegatæ sunt, ex quo strenua impudentia fortunatrix hominum esse cœpit. Atqui postliminii exigua spes non Astrææ tantum illi poeticæ, quæ salutem iam olim dixit mortalitati, sed etiam Iustitiæ inter homines versatæ post hominum memoriam, aut paulum supra.

Quidam iudices comiter, blande, benigne litigatores appellantes, causas suas suppliciter commendantes, omnia etiam eorum cupere se dictitanteis, incautos intus euertunt, verbis pessimè de iis merentes, à quibus gratiam vultibus inierunt.

Fama est familias quasdam in vrbe gratiosas & potentes, coitiones inire de nece causarum iure superiorum.

Conscriptorum curiæ, quidam viri, quidam homines, quidam androgynorum generis, in sententia dicenda, nonnulli Tiresiæ aut Cænei, vicissim viri fœminǽque, aut vice versa è fœminis viri facti, & in melius tẽpore progredientes.

Aresta curiæ & decretã panegyrica, Consultationes curiæ comitiales. Id est, Vniuersæ coeuntis curiæ.

Iustitia est per quam obtinere quisque debet quod suũ est, si ius experiri velit. Hæc iustitium esse incipit, cum tardigradam & frustratricem sese exhibet.

Præses de aduocatorum altercationibus ad consilium refert, quando tribunal obit, & circulans sententias sigillatim rogat.

Basilica curia, est ambulatio in qua Regum sunt simulachra.

Curiæ existimatio & auctoritas in quatuor Primorũ industria, dignitate, & prudentia, quasi in cardinibus vertitur. Iustitiæ autem ius dicẽtis robur & imperium, in virtute & seueritate curiæ, quasi in cardine summo versatur.

Iuris sui vnicuique tribuendi ratio in compendiis iurisdictionis sita est magna ex parte: quia litium dispendia suo obtinendo, aduersa sunt, & sæpe vi-

ctorias Cadmeas efficiunt. Multis enim vtilius esset cito causa cadere, quàm post tot annos vincere. Iudicum autem indulgẽtia improbitati ludificatorum fauens, callum vetustatis obduxit & in curia, & in omnibus penè foris, litigantium moribus eorúmque cognitorũ, quod iam abstergeri non potest mulctis quidem penè ignominiosis, nedum increpationibus. Quod autem ad iudices pertinet, eò penè res euasit, eorum culpa, quos vel inertia, vel studio cunctatores esse non pœnitet, vt litigantes numerum illis augeant assectarum, Iustitia iam vt constans & perpetua sit voluptas ius suum vnicuique promittendi. Vsqueadeò quidam tanti æstimari volunt vltimam manum liti apposuisse, quã tandiu in manibus habuerunt. Atqui iustitia nõ modo maxima in iurisdictione summa, sed etiã optima esse debet, quæ appellationes summi Iouis apud antiquos fuerunt, qui à iuuandis hominibus dictus est. Optima autem est beneficẽtissima, vt Cicero interpretatur. Iustitia igitur à curia debetur singulis & vniuersis de fortunis suis ambigentibus, vt optima maximáq; est, non vt quælibet.

Quædam in mores iudiciorum transierunt & recepta sunt, quæ à maiorum nostrorum auctoritate, id est auotum, ius magis sumpsisse, quàm à iure, æquo bonóque videntur, aut ab exemplis ab antiquitate proditis.

In puluinato tribunali sedere & liliato moris est curiæ actionibus publicis, & foribus apertis. In subselliis autem sedere actionibus extra ordinem inductis, & occluso auditorio.

Curia aliquando de gradu auctoritatis nõ leuiter deiecta vnius hominis machinamentis, sensim in gradum penè reposita est, tum suapte vi & dignitate, tũ eius bona venia atque indulgentia, in quo omnia posita sunt. Nouit enim Princeps optimo iudicio præditus & ingenio, iustitiam violatam maiorum memoria in sinum semper curiæ cõfugisse, tanquam ad præsidium validissimũ, quod semper ipse munitum & oppressis obuium esse voluit.

Iudicis viri boni officium est causæ studere, non personæ: iuris rationem, nõ amicitiæ ducere: non affectibus, non stomacho seruire, sed Iustitiæ præceptis. Scelus est autem, æquum illi esse fronte, cui mẽte iniquus sis. quod vitium est non paucorum.

Solidam & expressam Iustitiæ effigiẽ in iudiciis agnoscere difficile est, vt nũc iurium disciplina, ac iuris dicendi ratio comparata est. Adumbrata tantum vtimur, aut imagine fucosa, verámque ementiẽte. Itaque probitas & candor litigãtis ad fori victoriã non facit. Illa verò & ab offensione propius abest, quàm astutia versipellis & calumnia.

Persona amicitiæ obsolescit in tribunali, & in consilio iudiciali. Deponenda igitur simul ac calculus in manum sumendus est, assumendáque integritas.

Obstruẽda aliquãdo ludificatorũ perfugia & inficiatorũ, aut iurisdicẽdi ratio in iniuriam meram tandẽ degenerabit. Huius generis sunt intercessiones futiles, prouocationes improbæ, postulationes proteruæ & detrectatoriæ, eremodicia affectata atque impudẽtia. Quarũ rerum tædiũ & molestia deuoranda iis qui iura sua persequuntur: vt nunc mittam fastidium iudicum qui obseruantia clientelari gaudent, & cruciatu iustitiam nequicquã flagitantium. Sed stomacho imperandũ, quamlibet bile rumpatur, qui litigare statuerit, aut animus

desidendus est,qui perferre ad extremum sibi imperare non possit.

Lites parente discordia natæ, quæ malum olim aureum in medium cõiecit, nutricante peruicacia mirè gliscunt, vt vlcera serpẽtia,alma & ipsa nutrice turbæ forensis & pragmaticæ.

Visa est aliquando curia dignitati suæ aliquãtum deesse, aut sui dissimilis esse velle:sed id, tẽporis fuit atque necessitatis,non iudicii,aut indolis degenerantis.

In Rep.rectè & commodè constituta,iurisdictio ad certam rationis politicæ formam redigenda est, quàm fieri maximè potest. Sic tamen, vt locorum, temporum, personarum, causarum, qualitatum , quantitatúmque momenta euentorúmque expẽdenda sint: & vt æquitas in sententiis, salis in cibo rationem obtineat.

Siquis litium curriculi dispendia commodè in compendia vertendi inuentor esse possit,dignum erit inuentũ quamobrem hecatomben(vt dicitur)quasi votiuam Deo cõferet. Quod olim Pythagoras fecisse Musis dicitur,ob inuẽtum vnum geometricum,si Athenæo credimus.

Id iniquè in vita comparatum est,quòd homines litium fugitantes,& cũ homine improbo negotium habentes,salutem dicere foro nequeũt. Quippe qui si lites diuturnas,quas soluere nequeunt,abrumpere impetu animi instituerint, versuram illico facere se intelligent,altiúsque in luto negotiorum hærere. Statim enim prædones multi,vt iniuriæ obuium atque ignauũ,certatim adorientur. Vnde fit,vt lis lite quasi vmbone propulsanda sit. Me miserum: Itáne verò subductam nauem iterum deducere necesse est, iterúmque & sæpius inuitum iisdem iactari fluctibus, æstibúsque forensibus, iterum in harpyias forenses incidere,labores hominum deuorantes.

Si in inchoãdis litibus in mentẽ veniret hominib[us] calculos hinc inde ponere,minus turbarũ esset in foro. Nã quoto cuique in exitu fori ea ratio constat, quam ingrediens iniit? Sed dantur vela dolori ob iniuriam orto,dantur existimationi,ne cessisse videamur improbè lacessenti. Tum aura quadam spei sinus cursus forensis implentur,fallacis sæpenumero & decoctricis.

AEtas nostra multarum rerum designatrix,sexagenarios de põte deiecit curiæ comitiorum,nostrámque γερουσίαν recoxit in adolescentiam.

Iniquũ est quod quidem vociferantur,sacculos litium è manibus eorũ queribundè quidem,sed nequicquam desiderari,qui pro potestate susceperunt inspiciendos, impunéque rem abire à publica censura in hac specie obaudiente aut conniuente. O mores. Olim,qui causas suas ad curiam detulerant,suarúmque fortunarum pignora apud acta deposuerant, tam securi suarum rerum erant,quàm quibus prædiis(vt dicitur)prædibúsque cautũ erat. Nunc ea est conditio eiusmodi depositorum,vt in vtranque aurem dormire non debeant,quorum res periclitantur. Id quod testificari possumus.

In basilica saltare,orchestra contentionis & discordiæ,quibusdã iucundũ est, quibusdam permolestũ.immo verò tranquillitatis cupidis mortis instar est in litium Mæandris cõsenescere, & nunc porrò,nunc retrò vela facere,à ripa nũc propè,nunc longissimè abesse. Sed danda sunt vela,dum fit flatus,& præsertim Fauonio spirante, dum à puppi vẽtus aspirat. Eluctandæ manus interim turbæ

pragmaticorum,emũctricis aduenarum,& præsertim mucidorum, qui rerum forensium tirocinium nondum fecerint.

Tam incerti sunt euẽtus fori,vt interdũ è re subito nata cõsiliũ in rei summam capiendũ sit. Etsi enim primæ partes sint in iudiciis iuris & formularũ, fors tamen & temeritas locum sibi inter illa aliquando obrependo vendicant. Latissimè enim patet eorum humanis in rebus potentia.

Aduocati periti & consulti,omnia legũ canonúmq; capita,omnia prudentũ responsa,iuráque formularũ,in numerato (vt creditur)habẽtes, messem opimã in agris controuersis,sine controuersia faciunt, cũ eo quoque (o fœlicem vitæ conditionem)vt gratiam ineant ab iis qui se dominos esse perhibent.

Aresta curiarum sæpenumero nõ sunt,quod Arresta vernacule dicta,vna litera addita, sonant. Lora enim sunt potius aresta, & habenæ sine mora, id est, Lubricæ.

Frugi litigatores sunt scitè & prudenter causis suis instantes,& quanti minimo fieri potest,& quàm frugalissimè in foro negotiãtes.Homo enim frugi(inquit Cicero in Tuscul.)omnia rectè facit.

Iustitia est propriè quæ ad charitatem ciuilem omnia referẽda putat,suúmque tribuendum vnicuique.Qui igitur ad quæstum præcipuè incumbunt, qui ambitiosa iurisdictione gaudent, qui ineundæ à potentibus gratiæ,aut necessitudinibus iudicatu comparandis,non tam iustitiæ administri sunt,quàm iustitiæ adumbratores.

Curiæ iudicium deprecari non licet, nisi erroris patrocinio: nisi errorẽ caussemur iudicibus obrepsisse. Cum curia expostulare licet supplici erroris patrocinio.Ad disquisitionem eiusdem curiæ denuo rem iudicatam referre licet obtentu erroris qui obrepserit.

Cũ honoris præfatione iudiciũ curiæ refutare, vt erroris obreptione factũ.

Erroris venia curiæ iudicium refellere supplicabũdè,sanctione regum permissum est.

Sub titulo erroris intercedẽtis,post curiæ arestũ quæstionem referre rei iam iudicatæ. vel, Ad disquisitionem reuocare litem aresto diremptam sub erroris titulo.vel,Per speciem erroris arestum curiæ in consilium rursus mittere.

Ab aresto curiæ ad eandẽ ipsam suppliciter prouocare ius est legibus ac moribus, errorem prætendentem, vel errorem prouocationi obtendentem cum honoris ac bonæ veniæ præfatione.

Ab arestis curiæ appellare nec principem nec aliam curiam, aut consilium licet . bonam autem veniam honorémque præfantes, & supplicantium specie, quæstionem referre eiusce rei ipsius, qua de re actum est, lege ac more licet, erroris & hallucinationis obtentu . Id quod si factum fuerit , seu in priorem sententiam, seu in aliam itum fuerit, iam vltima manus summáque controuersiæ imposita est.

Sentẽtiæ ad libellam æquæ, iudicii ad perpendiculũ recti in iis causis in quibus ius ambigitur,eo rariora sunt exempla hoc tempore,quo iuris interpretatione fines sunt in dies ampliores, iccircóque incertiores & controuersiores.

Præuaricatio in causidico ignominiosa, in litis inspectore atque in enarra-

tore prope capitalis est.

Prouocationes causarum laborãtium & afflictarum remedia præsentissima, non tamen temere & immodice iis vtendum, sed quasi elleboro, viro quidem prudenti & existimationis suæ studioso.

Plurimis litigantium Epimetheis esse cõtingit, sed Prometheis paucis. Vt enim sapere paucorum est, sic multorum resipiscere.

Iurisdictio nõ obnoxia, immo vero iustitiæ summa, cum in manibus collocata est auctoritate regia hominis insolentis & inaudita confidentia Cyclopis, improbitate & versutia Sisyphi: quónam modo fremere & indignari Astræam illam credimus, ideam Iustitiæ? At ætas nostra eiusmodi hominem tulit, & serò ægréque ac post multorũ vota sustulit, postquam sub Minois persona, & verbis Rhadamanthi, iniustitiam quoquo locorum circuntulit.

Sunt potẽtes homines & gratia pollentes in aula, qui gloriæ sibimetipsis ducunt, ab hominibus facinorosis ac perditis, quos legibus eripuerunt, ciuicam (vt ita dicã) deferri aut deberi. Qui si misericordiæ atque humanitati hoc tribuerunt, non magnopere reprehẽdendam eorum culpam arbitror. Sin sibi ac necessitudini acceptum referri volunt, quis non improbum admissum esse dicat, leges ac iustitiam pœnis fraudasse ad exemplum pertinentibus? Quis denique non capitale, maleficis seruandis, nomina beneficiorum facere?

Mutuo plerũque scabere curiales existimãtur. vnde causarũ diplomata trãslatiua nata sunt, quas Auocationes appellãt. Aiũt enim tõsores inter se rasitare.

Cum alia quædam in iudiciis, tum hoc inique in causis ciuilibus cõparatum est moribus nostris, vt iudices veluti superficiarii sint, in alieno solo fundamẽtóque ædificantes, siquidem status causæ sit inficialis, & testibus inquisitum sit. Iudicant enim eorum fide qui testes interrogarũr, homines plerũque (fac sanè probos esse) iuris certe ignari lucripetæ, & capturarũ studiosi, quæ pro numero testium chartarúmque maiores aut minores sunt, cum interim causæ ius sumant è pondere significatúque verborum.

Nihil publice magis expetendum, quàm iurisdictionis præsertim summæ & exemplaris, Argum custodem esse, non vnum, sed etiam alterum, eósque peruigiles ac draconteis oculis, nequid ambitioni, nequid cupiditati, nequid auaritiæ, nequid odio, aut studio in Iustitiam liceret, virginem suopte ingenio integram, & ad perpendiculum rectam. Esse & Aristarchos aiunt oportuisse actorum rerúmque iudicatarum in consiliis, quæ posticum non habent.

Araneosa aiunt esse iudiciorum retia vinculáque, quibus præualentes & petulantes coerceri non possunt nec irretiri.

Quid nõ ars histrionica designat? vidimus homines quæstuarios atque assentatores apertos, qui diu Diogenis & Cratetis personas pertulerũt. Vidimus gratiæ & fauoris aucupes, qui Catonum æmuli videbantur. Vidimus Vatinios pro Aristidis sedentes in consiliis eiusdem artis commendatione & suffragatu.

Si Nomophylacii nostri præfecti & potentes, tãtum iurisdictioni rectæ tribuendum esse sibi persuasissent, quantum naturæ Lucretiani, & corporis blandimentis Epicurei (de æqualibus nostris loquor) sanctius multo & religiosius iustitiæ sacra peragerentur in curiis & consiliis non obnoxiis.

Φιλοδικία, insaniæ species, albo nigróque veratro vix purgabilis, si quidem inueterarit.

Iustitia non viuis tantum atque superstitibus, sed etiam mortuis & de medio sublatis, vt Minos olim & Rhadamanthus, iura reddere debet, manibúsque parentare suppliciis sontium.

Iustitia non in templo Martis opes suas, sed in delubro pacis asseruat: arámque suam habet præcipuam asylúmq; in tẽplo Iani clauso. Pace fores obdo, nequa discedere possit, inquit Ouidius in persona Iani.

Iustitia ius dicens sine æquitate præclarũ facinus nullum edit. Ius enim sine æquo & bono, Hercules est aut Pirithous sine Theseo. Quanquã iustitiæ Theseus propriè dici potest affectus animi gaudens & dolens vicem publicã, prout res natæ sunt commodæ aut incõmmodæ populo, motus animi æmulus *charitatis* publicæ, sanciendæ reip. atque constituendæ desiderio flagrãs. A Græcis ob id zelus dictus.

In causa iudicanda potẽtis atque inopis id facinus iniquitatis admissum est aliquando, quare plebs secedere in Auentinũ posset, tribunitiúmque auxilium contra iniuriam flagitare iudicialem.

Iustitiæ summæ reuerentiam militaris ordo ferè grauate ferre solet, & quasi onus ceruicibus suis iniunctum excutere conatur identidem & fremebunde, nisi imperio seueritatis strenue deterreatur. Quod iudiciorũ ordo præses non satis animaduertere existimatur.

Malum olim discordiæ missum vel πλεονεξίας potius Astræam terris exegit, vtipsa exultantius in foris iudicialibus, quasi orchestris suis, moueretur.

Litigare est ærumnas obire, ὑπὸ τῆς πλεονεξίας imperatas.

Auaritiam circunforaneam, id est Nationis pragmaticæ, sic aurũ rapere quidam dixit, vt ignem naphtha rapit.

Iustitia olim acribus atque intẽtis oculis, aspectu cõstanti & inflexo à Chrysippo descripta est. At nũc oculis subhebetibus, aut certè limis esse videtur, & multa transmittentibus, ideóq; aspectu aspernabili. Ad cuius pictoris effigiem si nunc exigamus iustitiam, nusquam gentium nostrarũ inuenietur. Nam vbi est tandẽ illa ἀδιάφθορος, συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον, καὶ ἔντονον καὶ δεδορκὸς βλέπουσα; Vbi autẽ τοῖς μὲν δικαίοις θάρσος ἐμποιοῦσα, τοῖς δὲ ἀδίκοις φόβον; Certe oculis atque auribus obtorpuit huius temporis iustitia, si cum illa componatur.

More parum probabili id inualuisse videmus, vt qui iniuriam deprecantur, ius poscere extra ordinem ac beneficii numero videantur. Imputantur enim, quæ muneribus debentur.

Multa in speciem famámque iurisdictionis rectæ & probabilis cõparata sunt moribus, quæ reuera inania simulachra sunt germanæ iustitiæ.

Multa antiqua iurisdictionis summæ solennia sensim obsoleuerunt.

Interregnum iniri diuturnum principatus curiæ aut primi, aut secundi, aut sequẽtium, neque ex vsu est Reipublicæ, neque è curiæ decoro: quod tamẽ sæpe vidimus. Interregnum autem voco desiderium, quod instar est interregni.

Aliud est consiliarii publici munere fungi in iudicandis rebus, aliud auxiliarii priuati.

In basilica palatina nundinæ sunt iudiciales: & tabernæ institoriæ,sunt plutei cognitorii,& stationes aduocatorum.

In loculis litigiariis summa census litigatoris interdum condita est, omniáque vitæ subsidia:qui loculi si intercidant(quod frequentius est,quàm halcyonem videre)culpa & incuria litis sequestris, litigatori & causa cadere, & facultatibus euerti cōtingit. At ob hāc pauperiē factá,nulla damni iniuria dati actio prodita est, quæ quidem ad recuperatores non irritam persecutionem habeat.

Quibusdam in rebus in iure ambiguis,& controuersis inter iuris auctores,vnius classis placitum,aliis non est prærogatiuum. Adeo vnaquæque classis curiæ quippiam habet sui,quod extra fines illius exemplum non statuit. Alioqui Primanorū decuriæ,id est Cameratæ & Laqueatæ,cæteræ decuriæ fasces auctoritatis summittere libētes solent:quam vt oracularem religiose adeūt in rebus nouis aut perplexioribus,quæ ab antiquo more ius sumunt.

Curia nonnunquam in causis cognoscendis ab imperio ad cōsilium & suasoriam disceptationem quodammodo descendit, aut quasi ad arbitrium quoddam honorarium : prius tamen hoc præstruens,vt in auctoritate curiæ partes futuras se spondeant.Id fit certas ob causas,vt si inter parentē & liberos lis orta sit, aut inter arcta necessitudine coniunctos, ne contentio gliscens ignominiosa tandem sit familiæ.

Dictatoria quondam curiæ imperia, sensim translatitia facta sunt ob seueritatis remissionem.

Sic est quibusdam in foris iurisdictio cōstituta, præsertim pōtificia, vt omne officium iudiciale & turba pragmatica,non ad lites dirimendas,minuendásque discordias,sed ad cauponandas controuersias(vt prisco verbo loquar) instituta fuisse videantūr. Ibi autem ære prolato se tueri iúsque suum, certius est & cōsultius ad iniuriam amoliendam,quàm iuris æquitatísque præsidio. Auaritia enim & quæstus sordidi studium, quam αἰσχροκέρδειαν Græci vocant, vbivis propemodum gentium locorúmque grassans,sedibus suis expulit,id est,E iudiciis, germanam iustitiam,illius antiquæ affinem, quæ in cælum remigrauit vnde erat oriunda.

In foro hodie operosissima est vita, & maxime satagēs, quasi discordiæ alūna & propinqua, & pacis parū affinis. At Cato muricatos aditus fori esse optabat.

Gratiæ vbivis potius,quàm in foro gratiosæ esse meditētur, nisi quatenus misericordiæ comites erūt, & calamitatis vltimæ loco & tempore deprecatrices. Caueant autem iudices, ne legum ipsi administri, suam facere gratiam sustineāt,quæ non hominis est,sed æquitatis & clementiæ iuris. Alioquin gratiam inanem ineuntes ab hominibus,offensam suam faciēt in iudicio Dei. In rebus enim criminibúsque iudicandis iudices, non humanitus gratiam inire debēt, sed diuinitus,siquidem nomine suo digni sunt.

Vt quisque honoratissimo loco sedet in curia, ita postremus sententiam rogari plerunque solet,in causis quidem ordine iudicādis, præter litium enarratorem, qui primus sententiā dicit. Quod cōtra fiebat in Senatusconsultis Romæ faciendis. Vnde Tranquillus in Claudio Cæsare, Atque ex eo nunquam nō in Senatu nouissimus consularium sententiam dixit,ignominiæ causa post o-

mnes interrogatus. Id autem bene de rep. meritis honoris loco donabatur. Cic. in Verr. act. 6. & vltima, Ob earũ rerũ laborem & solicitudinẽ fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius: imagines ad memoriã posteritatémque prodendam. Vbi ius imaginum, fortasse legendum est. Cum autem extra ordinem Cõscripti rogantur sententias, hic ordo non seruatur, vt in curiæ cõsultis & deliberationibus: sicut & olim fiebat. Gel. lib. 4, Aliàs primus rogabatur qui princeps in Senatu lectus fuerat: aliàs qui designati consules erant. Quidam è cõsulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat, honoris gratia extra ordinem primum sententiàm rogabant.

Augustus Cæsar (inquit Suetonius) ne periculũ memoriæ adiret, aut in edis-cendo tempus absumeret, instituit orationes suas in Senatu, atque etiam sententias descripto pronuntiare. Quem morem aliquãdo ante Augustum fuisse ex Cicerone intelligimus, qui in oratione pro Plancio ita inquit, Nihil autem me noui, nihil temporis causa dicere, nónne etiam illa testis est oratio, quæ est à me prima habita in Senatu? Et paulo inferius, Recitetúrq; oratio, quæ propter eius magnitudinem dicta de scripto est. Idem Suetonius, Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Liuia sua grauiores, nonnisi in scriptis, & è libello habebat, ne plus minúsve loqueretur ex tempore. Hoc si maiores nostri animaduertissent, nunquam (vt opinor) contra ius scriptum morem instituissent aresta curiæ memoriter pronuntiandi, quæ quidem ore Præsidũ pronuntiantur: in aliísque rebus iactandam memoriam esse duxissent.

Sic est disquisitionis ratio in rebus iudicandis cõstituta, vt tunc is, cuius auspicia sunt rei cuiusque iudicandæ, vocem habeat ille quidem vnius tantũ calculi vicem præbẽtem: cæterum in ancipiti disceptatione, & paulominus vtrinque adæquanti, auctoritatis suæ pondere, iudicii librã inclinet, vtro visum est.

Non ius tantum reddendum de re controuersa ambigentibus, sed absoluenda iurisdictio, & sacra (vt ita dicam) Iustitiæ peragenda. Hoc est, Lis omnino dirimenda, nec lis lite resoluenda: quod sæpenumero euenit.

Cato forum sternendum muricibus censuerat, vt auctor est Plinius. Id ego esse puto, Pœnas sancire calumniosarum litiũ, & æstimationes seueras ac censorias cõtrouersiarum in multos annos extractarum. Contrà verò, Forum velis inumbrare, quod fecit Marcellus Octauiæ Augusti sororis filius, est Hominibus natura & moribus cõtrouersis indulgere, quod iudicum plerique faciũt: improborúmque litigatorum καὶ φιλοδίκων τὰς διεκδύσεις καὶ ψευδοδικίας intendere, per speciem iurisdictionis eremodicia non captantis, inauditósque iudicantis magna cum religione. Id enim ferè excusant quidam iudices benignitatis gratiam aucupantes apud improbos, sibíque comparantes, dispẽdio ius suum persequentium, summáque cum molestia. Ad hoc inuitamentum in foro basilicano negotiandi, accedit temporis conditio, & iuris prudentiæ sinuosa ratio, & pene labyrinthosa, in qua eo vsque iam vita profecit ad inaurandum Iustitiæ vulgo dictæ diuersorium late patẽs qua profanæ, qua sacræ, vel sacratæ potius, vt lites sic hæreant patrimoniis atque sacerdotiis, vt lapparum echini vestibus hærere solent. Profecto Iustitia impleuit orbem inanis ac festiui nominis sui

plausu, ex quo Astræa in cælum emigrauit. Certè quidem hac ætate aures hominum Iustitiæ laudibus circunsonant, præsertim in iudicio, vnde tamen audit pessime inter homines.

Non vna eadémque causarum amicitia, hominúmque esse debet in iudicio.

Multæ labes causarum iure germano & æquitate superiorum, annis melioribus ignotæ fuerũt, quæ iurisperitorum perdita subtilitate natæ, vsu inualuerunt, in consiliáq; receptæ sunt, non saluis tamen Iustitiæ ex bono & æquo ius dicentis, aut ambiguis admodum auspiciis.

Ignis æternus Romæ à Vestalibus summa vigilantia asseruabatur, vt pignus imperii. Iustitiæ autem ius dicentis genius summáque, in Frãcia manibus interdũ nõ satis exploratis creduntur, & verò nõnunquã parũ liquidis auspiciis. Quod Palladium esse imperii nostri non dubium est de cælo seruantibus.

Iurisdictio admodum quæstuaria, non tam Iustitiæ vice fungitur ius suũ vnicuique tribuẽdo, quàm cupiditatis œconomiæ, messem in alienis agris faciẽdo. Libentius igitur de se suáque familia in persona publica, quàm de populo meretur. Hic tamen sensus longe lateq; in foris, in curiis, in cõsiliis, quasi in mente Iustitiæ insidet, in præcordiis multorum sedet & placet.

Non cani cynomyia infestior atque odiosior, quàm homini literarum otiíque non inertis cupido, litiũ memoria, & velut veteris morbi admonitio identidem refricans.

Iudices Iustitiæ dati administri, id minime plerũque agere vidẽtur quod maxime in iudiciis agitur. Id est, Vt vnusquísque suarum rerum fructum pacatum habeat, & lites inter ciues minuãtur quàm fieri potest maxime, & primo quoque tempore. Vt mittam quod multi ita iuris dicendi cupidi sunt, vt sibi non minus, quàm priuatis, ius dicere gaudeant. Et fuit tempus, cum ab hasta tribunalium, iudicialísque calculi, nemo submoueretur, qui nosset vti foro, aut stipulatoris nundinarii operam conducere.

Iuris iniuria non gentilis est, sed iuri sæpe agnata esse videtur, vt nunc ius est constitutum.

Fuit homo litiũ aliquãdo insolẽs, quẽ cũ pacatæ vitæ, reíque familiaris mediocriter cõpositæ pœniteret, Peripateticæ ille quidẽ disciplinæ in basilica operã dare cõcupiuit: libénsque ac gestiẽs fecit, vt iuri experiũdo rationes vitæ suæ cõpararet. Sed magna mercede litigandi tirociniũ se fecisse serius paulo sensit. Id est, Conturbata iã ratione, atque ita perplexa, vt resipiscẽdi locus non esset.

Vsura falsi gaudii multos annos multi ad curiam prouocati, vtũtur, qui longo interuallo aduersa aresta sententiis suis ferunt, prouocatoribus cõtrà exultantibus & sæpe insultantibus. Non rarissime enim euenit, vt causæ quæ æquis iniquísque perinde probabiles videbantur etiam consultis basilicæ, atrum calculum auferãt, vnde nemo metuendũ putasset. Sed sic est alea iuris experiũdi.

Qui de summa fortunarũ ambigunt, aut de parte multo maxima, tantisper, id est, perdiu inter fœlices ac miseros, liberos ac seruos stat' ambigui sunt, obnoxie non modo iudices obseruantes colentésq;, quod seruitutis genus est, aut certe iniquæ libertatis & arbitrio imminutæ: sed etiam aduocatos, cognitores,

pragmaticos, quod instar est ergastulariæ conditionis. Et sic quoque fora vndas litigantium æstuãtes assidue hauriunt ac reuomunt. Adeo est hæc ætas cõtrouersa, aut lites sunt Sirenes hominum tranquillitatis intolerantium: & iudicia, Sirenum sunt scopuli, patrimoniorúmque naufragia. Quin & è basilica quosdam victos & exhaustos sic abire videmus, vt Aiax apud Homerum è prælio discedit, ὁ δ᾽ ἐντροπαλιζόμενος, ὀλίγον γόνυ γουνὸς ἀμείβων.

Aduocatis quibusdam iandiu excessit ætas è palæstra forensi, qui tamen basilicam almam suam nutricem vltimum salutare ante diem fati nequeunt. Tam blanda est capturarum consuetudo.

Litiũ curriculum in curia plerunque vltra quatuor aut quinque spatia porrigitur: & præclara eorum sors esse putatur, qui septimo circi basilicani spatio confecto, id est post ærumnam septennii exhaustam, ad palmam peruenerunt. Græci δικαιώσαντας appellant. Et huius tamen palmæ fructus non statim plerunque, nec sine pulueris tactu percipi solet.

Quot & quantas cõtrouersias excitauit olim inter philosophos dogma principiorum, finiúmque bonorum ac malorum, tot tantásque, atque etiam longe plureis grandioreísque interpretatio iuris, eadem multorum fortunatrix pluriúmque *

Huic operi colophonem mors auctoris inuidit.